

Віталій Рогожа,

P59 Україна на зламі імперій: роман у 3 к. /Віталій Дмитрович Рогожа. – Миколаїв : Іліон. 2022 – ISBN -978-966-986-045 -3/
К.3: «Генерал-хорунжий Роман Шухевич...» 2022- 300с
ISBN 978-617-534 – 677 – 8

Художній твір «Генерал-хорунжий Роман Шухевич...» тісно пов'язаний з романами «Не віддаймо Україну нікому» та «Голгофа українського народу» драми «Україна на зламі імперій...». Однак у цьому романі автор сконцентрував увагу на діяльності тої частини Організації Українських Націоналістів, яка на передодні війни обрала своїм провідником Степана Бандеру.

Поза тим, арешт Степана Бандери та ряду інших провідних членів ОУН(б), драматичний для українців розвиток другої світової війни, привів до керівництва Бюро Проводу ОУН(б), Романа Шухевича. У 1943–1950 роках, Шухевич Головний Командир УПА, Голова Бюро Проводу ОУН(б), Голова Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (УГВР) і Генеральний Секретар військових справ. Таким чином Роман Шухевич став на чолі двохсоттисячної Української повстанської Армії у спротиву Українського народу проти двох загарбників у Другій світовій війні.

А біда українського народу була в тому, що загарбники України, Гітлерівська Німеччина і Сталінський Радянський Союз, воюючи проти України знаходилися в протилежних групах воюючих країн. Тому Україна мала ворогів, але не мала союзників. Роман Шухевич герой пропонованого роману.

УДК 821.161.2'06-311.6

Текст друкується в авторській редакції. Усі права захищено.

© Рогожа Віталій Дмитрович, 2021 ISBN 978-966-986-045-3

Ще не вмерла, і не вмере!

**Доки води Дніпра -
Ще не збігли до Чорного моря.
І козацька звитяга,
І сила народу жива,
Ще не вмерла, й не вмере -
України омріяна воля,
Що на струнах душі,
Забриніла із вуст кобзаря.**

**Ти кобзарю поглянь -
На Вкраїну з дніпрової кручі!
Твої доньки й сини -
Вже навіки позбулись кайдан!
Може ти не пізнав,
То народ твій веселий, співучий.
Що в години незгод -
Не здоланим іде на Майдан!**

В. Рогожа

Генералу армії
Валерію Федоровичу Залужному
та його побратимам, які підняли
і гідно несуть невмирущу славу
українських Гетьманів, захищаючи
Батьківщину, присвячую.

З повагою автор.

**«Генерал-хорунжий
Роман ШУХЕВИЧ»**

Замість передмови казочка на ніч, моїм братам нерозумним.

Я пишу цей роман, коли мої побратими, мої сини – українці, з великою біллю, збираючи в кулак всю свою наснагу, пишуть кров'ю безкінечний роман про «сподівану волю», яку вже в новітній історії продовжує виборювати Український народ. Ця боротьба з новою силою розгорілася на початках двадцятого сторіччя, ще під час першої світової війни. Закінчилася Перша Світова війна, розпочалася і закінчилася Друга Світова війна. Та не закінчується вже друге сторіччя, переходячи по чергово з військової в політичну і знов повертаючись до військової, війна Українського народу за свою Волю.

А починалося то в сиву давнину, коли поряд з нашими предками з'явився лютий ворог – «болотні люди». Проходив час, мінялися покоління, гинули і народжувалися на планеті Земля нові держави. Але не мінявся ворог України, який живе однією манією – знищити Український народ, а залишки його асимілювати серед свого – болотного, або по-науковому – Московського народу.

Навіщо йому це потрібно,? А у нього є ще одна манія – заволодіти всім Світом, стати володарем Планети. А чому би йому не жити, як інші цивілізовані народи? А тому, що цей народ не вмів жити, як всі інші народи, та й не хоче. Всі люди, щоб добре жити, тяжко працюють, а «болотні люди» звикли жити, як у казках, котрі їм предки у спадок передали: «По щучьому велению, по моему хотению!», тобто щоб

вони сиділи на печі, а хтось: «им блины бы жарил и с лопаты прямо в рот ложил!».

Ще в часи Нестора літописця «болотні люди», проживаючи в болотистих лісах, започаткували нехитру стратегію виживання. Влітку Бог давав їм все для спокійного ситого життя. В лісі були ягоди, гриби, дичина. В річках кишіла риба, було її стільки, що сама на берег вискакувала. То який же дурень буде думати про зиму!?! Коли приходила зима, в лісі намітало кучугури снігу, під яким не знайдеш гриби і ягоди, звірина ховалася в нори, риба засинала під льодом річок, до них раптом приходив голод. Тоді ці люди збиралися у ватаги і йшли грабувати сусідні племена. Їх сусіди пам'ятали про те, що прийде зима. Вони з ранньої весни сіяли зерно в землю, саджали городину, кормили приручену скотину. І так до пізньої ночі щоденно працювали на полі, в стайні та в городі.

Але, коли починало замітати снігом, у них в коморах лежало збіжжя, біля хат стояли скирти сіна і соломи, у пивницях лежали м'ясо і сало, а ще всілякі соління й варення. Тож можна було відпочити зимою та якусь одежину «справити». А ще на ситий шлунок і пісні поспівати. Ох і лютували «болотні люди» від того, що ситі сусіди співають собі пісень, а у них від голоду животи до спин прилипають. Ну як таке можна терпіти! Голодні, вони, як хижі звірі виходили зі свого драговиння, грабували і вбивали ситих сусідів. Навіщо вбивали? А щоб пісні не співали! Так і жили, одні працювали, а другі грабували.

Та одного разу до них завітали грабіжники зовсім іншого рангу. Та сказати правду, вони не грабували так як «болотні люди», і не вбивали до пори до часу. Вони

підходили до міст чужих народів і обсідали їх, наче чорна зграя круків. Оточивши місто, вони послали до його старшини посланців з ультиматумом:

– Великий каган може звоювати вас своїм військом, ваше місто зрівняти з землею, всіх чоловіків вбити, а дітей і жінок забрати у неволю!

– А якщо віддамося на волю «кагана»? – Запитує старшина міста.

– Ну тоді лишитесь жити, як живете, але будете платити данину в розмірі десятини від усіх прибутків. – Більшість народів згоджувалася.

А одного разу прийшли загарбники до болотних людей з такою пропозицією. Але подивилися навколо, ну що у них грабувати, хіба їх одіж-дрантя, але воно таке вонюче, як драговина, у якій вони живуть. Почухав «каган» потилицю і сказав своєму війську: «Що з них візьмеш... Підемо далі на Захід!». А болотні люди раді, що з них нічого взяти, і вбивати їх нападники не збираються. Тож вони зразу ожили і до «кагана» з пропозицією.

– А може й ми б з вами пішли?

– А що ви вмієте робити?

– Грабувати і вбивати! А ще можемо прислужувати. Стати рачки біля коня пана, а він поставить свою ногу на спину і легко скочить в сідло!

Почухав «каган» ще раз потилицю, подивився на юрбу «болотних людей» і мовив сам до себе: «Чогось же породив Всевишній таку мару, то може й нам вона знадобиться у поході на Захід!» Та й дозволив взяти болотних людей у похід. З того часу багато води збігло до моря. У світі все змінилося. Не змінилися лише «болотні

люди», вони продовжують грабувати і вбивати, тим і живуть. А ще навчилися прислужувати панам та запам'ятали одну заповідь завойовника, яку їм повідав «каган»: треба йти на Захід! А біда нашого народу, що ми перші у них на дорозі. Тож, як ідуть на Захід, то спершу нас грабують. А так як воювати не вміють, то кожного разу хитрістю беруть. Так і живемо...

Але одного разу вони запропонували нам жити у мирі.

– А, знаєте хлопці, чого б нам не жити, як братам.

– А навіщо це нам? – Здивувалися наші предки.

– Підемо разом на Захід. Ви вмієте воювати, а ми хитрувати і брехати, та ще й дорогу знаємо на Захід. А ще знаємо, як дурити західних людей. Вони такі ж довірливі, як і ви. А все, що награбуємо, поділимо по-братньому.

– Так нам ніби нічого чужого не потрібно, своє маємо.

– От дурні! – Сміються болотні люди. – Своє, воно і є своє, але чуже не завадить! А коли на вас хтось нападе, ми вам підсобимо. Так і будемо жити по-братськи! А так як ми то запропонували, то будемо старшими братами.

Не надто сподобалася нашим предкам та пропозиція, але подумали собі: може будемо братами, то вони грабувати нас не будуть. От і погодилися. Та довго так жити наші предки не змогли. Захотіли жити, як колись, на своїй землі, своїм розумом, своєю державою. Та де там! «Закудахтали» «брати», запричитали.

– Та як ви збираєтеся самі жити!? У вас ні землі своєї немає, ні держави, та й хто вас знає у світі.

– Та, як же немає? Оце ж, ми на своїй землі живемо, маємо тут своє коріння, тут жили наші предки, вони нам і землю лишили, і ріки, і ліси, і мову нам лишили співучу. Тож ми і розповімо всьому світу про себе...

Засміялися бувші «болотні люди», а тепер, ніби, наші брати.

– Ви щось довго спали і про все забули! Немає у вас землі своєї і нічого свого не має. У нас, як у братів, все спільне: і земля, і ріки, і гори, і ліси. А якщо ви не забули, старші брати ми! А то означає, все, що було ваше, стало наше, а ви голодранці! Але ми добрі, не хочете бути братами, йдьте до нас у найми. Ми вже вас голодранців прихистимо, Але тихо сидіть, бо битимемо!

Так і сталося. Але наші предки дійсно вміли воювати. Та тільки ж «болотні люди» хоч і дурні та ліниві, але ж дуже хитрі. Це ж вони спілкувалися із Західними народами. Тож вони відразу до них.

– Люди Західні, у нас наймити збунтувалися, допоможіть їх у стійло загнати. Ми ж з вами маємо угоду про допомогу!

І ті допомагали...

Але, вже цього разу Західні люди вирішили допомагати нам. Взагалі, у цій нашій новій битві з «болотними людьми» багато чого нового. Події проходять у двадцять першому сторіччі, зброя використовується така, що наші предки і не мріяли мати таку зброю, щоб захищати свою Батьківщину. Вони навіть подумати не могли, що така зброя може використовуватися проти живих людей.

Проте, лишилося багато чого і від другої світової війни. Перше лишився той самий споконвічний ворог

України, який без тіні сумніву використовує найсучаснішу найстрашнішу на сьогодні зброю проти сусіднього народу, і в той же час називає цей народ братнім. А деякі ворожі, так звані «історики», на підставі псевдоісторичних досліджень, називають наш народ **частиною власного**. Щоб зрозуміти, що такі дослідження повна нісенітниця, може пересвідчитися кожна думаюча людина, прочитавши праці відомих канонічних істориків, скажімо Геродота. Або британського професора історії, нашого сучасника – Нормана Дейвіса. Він широко відомий як автор наукових праць з історії Європи. Отримав численні нагороди й титули, в Британській академії та Королівському історичному товаристві.

Він навчався в Оксфорді та Ягеллонському університеті в Польщі. Викладав історію Польщі в Лондонському університеті, читав лекції у США, Канаді, Австралії, Китаї та Європі. Міжнародна спільнота з зацікавленням сприйняла його книгу «Повстання 44-го року», яка описує Варшавське повстання. Разом зі Збігневим Бжезинським, Робертом Конквестом та Джоном Армстронгом він взяв участь у створенні документального фільму «Між Гітлером і Сталіном — Україна в Другій Світовій війні», а також фільму «Радянська історія».

Чи він підвищував свій науковий рівень у Москві? Ні, він в Московському університеті не навчався, але мав бажання здобути ступінь доктора філософії в Московії. Проте його туди не пустили. Чому? А він Сталіна порівнював з Гітлером, то який же він вчений, сказали в

Москві. Крім того в Московії є свої вчені-історики, то нам ваш Дейвіс ні до чого, додали московіти!

А хто ж у вас найголовніший професор з історії? Путін? Так, ми знаємо його, але не знали що він професор з історії. Бачите, як вам добре, у вас є професор з історії. Ви кажете, що понад вісімдесят відсотків «просвіщенного» московського народу його слухають? Невже і читають? А він що, ще й пише? А-а, тільки лекції читає, а всі його слухають.

Багато українців його теж захоплено слухають, але менше ніж в Московії... Кажете, в Московії Путіна зачаровано слухають? Боже, хоч би вони на прізвище звергнули увагу, перш ніж слухали. Та подумали добре, перш ніж слухати. Та кому там думати! Ті, хто ще вмів читати і думати, давно не живуть в Московії. А ті, що лишилися у Московії, з телевізору розуму набираються.

От коли б московіти ознайомилися з історією власної держави, то може і посвітліло у них в голові. У всякому разі, вони б раптом довідалися, що їх предки, вийшовши з лісів та боліт Мокшанії і вже декілька сторіч вбивають Український народ, плондрують нашу землю, нищать все, що ми добуваємо нашою кропіткою працею. Саме тому – ми вважаємо сусідів ворогом підлим, підступним, безжальним і в такій же мірі боягузливим ... Питаєте, чи то ми про вас? Так, на жаль, саме про вас, «брати» нерозумні.

Вивчили б свою правдиву історію, може б і не було цієї війни, та ще багатьох попередніх. І не захотіли би повторювати «ратні подвиги» Андрія Боголюбського, князя Вишгородського і Рязанського сина Юрія Долгорукого,

який у 1173 році спалив Київ і вирізав люд Київський. А ще згадали б Петра Першого, який вирізав люд православний у Батурині, та Катерину Другу, яка знищила Запорозьку Січ, щоб заснувати на її місці «Новоросію»... Та ще Сталіна, який виморив голодом мільйони українців, а тих, що лишилися, послав вмирати за радянську імперію. Чому не відмовлялися йти вмирати? Були й такі, що відмовлялися, але їх «брати» згноїли в ГУЛ-азі...

Немає сили перелічувати «подвиги» «болотних людей», народу який сусіди називали Мокшанами, країною «Моксель», Тартарією, Московією. А коли царі Романови підписали угоду про допомогу з Козацькою Україною, то Петро Перший «нарік» свою вотчину «Російською імперією», думаючи що Київська Русь тепер буде під ним. А Катерина II з німецькою пунктуальністю переписала всі Українські землі до нової імперії, і сказала: «Это моє никому не отдавать, а только «приживать»! От де початок воєн Московії з Туреччиною, Німеччиною, Польщею, Францією...

Але головна її війна йде сторіччями з Україною. Болотні люди розуміють, доки є Україна, не може світ називати Московію Росією, тому що Русь була одна, і звалася вона Київська, а не Московська! Тому «мокшанія» має одну мозолю як знищити нашу країну, замість того щоб облаштовувати свою... От така вам казочка на ніч, «брати» нерозумні...

А мій новий роман історичної драми «На зламі імперій» має назву «Генерал-хорунжий УПА Шухевич». В цьому році виповнюється вісімдесят років від дня створення патріотами ОУН(б), Української Повстанської Армії(УПА).

Вона стала наступницею і спадкоємицею військових об'єднань Української Народної Республіки, які відстоювали Українську державу у 1918 – 1923 роках. Очолив її, і був незмінним командиром до своєї героїчної смерті, Роман Осипович Шухевич. Українські патріоти, які не змирилися з тим, що Українську Народну Республіку розтерзали сусідні народи, повели нерівну боротьбу одночасно з двома загарбниками за відновлення власної держави. У цій боротьбі вони не мали жодних союзників, але не припинили боротьбу навіть ціною власного життя.

А загарбником був Радянський Союз, це тоді так звалися ті ж самі «Болотні люди». Вони значно зміцніли, та ще вишколили гітлерівське військо, щоб мати їх за союзників, і вже впевнено захопити Увесь Світ, або хоч Європу. Так і розпочалася друга світова війна. Організація Українських Націоналістів сприйняла цю війну як можливість відновити власну Державу легітимно створену у 1918 році. І починати треба було зі створення військової сили.

В 1942 році на III-й конференції ОУН(б) Роман Шухевич запропонував приступити до створення Української Повстанської Армії. Його підтримали побратими, і армія була створена. В пропонуваному романі висвітлені події участі Українського народу та його повстанської Армії під керівництвом легендарного українця генерала-хорунжого Романа Осиповича Шухевича у другій світовій війні.

Розділ перший
Збурена Європа

У одній із львівських кав'ярень, яка була майже порожньою, час був між десятою і дванадцятою годиною ранку, сидів молодий чоловік. Він не поспішаючи смакував каву, зрідка поглядаючи на «кобіт¹», (поль.) які досить часто «шпацірували²» (поль.) за вікнами кав'ярні. Молодий чоловік вів себе розкуто, без будь якої напруги і, здавалося, що навіть панянки не надто його цікавили. Це можна було визначити по тому, що поглядав він на них без особливого зацікавлення. Тобто, молодий чоловік виглядав як людина, що не маючи чим зайнятися марнує свій час. Проте, більш досвідчений спостерігач зробив би висновок, що він когось чекає.

На перший погляд його можна було прийняти за бізнесмена, викладача вишу чи державного службовця. Його елегантський одяг міг видавати в ньому і комерсанта, і професора вишу, і актора театру. Лише людина з великою долею фантазії могла б побачити у ньому військового. Поза тим, останнім часом він займався більше військовими справами. Саме тому, молодого чоловіка можна було вважати скоріше військовим, ніж цивільним. Тим більше, що він зовсім недавно був у пеклі бойових дій, а вірніше був у самій круговерті кровопролитних боїв, які прогрімилі на Закарпатті. Там загинули більшість його побратимів, а він сам, Божим провидінням, лишився живим. І ось тепер має

¹ Кобіта – дівчина

² Шпацірувати – прогулюватися

можливість поласувати міцною запашною кавою польвівськи.

Молодого чоловіка звали Роман Шухевич. У цій кав'ярні йому призначив зустріч крайовий провідник Організації Українських Націоналістів на Західноукраїнських землях Лев Ребет. Ця зустріч не надихала Романа на оптимістичний настрій і не обіцяла приємної розмови. Його візаві був людиною, з якою він менше всього хотів би зустрітися. І мав на те підстави. Шухевич вважав Ребета не просто випадковою людиною в організації. На його думку, крайовим провідником на ЗУЗ Ребет став при сумнівних обставинах.

Призначення Ребета крайовим провідником відбулося після вбивства польського міністра Перацького. Багатьох членів ОУН поліція тоді арештувала і відправила до Берези Картузької. Серед них були учасники Організації, які становили її ударну частину, Степан Бандера, Роман Шухевич, Микола Лебідь, та ряд інших. Перед керівництвом Організації постало завдання провести їх заміну, а головне, визначитися з людиною на посаду Провідника Крайової Екзекутиви ОУН.

Лева Ребета серед претендентів на цю посаду не було. В той час він був лише провідником Стрійської округи. І вже там зумів налаштувати проти себе більшість відомих членів організації Західноукраїнських земель. В її рядах він мав сильну опозицію через маніакальну схильність до інтриг і персональних поррахунків з іншими членами організації. Саме тому у нього були неприязне ні відносини з більшістю випробуваних членів ОУН у Стрійській округі. Через інтриги Ребета, багато з них

мушили вийти з Організації. Більше того, група членів ЗУЗ звернулася до Проводу ОУН за кордоном з вимогою про притягнення Ребета до організаційного суду та виключення з ОУН. Вони вважали, що мають вагомі підстави для свого звернення. Не зважаючи на це, його призначення крайовим провідником відбулося.

Приступивши до обов'язків, Ребет корінним чином змінив методи «боротьби» з польськими окупантами. Він зосередив роботу виключно на «ідеологічно-політичному» напрямі, забороняючи проведення бойових дій. Для членів ОУН, що довгий час вели боротьбу проти польського загарбника, це була «зміна революційної дії ОУН на просвітянщину», яку без ризику арештів можна було спокійно проводити у «Просвіті», «Соколі» чи гуртках молоді під назвою «Сільський Господар». А крім того, у членів крайової організації зародилася підозра щодо ролі Ребета в організації. За чотири роки перебування на посаді Крайового Провідника його жодного разу не було арештовано. Бойові дії ОУН викликали хвилю арештів її членів, а сам Ребет за цей час не пізнав що то є Береза Картузька, чи взагалі польська в'язниця. І хоч це не могло бути підставою для звинувачення, члени організації були впевнені, що то не могло бути випадковістю.

Зважаючи на це, члени організації, що виходили із в'язниць чи Берези Картузької, відмовлялися повертатися для подальшої боротьби під проводом Ребета. Вони продовжували революційну діяльність поза організаційною сіткою ОУН. Тож, дії такого «провідника» зводили нанівець роботу організації. Провідні члени ОУН Зенон Коссак, Дмитро Грицай та інші, по виході із польських

в'язниць, отримували інформацію про стан справ в ОУН на ЗУЗ, і відмовлялися включитись у роботу підпілля, очолюваного Ребетом. Роман Шухевич, вийшовши із в'язниці у тридцять сьомому році, побачив наскільки, несприятливими склалися обставини в ОУН на західноукраїнських землях. Ознайомившись ближче зі станом справ та переговоривши з членами організації, Шухевич погодився з ними, що причина всіх непорозумінь криється у діяльності Крайового Провідника ОУН на ЗУЗ Ребета.

За його ініціативи Зенон Коссак і Олекса Гасин виїхали за кордон, щоб особисто донести до полковника Коновальця дійсний стан справ в ОУН на ЗУЗ і запропонувати негайне усунення Ребета з посту Крайового Провідника, замінивши його Дмитром Грицаєм. В той час, полковник був дуже зайнятий розбудовою зв'язків з революційним підпіллям на більшовицькій Україні, але знайшов час на зустріч з Зеноном Коссаком і Олексою Гасиним. За підсумками зустрічі Коновалець провів власне розслідування і доручив Ярославу Барановському, як референтові зв'язку з ЗУЗ, провести запропоновану «крайовиками» заміну. Але Ребет, представив «компрометуючі» матеріали на Грицяя, розгляд яких надовго затримав би зміщення з посади Ребета.

Члени Організації миттєво на це зреагували і, погодивши з Романом Шухевичем, внесли його кандидатуру на посаду Крайового Провідника ОУН. Проти призначення Шухевича не міг заперечувати не те що Ребет, але й Барановський, який запропонував Ребета на посаду. Проте сталася непередбачена трагедія, від рук московських

вбивць загинув Євген Коновалець... Тим часом питання про заміну Ребета Ярослав Барановський зняв з розгляду до кращих часів.

Такі дії Ярослава Барановського нагадали членам Організації про давні підозріння до нього. Річ в тім, що його брат Роман Барановський виявився провокатором польської поліції. Ще в середині двадцятих років він разом зі своїм молодшим братом Ярославом став членом Української Військової Організації, і брав участь у бойових акціях. За участь у нападі на мальпост³ (поль.) під Калушем обидва брати Барановські були засуджені на два з половиною роки в'язниці. Після звільнення Романа Барановського було призначено бойовим референтом Крайової Команди УВО, яку очолював в той час полковник Роман Сушко-«Сич». В часи, коли Роман Барановський був бойовим референтом Крайової Команди УВО, Шухевич був у польському війську. Саме тому Барановський, не зустрічаючись з ним в заходах УВО, був переконаний, що Шухевич ніякої участі у революційній діяльності не бере. Може саме з цієї причини Шухевич довго не потрапляв під підозру польської поліції.

Поза тим проти Романа Барановського в організації виникли якісь неясні підозри. І коли Сушка-«Сича» змінив Омелян Сенік, він замість Барановського бойовим референтом Крайової Команди УВО призначив Зиновія Книша-«Ренса». Своє рішення Головна Команда УВО коротко пояснила так: «Романа Барановського виключено з активу УВО за підозрою у зв'язках з польською поліцією». Однак фактів, що підтверджували б підозру не вистачало.

³ Мальпост – поштова карета

Тому, впровадження остаточних консеквенцій – тобто застосування до нього найвищої міри покарання, не відбулося.

Не могло бути найменшого сумніву, що переймаючи від Барановського пост бойового референта УВО, Книш-«Ренс» мусив знати причину усунення Романа Барановського з УВО і серйозні закиди керівництва ПУНу Барановському щодо його співпраці з польською поліцією. Проте, не зрозуміло чому, Книш не перервав зв'язків з Барановським. Він дуже часто зустрічався з ним й вів розмови на теми діяльності УВО та справи в організації.

Зайнявши посаду бойового референта Крайової Екзекутиви ОУН, Роман Шухевич не вів розмови з тогочасним бойовим референтом Крайової Команди УВО Книшем-«Ренсом» про Барановського. Він знав, що за планом Головінського, той повинен був залишитися керівником окремої боївки УВО. Але, не зважаючи на те, що в той час у кругах ОУН були недовір'я й підозріння до Барановського, Шухевич не заперечив Головінському проти залучення Барановського до участі у роботі організації.

Згадавши Книша-«Ренса», Роман посміхнувся. На одній зустрічі Степан Бандера, оцінюючи хист Романа до конспірації, розповів як його характеризує Книш-«Ренс»:

«...Щодо Шухевича, то я з ним зустрічався після того, як він прийшов з війська. Я завів з ним розмову про Організацію, а він відповів що має інші плани. Скоріш за все розмови про його участь у «ексах» дуже перебільшені!»

Так, то вірно, Шухевич надавав конспірації особливе значення. Чого не можна було сказати про керівництво ПУН-у. Якщо б воно тим опікувалося, то могло б запобігти трагедії, яка сталася з вождем. ПУН був зобов'язаний організувати охорону вождя. Хоча, то було б складно. Коновалець з юнацьких років звик дивитися смерті в очі, спробуй приставити до нього охорону...

І все ж треба було ПУН-у настояти. Особливо після зізнання самого Романа Барановського на польському суді у жовтні тридцять третього року, про те, що з двадцять дев'ятого року він був платним агентом польської поліції. Барановський особисто доповідав самому комісару польської поліції Чеховському про діяльність організації УВО, а пізніше ОУН. То ж нічого дивного не могло бути в тому, що про всю роботу Книша-«Ренса», як бойового референта Крайової Команди УВО, була добре поінформована польська поліція.

Саме тому, кожна організована ним акція – чи то атентат на більшовицький консулат, чи план вбивства комісара Чеховського, не доходила до виконання. А якщо доходила, то після виконання акції польська поліція миттєво викривала її виконавців і організаторів. Шухевич то розумів, але не мав важелів впливу на ситуацію. Тим більше в цілях конспірації не говорив на цю тему навіть з добре перевіреними членами організації.

Підозріння щодо Ярослава Барановського, брата Романа, з'явилося в Організації при кінці тридцять четвертого року, під час Варшавського процесу над членами ОУН. Протягом того процесу прокурор кілька разів посилався на додаткові інформації по справі, отриману від

загадкового «закордонного інформатора» польських властей.

Інформацію, про яку йшла мова, прокурор міг отримати лише із суворо законспірованого архіву ПУНа, який формально оберігав Сенік. Саме тому серед своїх він мав назву «архів Сеніка». В дійсності із-за постійних поїздок Сеніка до Америки доступ до архіву мав також Ярослав Барановський. Тобто всі члени ОУН, посвячені в його існування знали, що крім Сеніка доступ до архіву мав лише Ярослав Барановський. Саме цей факт став визначальним для членів Крайової Екзекативи.

І саме він, використавши своє становище в ПУНі, всупереч пропозиціям провідних членів ОУН на ЗУЗ, призначив Ребета на пост Крайового Провідника ОУН. Може то випадковий збіг? Але через деякий час, з'явилися нові дані по справі Ярослава Барановського. До давніших закидів і підозр у його зраді долучилися нові, багато серйозніші. При захопленні німецькими військами Самбора, члени української частини знайшли у польському поліційному архіві документ, у якому прямо говорилося про агентурну роботу Ярослава Барановського у польській поліції.

Для розгляду знайдених документів у Кракові було створено окрему комісію у складі трьох відомих українських адвокатів: Степана Шухевича, Лева Ганкевича і Володимира Горбового, які часто виступали захисниками на політичних процесах членів ОУН і тому мали можливість добре познайомитися з виглядом і формами поліційних документів. Комісія перевірила представлені документи і визнала їх автентичними. Виходячи з того, «крайовики»

поставили полковникові Мельнику рішучу вимогу: негайно заборонити Ярославу Барановському виконувати обов'язки члена ПУН-у і передати його справу на розгляд і вирішення суду ОУН.

Однак, Андрій Мельник цього не зробив і не відсторонив його від справ. А весною тридцять п'ятого року до Львова з Праги приїхала зв'язкова Ганна Чемеринська, тодішня наречена Ярослава Барановського, і передала його доручення, як члена ПУН для зв'язку з Західноукраїнськими землями, про затвердження призначення Ребета – Крайовим Провідником. Шухевич отримав повідомлення, що це рішення викликало відверту опозицію у краю. Ребет ліквідував опозицію, доручивши фізично знищити кількох членів Організації, які не хотіли погодитися з призначенням його на той пост. Велику кількість випробуваних членів ОУН Ребет виключив з організації і одночасно організував масове поповнення рядів ОУН новими членами з молоді. Нічого подібного в організації з часів створення ОУН не було. Шухевич не міг знати наскільки відповідало дійсності це повідомлення, але воно склало негативне враження на нього і визначило його відношення до Ребета...

Роман поглянув на годинник, потім знову непомітно за вікно. Ребет запізнювався вже на пів години. Роман повернувся до своїх думок. «Якщо революціонер не здатен триматися правил конспірації, то його суттєвий недолік». А якщо це стосується організації... Ну що це за конспірація, коли один із братів особисто визнає факт своєї співпраці з польською поліцією, а інший має доступ до найпотаємнішої документації організації?! Чи розумів то вождь? А якщо

розумів, чому не вжив заходів. Може у вождя не було достовірних фактів зради Ярослава Барановського? Чи може Барановський був для нього таким незамінним? Шухевич вважав то повною нісенітницею. Євгена Коновальця, вождя, який створив організацію, можна замінити Андрієм Мельником. Чи то повноцінна заміна? То чому Барановський незамінний...

Скоріш за все була інша причина розгортання цих подій. Можливо то сталося в силу великого навантаження, яке брав на себе Коновалець з одного боку, і помилок у кадровій роботі з другого. Хоча, по визначенню, як такої, кадрової роботи він і не проводив. Вірніше сказати, після загибелі Головінського серед побратимів, які пройшли з ним вишкіл Січових стрільців, він не мав на кого покластися і почав залучати до роботи зовсім юних і не досвідчених на той час патріотів, таких як Степан Бандера, Микола Лебідь та інші.

Кадровим питанням, як розумів Шухевич, вождь займався особисто. В тому крилася і причина його, нібито, легковажності у стосунках з мало перевіреним представником Організації створеної у радянській Україні. Хоча, Шухевич був певен того, що то була не легковажність, а велике бажання щоб ОУН об'єднала українських патріотів на усіх теренах України, де вони проживали. Про його велике бажання досягти цього говорить той факт, що полковник Коновалець прийняв рішення поїхати весною тридцять восьмого року нелегально до радянської України і там особисто познайомитися зі станом організаційних справ та

можливостями підпільної боротьби. Але НКВС мало інші плани і попередила його приїзд...

Закономірно постає питання, чи не через надмірну довіру до Барановського загинув вождь? А одночасно і друге питання, як може жити і боротися організація, коли виникають подібні проблеми?

Звичайно, значний вплив на формування кадрів ОУН мала величезна, а скоріш катастрофічна їх плинність. Патріоти приходили в організацію і не встигнувши пройти вишкіл та прийняти участь у роботі, потрапляли до в'язниці. Треба віддати належне польській дефензиви, вона зуміла завербувати в рядах ОУН зрадників. Щодо Ярослава Барановського, то він був призначений секретарем ОУН ще зовсім молодим, і мав величезний вплив на Коновальця, а тим самим і на всю організацію.

Він лишився самою впливовою людиною в ПУНі навіть після того, як були отримані незаперечні докази роботи його брата на Польську поліцію. Пояснити це можна було лише одним, разом з Сенником він тримав усі зв'язки з Українською еміграцією. Саме через них йшли фінансові потоки для підтримки Організації. І, скоріш за все, саме вони приймали рішення про їх використання. Крайові організації розподілом коштів особливо не переймалися, та їм і не доповідали скільки отримано і на що витрачено. Навіть тоді, коли гроші були конче потрібні на придбання зброї для захисників Карпатської України, ніхто не спитав ПУН, куди витрачаються гроші, отримані від українських емігрантів. Про це Шухевич знав добре тому, що саме йому Колодзінський доручив забезпечити парамілітарну організацію «Карпатська Січ» зброєю.

Згадка про забезпечення «Карпатської Січі» зброєю, перенесла потік думок Шухевича на події в Закарпатті, які свіжою раною ятрили йому серце. У територіально-організаційній схемі ОУН, розробленій і прийнятій Конгресом Українських Націоналістів у двадцять дев'ятому році, Карпатська Україна становила окрему від Галичини десяту організаційну одиницю усіх теренів України.

Таке рішення було прийняте зважаючи на те, що Карпатська Україна входила до складу Чехословаччини, в той час, як Галичина до Польщі. Крайова Екзекутива ОУН Закарпаття повинна була зорганізувати мережу ОУН на визвольно-революційну боротьбу проти окупанта, себто, проти чеської влади. Але відношення уряду Чехословаччини до українців, що проживали в країні, не давало підстав Крайовій Екзекутиві ОУН Закарпаття для спротиву його політиці.

На початку тридцять восьмого року, в ході великих політичних перетворень у середній і східній Європі, Євген Коновалець звернув пильнішу увагу на Закарпаття, відчуваючи, що та частина української землі зможе відіграти важливу політичну й мілітарну роль українських революційних сил у боротьбі проти Польщі і Москви. Вождь, передбачаючи події на Закарпатті, створив при ПУН-і два окремі штаби: один під керівництвом члена ПУН-у Сціборського, для вирішення проблеми Закарпаття у політичному аспекті, а другий – під керівництвом генерала Капустянського для такої ж роботи у військовому аспекті.

Після смерті Євгена Коновальця обидва штаби припинили свої дії, а коли ж за кілька місяців пізніше на

Закарпатті почалися бурхливі події, то поміж ПУН-ом під проводом Андрія Мельника і провідними членами ОУН, які прибули на Закарпаття із Західноукраїнських Земель, виникли розбіжності в оцінці ситуації і завдань, які постали в даний момент перед ОУН.

На початку тридцять дев'ятого року у Відні зібралися члени політичного і військового штабів ПУН-у. Порадившись, вони підтримали пропозицію полковника Мельника про невтручання у події на Карпатській Україні. У прийнятій спільній резолюції наголошувалося: «Ми стоїмо напередодні великих і основних вирішень, які охоплять не тільки центральну Європу, а й цілий світ, і в такій ситуації, де один проти другого виступлять гіганти, ми мусимо вибрати орієнтацію на одного з них. ПУН такий вибір, який єдино був можливий, зробив. Наша акція на Закарпатті виразно йде проти тенденцій німецької політики і ми не можемо собі дозволити на люксу «війни» з могутньою Німеччиною. ПУН мусить вести консеквентно політику «не зацікавлення», бо такі є вимоги вищої рації».

Цілком іншу думку мала група «крайовиків», колишніх членів Крайової Екзекутиви ОУН на Західноукраїнських Землях. Вони вважали, що революційна і націоналістична організація, якою є ОУН, мусить керуватися тільки українською рацією і не оглядатися на те, чи їй діє подобається комусь, чи ні. Діючи виключно в інтересах нації, треба керуватись не тимчасовими труднощами чи невгодами, а широкою перспективою майбутнього. Якщо йдеться про піднесення національної свідомості мас на Закарпатті, то немає сумніву, що активна

революційна боротьба, в якій візьмуть участь ті маси, прискорить процес відродження української національної свідомості. Хоч Підкарпатська держава мала населення менше мільйона чоловік, молодь була налаштована патріотично і горіла бажанням захистити Батьківщину.

Таким чином, відносини членів ОУН на Західноукраїнських землях з ПУНОм практично зайшли в глухий кут. Оунівці ЗУЗ не виконали наказ керівництва ПУНу, який заборонив створювати військо і приймати участь у боях за Карпатську Русь. Вони не могли лишити братів-українців у скруті і відгукнулися на прохання керівництва новоствореної Закарпатської Держави України допомогти створити і вишколити військо. Різниця думок була глибоко засаднича. Жодна зі сторін не хотіла уступити, й тому дійшло до конфлікту.

Тим часом, Німеччина розгортала свою програму поглинання Чехословацької Республіки. На початку жовтня тридцять восьмого року Німеччина окупувала Судетську область Чехословаччини. Під тиском Гітлера шостого жовтня від неї відокремилася Словаччина, а одинадцятого оголосила про свою автономію Підкарпатська Русь. А вже сімнадцятого жовтня Польща запропонувала розділити Підкарпатську Русь між Польщею, Угорщиною і Румунією. Румунія, маючи з Чехословаччиною договір про допомогу проти Угорщини, відмовилася, і навіть запропонувала Чехословаччині військову допомогу.

Зважаючи на це, Угорщина зажадала приєднати до себе територію південної Словаччини, а нарешті території Словаччини провести плебісцит, на якому словаки б висловилися з питання входження до складу Угорщини.

Одночасно поставила вимоги до Підкарпатської Русі про передачу їй міст Ужгород, Мукачево, Виноградів. Двадцятого жовтня представники русинів виробили умови проведення плебісциту з питання входження Підкарпатської Русі до складу Угорщини.

Через п'ять днів по тому підкарпатський прем'єр-міністр Андрій Бродій був заарештований у Празі, і замість нього призначений міністр закордонних справ Августин Волошин. На відміну від Андрія Бродія він погодився розглядати лише питання про передачу Угорщині територій з переважно угорським населенням і відкинув ідею плебісциту.

Угорщина попередила, що у випадку відмови Чехословаччини буде вимагати арбітражу. Чехословаччина погодилася на арбітраж. Обидві сторони сподівалися, що їхні претензії будуть підтримані Німеччиною. Тим часом Велика Британія і Франція не проявили жодного інтересу до арбітражу. Арбітраж був проведений у Відні міністрами закордонних справ Німеччини та Італії. Після довгих коливань Ріббентроп погодився, що Угорщині потрібно передати такі важливі чехословацькі міста, як Кошице, Ужгород і Мукачево.

Підсумки арбітражу виявилися дуже невигідними для Словаччини та Підкарпатської Русі. Арбітраж прийняв безпідставне рішення – передати південну смугу Закарпаття, з містами Ужгород, Мукачево і Берегово Угорщині. Це був підступний удар по Карпатській Русі. Ці міста були заселені переважно Українцями і Словаками, які змушені були терміново покидати місця де вони проживали століттями. А столицю українці повинні були перенести у

невеличке містечко Хуст. Карпатська Русь втратила два головних міста – Ужгород і Мукачево, та всі родючі землі. Натомість Німеччина отримати контроль над стратегічно важливою територією в центрі Європи. І все ж, не зважаючи на втрати українців, у лютому тридцять дев'ятого року, відбулися всенародні вибори до автономного сейму «Підкарпатської Русі», які принесли величезну перемогу українському національному блоку, очоленому Волошином.

Таким чином, у жовтні тридцять восьмого року на Закарпатті постала незалежна Карпатська Українська держава. Проте країна мала важкий економічний стан, господарську відсталість, відсутність індустрії, архаїзм аграрних відносин. Однак, не зважаючи на всі ці перешкоди, процес національно-політичного відродження Українського Закарпаття чимраз міцнів. Почало вбудовуватися українське шкільництво, створювалися громадські організації «Просвіти», друкувалися українські часописи, народжувалося модерне українське політичне життя.

Але Карпатська Українська держава з перших днів потребувала захисту. З цією метою Микола Аркас і Дмитро Климбуш створили парамілітарну організацію «Карпатська Січ». Та що могло зробити військо! Воно не мало ні зброї, ні керівного військового складу, ні гідного вишколу. То була лише патріотична українська молодь. Допомогу керівники «Карпатської Січі» могли отримати лише у Львові. Вирішувати питання поїхав один Дмитро Климбуш. Микола Аркас вже був хворим.

Роман Шухевич приймав активну участь у нараді, яка відбулася у редакції «Вісника». Представники ЗУЗ з розумінням віднесли до братів Підкарпатської України. Їх не могла спинити складність перетину кордону, а тим більше заборона ПУН-у. Велика група оунівців Львівщини зголосилася виїхати до Карпатської України і надати допомогу братам, ставши збройно на спротив мадярським окупантам.

Провівши нараду, її учасники в той же день відправилися на Закарпаття до Хусту, щоб там організувати діяльність згідно зі своїми переконаннями і становищем. Майже одночасно з «крайовиками» до Хусту приїхав, представник ПУН-у Ярослав Барановський. Він привіз їм вимогу керівництва залишити Закарпаття. Проте, «крайовики» з обуренням відмовилися виконати вимогу керівництва ПУН-у. Барановський мовчки прийняв до відому їхню заяву і не відреагував на в'їдливі репліки товаришів по ОУН. Він лише повідомив, що члени ОУН Західноукраїнських Земель можуть реалізувати те, що запланували, на власну відповідальність, не розраховуючи на допомогу ПУН-у. Трохи помовчавши, він додав: «Ми зосередимо свою благочинну діяльність виключно на матеріальній допомозі січовикам, бо зрештою на ту ціль ми дістаємо гроші від благодійників».

Шухевич з сумом згадував той найдраматичніший період революційної боротьби ОУН на Закарпатті. Представники ОУН Львівщини лишилися без моральної опори ПУН, були виставлені на злісні нападки місцевих «патріотів», які бачили в «крайовиках» небажаних зайд. Завжди під загрозою арештів з боку чехів, без найменшої

матеріальної допомоги. Старшини «Карпатської Січі» матеріально відчували то менше, бо все таки мали особисті контакти з місцевими людьми і постійну допомогу Команди Січі. Але маса стрільцтва терпіла і голод і холод і жила в умовах, негідних людини... Чи відносини на тому відтинку могли бути інші при допомозі ПУНу? Очевидно, бо такі місцеві політики з думкою ПУН рахувалися.

Прохання «крайовиків» переправити на Закарпаття деяку кількість старшин і організаторів вишколу з-поміж тих, які й так були на Галичині розконспіровані, було ПУН-ом відкинуто. Олег Ольжич-Кандиба, резидент Організації на Закарпатті розумів абсурдність ситуації, але не міг нічим зарадити. Конфронтація між ПУН-ом і «крайовиками» дійшла апогею заявою шефа військового штабу Карпатської Січі полковника Колодзінського: «Жодні директиви ПУН-у, не зупинять Команду «Січі», поза як вона не має жодного формального відношення до нього, а у випадку дальшого тиску наступить реакція згідно з воєнними вимогами». Це була війна націоналістів з націоналістами. І Шухевич разом з іншими «крайовиками» підтримав Колодзінського.

Поза тим, вишкіл карпатських січовиків проходив успішно, хоч і прискореним темпом. Але давався взнаки брак зброї. ПУН не дав грошей, зібраних українською діаспорою і львівськими патріотами на придбання зброї, поставивши військові сили Закарпатської України у над тяжкі умови під час боїв з мадярськими загарбниками. Переговори про зброю з чеською армією теж не увінчалися успіхом. Першу вдалу спробу здобути зброю зробив Роман Шухевич. Вночі тринадцятого березня він вибрав серед

«січовиків» двадцять добровольців і з ними роззброїв станицю чеської жандармерії в Хусті, здобувши таким чином магазин зброї та амуніції. Але тої зброї було надто мало.

Саме в пошуках зброї в той час у Львові він вперше зустрівся з Ребетом, від якого повинен був отримати гроші на придбання зброї. Проте ні від Ребета ні від ПУНу Шухевич грошей не отримав. Саме Андрій Мельник, який замінив Євгена Коновальця на посаді керівника ПУНу, відмовив у грошах на зброю для війська Карпатської України.

Навіть такі обставини не зупинили керівництво Карпатської України. Воно прийняло рішення не здавати загарбникам цю частину Української землі. П'ятнадцятого березня тридцять дев'ятого року міністр військових справ Карпатської України Степан Клочурак видав наказ, яким призначив полковника Сергія Єфремова командиром Національної оборони Карпатської України, тобто всіх мілітарних і парамілітарних частин, та штабу Національної Оборони, який очолював Колодзінський-«Гузар». Членом штабу був і Шухевич-«Щука».

У березні того ж року президент Чехословаччини Гаха підписав акт капітуляції на користь Німеччини. І на вимогу Гітлера зрікся самостійності Чехії та попросив про німецький протекторат над Чехією. Чехословацька Республіка перестала існувати. Під тиском Гітлера Словаччина і Карпатська Україна в березні проголосили про незалежність своїх республік. Але в цей час уже тривала угорська агресія. Зважаючи на це, уряд автономної

«Підкарпатської Русі» проголосив повну незалежність Закарпаття, сповістивши про своє рішення МЗС Німеччини.

Одразу Гітлер поінформував Угорщину, що вона може протягом двадцяти чотирьох годин окупувати південну частину автономної Карпатської України, але не повинна чіпати решту терену Словаччини. На ці зміни давно чекали у Будапешті. І майже одночасно на територію Карпатської України посунули збройні орди мадярських окупантів. Німецький консул у Хусті закликав до себе представників «Карпатської Січі» і порадив їм полишити думку про будь-який збройний опір і передати Закарпаття мадярам без бою, бо така воля «фюрера». На розмову з німецьким консулом прибув полковник Колодзінський-«Гузар» начальник штабу військ Карпатської Січі з двома своїми заступниками Шухевичем-«Щукою» і Коссаком-«Тарнавським». Вислухавши ультиматум про капітуляцію, Колодзінський-«Гузар» рішуче заявив: «У словнику українських націоналістів немає слова «капітулювати». Українські націоналісти ніколи не капітулюють і тому «Карпатська Січ» стане оружно в обороні Карпатської України проти мадярських імперіалістів».

Мадярські війська почали наступ на Карпатську Україну в напрямі столиці Хусту зі сторони Берегова через Іршаву. Крім піхотних відділів армії Угорщини у бойових діях взяли участь панцерні з'єднання, важка артилерія і авіація. Їм здавалося, що вони вже першого дня займуть Хуст. Але мадяри зустріли несподівано сильний опір і лише через два дні важких боїв змогли підійти до столиці Карпатської України. Шухевич в цей час вирішував

питання з ПУН-ом та іншими організаціями, які повинні були зібрати гроші на зброю.

Проте, як відомо, Андрій Мельник відмовив у грошах на зброю для війська Карпатської України, а до того заборонив іншим членам ОУН приймати участь у цій війні. Аргументація була одна, мадяри свої дії погодили з німцями, таким чином воювати з ними, то воювати з Німеччиною.

Керівництво обороною столиці перебрав у свої руки особисто полковник Колодзінський-«Гузар». По двох днях важких боїв на підступах до Хусту і цілоденному бою в Хусті «січовики» під командою полковника Колодзінського відступили в гори. Потрібна була підмога. Колодзінський доручив Шухевичу пробитися до Великого Бичкова, де полковник Єфремов мав організувати головний центр опору, і привести підмогу. Роман Шухевич пробився до Великого Бичкова, але Єфремова з його частиною вже тут не застав. Великий Бичків був зайнятий мадярськими військами. Спроби зв'язатися з якоюсь частиною «Карпатської Січі» не вдалися. Там же у Великому Бичкові він дізнався, що у бою з переважаючими мадярськими силами під Буштином загинули у бою Михайло Колодзінський-«Гузар» і Зенон Коссак-«Гарнавський». Шухевич мав один вихід, крізь мадярські застави на Тисі пробитися до Румунії. А вже звідти повернутися до Львова.

Майже всі часописи Польщі писали про події на Закарпатті. Романа Шухевича вразив і схвилював матеріал у часописі «Меркуриуш Польскі», де з незвичним для поляків визнанням писалося: «Мужністю збройного опору загарбникам карпатські «січовики» вписали одну з

найсвітліших сторінок історії українського Закарпаття. У вогні і крові збройного змагання за волю, закарпатські «русини» стали карпатськими українцями». Геройський і несподівано успішний спротив «січовиків», переважаючим в десятки разів військами і озброєнням мадярським загарбникам, що сунули з півдня, і польським групам «саботажистів», що йшли на допомогу «братам» мадярам з півночі, зустрів схвалення навіть серед частини поляків.

На шпальтах Меркуриюша ми виступали з цілою безоглядністю проти «Закарпатської України»... Мусимо, одначе, чесно сказати, що в обличчі останніх подій маємо більшу пошану до українців, ніж до чехів і словаків. Які б там не були оті «січовики», а все таки ті люди не скавуліли, не склали зброї, і билися у найтяжчих політичних і стратегічних умовах... Якщо б я стояв на чолі сотні мадярської піхоти, я на власну відповідальність наказав би віддати почесну сальву над трупами полеглих українців».

Романа Шухевича оцінка поляків тішила тому, що він був серед перших, хто прислужився цьому дійству, залишивши дружину й сина, ризикуючи власним життям, наражуючись на конфлікт із ПУН-ом, вже очолюваним Мельником, віддав скільки зміг своїх сил і праці народу Закарпатської України у відстоюванні української землі. Хоча, правду сказати, для Романа Шухевича кожна частина української землі була Україною, а служба Україні – найвищим наказом...

Роман Шухевич знову мимо волі зиркнув у вікно. Він не міг знати, з якої нагоди йому призначена зустріч з представником ПУН-у, і починав думати, що Ребет вже не прийде. Роман був активним учасником конфлікту між

ПУН-ом і «крайовиками», що виник із-за протилежних поглядів на роль ОУН у подіях на Закарпатті. Більше того, він був один із їх керівників, проте, він не знав про зміну ситуації, що сталася за останній час.

Річ в тім, що конфлікт той був внутріпартійним і назовні ніхто сторонній його не помічав. Тому коли український спротив став відомим і отримав велику пошану і схвалення на Європейському рівні, ПУН вирішив увесь морально-політичний капітал, отриманий із участі провідних членів ОУН – Колодзінського, Шухевича, Коссака й багатьох інших членів організації учасників героїчного спротиву Карпатської України мадярським агресорам, приписати ПУНу. Нового провідника, Андрія Мельника разом зі старими членами ПУНу, не мучили докори сумління тим, що вони були у цій битві на боці мадярських агресорів. Гроші української діаспори, передані на придбання зброї, вони витратили на інші свої потреби.

При такій постановці питання ПУН не міг здійснити свої колишні погрози до «крайовиків» і «притягнути до суворої відповідальності» тих, хто всупереч вимогам ПУН-у залишився на Закарпатті й прийняв там на себе основний тягар організації й проведення збройного спротиву Карпатської України проти мадярів. Мало хто з відомих керівників опору крім Романа Шухевича лишився в живих. Про долю Єфремова, який теж лишився живим, стало відомо набагато пізніше. А про саму справу ПУН просто замовчував.

А через чотири місяці після трагедії Карпатської України, з гордо піднятою головою, вони підписали спеціальний договір, яким уряд Карпатської України

визнавав «Український Націоналістичний Рух за єдиного носія поборницької, визвольної боротьби української нації, а Провід Українських Націоналістів (ПУН), очолюваний полковником Андрієм Мельником, за керівника тієї боротьби». ПУН зі своєї сторони визнавав «уряд Карпатської України з президентом Августином Волошином за законодавчого легітимного представника серед українського і чужинного світу, як останній український легальний уряд, що правив частиною української землі Карпатською Україною». У пункті четвертому договору сторони визнали, що Український Націоналістичний Рух, тобто Уряд Карпатської України і Організація Українських Націоналістів, спільно намагалися всіма силами створити й захистити Карпатську Українську Державу». Це відбулося двадцять першого липня тридцять дев'ятого року.

І от тепер ПУН викликав Шухевича на зустріч зі своїм представником. Це той самий Ребет, який лишився провідником ОУН на Західноукраїнських землях. Про що має бути розмова? Адже, ні важкі зовнішні обставини, ні перешкоди ПУН-у не спинили великої групи оунівців Львівщини надати допомогу Карпатській Україні стати збройно на спротив мадярським окупантам.

Шухевич не міг знати, що його вирішили знову включити в організаційну роботу, запропонувавши нову посаду. Саме цю пропозицію Мельник доручив Ребету донести Шухевичу. Мельник не знав, що то був вдалий вибір, по іншому питанню Шухевич навіть не став би розмовляти з Ребетом. Він так і налаштував себе коли до кав'ярні, запізнившись майже на годину, увійшов Ребет. На

відміну від Мельника він знав відношення Шухевича до себе, і як досвідчений психолог взяв вірну ноту розмови.

– Пане Шухевичу, обставини так склалися, що я маю вибачитися за своє запізнення. Але, повірте, не зважаючи ні на що, я мав з вами зустрітися. Мені доручено керівництвом ПУНу довести до вас його рішення. Вам пропонується зайняти пост керівника зв'язкового пункту з Краєм у Данцігу. З огляду на велику можливість польсько-німецької війни цей зв'язковий пункт з точки зору керівництва, видається особливо важливим. Саме тому його доручено очолити Вам.

– Пане Ребет, а як ПУН оцінює свою зраду по відношенню до Карпатської України і членів ОУН, які поклали голови в боях проти мадярських загарбників?

– Пане Шухевичу, я не маю повноваження ПУНу проводити з вами дискурс з цього питання. Ця справа віднесена до розгляду на Другому Великому Зборі Українських Націоналістів, де вас планують головним доповідачем про події в Закарпатті. Що стосується вашої теперішньої роботи, будете мати додаткові інструкції від зв'язкового ПУН. Можу лише повторити, що вам пропонується посада керівника зв'язкового пункту з Краєм у Данцігу. На цьому розмова з Ребетом закінчилася.

Шухевич дав згоду на нове призначення, маючи надію поставити питання про зраду ПУНу на Великому Зборі. З огляду на реальність польсько-німецької війни зв'язковий пункт у Данцігу, дійсно виглядав особливо важливим. Цей пост організаційної роботи ОУН Шухевич займав аж до вибуху польсько-німецької війни.

Наприкінці тридцять дев'ятого року до нього, у Краків, приїхала дружина разом з сином Юрієм, а у сороковому році у них народилася донька Марія. Початок війни, яка потім переросла у Другу Світову Війну, Роман Шухевич разом із родиною зустрів у Кракові. Він виконував функції референта зв'язку у Проводі Українських Націоналістів на чолі з полковником Андрієм Мельником, зокрема організував нелегальні переходи кур'єрів в Україну через німецько-радянський кордон, приймав звіти від членів ОУН та кур'єрів, які прибували з України.

Але ще до приїзду дружини, Роман зовсім несподівано зустрівся зі Степаном Бандерою. Зустріч організував Микола Лебідь. Заїхавши до Романа він

повідомив, що на конспіративній квартирі на нього чекає Степан Бандера. За час тюремного ув'язнення Степана Шухевич не мав можливості зустрітися з ним. А втеча з тюрми, яку Шухевич з побратими готував для Бандери, була зірвана, і причини зриву для Романа були невідомі. І от тепер у Кракові вони зустрілися в час, коли конче повинні були бути разом і готуватися до подій, про які мріяв їх вождь Євген Коновалець. За наближення яких він поклав життя, а самі вони зазнали і тортур і поневірянь в тюрмах.

Їм багато про що треба було розповісти один другому, і без зволікань спланувати роботу ОУН у цей грозовий, і одночасно, можливо сприятливий час для здійснення самих сміливих задумів їхнього вождя по створенню Української держави. Побратими просто тішилися подіями, які ніби за їх замовленням проходили у Польщі. Проте аналіз діяльності ПУН-у на чолі з Андрієм Мельником не давав впевненості, що ОУН налаштована на боротьбу за побудову Української держави. Особливо це стало зрозуміло під час подій в Підкарпатській Україні. Той конфлікт, який відбувся в організації переважно між членами ПУН-у, які проживали в еміграції, та «крайовиками», колишніми політв'язнями, з іншої.

Степана Бандеру, який п'ять з половиною років провів у в'язниці і був відірваний від справ Організації, в першу чергу цікавили найважливіші події, які пройшли без його участі. А головним питанням, яке він хотів обговорити першим, було відношення Організації і її очільника Андрія Мельника до співпраці з німцями. Тому він розпочав розмову з Романом про бої по захисту Карпатської України і відношення при цьому німців до українців і мадяр, які були

учасниками двобою. Коли Роман розповів про їх зустріч з німецьким консулом і його пораду українцям капітулювати перед Мадярами, Степан, трохи подумавши, промовив:

– Романе, у ситуації на Закарпатті я розумію чому німці вибрали не нас а мадяр. Якщо вибирати когось одного з двох союзників, то краще мати десятимільйонну Мадярщину ніж неповний мільйон Закарпатських Українців. Але, я не можу зрозуміти реакцію Польського керівництва на події, які розгорталися в Чехословаччині. Скажи мені, невже Польське керівництво не розуміло, що після Чехії черга стати жертвою загарбників прийде до Польщі? У своїй програмній праці «Майн Кампф», Гітлер чітко визначив місцезнаходження німецького життєвого простору. А це терени Польщі, а потім, і Московії. Чи може вони мали надію, що Гітлер піде на Францію?

Роман був заскочений тим питанням, не чекаючи від Степана зміни теми розмови, тому мав трохи подумати. Потім відповів.

– Як на мене, Польща якомсь втратила пильність, перебуваючи під парасолом гарантії власної недоторканості від Англії та Франції. Вона з часу відновлення державності всі свої питання могла вирішувати з їх допомогою. Ще з двадцятих років країни Антанти взяли Польщу в союзники і дали їй та Московії можливість розірвати Україну, знищивши її державність. Тому Польський народ був впевнений у своїй безпеці і з великим задоволенням приймав участь у ліквідації сусідніх держав разом з Німеччиною та Угорщиною, навіть не сподіваючись, що Польща наступна у черзі на завоювання Німеччиною. Поза тим, Франція хоч і мала найбільшу армію у Європі, була

перелякана діями Гітлера і жила однією надією, що він забуде, як вона шматувала Німеччину після першої світової війни. А ще вірила Гітлеру, що він, як обіцяв, піде війною на Московію. А що туди Німеччина має лише один шлях, через Польщу, то у поляків не було в голові.

– Правду кажеш, Романе, видається, що так воно й сталося. Німці дійсно пішли на Московію, але брататися. А по дорозі якось ненароком звоювали Польщу. Бо не там стояла. А Франція зробила вигляд ніби зовсім забула, що обіцяла Польщі. Сидить собі тихо, боїться щоб Гітлер про неї не згадав!

Посміхнувся Степан.

– Степане, я з твоїх питань не зовсім розумію, яке то має відношення до України?

– Саме пряме брате! Ти вірно підмітив, Польща гонорувала тому, що мала в союзниках Францію і Британію і була впевнена у їх допомозі при нападі німців чи «совітів». А отримавши поразку від німців у союзі з «совітами», тим більше в союзники до німців чи «совітів» не піде. А от Галичина із Закарпаттям та Буковиною, маючи спільно десять мільйонів населення і практично десятирічне, військове, протистояння з Польщею, може бути не гіршим союзником німців ніж Мадярщина.

Цього разу Шухевич думав довше. Потім висловив свої міркування відносно співпраці з німцями. Але спочатку запитав.

– Степане, ти маєш надію, що німці дозволять нам створити власну державу? Я не маю.

– А чому ні? Чи Гітлеру зашкодить додаткова військова сила в кількості двох трьох дивізій у війні з Москвою?

– Друже, я не вірю в добру волю німців визнати Україну самостійною державою. Може вони нас тепер і потребують, тож будуть використовувати, бо ще не знають, як їм піде війна на Сході. Але якщо піде вдало, то навіщо їм потрібна додаткова мозоля гратися в Українську державу.

Шухевич знову задумався. Степан не підганяючи Романа чекав на його завершальну думку. Той ще раз посміхнувся і додав.

– Розумієш Степане, все що було розумно і зважено задумано німцями, дуже швидко розвалилося через дурість гітлерівського керівництва.

– Романе, ти впевнений, що там не має розумних людей, які б сказали Гітлеру, що перемога Німеччини над Московією можлива лише при одній умові: вони повинні допомогти українцям створити власну державу, включивши до неї і під більшовицьку Україну, і стати гарантом її державності.

– А Московія на то буде спокійно споглядати? То, брате, можливо зробити лише розпочавши війну. А тоді відразу виникне питання, чи самі збільшовичені українці захочуть воювати з Країною Рад.

– Після того, що Московія зробила з так званою Українською Радянською Соціалістичною Республікою і Кубанню, вимагає лише помсти. Ми тут боролися з поляками, на совісті яких десятки вбитих і тисячі тих, хто покинувши свої домівки, змушений був їхати світ за очі. А Сталін зі своїми підручними в НКВС знищив у під

советській Україні та Кубані мільйони українців, запровадивши голод.. І то було не сто років тому. Не минуло ще й десяти. Хто залишився живим може порівняти відношення до українців – німців у вісімнадцятому двадцятому роках, і московітів у тридцятих роках. Їм тільки поштовх потрібен. І німці його повинні зробити. Вони проголосили, що вільний простір для німецької нації на сході.

– Але то може бути і Польща.

– Не думаю. Вони ж більшу територію Польщі віддали Сталіну. Але того так просто не обдуриш. А крім того у нього марксистська теорія, яка у Московії стала гаслом, увесь світ повинен стати «союзом советских социалистических республик». А в першу чергу його частина «от тайги до британских морей». І ось у них непереборний конфлікт інтересів. А вони зі своїми військовими армадами стали один проти одного. Який наступний крок?

– Думаєш війна?

– Впевнений! Але він повинен зробити перший крок, забезпечити державність об'єднаної України. А після цього взяти Україну союзником з Німеччиною і допоможе у війні з Московією. До речі, на мою думку такий перебіг подій позитивно сприйметься і країнами Європи.

– Чому ти так вважаєш?

– Як би я був французом, то допоміг би Гітлеру здійснити мрію Олександра Македонського, дійти до Індії, щоб там створити життєвий простір для Фатерлянду!

Засміявся з власного жарту Роман. Степан, налаштований на серйозну розмову, не відразу зрозумів

жарт. Але через хвилину і собі засміявся. Роман подивився на Степана.

– Що, друже, оцінив мій жарт?

– Оцінив. Але сміюся з іншої причини. Ти забув, що Індія належить Британській короні, тож ти хочеш послати німців від французів до британців. А вони ж і в Європі поряд та не завжди миряться. А було б добре, якби вони і москалів з собою забрали!

Побратими втратили бажання жартувати і майже одночасно подумали: «Ну чому хороші бажання не здійснюються!». А Степан знову повернувся до попередньої теми.

– От, скажи мені друже, чому б Німеччині не взяти в союзники Україну, дозволивши створити їй власну Українську Державу, і цим самим встановити у Європі рівновагу.

– Мудро кажеш брате! Тільки хвора людина може плекати надію втримати одноособову владу у Європі. Якщо цього не домоглися римляни тисячу років тому, то чи під силу то здійснити сьогодні Гітлеру?..

І в бундесвері серед вищих військових, і серед політичних діячів Німеччини є досить розумних людей, які не сприймають Гітлерівську доктрину. Але більшість Німецького народу, роками принижена версальським мирним договором, тепер осліплена небаченими перемогами, яких країна під керівництвом гітлерівської партії досягла за десять років, вважає Гітлера месією. З цим годі сперечатися...

Роман помовчав і продовжив свою попередню думку.

– Я не вірю в добру волю Німеччини визнати Україну самостійною державою. Вони нас тепер потребують і використовують, бо ще не знають, як їм піде війна на Сході. Але якщо Гітлер думає, що нас перехитрить, то помиляється, бо в цій європейській баталії ми маємо свої плани. Але про то потім. Спочатку розкажи, брате, як ти жив увесь цей час. Ми мали надію звільнити тебе, але не сталося...

– Так, брате, не сталося. Дехто з наших вважає, що то «не сталося» має ім'я Андрій Мельник. До речі, а яким чином саме полковник Мельник очолив Організацію?

– Скоріш за все, так сталося тому, що в Устрої ОУН не була розписана процедура зміни Вождя Організації. У всякому разі, я цього не пам'ятаю. За логікою, треба було провести у всіх десяти Організаціях ОУН обговорення цього питання. А потім провести позачерговий Збір Організації, на якому обрати Вождя.

– Друже, правду сказати, щодо обрання вождем ОУН Андрія Мельника, то у мене на перший погляд не має заперечень. Побратим вождя і успішний начальник штабу Січових Стрільців у боротьбі Директорії за Українську Народну Республіку, найбільш прийнятна кандидатура на роль нового вождя. Думаю, більшість членів активу Організації не мають сумнівів в тому, що Мельник зможе замінити Коновальця і повести організацію по шляху, визначеному на Великому Зборі з його участю.

– Степане. Тут я з тобою згоден. Сумніви можуть бути, якщо згадати, що Мельник після звільнення з польської в'язниці, у якій він знаходився чотири роки, відійшов від активної участі у боротьбі Євгена Коновальця

за відновлення української політичної і військової сили. Увесь цей час він працював у маєтку Андрія Шептицького лісником і зовсім відсторонився від політичної роботи. На час загибелі Євгена Коновальця Андрій Мельник, практично, не мав зв'язків з підрозділами ОУН і не був знайомий з більшістю провідних членів Організації.

То чи може він повести її за собою? Та й то сказати, за рідким виключенням з хорошого військового, хоч він і є патріотом, може вирости політичний керівник. Поза тим, рішенням ПУН у, а насправду рішенням Барановського й Сеника, ще до проведення Великого Збору ОУН, Мельник став її керівником.

– Романо, маємо можливість вирішити це питання на Зборі.

– Я тобі ще не говорив, що Мельник вже провів Другий Збір ОУН. При цьому мене запросили, але умисне не повідомили про місце проведення Збору. Саме тому я сам хотів розібратися, що то має значити, а головне зрозуміти позицію нового вождя у його діяльності. Вона корінним чином відрізняється від того, що ми робили за Євгена Коновальця. Більше того, Андрій Мельник скоріш за все навіть не познайомився з програмою нашої Організації.

– Маєш якісь аргументи?

– Маю. І хочу детально довести їх до тебе. То математичне рівняння не для однієї голови. Але до нашої розмови маю дві застороги, по-перше, потребує багато часу для розповіді й висновків.

– То пусте, друже, часу маємо вагон! А при сьогоднішньому світовому розкладі конче необхідно направити роботу Організації на нагальні справи побудови

Української держави, і ніяк не менше! А друга засторога в чому?

– Пропоную до нашої розмови запросити ще Ярослава Стецька, який був секретарем Збору. Отримаємо розповідь від Ярослава тоді вже й планувати будемо наші дії.

– Чому саме Ярослава Стецька, друже?

– Річ у тім, що Ярослав готував проведення Другого Збору ОУН по завданню Євгена Коновальця, тож він може сказати, які були настанови вождя та чи проводився Збір так, як він його планував.

– Романе, а ти міг приїхати на Збір?

– Міг, Степане, і мав дуже велике бажання виступити і розповісти учасникам про зрадницьку позицію ПУН-у при підготовці до захисту і під час війни за Карпатську Україну. Ми з іншим представником Західноукраїнських земель Левом Зацним чекали виклик на засідання у Відні. Проте, на засідання Великого збору не потрапили, нам просто не повідомили про місце проведення заходу. Скоріш за все у Мельника і Барановського були намагання не ускладнювати собі життя полемікою зі мною щодо Карпатської України.

– Ти правий, брате, не все зрозуміло з підходами полковника Мельника до роботи організації, треба конче розібратися перед тим, як включатися в роботу.

Бандера на якийсь час замовк заглибившись у свої спогади. А потім поволі почав розповідь про часи, проведені у в'язниці.

– Повіриш, брате, вже скільки часу на волі а кожному ніч сниться, що я в тюрмі. Після судових процесів нас з побратимами спочатку відправили у в'язницю «Свенти

Кшиж» коло Кельцу. Потім перевели у Вронки біля Познаня. В тридцять восьмому році, після вашої спроби організувати мені втечу, я потрапив до в'язниці в Бересті над Бугом...

– Тюрма почалася зі стрижки. Коли нас почали стригти, Микола Климишин вчинив опір. Але я дав йому знак, що то не на часі. Після «постригу» всі дістали страшно подерту білизну та в'язничну уніформу. До того одягли нас у дерев'яні черевики. Ті черевики на ногах не трималися, коли я став на стрімкі сходи вниз, вони злетіли з ніг і покотилися до пивниці.⁴ (поль) Тож я спустився по металевих сходах вниз босоніж.

Оглянув пивницю, яка вікон не мала. Високо в стелі за ґратами тьмяно освітлювала всю пивницю жарівка (поль). Був тільки отвір у стіні дуже високо, заґратований грубими залізними ґратами, який виходив на той коридор, звідки я прийшов. Між тим отвором і дверима була округла висока піч. Отвору вона не мала. Потім виявилось, що в ній палиться з коридору. Обійшовши піч, я побачив характерний для тюрми на «Святім Хресті», кібель. Це був великий, розміром на дві треті метра, валець, висотою на три чверті метра. Він був з грубого металу, тому дуже тяжкий. Зверху мав менший отвір зі щільною накривкою, який був у більший на цілий розмір накривці, що відкривався при спорожненні кібля (поль).

Це було все меблювання нашої «келії», яка була біля п'яти метрів довга й так само широка. Я увійшов до келії останнім з побратимів. Вони мовчки з сумом дивилися на

⁴ пивниці – підвал для зберігання алкогольних напоїв.
Жарівка – світильник

мене. Щоб якось відійти від того суму я пожартував, що мої капці поперед господаря спішили до в'язниці. З тим ми зачали мінятися своїми лахами, щоб кожному хоч дібрати до свого розміру. От так ми стали в'язнями «Святого Хреста».

У цій в'язниці ми організували шістнадцятиденну голодовку на знак протесту проти утисків в'язничної адміністрації. Восьмого дня, з початку голодування, нас почали кормити примусово. Водили до будинку адміністрації і там намагалися влити в нас корм в рідкому стані. Я протестував, і тому мене прив'язували до крісла шнуром за руки й ноги, а коли не хотів відчинити вуст, брали вузьку рурку(поль) й крізь дірку в носі зціджували мені пляшку рідкого корму. Першого й другого дня мені вдалося корм вернути, але в дальших днях шлунок збунтувався й уже не хотів віддавати того, що захопив. Після голодовки адміністрація в'язниці пішла нам на поступки...

Спершу ми були разом з Миколою Лебедем, а потім мене перевели у камеру де сиділи: Карпинець, Підгайний, Качмарський, Перегійняк, Батіг, Луциняк. Досі жили ми більш індивідуально, а від того часу зачали жити групою. Життя у групі мало більше користі, бо у кожного були свої приватні книжки, а ми з Миколою мали ще й дозвіл на українські газети. То ж могли собі лишати по одній картці на папір, якого нам увесь час не вистачало. Я мав тритомову «Українську загальну енциклопедію», то мої побратими вивчали історію й географію України, історію української літератури, мистецтва...

В тридцять восьмому році, після вашої спроби організувати мені втечу, потрапив до в'язниці в Бересті...

Там я пробув до середини вересня тридцять дев'ятого року. П'ять і чверть року я просидів у найстрашніших в'язницях Польщі, з того більшу частину у суворій ізоляції. За той час я провів три голодовки по дев'ять, тринадцять і шістнадцять днів, одну з них спільно з побратимами, а дві – у Львові й Бересті, індивідуально...

– А як тобі випало втекти з тої в'язниці, чи хто допоміг? Ми ж в той час, навіть, уяви не мали, де ти знаходишся.

– Там мене вже «освободители» звільнили. Тобто створили умови для втечі. Німці з москалями може й знали про мене, але що я для них при тому сп'янінні від «великої» перемоги. Вони ж її спільно виборювали. Хоча треба сказати Сталін, той хитріший за Гітлера, не напав на Польщу разом з німцями. Спочатку придивився, послушав що у світі про напад на Польщу говорять, а потім проголосив, що повинен захистити «єдинокровних братів» і «погнав» дивізії назустріч німцям. Так що на паради, які проводили німці у Гродно, Пінську, Перемишлі та в низці інших міст звійованої Польщі, прислав свої війська вчасно. У Бересті спільний парад вітали Гайнц Гудеріан від німців, а Семен Кривошеїн від «совітів».

– А вчилися обидва в «совітах», Гудеріан у Казанському танковому училищі, а Кривошеїн у Військовій академії імені Фрунзе. То чому б їм разом не вітати спільний парад.

– Романе, то правда, що багато німецьких офіцерів вчилися у Радянському Союзі?

– А де ж би вони ще вчилися, хіба у Франції!

Отож, я з польської тюрми Берестя через Волинь приїхав на Сокальщину. В Сокалі зустрівся з провідними членами ОУН того терену: Дмитром Маївським, Іваном Климівим, Василем Вавруком. А звідти вже з Маївським відправився до Львова, там я мешкав у будинках собору святого Юра. Протягом двох тижнів знайомився з підпільною діяльністю Організації, зустрічався з українськими суспільно-політичними діячами, мав змістовну розмову, з митрополитом Андрієм Шептицьким.

– А як до Кракова прибився?

– Я спочатку мав план залишитися в Україні й працювати у безпосередній революційно-визвольній дії ОУН. Але інші члени Організації настоювали на тому, щоб я виїхав за кордон більшовицької окупації і там вів організаційну роботу. Остаточне вирішення цієї справи приніс прихід кур'єра від Проводу з-за кордону з такою самою вимогою. У другій половині жовтня я покинув Львів разом з братом Василем. Він переді мною повернувся до Львова з польського концтабору у Березі Картузькій. Ми перейшли совецько-німецьку демаркаційну лінію і окружними дорогами – частково пішки, частково поїздом, прибули до Кракова. З нами прийшли ще чотири члени організації.

Побратими ще трохи помовчали і Степан продовжив розповідь.

– У в'язниці я часто задумувався, чи вірно на установчому Зборі ОУН ми прийняли рішення зробити структуру Організації вождистською.

– А я впевнений, що то логічно. З початком створення та розвитку партій, вони не могли бути

демократичними. Хтось писав програму своєї діяльності, навколо якої збиралися соратники, тобто люди, які сприймали і підтримували викладені у програмі ідеї. Вони разом і стають партією. Закономірно, проголосивши ідею та отримавши підтримку, той, хто запропонував ідею, ставав вождем. А коли змінювалися обставини, саме від нього соратники чекали ідей і вказівок, яким чином реагувати на зміну обставин. То ніби вірний хід подій, так сталося і в нашій організації.

– Тут все вірно, я тебе повністю підтримую, друже. Але одного разу несподівано партія втрачає вождя. Хто повинен стати на його місце?

– Ну, на першому Зборі засновники прийняли Устрій партії, а то є дороговказ для членів партії, як вести подальшу роботу.

– А, як щодо соратників товаришів по боротьбі? І як члени партії повинні сприйняти призначення вождя, який останні роки не приймав у ній жодної участі? Фактично його призначили Барановський і Сенік!

– Думаю в нашому випадку сталося так, як і в більшості партій, тобто з порушенням Устрою партії. Тож, як і у кожній політичній організації, побудованій на владі вождя, в ОУН все різко змінилося. Особливо то стосувалося планування і здійснення військово-політичної роботи. Річ у тім, що Євген Коновалець не був диктатором у повному розумінні цього слова. Диктаторські повноваження, якимось непомітно перебрали на себе його помічники з ПУНу Барановський і Сенік. Тому вони і прийняли рішення закликати на вождя полковника Мельника, який був далекий від практичних справ партії. І не відомо, як він

вивчав програмні документи, на підставі яких чинників приймав рішення.

– На місті полковника Мельника, я би перше розібрався у роботі вождя за період від першого Збору, потім зустрівся з Дмитром Донцовим, а вже після цього з його допомогою підготував другий Збір партії.

Побратими подумки згадали Євгена Коновальця і Дмитра Донцова. То для них були незаперечні авторитети, але пройшовши майже десятиріччя становлення і боротьби партії проти ворогів української державності, Степан з Романом вже могли тверезо оцінювали і недоліки в структурі та роботі організації. Поки був живий Коновалець то не виглядало катастрофічним. Та сказати правду, вони навіть не мали сумнівів у вірності програми організації, та виконання її вождем. І своїми діями сприяли її реалізації.

– Повністю з тобою згоден, Але скоріш за все полковник Мельник, якщо і знайомий з Донцовим, мало вірогідно що він міг з ним радитися. Скоріш за все у нього є незаперечний авторитет – митрополит Андрій Шептицький.

– Його святість, митрополит для нас всіх авторитет не лише в справах Божих, але і у світських. Але партійна справа то зовсім інша парафія. На мою думку у ній рівних Дмитру Донцову я не знаю. Пам'ятаєш скільки було українських політичних партій і у кожного своя програма. А ми, як кошенята, не могли розібратися у цих програмах

– Але після зустрічі з паном Донцовим вони розвіялися!

– Так, Степане! То щастя, що маємо таких вчителів ідеологів!

– А ти, до речі, давно бачив учителя?

– Ще до війни у Карпатській Україні...

Побратими обговорили ще ряд питань в роботі ОУН. Але перш, ніж приймати якісь рішення, вони вирішили з допомогою Ярослава Стецька проаналізувати підготовку, проведення і прийняті рішення на Другому Зборі, а вже після того прийняти рішення про свою співпрацю з Андрієм Мельником. А перш ніж приймати таке рішення, треба було розібратися з напрямом роботи, визначеним вождем на цей грозний неоднозначний час – який щодень приносив все нові й нові зміни.

Першого вересня тридцять дев'ятого року вибухнула польсько-німецька війна. По трьох тижнях «моцарствової» Польщі не стало. Польські землі зайняла Німеччина. Західноукраїнські землі аж по «лінію Керзона» окупувала більшовицька Московія. То було несподіванкою для ПУН-у, який не відомо чому сподівався, що внаслідок розвалу Польщі під ударами Німеччини, за її згодою постане Західноукраїнська Держава. Шухевич був відверто здивований тим сподіванням.

Якщо Євген Коновалець ще мав таємні перемови з Канарісом з цього питання, то Андрій Мельник нічого не роблячи, плекав надію на те, що німці, окупувавши Польщу, заклинуть Мельника створювати власну державу на теренах споконвічного проживання українського люду. За кілька тижнів перед вибухом польсько-німецької війни він навіть доручив членові ПУН-у Сціборському розробити проект конституції Західної України. Ніяких інструкцій про те, що повинна робити ОУН і її члени на випадок того, що Німеччина з Московією не будуть сприяти створенню

Української Держави, ПУН не розробило. А «союзники» про Україну, як державу, і не думали. У них були свої плани, в яких не було місця для Українського народу. Не для того вони звільняли західноукраїнські землі від Польських загарбників...

Степан Бандера разом з активом ОУН протягом короткого часу виробив детальний план розбудови мережі ОУН на теренах всієї України. В 1939 очолив течію в ОУН, яка стояла в опозиції до методів і тактики діяльності Проводу Українських Націоналістів під керівництвом Андрія Мельника.

Ярослав Стецько на час зустрічі Степана Бандери з Романом Шухевичем, вже був у німецькій зоні, тому через два дні він приїхав до Степана Бандери. Ярослав не мав документів, котрі цікавили побратимів, але мав добру пам'ять, а до того ще й сумніви щодо правомірності та законності проведення Збору ОУН. Микола Лебідь взяв на себе роль господаря, заварив міцний чай, який на польський лад звав гербата. Поволі сьорбаючи духмяний напій, побратими повели розмову по питанню, заради якого зібралися. Розпочав Степан запитанням до Ярослава.

– Ярославе, вождь тобі доручив підготувати Другий Збір ОУН?

–Так. У січні тридцять восьмого року Коновалець видав наказ у справі Великого Збору і доручив мені підготувати його проведення. Я вам цей наказ зачитаю:

«Уповноважений отримав від мене доручення негайно почати в наших виданнях пропаганду питань, що готуються до розгляду на Зборі. Доручую Націоналістичній Пресовій Службі надати допомогу Уповноваженому в цьому питанні. Крім того, я доручив Уповноваженому підготувати основну статтю на тему Збору до найближчого альманаху.

Узгодження з Проводом ОУН тем доповідей, що повинні бути прочитані на Зборі, зв'язок з визначеними мною доповідачами, і взагалі щоб робота по підготовці Збору розвивалася правильно, для розгляду й узгіднення виготовлених доповідей і погодження проектів рішень, що мали б бути подані Зборові для затвердження, мною буде у визначений час створена окрема Комісія.

Доручаю членам активу вивчити всі матеріали і не пізніше першого лютого 1938 переслати на вказану в окремому обіжному листі свої зауваження.

Зазначаю, що всі мої доручення в справі підготовки Збору мусять бути якнайточніше виконані. Надіюся, що весь наш актив, свідомий ваги моменту, що його ми зараз переживаємо і ваги завдання, до реалізації якого ми тепер приступаємо, докладе з свого боку всіх зусиль, щоб Збір відбувся гідно й увінчався якнайбільшим успіхом. — Слава Україні!

Постій, 19 січня 1938. Євген Коновалець, Голова Проводу УН.»

До трагічної смерті вождя я працював над підготовкою плану проведення Другого Збору Українських Націоналістів і погоджував його з ним. Але...

– Ярославе, то Збір проводився за твоїм планом, погодженим з вождем?

– Ні, Степане. Коли я доповів полковнику Мельнику про розроблений мною план, він нічого не відповів, а через деякий час запросив мене до Генуї. Крім мене були запрошені Сенік, Сціборський і Чемеринський. Разом з полковником Мельником ми стали комісією по підготовці Другого Великого Збору. Комісія за пропозицією Мельника доручила Сціборському підготувати текст постанов запланованого Збору. Засідання Збору відбулося двадцять сьомого серпня тридцять дев'ятого року, за чотири дні перед нападом Німеччини і «совітів» на Польщу, в домі колишньої української амбасаді в Римі.

Степан уважно подивився на Ярослава.

– Ярославе, а Мельник пояснив вашій комісії, чому його не влаштовує редакція плану погодженого з вождем.

– Степане, моє знайомство з полковником показало, що він не надто схильний до розмов. Він малоговоркий ніби спадковий військовий, хоч його батько і не був військовим. Нічого не пояснюючи, він дав завдання Сціборському.

Конгресом керувала Президія. За пропозицією полковника Мельника головою обрали Омеляна Сеніка, а він запропонував двох членів Президії – генерала Капустянського і генерала Курмановича. Мене і Половця обрали секретарями. Після вступного слова Андрія Мельника Конгрес ухвалив новий Устрій ОУН, заслухав звіт секретаря ПУН-у, Ярослава Барановського, про діяль-

ність ПУН-у за звітний період від Першого Великого Збору. Оцінку діяльності ПУН-у Конгрес не давав, а одразу перейшов до слухання звітів робочих комісій. Ці комісії працювали до початку Конгресу, як складові частини Великого Збору. Комісії було утворено чотири. Ідеологічно-політичну очолив Микола Сціборський, військову Сушко, організаційну Барановський, економічну Бойдуник. Звіт Револьюційної Комісії представив особисто я. Всі звіти були ухвалені відповідними постановами. Після цього полковник Мельник оголосив Конгресу склад нового ПУН-у і запропонував прийняти маніфест з нагоди Конгресу...

– Почекай, Ярославе, а обговорення звіту про роботу ПУН-у, хто виступав, які були оцінки роботи, що пропонували делегати. Зрозуміло, говори те що пам'ятаєш.

Перебив Стецька Бандера.

– Друже, не маю що говорити, виступів з обговорення звіту, як і пропозицій та оцінки діяльності роботи, не було. На це просто не вистачило б часу. Конгрес працював лише три години, від п'ятнадцятої до вісімнадцятої після полудня.

Бандера здивовано подивився на Стецька.

– Так планував Вождь Євген Коновалець?

– Ні, Степане, коли Вождь ставив мені завдання, то він попередив, що всю роботу Конгресу я повинен «вмістити» у два дні. У перший день звіт Вождя і виступи по обговоренню звіту, а другий день вибори нового складу ПУН-у, слухання плану роботи на наступний період. Вибори керівного складу Організації.

– Друже, а ти доповів полковнику Мельнику про це.

– Що я міг доповісти, коли Сціборський не погоджував з комісією план проведення Конгресу. І те, що він буде проходити лише три години, я зрозумів коли він закінчився.

До розмови долучився Роман Шухевич.

– Тепер я зрозумів, чому ми із Зацним лишилися поза Конгресом. Барановський розумів, що я би не дав згоди на плюндрування демократичних засад проведення Конгресу. Проте, якщо навіть ми і потрапили на Конгрес, то були б у меншості. Ярославе, а загибель вождя відзначили хвилиною мовчання?

– Ні.

Побратими деякий час мовчали, оцінюючи перебіг подій на Конгресі. Потім Степан поглянув на Ярослава, який схилив голову долу, ніби то він сам планував та проводив засідання, і промовив.

– Вибач, Ярославе, але те, що ти розповідаєш приголомшує. Ніби і не було Першого Збору, який став класичним прикладом проведення подібних заходів... Але... Продовжуй.

Ярослав підняв голову і напружуючи пам'ять продовжив.

– Голова Президії Сенік зачитав присягу на вірність Вождеві...

– Ярославе, почекай з церемоніалами. Склад ПУНу затверджувався голосуванням делегатів?

Знову зупинив Ярослава Степан Бандера.

– Ні, Степане, не затверджувався.

– То може й голову не затверджували?

– Не затверджували.

– А на якій підставі обирали саме Андрія Мельника?

– До відкриття Збору ОУН Сенник зачитав текст, як то він пояснив, «переданого йому усно», заповіту полковника Євгена Коновальця про призначення Андрія Мельника його наступником на посту Голови ПУН-у. Це повідомлення делегати зустріли оплесками. Сенник, як голова Конгресу, запропонував вважати ті оплески одностайним схваленням усіма учасниками Другого Великого Збору Українських Націоналістів заповіту полковника Коновальця про призначення своїм наступником колишнього шефа штабу Дієвої Армії і корпусу Січових Стрільців та Крайового коменданта УВО – полковника Андрія Мельника.

– Це була єдина підстава, обирали Вождем саме Андрія Мельника? – Знову перебив Ярослава Стецька Бандера. А Роман Шухевич запитав і собі.

– А інших кандидатур не висували?

– Ні, друзі, окремого голосування, як то вимагає Устрій, за кандидатуру полковника Мельника на обрання Вождем не проводилося. Альтернативних кандидатур теж не висували.

Мовчання, яке наступило після слів Ярослава Стецька, порушив Роман Шухевич.

– Братове, то явне порушення визначеного Устрою...

– Не зрозуміло, яка в цьому була необхідність. – Задумливо додав Бандера.

– Скоріш за все Барановський та Сенник, просто перестрахувалися. Серед делегатів Збору противників у

Андрія Мельника не було крім двох «крайовиків» Дмитра Мирона і Осипа Тюшки.

– А могло б бути і чотири, якби Зацний і я приймали участь у Конгресі. – Промовив Роман Шухевич.

– Романе, я думаю якщо би ти був присутній і виступив на Конгресі, то було б не чотири а значно більше. Барановський з Сеніком то розуміли... Але то минуло, треба думати про те, як виправити допущені порушення положення в проведенні Збору. – Вперше за час розмови подав голос Микола Лебідь. Степан Бандера поглянув на Миколу, потім обвів поглядом побратимів, посміхнувся і промовив.

– Мудро кажеш друже, маємо час на виправлення допущених порушень. Ярослав, так що там за присяга?

– Присяга на вірність Вождеві, її зачитав голова Президії Сенік. Звучить десь так. «На наказ Вождя кожний новий член Організації підходить до вождя і поданням руки підтверджує присягу вірності та послуху». Новий церемоніал, який включав в себе особливе вітання полковника Андрія Мельника в ранзі нового Вождя, та урочиста клятва, або присяга новому зверхникові Націоналістичного Руху й ОУН на знак свого підпорядкування, послуху й підтримки. Цей церемоніал повинен символізувати нові методи роботи та новий стиль спілкування в організації українських націоналістів.

Микола з Романом вже навіть і не зреагували на слова Ярослава, Степан лише криво посміхнувся і промовив:

– Клятва хоч не на крові?

– Ні, Степане, але якщо ти згадав про виконання обов'язкових статутних положень при проведенні Збору, то я скажу, що порушень було достатньо крім тих про які ми вели мову. Скажімо, не друкувався звіт ПУН-у для членів ОУН та ряд інших порушень Статуту Організації. Після прийняття присяги полковник Мельник подав до відомо Конгресу склад нового ПУН-у і запропонував прийняти маніфест з нагоди Конгресу...

А ще Другий Великий Збір Українських Націоналістів крім постанов окремо прийняв новий Устрій ОУН та видав окрему Відозву Президії Другого Великого Збору. На цьому Конгрес Другого Збору ОУН закінчив свою роботу.

Шухевич здивовано поглянув на Бандеру, потім на Стецька і невпевнено промовив:

– То що ж виявляється? Вождь і склад ПУН-у не мають легітимності?

– Так, Романе, ПУН на чолі з Мельником керують ОУН незаконно! Може слова Сеника і відповідають дійсності, і полковник Коновалець говорив про можливе наступництво колишнього шефа штабу Дієвої Армії і корпусу СС та Крайового коменданта УВО, полковника Андрія Мельника на чолі ОУН, але право вирішувати кого обрати вождем належить Великому Збору ОУН! Чи я помиляюся?

– Ні, друже, я повністю тебе підтримую. А твоя думка Ярославче?

– Я ще після закінчення Збору сказав про те Барановському. Але він мені відповів, що рішення прийняті

більшістю делегатів стають законом. І вже голосування проста формальність.

– Ну ти скажи, курва, який мудрагель! – Не витримав Степан Бандера. – Якщо проста формальність, то внеси пропозицію на голосування про зміни до устрою! Чи то складно!

Побратими здивовано поглянули на Степана, він рідко дозволяв собі такі вольності. А Микола Лебідь примирливо промовив.

– Брате, треба визнати, що і Вождь допускав порушення Устрою. Ще при створенні Організації ОУН першого лютого двадцять дев'ятого року Конгрес Українських Націоналістів затвердив Устрій, згідно якому Великий Збір ОУН повинен збиратися через кожні два роки. Але процес злиття УВО та інших українських патріотичних організацій в ОУН, організаційні перебудови і постійні арешти провідних членів, змушували Коновальця увесь час переносити засідання чергового Збору.

– Та, чи я того не знаю, брате! – Вже спокійніше промовив Степан. – Але ти відразу ж назвав причину тих переносів, і кожен член Організації погодиться з тим. А Барановський, бачиш, на твоє справедливе зауваження лише відмахнувся.

Ми всі добре знаємо, що основною причиною порушення Вождем Устрою було велике його бажання включити у роботу ОУН східноукраїнські землі, попередньо розбудувавши там організаційну мережу. Він був впевненим, що представники «підбільшовицької» України обов'язково повинні брати участь у Другому Великому Зборі, і за їхньої участі мають бути прийняті

відповідні постанови, які стосувалися б організаційно-політичного характеру Організації на підсоветській Україні. Врешті те його велике бажання вартувало йому життя...

Побратими вже вирішили, що розмова закінчена, але Бандера, трохи подумавши, підняв нову тему.

– Друже, а от ти скажи мені, чому Роман Шухевич, один із героїв війни за Карпатську Україну, не потрапив на Збір?

На це питання я не маю відповіді, поза як не займався організаційними питаннями. Можу сказати, що в роботі Збору прийняли участь представники «Нового світу», європейської еміграції, Буковини, Бессарабії, Карпатської України і Зеленого Клину. Конгрес, як я говорив, працював в дуже прискореному темпі.

На основі опублікованих витягів із документів Великого Збору до участі в ньому були покликані тридцять три особи, яких в документі було перераховано за «псевдо», частково організаційними, частково спеціально придуманими для одноразового вжитку на Конгресі.

Кількість прибулих учасників на Великий Збір в опублікованому витягу з протоколу, мабуть з конспіративних причин, була подана в спосіб, не зовсім зрозумілий. Перелік групи учасників, індивідуально запрошених полковником Мельником на Конгрес, становило дев'ятнадцять делегатів. Разом з полковником Мельником названих по прізвищу індивідуально, було двадцять делегатів. Хоча присутніх було більше. Із записаних під псевдо-прізвищами мені була відома лише менша їх частина.

– Що стосується Шухевича і Зацного, мова про них не йшла. Річ у тім, що не приїхало більше десяти запланованих учасників. Керівництво ПУН-у пояснення цьому не надало, тому вважалося, що вони не мали можливості приїхати. Думаю, що і на Першому Зборі були подібні прорахунки.

– Ні, Ярославе, не зовсім так. Євген Коновалець перед Збором провів титанічну роботу з кожною Українською патріотичною організацією, щоб узгодити напрямки їх діяльності і направити в одне русло. А їх, «було і до вибору і до кольору!». І у кожного своя програма. Пам'ятаєш, Степане, у наших молодіжних організацій теж було багато сумнівів про те, як нам боротися за власну державу. І завваж, від жодного делегата Збору не було зауважень, як до організації, так і проведення Збору. А делегати були від різних Українських патріотичних організацій, які постійно конфліктували до проведення Збору між собою. Але цього не було під час проведення Збору і після нього!

Роман Шухевич виголосив свою тираду з запало і притиском. Потім трохи помовчав поглянув на Степана, потім на інших побратимів і вже майже спокійно промовив.

– Але ми відійшли від теми. Прошу, Ярославе, продовжуй.

– Коли на порядок нарад Збору прийшла справа персонального складу ПУН-у, полковник Мельник повідомив учасників Збору про його структурну зміну. Я не мав матеріали на руках то ж не можу фахово їх аналізувати...

– Ярославе, дозволь я продовжу. – Звернувся до Стецька Шухевич. – Річ в тім, що я, не потрапивши на

Другий Збір, детально вивчав його матеріали і проаналізував нововведення, запропоновані Мельником та Барановським. За вказівками Сеника й Барановського інженер Сціборський розробив новий Устрій ОУН, який вводив докорінну зміну в побудові ОУН, перетворюючи її на «елітарну» організацію з типово вождіською системою, чимось подібну до Гітлерівської партії, чого до смерті полковника Коновальця не було.

Згідно з цим новим Устроєм голова ПУН-у тепер вже не тільки провідник ОУН, а й «вождь» української нації. В ОУН він повинен мати найвищу, нічим не обмежену владу, відповідаючи за свою діяльність тільки «перед Богом, Нацією і власним сумлінням». Провід Українських Націоналістів, склад якого має визначати «вождь» за власним баченням, повинен бути тільки дорадчим органом. Його рішення не можуть зобов'язувати «вождя», а тільки бути порадою для нього.

Голова ПУН-у має право призначати Генерального Суддю і Головного Контрольного ОУН, йому, також належить право законодавчої влади поміж сесіями ВЗУН, а всі постанови ВЗУН не дійсні без його підпису.

– Романо, а чи це не означає, що постанови хоч і не затверджені голосуванням набирають силу після підпису Вождя? – Не втримався Степан Бандера.

– Саме так, друже!

– В такому випадку, ми не можемо претендувати на проведення повторного Збору ОУН – Невпевнено промовив Микола Лебідь і поглянув на побратимів. Вони мовчали. Роман продовжив.

– Це ще не всі нововведення, тому питання повторного Збору пропоную обговорити пізніше. За новим Устроєм сам «вождь» повинен стояти над Проводом Організації. У складі Проводу призначається Президія Проводу, яка складається з трьох членів. Членів Президії одноосібно призначає вождь. На Другому Зборі Мельник вже як вождь, призначив: Сеніка, Барановського і генерала Капустянського. Ярославе, членів Президії затвердили?

– Романе, можна сказати, що затвердили, але не до кінця. Проти участі в ПУН-і Ярослава Барановського виступили делегати ОУН на ЗУЗ Дмитро Мирон і Осип Тюшка, але їхній протест полковник Мельник відхилив.

Роман Шухевич махнув головою і продовжив.

– Таким чином, маємо ситуацію, братове, що ми повинні погодитися з рішеннями Другого Збору і визнати Андрія Мельника Вождем. Або ж не визнати, назвавши Мельника узурпатором, і вийти з Організації.

Побратими були дещо приголомшені словами Романа Шухевича. Заперечити йому не було аргументів, але виходити з Організації, то майже рівносильне відмові від боротьби. Тому що створення в такий час іншої Організації, то катастрофа. Після недовгої мовчанки заговорив Степан Бандера. Він як і на Варшавському, а потім Львівському судах взяв ініціативу на себе.

– Погоджуюсь з Романом. З тої ситуації, яку нам створили Сенік з Барановським є два виходи, їх Роман назвав. Я не маю кращої пропозиції, але пропоную ввести додаткові ходи. Перший, з вашої згоди я хотів би зустрітися з полковником Мельником і переконати його у хибності обраного шляху. Але не чекаючи на відповідь, вже самим

готувати і проводити альтернативний Збір, де визначити і прийняти програму дій Організації виходячи з вимог часу. Вона повинна бути простою і зрозумілою, що дасть змогу якщо не всім членам то більшості її підтримати і стати до її виконання.

Роман, послухавши Степана Бандеру, навіть зрадив. Здається той не сказав нічого нового, але всім стало зрозуміло, що пропозиція Степана не лише єдино вірна, але така, що буде підтримана більшістю членів ОУН. Особливо в тій частині, де Степан говорить про план наступних дій.

– Ну, що сказати, мудра пропозиція, повністю підтримую. Братове, ви згодні?

Ярослав з Миколою на знак згоди кивнули головами, а Роман звернувся до Ярослава.

– Друже, ти вже всі «геніальні» ходи Барановського по нівелюванню планів нашого Вождя Євгена Коновальця довів до нас?

Доки Ярослав думав, відповів Микола Лебідь.

– По змінах до устрою все. Але вони внесли зміни у закордонній політиці ПУН-у. Засадою зовнішньої політики ОУН під керівництвом Коновальця був постійний і незмінний наказ: зберігати власну підметність дій ОУН і, згідно з цим, надто не в'язатися з жодною із західно-європейських великих держав, хоч і не поривати з ними контактів. Тому Вождь завжди наполягав на активізації діяльності представництв ОУН як у Німеччині, так і в Англії.

То відповідало сучасним вимогам. Про це знали всі члени ОУН, які постійно спілкувалися з Євгеном Коновальцем. У своїй дотепершній роботі в Німеччині

ОУН підтримувала деякі контакти з «Вермахтом», але до ідеології й політики гітлерівської партії ставилися із застереженням. Річ в тім, що між гітлерівською партією й вермахтом існує досить суттєва засаднича різниця в питаннях, що стосуються майбутнього Східної Європи. В той час, як військові кола мають за мету звільнення від пут ганебного версальського договору й повернення Німеччині теренів, які належали їй до листопада вісімнадцятого року, гітлерівська партія ставить за мету перетворення всієї Східної Європи на німецьку колонію і терени для створення німецьких поселень.

– Друзі, я можу то підтвердити. Перед Берлінською конференцією ОУН, на якій Вождь рекомендував мене на провідника ЗУЗ, він провів зі мною невелику співбесіду, під час якої він торкнув і поставу Організації у міжнародних питаннях. Миколо, а що тепер пропонує Мельник? – Запитав Роман Шухевич.

– Мельник тепер вважає, що ставити треба одноосібно на гітлерівську Німеччину. За його словами у теперішній політичній ситуації це «єдине, що на потребу» українському визвольному руху.

– Так от чому Мельник відібрав від полковника Романа Ярого дане йому Коновальцем право репрезентувати ОУН на терені Німеччини й вести там зовнішню політику ОУН, а передав ці справи в руки Барановського, Сеника, Сушка! – Майже вигукнув Роман Шухевич. – Новий курс політики ОУН у Німеччині мусіли репрезентувати й нові люди!

Так, Романе! Цей новий курс, який іде проти курсу Євгена Коновальця і визначив відношення ПУН-у до війни

за Підкарпатську Україну, що стало фактичною зрадою українського народу на цих теренах з одночасною зрадою видатних членів ОУН із Західних земель, які поклали голови у війні з фашистською Мадярщиною. Цей політичний вектор Андрій Мельник, скоріш за все, планує застосувати і щодо підготовки до майбутніх подій на Сході Європи. А я маю тверде переконання, що він хибний. – Задумливо промовив Степан Бандера. – Вірним шляхом ми йшли за Євгеном Коновальцем. Чи зуміємо ми переконати Андрія Мельника про хибність його нововведень залежить єдність партії.

А події в Європі розвивалися чітко за планами Адольфа Гітлера. Після ліквідації чехословацької держави було очевидним, що найближчим кроком Німеччини буде її напад на Польщу, а після того на СРСР. Але з якими політичними планами йтиме на Схід Європи Німеччина і як повинен поставитися до тих її планів український народ, цього тодішній ПУН не передбачив. Тому й не підготував до майбутніх подій як цілу ОУН, так і весь український народ.

Тим часом влітку 1939 року ПУН заходився ... виготовляти конституцію та форми політичного й економічного життя «Української Західної Держави», що її, за його переконанням, створить Німеччина після війни з Польщею. ПУН, очолений полковником Мельником, виявив не тільки повне нерозуміння справжнього стану політичної ситуації та незнання планів гітлерівської Німеччини, а й його нездатність підготувати ОУН і весь народ до нової ситуації, яка постала з початком німецько-польської, а згодом німецької - радянської війни.

ПУН, не маючи жодних підстав, вже не кажучи про запевнення, вірив, що німецький уряд щиро підтримає створення, після падіння Польщі, самостійної західноукраїнської держави, тому за дорученням полковника Мельника члени ПУН-у опрацьовували конституцію «Української Західної Держави», яка мала б постати у висліді війни Німеччини з Польщею. Однак, на запитання з боку Крайової Екзекутиви ОУН на ЗУЗ, чи ПУН одержав офіційне запевнення від німецьких політичних кіл щодо їх відношення до державницьких планів українців. А ще про їх відношення німців до більшовицької окупації західноукраїнських земель.

ПУН визнав, що ці питання не вирішувалися, а Німецький уряд не висловив свого відношення до створення «Української Західної Держави», після розгрому Польщі, і не схотів відповісти на запитання в справі домовленості Німеччини з СРСР на більшовицьку окупацію ЗУЗ.

У такій ситуації ОУН на українських землях рішуче відмовилася підняти, з вибухом німецько-польської війни, всенародне повстання. Тим більше, що ПУН не вмів дати відповіді на питання, що повинні робити українські повстанці, якщо на західноукраїнські землі, за згодою німців, увійдуть московсько-більшовицькі війська: чи мають складати перед ними зброю, чи виступати проти них.

А тим часом, у 1939 році на цій території Західноукраїнських земель ніби оселився диявол. Це було безпрецедентне насильство, де жертвою міг стати кожен, без жодних причин. Обидва режими були вбивчі, але в німецькому певні правила гри були зрозумілі, і він мав шанс

виграти, а у радянському правил не було взагалі. Панувало загальне відчуття, що ніхто не захищений, навіть найбільша лояльність до радянської влади не могла гарантувати захист від арешту чи репресій. Це була цивілізаційна катастрофа, крах всіх норм цивілізації, до яких звикли люди протягом десятків, сотень років життя.

Детально розібравшись зі станом справ в ОУН, Степан Бандера з побратимами Романом Шухевичем, Миколою Лебедем та Ярославом Стецько прийшли до висновку, що ПУН під керівництвом полковника Мельника не в спроможності об'єктивно оцінити ситуацію, яка склалася у Європі на початку сорокових років. Більше того, новий вождь з перших кроків привів організацію до розколу. Це сталося тому, що він на власний розсуд, не намагаючись навіть порадитися з членами ОУН, які попередні десять років під керівництвом Євгена Коновальця відстоювали інтереси української нації, корінним чином змінив тактику і стратегію боротьби за створення власної країни. Це їх не могло влаштувати. Побратими були пригнічені тими обставинами, які склалися в Організації у такий відповідальний для народу час. Тому вони поставили за мету змінювати ситуацію.

Треба було вживати термінові заходи, щоб виправити помилки, допущені на Другому Великому Зборі Організації, та корінним чином оздоровити відносини між її членами. Степан Бандера, Роман Шухевич, Ярослав Стецько, Микола Лебідь, не зважаючи на молодість, розуміли наскільки складну брали на себе відповідальність.

«А тут ще й особисті справи треба вирішувати!». Але та думка Степана Бандери була скоріш радісною, ніж

тривожною. Там же у Краковській місцевій греко-католицькій церкві, Степан взяв шлюб з Ярославою Опарівською. Їх весілля було дуже скромне, в ньому приймали участь не більше десяти осіб. Молоді деякий час мешкали в одному з таборів на вулиці Лютеранській. А вже в сорок першому році, з вимог конспірації під прізвищем Гуцул, виїхали на два тижні до Варшави на найняту Миколою Лебедем квартиру.

Після наради з побратимами Степан Бандера не відкладаючи відразу взявся до роботи. Він розумів, що на порозі доленосних подій, які корінним чином змінюють Європу, організація, перебуваючи в такому стані, не може повести за собою Український народ до створення власної держави. А те, що Андрій Мельник не збирається єднати Організацію, а скоріш за все і не розуміє, як то робити, було зрозуміло з проведеного ним Другого Збору ОУН. Перше, що він запланував, то зустрітися з Андрієм Мельником. У нього ще жевріла надія, що він зможе найти з ним спільну мову. Людина, яка провела половину життя поряд з Євгеном Коновальцем і значну частину років у спільній боротьбі за Українську державу, не могла бути іншого світогляду. А це означає, що Андрію Мельнику який довший час був поза діяльністю Організації, треба пояснити вимоги часу, спільно розробити програму дій та взятися за її реалізацію.

Але спочатку він здійснив ряд поїздок до Словаччини, Відня, Риму та ряду інших міст, де зустрічався з членами ОУН та патріотично налаштованими проукраїнськими організаціями. Зустрічі проходили по

різному, але з більшістю Бандера находив спільну мову. Це ще більше переконувало його в необхідності зустрічі з Мельником. Він мусив втратити багато часу і наполегливості, щоб зустрітися з Андрієм Мельником і поставити питання про визнання недійсним проведення Другого Збору ОУН і прийняті ним рішення. У одному з міст північної Італії відбулася його зустріч з полковником Андрієм Мельником, на якій обговорювалися концепції розвитку ОУН.

На початках полковник Мельник як Голова ПУН-у рішуче відмовився навіть обговорювати всі ті пропозиції з «крайовиками». А їм порадив «сумлінно триматися організаційного порядку», тобто звертатися до нього в усіх справах тільки через Ярослава Барановського. Не привела до результату спроба Степана Бандери безпосередньої розмови з полковником Мельником за участі тодішнього Крайового Провідника ОУН на «Підсовецьких» землях України Володимира Тимчія-«Лопатинського», що для цієї справи спеціально прибув зі східної України. Більше того вона закінчилася трагічно. Володимир Тимчій, повертаючись, загинув при переході кордону.

Після декількох відмов, у березні сорокового року, Мельник отримав листи від представників «крайовиків» з вимогою провести судове розслідування по Ярославу Барановському та Омеляну Сенику, а також відсторонити їх від членства в ПУН на час судового розгляду. На ці листи Мельник вже зреагував, він запросив Степана Бандеру на зустріч для пояснення цих вимог. Зустріч двох лідерів Організації відбулася. Степана провели до будинку у якому знаходився Мельник.

Коли Степан увійшов до кімнати, яка була кабінетом Мельника, той сидів за столом, але при появі Бандери не піднявся, а лише показав на стілець біля столу. Степан не звернув увагу на неприховану ворожість, привітався. Може тому, Мельник все ж піднявся з крісла і відповів на привітання. Вони деяку мить стояли один проти другого, високий ставний з поставою військового, хоч і мав інженерну освіту, Андрій Мельник. І невисокий худорлявий, скоріше юнак ніж дорослий чоловік – Степан Бандера. Зі сторони вони виглядали, як батько й син, і в дійсності навіть по різниці у віці – майже двадцять років, то могло бути.

– Прошу сідати.

Сухо промовив Андрій Мельник, і вони майже одночасно присіли на стільці. Кожен з них вважав, що почати розмову повинен візаві. Степан, тому що Мельник був старший за віком і був керівником Організації. Мельник, заочно знаючи Бандеру, чекав від нього словесного нападу. Мовчання, яке трохи затягнулося, порушив Степан, справедливо зважаючи на те, що саме він був ініціатором зустрічі.

– Пане Мельник, ми добре розуміємо, що сьогодні ситуація у світі різко і не передбачуване міняється. З карти Європи зникають країни, які виникли після першої світової війни. Я веду мову про Австрію, Чехословаччину, Польщу. Вирішується доля прибалтійських країн і Фінляндії. Видається, що після цього світ стане на лезо нової світової війни...

– Пане Бандера, маю надію, що ви знаєте, що я не приїхав з Австралії і добре орієнтуюсь у європейських

реаліях. До того ж, вам також відомо, що про першу світову війну я маю уяву не з історичних монографій, і добре пам'ятаю з чого починалася перша Світова війна.

– Відомо, пане Мельник. Мені також відомо, що у висліді військових дій на зайнятих німцями теренах з осені тридцять дев'ятого року опинилося приблизно вісім тисяч членів ОУН, а між ними й відомі колишні члени Крайових Екзекутив ОУН зі мною та Шухевичем включно. Таким чином, виникла прекрасна можливість для ПУН-у очиститися від усіх попередніх непорозумінь, провести одну, а може й декілька спільних нарад і вже об'єднаною силою прийняти участь у тих подіях, які насуваються. При такій поставі ПУН міг би стати гідним лідером Української нації.

– Я не зовсім розумію про які непорозуміння ви ведете мову, пане Бандера. На жаль, ви не могли бути присутнім на Другому Великому Зборі ОУН і не знайомі з його рішеннями. Прошу поспілкуватися з паном Барановським і ознайомитися з матеріалами Великого Збору. Після цього я готовий прийняти Вас і розглянути Ваші пропозиції відносно стратегії і тактики дій Організації. А на вашу занепокоєність я доповідаю вам, що ПУН-ом розроблена і затверджена на Конгресі програма дій Організації, але вона може бути доповнена вашими пропозиціями.

– Пане Мельник, я уважно розібрався з матеріалами Другого Великого Збору і маю ряд зауважень до правомірності його підготовки і проведення, маю, також, застереження до прийнятих рішень. Зокрема, на Великий Збір не були запрошені понад десять делегатів, яких ще

Вождь вважав за доцільне запросити. Чи то було зроблено умисно, мені і більшості членів Організації не відомо. А те, що Романа Шухевича і Лева Зацного, які чекали повідомлення про місце проведення Збору, не повідомлено умисне, мені відомо від Шухевича особисто.

Що стосується самого проведення заходу. Запропонований вами новий склад ПУНу не затверджувався голосуванням делегатів, звіт та маніфест обраного ПУНу не був роздрукований для членів ОУН. І саме головне, не проводилося окремого голосування по вашій кандидатурі на посаду голови ПУНу. Пане Мельник, ви не є легітимним керівником Організації! Чи може ви вважаєте, що маючи з Вождем за дружин рідних сестер маєте право наступності на посаді Вождя?

Це був удар під дих. Мельник від початку не був налаштований на розмову з Бандерою. А вже під час короткого спілкування з ним він взагалі втратив витримку, що було видно по червоній шиї, блідому обличчю і стиснених в кулаки долонях. Але його обурення почулося лише в голосі, який став ніби надтріснутим і приглушеним.

– То може ви приїхали з вимогою передати вам керівництво ПУН-ом, зважаючи на те, що ви не маєте за дружину сестру дружини Коновальця?

– Ні, пане Мельник, я не маю такої вимоги. Більше того, Ви мене особисто цілком влаштуєте на посаді голови ПУН-у. Хіба-що мене дещо шокує нове духовне вітання Вождя й урочиста клятва зверхникові Націоналістичного Руху й ОУН на знак свого підпорядкування, послуху й підтримки. Наш Вождь Євген Коновалець не мав такого гонору як Гітлер, і не вимагав особливого вітання

при зустрічі з ним побратимів, і я вважаю то розумно. Але рішення, легітимне рішення, навіть з цього питання, повинен прийняти Збір ОУН, котрий я пропоную провести замість того, який більшість членів ОУН вважають не легітимним. Організація повинна не лише виправити непорозуміння про які йшла мова, а й розробити програму дій по боротьбі за українську державність. Фюрер Німеччини сам не запропонує нам створити власну державу! Це, прошу пана, основні питання, які я маю до вас, пане полковнику. Я в свою чергу уважно вислухаю ваші пропозиції і зауваження.

– Я не маю, пане Бандеро, заперечень відносно змісту Вашого звернення. Щодо пропозицій... Зміст нашої розмови я доведу до членів ПУН-у. З його рішенням Вас ознайомлять.

Сказавши це, Мельник деякий час уважно дивився на Бандеру. Той зрозумів, що полковник має ще щось йому сказати, але вагається. Так воно і було. В наступну хвилину Мельник прийняв рішення.

– Кажете, «пропозиції і зауваження»?.. Ну, що ж... Але спочатку зауваження. Щоб ви знали, молодий чоловіче, я приймав від Коновальця керівництво УВО, коли ви ще до школи ходили! – Він то сказав з притиском, ледь підвищивши голос. І продовжив.

– То було в двадцяті роки, коли Петрушевич ще мав надію стати диктатором Галіції і більшість Західноукраїнських партій його підтримували. Він поставив вимогу Євгену або підпорядкуватися разом з УВО керівництву ЗУНР, тобто йому, або передати УВО іншому керівнику. Полковник Коновалець прийняв рішення

передати керівництво УВО мені, а сам виїхав до Чехословаччини. Так я став Крайовим Комендантом УВО та очолив новостворену Крайову Команду УВО, яка підпорядкувалася урядові ЗУНР. Але то було недовго. До речі, для мене наслідком моєї згоди замінити Євгена, було чотири роки польської в'язниці.

А от познайомилися ми з Євгеном восени шістнадцятого року у російському таборі для військовополонених у Царицині над Волгою. Разом створювали українське військо Січових Стрільців і намагалися відстояти Українську Народну Республіку... Так що наші сімейні справи не мають жодного відношення до військових.

Побачивши, що Бандера намагається дати відповідь, Мельник продовжив.

– Пане Бандера, я маю ще зауваження, прошу Вас дослухати. У серпні тридцять сьомого відбулася наша зустріч з Євгеном на Щирбському Озері у Татрах. На цій зустрічі Коновалець запропонував мені увійти до складу ПУН-у і обійняти посаду його заступника. Це його рішення повинен був узаконити II Великий Збір ОУН, який він готував на тридцять восьмий рік. Я дав згоду, про що знали члени ПУН-у. Але, як бачите, «не так сталося, як гадалося». Ну і для першого разу зауважень, чи радше пояснень, досить.

Щодо пропозицій. Я пропоную Вам зайняти пост референта з організаційних справ краю при Голові ПУН-у та увійти до його складу і далі працювати разом.

При тій напрузі яка була між ними на протязі всієї розмови, Бандера не чекав такого повороту у їх розмові. В

першу мить він навіть не мав, що відповісти. Але, як то було завжди зі Степаном, він відповів безкомпромісно і досить різко. Про що потім пошкодував. Він добре бачив, що пропозиція Мельника була щирою і не мала на меті якогось підтексту.

– Наскільки мені відомо, пане Мельник, ми з вами маємо різні міркування щодо подальшої нашої боротьби за власну Державу. Ви сподіваєтеся, що Україна отримає державність від Німеччини, і як показує досвід Підкарпатської України, не станете перечити Гітлеру, якщо він Галичину і Буковину, а також Велику Україну поділить між своїми сателітам, як віддав Карпатську Русь Угорщині.

Мельник здивовано подивився на Бандеру, трохи зверхньо посміхнувся, так ніби говорив: «Блажен, хто має віру, бо шлях його легкий у світі!»

– Пане, Бандера, ви дійсно вірите в те, що Гітлер звоює терени Європейських держав, де в значній кількості проживають українці, і проявить лицарство, віддасть її нам?! Ви, м'яко кажучи, дуже високої думки про сучасну політику і Адольфа Гітлера, як її талановитого представника. І як людина молода, маєте наївно-райдужну уяву про людей. Не маю сумніву, він відвойовує життєвий простір для свого народу. А проблеми українців його зовсім не турбують.

– Пане Мельник, в цьому питанні ми маємо спільну думку. І все ж, хоч Гітлер і має міцну, добре озброєну та вишколену армію, але союзники йому теж не завадять. А серед його сьогоднішніх союзників не має кращих за українців. Та менше з тим, скажіть краще, яким чином ви плануєте створити Українську державу?

– Сьогодні, і скоріш за все, надовго маємо один шлях на який стала Австрія, Чехословаччина, Польща. Думаю і складові частини Радянського Союзу чекає та ж участь. Вони усі повинні увійти до складу Великої Німеччини. Ви маєте іншу думку?

– Звісно іншу. Мені більше імponує шлях Італії, Угорщини, Румунії. До речі, пане Мельник, я повинен сказати вам, що маю високу оцінку Вашої участі у першій Світовій війні. Особливої поваги Ви, як і наш Вождь Євген Коновалець, заслуговуєте за участь у боротьбі за створення і захист УНР.

– Яке то тепер має значення, створили захищали, але не втримали державність Української Республіки...

– Ну, пане полковнику, то вже не Ваша вина, що не втримали.

– Пане Бандера, а яке то має відношення до нашої сьогоднішньої розмови? Може розкриєте хід своїх думок.

– Чому ні. Але я Вам не відкрию нічого нового. Ви, як учасник тих подій, добре пам'ятаєте їх перебіг. А я про них вперше чув від полковника Євгена Коновальця. Перша світова війна закінчилася підписанням мирної угоди у Версалі. Але ж до того був підписаний Берестейський мир між Українською Народною Республікою з одної сторони і Німецькою, Австро-Угорською, Османською імперіями та Болгарським царством з другої. До речі, рівнозначну угоду підписала і Російська Федеративна Радянська Республіка. Але УНР через деякий час була незаконно ліквідована, а Російська Республіка лишилася. А потім ще й зміцнила своє становище, створивши Радянський Союз.

Берестейська угода УНР втратила чинність одинадцятого листопада вісімнадцятого року. А те, що УНР не була представлена у Версалі, то вже недобра воля Французької республіки.

– Та несправедливість по відношенню до України, дійсно мала місце, але пройшло двадцять років і вже нічого не можна виправити. Ну хіба що помріяти про втрачені можливості.

– То Ваша думка, пане полковнику, а я відстоюю свою, Берестейська угода УНР втратила чинність не законно. Тому УНР підлягає відновленню. До речі і Версальська Угода вже втратила чинність, і ряд європейських країн створених на її підставі зникли з мапи Європи, чому ніхто не протестує?

– А кому потрібен той «Глас волаючого в пустелі», хто тепер буде на нього зважати!

– Цілком погоджуюсь з Вами. Але я не пропоную «волати», я пропоную продовжити боротьбу за УНР, яку Ви разом з Коновальцем та Петлюрою припинили у вісімнадцятому році!

– Молодий чоловіче! Я можу віднести ці Ваші проєкти лише на Вашу молодість. Уявіть собі, що Ви пропонуєте! Про Німецьку військову потугу я вже Вам говорив, маю надію, що і у Вас щодо цього немає сумнівів. Що маємо ми. Підпільну організацію українських патріотів. Ну, додамо до цього такі ознаки Української нації, як сміливість до безтями, вміння воювати навіть голими руками та ще схильність до самопожертви, які здивували Світ у війні Підкарпатської України проти Угорщини. Але

ставати у спротив Гітлерівській Німеччині, маючи лише ці чесноти, то самогубство.

– Пане Мельник, у мене є надія, що Ви все ж не маєте мене за божевільного, здатного на суїцид. Я вважаю, що боротьба за власний народ до скону, то не є суїцид. Але менше з тим, скажіть краще, зважаючи на наші погляди, як ви собі уявляєте узгодження наших позицій?

– Поки що не уявляю, мені треба час, щоб звести все до купи, А ви лишаєтеся на своїх позиціях?

– Так, пане полковнику, ми повинні провести повторно II Збір ОУН, змінити членів ПУН-у, виключити в першу чергу Ярослава Барановського і провести по його діяльності розслідування. Розробити і прийняти на цьому Зборі план наших дій на особливо важливий період у житті Українського народу.

Бандера вважав, що довів Мельнику не всі підстави, які не дають можливість вважати Римський Збір легітимним. І чекав заперечення чи бодай пояснення на його закиди. Але Голова Організації, Вождь українських націоналістів мовчав, схиливши голову. Було видно, що він витратив все терпіння на розмову з Бандерою і намагався стримати себе від втрати володіння собою.

Степан Бандера розумів, що треба було з Мельником говорити без гострих закидів, а почати з питань, які б привели їх до консенсусу. Та й говорити з Мельником він повинен був з повагою. Проте, Бандера був таким як є, іншим бути не міг. А виправдовувати його можна лише одним – боротьба за Україну була сенсом його життя. І він вже не один раз приймав рішення віддати його за Батьківщину. Мав право на безкомпромісність.

Почекавши якийсь час на продовження розмови, і зрозумівши, що Мельник не має такого бажання, Бандера підвівся, мовчки вклонився і вийшов. Тепер він чекав, що полковник Мельник все ж піде на безпосередні зустрічі ПУНу з провідними членами ОУН та масою низового членства її «крайовиків», тобто тих, що тільки-що прийшли з польських тюрем і концтаборів. В цьому випадку усі конфлікти могли б бути обговорені, обмірковані й успішно вирішені. Але з невідомих для нього причин ПУН відразу заблокував широке й відкрите обговорювання конфліктних справ з провідними «крайовиками», які вимагали цього. В першу чергу Степаном Бандерою, Романом Шухевичем та іншими видатними лідерами ОУН, які проявили себе героями у боротьбі з Польськими загарбниками.

Таким чином переговори у Римі двох лідерів ОУН не привели до врегулювання розбіжностей. Конфлікт набрав гострих форм і наближав Організацію до розколу.

Подальша конфронтація в середовищі ОУН, між «мельниківцями» і «крайовиками», привела до створення десятого лютого сорокового року у Кракові Револуційного Проводу на чолі зі Степаном Бандерою. До його складу увійшли провідні члени ОУН, що представляли Західноукраїнські землі: Роман Шухевич, Ярослав Стецько, Степан Ленкавський, Микола Лебідь, Дмитро Мирон, Олекса Гасин, Дмитро Грицай, Іван Габрусевич, Микола Климишин, Василь Турковський, Василь Кук, Іван Равлик, Володимир Гринів. Для того, щоб відрізнити її від ОУН на чолі з полковником Андрієм Мельником, була прийнята офіційна назва ОУН-революційна ОУН-(р). Поза тим,

«крайовики» не втрачали надії на порозуміння з ПУН-ом, очолюваним Андрієм Мельником.

Таким чином, з кожним кроком у діяльності Організації напруга збільшувалася. Росло і непорозуміння між ПУН-ом і «крайовиками», яке загрожувало перерости у безкомпромісний конфлікт. Зрозуміло, «крайовики» поставили вимогу повторно провести Другий Збір ОУН. Бандера вважав, що довів Мельнику всі підстави, які не дають можливість вважати Римський Збір легітимним. До того ж з'явилися нові дані по справі Ярослава Барановського. До давніших закидів і підозр у його зраді долучилися нові, багато серйозніші. При захопленні німецькими військами Самбора, члени української частини знайшли у польському поліційному архіві документ, у якому прямо говорилося про агентурну роботу Ярослава Барановського на службі у польській поліції.

Але полковник Мельник, як Голова ПУН-у, рішуче відмовився навіть обговорювати всі ті пропозиції з «крайовиками». А їм порадив «сумлінно триматися організаційного порядку», тобто звертатися до нього в усіх справах тільки через Ярослава Барановського. Не привела до результату ще одна спроба Степана Бандери безпосередньої розмови з полковником Мельником за участі тодішнього Крайового Провідника ОУН на «Підсовецьких землях України» Володимира Тимчія-«Лопатинського», що для цієї справи спеціально прибув зі східної України. Більше того вона закінчилася трагічно. Володимир Тимчій, повертаючись, загинув при переході кордону.

Через якийсь час Мельник все ж погодився на примирення. Для залагодження конфлікту він створив «Окрему комісію», до складу якої увійшли Ріко Ярій, Омелян Сенік від ПУНу та Роман Шухевич, Іван Габрусевич і Степан Ленкавський від ОУН(р). Обидві сторони погодилися виконати наказ Андрія Мельника. Вивчивши причини розбрату, комісія надала голові ПУН-у пропозиції по залагодженню конфлікту. Проте, Мельник категорично відхилив пропозиції, які запропонувала спільна комісія, і конфлікт в ОУН переріс у відкриту конфронтацію, а в подальшому, за ініціативою полковника Мельника привів до повного розколу Організації.

ПУН під його керівництвом створив «Революційний Трибунал ОУН», який своїм присудом засудив на кару смерті дев'ятьох із десяти членів Революційного Проводу ОУН(р), Степана Бандеру, Романа Шухевича, Івана Габрусевича, Степана Ленкавського, Миколу Климишина, Миколу Лебеда, Ярослава Стецька, Івана Равлика, Дмитра Гриця і Олексу Гасина. Але спроба виконувати присуд скінчилася ганебним фіаско для ПУНу: члени ОУН призначені для виконання вироку просто побили тих, хто дав їм таке доручення.

Ще складнішим був конфлікт у різниці поглядів щодо роботи ОУН у новій ситуації. Мельник, як і у справі Карпатської України, вважав, що ОУН мусить орієнтуватися у своїй політиці і діях на Німеччину. Він був впевненим, що переможцем у майбутній можливій війні з більшовицькою Москвою буде саме Німеччина. «Крайовики» відкидали орієнтацію на гітлерівську Німеччину, як таку, що принципово чужа духові ОУН. Це

вже підтвердилося під час їхньої боротьби за Карпатську Україну. Тому вони сформулювали і висунули ряд вимог до ПУН-у.

Нова політична ситуація вимагала нових форм боротьби за державну незалежність, та між ОУН в Україні і Проводом Українських Націоналістів (ПУН) за кордоном, що його очолював полковник Андрій Мельник, не було єдиного узгодженого погляду з цього приводу. Довгі перемовини не могли знівелювати різницю в думках щодо тактики Організації і лише привели до розколу на дві Організації Українських Націоналістів – перша під проводом полковника Мельника, друга – Степана Бандери.

Остаточо цей поділ був оформлений на конференції ОУН 10 лютого 1940 року у Кракові, на якій було створено Революційний Провід ОУН на чолі зі Степаном Бандерою. Роман Шухевич увійшов до складу членів Революційного Проводу й був призначений Крайовим Провідником ОУН на Західноукраїнських землях України, до яких входили Підляшшя, Холмщина, Надсяння та Лемківщина, що за пактом Молотова-Рібентропа відійшли до Німеччини.

ОУН(р) в основу своєї діяльності прийняв рішення не пов'язувати себе, як з гітлерівською Німеччиною, так і з більшовиками Радянського Союзу. ПУН на чолі з головою Проводу повинен негайно виїхати до нейтральної країни і звідти керувати роботою ОУН. Для успіху цієї роботи, необхідно створити окремо одне керівництво на українських теренах окупованих німцями, а друге на підсовецьких теренах. Обидві частини керівництва повинні вести активну і самостійну українську політику.

Безкомпромісна постава ПУН-у Андрія Мельника на співпрацю з Німеччиною не була оцінена Гітлером. Він вважав, що така організація йому без потреби. Наприкінці липня сорок першого року Мельника було заарештовано разом з дружиною за наказом голови гестапо Генріха Мюллера та примусово відправлено до Берліну, де він до січня сорок четвертого року перебував під домашнім арештом та постійним наглядом гестапо. Таким чином закінчився період керівництва ОУН полковником Андрієм Мельником. Наступна зустріч Мельника з Бандерою відбулася у сорок п'ятому році.

Коли до виступу став інженер Кравців, найстарший серед делегатів за віком, присутні шістдесят вісім делегатів Конгресу одразу змовкли. Роман Шухевич був переповнений емоційним зарядом того дійства, яке тепер відбувалося. Організація Українських Націоналістів йшла до нього майже два роки з того дня, коли Ярослав Стецько знайомив побратимів з перебігом проведення II-го Великого Збору ОУН, на якому він і Степан Бандера не були присутні.

На тій зустрічі вони прийшли до висновку, що Збір підготовлений і проведений Барановським та Сеником під керівництвом Андрія Мельника повів Організацію у напрямку, який не співпадав з дороговказом Євгена Коновальця. Роман, послухавши розповідь Ярослава про рішення прийняті на Другому Зборі, тоді сказав побратимам.

«...Ситуація склалася таким чином, братове, що ми повинні погодитися з рішеннями Другого Збору і визнати Андрія Мельника Вождем. В іншому випадку вийти з Організації!». А Степан його поправив: «...Погоджуюсь, тому пропоную ввести додаткові ходи. Перший, з вашої згоди я повинен зустрітися з полковником Мельником і переконати його у хибності обраного шляху. Але не чекаючи на відповідь, вже самим готувати і проводити

альтернативний Збір, на якому прийняти програму дій Організації, виходячи з вимог часу».

Зустрічі Степана Бандери з Андрієм Мельником, як і очікувалося, не мали результату. Андрій Мельник категорично не погодився на їх пропозиції, і це стало головною втратою всієї організації. Поза тим, «бандерівці» використали останню спробу запобігти розколу в Організації Українських Націоналістів, запросили членів діючого ПУН-у на чолі з Андрієм Мельником на свій Збір. Бандера з Шухевичем мали надію, що частина організації, яка підтримує Андрія Мельника, візьме участь у Великому Зборі, таким чином буде обрано спільний Провід Українських Націоналістів, і конфлікт у середині ОУН буде ліквідований. Але полковник Мельник зігнував запрошення, тому Збір розпочинається без нього...

Інженер Кравців відкрив роботу Конгресу і надав слово Степану Бандері. Свій виступ Бандера розпочав з першооснови, мети проведення Збору.

– Братове, поразка Польської держави у війні з Німеччиною і Московією, включення Західних і Південно-Західних Українських Земель у склад СРСР та захоплення Закарпатської України Угорщиною з одного боку, початок європейської війни наполеонівського масштабу з другого, нечувано швидко змінила політичне обличчя цілого європейського континенту. І саме головне, безпосередня близькість вирішальної для долі України війни – ось загальнополітичні причини, що створили невідкладну потребу скликати II Великий Збір ОУН.

Ці політичні обставини відбуваються в той час, коли ОУН перебуває у самому хвості політичних подій.

Сьогодні, як ніколи, наша організація має дуже слабкий вплив в масах, і одночасно не має чіткої програми дій, як для самої Організації, так і Українського народу. А це означає, що ми перестали бути лідерами Української нації. Зважаючи на таке становище, жодна держава Заходу, чи то Німеччина, чи то Англія або Америка, розмовляти з нами не буде. Вже не кажучи про якусь реальну підтримку з їх боку, утворенні Української Держави.

В ситуації, яка склалася, ми повинні визначити політичну платформу Організації, заснованої на ідеях українського націоналізму, та розробити програми діяльності Організації, що стосуються політичного, військового, економічного та соціального життя українців. Наша мета – побудова Української суверенної Соборної держави. Вона повинна стати і основою розвитку нації Українському народу, і його державі повинні належати усі землі й води, підземні і надземні багатства, промисли й шляхи комунікацій на теренах, де він проживає... Українська земля – українським селянам, фабрики й заводи – українським робітникам, український хліб українському народові. ОУН виступає за організацію господарського і соціального життя на основах рівності усіх українців у правах і обов'язках супроти нації і держави...

В державі повинні бути розроблені і виконуватися програми надання безкоштовної медичної допомоги, підтримки малозабезпечених родин, сиріт, інвалідів і людей старшого віку, які не можуть самостійно забезпечити свої мінімальні життєві потреби...

Роман слухав виступ побратима і зовсім по іншому сприймав слова доповіді, які вони разом до Збору

неодноразово обговорювали, і тепер у присутності майже ста чоловік делегатів і запрошених, вони сприймалися правдиво, урочисто й переконливо. А головне, вони вимагали негайної дії...

Роман Шухевич брав активну участь у нарадах Другого Великого Збору ОУН, що відбувся у сорок першому році. Але то вже був не той Великий Збір, на якому вождем затвердили Андрія Мельника, а Романа Шухевича не запросили. У новому протистоянні між ПУН-ом і «крайовиками» він, зрозуміло, без вагань став на сторону «крайовиків», тепер очолених колишнім Крайовим Провідником ОУН Степаном Бандерою. По іншому не могло бути, для нього це було завершення конфлікту, що виник раніше між ПУН-ом і «крайовиками», очоленими полковником Колодзінським, у зв'язку з подіями на Карпатській Україні. На цьому Зборі ОУН Романа Шухевича вибрали до складу Революційного Проводу.

У своїй Постанові, учасники II Великого збору ОУН(р) перш за все наголосили, що «Ідея Суверенної Соборної Української Держави стала в нашому сторіччі основою українського світогляду та нового політичного руху, а саме націоналістичного, що у вогні боротьби проти загарбників оформився в окрему політичну організацію – Організацію Українських Націоналістів».

«Тільки Суверенна Українська Держава може забезпечити українському народові вільне життя й повний усесторонній розвиток усіх його сил». Основою ж її сили та основою вільного життя всього українського народу мусив би стати «справедливий, націоналістичний суспільний лад».

Для здійснення своєї мети, побудови Української Держави, конгрес вирішив, що ОУН повинна встановити діловий контакт і зв'язок з ворожими Радянському Союзу державами, які підтримають українських націоналістів у їх боротьбі за «Незалежну Україну». Відтак Збір виніс ухвалу, що головним ворогом ОУН є СРСР, і тому усі свої сили Організація мусила сконцентрувати на боротьбі проти радянської влади.

Свій виступ Степан Бандера закінчив словами: «У військових і політичних постановах Другого Великого збору, члени ОУН покликані боротися за незалежність Української нації і її держави, здійснювати захист української нації, мови, культури і традицій від більшовицьких, фашистських та інших загарбників. Ми зобов'язуємося виконувати запо-віт Тараса Шевченка і допомагати всім народам, які опинилися під московським ярмом, вести антимосковську пропаганду».

Після виступу Степана Бандери було створено сім секцій: політична, військова, виховна, ідеологічно-програмова, секція крайових делегатів, пропаганди, організаційна. Кожна секція працювала над властивими їй питаннями, пропозиції по яких були заслухані, доповіді затвердили на загальному засіданні Зборів. Збір ухвалив Устрій ОУН, згідно якого Великий Збір ОУН визначався як джерело влади Організації. Звичайний Великий збір скликався щонайменше раз на п'ять років провідником ОУН, а надзвичайний – Великою Радою при гострій необхідності.

На виконання постанови II Великого збору ОУН (б) на період війни була прийнята Інструкція «Боротьба й діяльність ОУН під час війни». Водночас від імені президії

Збору було вироблено Звернення «до членів ОУН з приводу обрання Провідником ОУН Степана Бандери та визначення напрямків подальшої боротьби».

Стратегічно-політичний комплекс, модель державності та план її розбудови, гасла революційної ОУН були опрацьовані Степаном Бандерою і Ярославом Стецьком, стратегічно-військове планування здійснював Роман Шухевич, комплекс пропаганди з включенням в акцію культурної еліти розробив Степан Ленкавський. Проект моделі Української Держави та засади до її практичного втілення, як і всі програмові положення ОУН(р), тобто – революційної ОУН, були спільно обговорювані, доповнені й кореговані не лише їхніми відповідальними авторами, але й усіма членами Проводу ОУН.

Збір прийняв рішення перейти від «вождізму» до «демократичних» форм керівництва Організацією і майбутньою Українською самостійною державою. Отже, були заперечені диктаторські рішення I Великого збору ОУН і прийнято рішення, що провідник Організації має обиратися кожні чотири роки на спеціально для цього скликаних «зборах» ОУН.

Збір розглянув становище українського народу, намітив напрямки подальшої боротьби, виробив програму й устрій ОУН, схвалив в основі діяльність революційного проводу Організації, обрав керівні органи, а також оголосив протизаконними і позбавленими правних наслідків постанови II З'їзду Українських Націоналістів від 27 серпня 1939 року. Збір виніс ухвалу, що головним ворогом ОУН є

СРСР і тому усі свої сили Організація мусить зосередити на боротьбі проти радянської влади.

На Закарпатті ОУН визначила своєю справою боротьбу за створення Української Держави, втілення в життя Акту проголошення самостійності Карпатської України. Учасники II Великого Збору проголосили: «Революційну боротьбу за визволення усіх українських земель і об'єднання їх в одну Соборну й Незалежну Державу. Визнати, що ОУН буде вести боротьбу, спираючись на власні сили українського народу, відкинувши в принципі орієнтацію на чужі сили, особливо, на історичних ворогів України»

Зважаючи на неминучість війни між Німеччиною і Радянським Союзом, окупантами Польщі, Великий Збір проголосив, що у цьому збройному конфлікті народ України повинен здобути вимріяну багатьма поколіннями Українську державність. При цьому:

– ОУН не має права пов'язувати себе як з гітлерівською Німеччиною так і з більшовиками Радянського Союзу. ПУН, зокрема його голова, повинен негайно виїхати до нейтральної країни і звідти керувати роботою ОУН. Для успіху цієї роботи необхідно створити окремо керівництво на українських теренах, окупованих німцями, а друге на підсовецьких теренах. Обидві частини керівництва повинні вести активну, і самостійну українську політику.

– На окупованих більшовиками українських землях треба інтенсивно розбудовувати організаційну мережу ОУН так, щоб на випадок німецько-більшовицької війни мати реальну силу для ведення від першої хвилини власної

державницької політики. Особливу увагу треба звернути на розбудову міцної організаційної мережі ОУН на середніх і східних землях України.

– Фінсько-московську війну треба використати для організації українських військових частин, що приймають участь у війні на стороні Фінляндії, а решту з українців, полонених Червоної Армії.

Те, що Роман Шухевич увійшов до складу Революційного Проводу ОУН, було цілком закономірним, бо то був гурт його однодумців з Крайової езекутиви ОУН на ЗУЗ, котрі пройшли через польські суди, тюрми і концтабори, виявили непохитність духу в боротьбі за національний ідеал. Як і Степан Бандера, Роман Шухевич усвідомлював, що від німців важко чекати позитивного розв'язання українського питання, лише чекаючи їх доброї волі.

Мельник, в свою чергу, не визнав постанови нового Великого Збору, вважаючи, що раніше обраний Провід Українських Націоналістів, і він як його голова, є й надалі законним. Частина членів ОУН лишилася на його боці. Це привело до остаточного розколу ОУН, створеної Євгеном Коновальцем на дві окремі організації. Нова організація назвалася ОУН (революційна) а пізніше (бандерівська).

На виконання постанови II Великого збору ОУН (б) у Кракові в травні сорок першого року була прийнята Інструкція Революційного Проводу ОУН (б) для організаційного активу в Україні на період війни: «Боротьба й діяльність ОУН під час війни». Зокрема, була прийнята Інструкція Служби Безпеки, яка визначала процедуру та

порядок утворення Української народної міліції на основах самоохорони як тимчасового органу державної безпеки.

Засідання Проводу, який прийняв «Інструкцію...», відбувалися у приватних помешканнях: Степана Бандери, Олекси Гасина, Миколи Лебеда. Постанови й рішення приймалися колегіально, і були узгоджені після всебічного їх обговорення, без голосування. За виконання прийнятих постанов та інструкцій відповідали референти і звітували про це на засіданнях Проводу, а в між часі – Провідникові.

Головна ідея Інструкції – революційно-повстанська боротьба за відновлення Української держави в розрахунку на власні сили українського народу. Це вимагає всебічну розбудову власних сил, і в першу чергу, зміцнення і поширення діяльності ОУН на всі українські землі й одночасну підготовку членів Організації до повстанських форм боротьби, їх військовий вишкіл та організацію військових штабів усіх рівнів. Згодом інструкція доповнювалася і уточнювалася.

Рішенням Збору ОУН Роман Шухевич був призначений Крайовим Провідником на західних українських землях, які опинилися під німецькою окупацією. Ці землі, здавна заселені українцями, звалися «Закерзонням». До них входили: Засяння, Лемківщина, Холмщина та Підляшшя. Нове завдання було продовженням роботи, яку Шухевич проводив у Кракові ще за дорученням Проводу Українських Націоналістів на чолі з полковником Андрієм Мельником у якості референта зв'язку. Він організував нелегальні переходи кур'єрів в Україну через німецько-радянський кордон, приймав звіти від членів ОУН та кур'єрів, які прибували з України.

Одночасно вивчав склад населення і його відношення до Української справи.

Це були терени, що раніше належали Галиції і згідно Версальської мирної угоди відійшли у двадцятих роках під протекцію Польщі до часу створення Української самостійної Держави. Але Польща призначила їх у своїх планах першими на спольщення, і тому відгородила їх штучним поліційним кордоном від решти окупованих нею західноукраїнських земель, не допускаючи сюди української преси, українських товариств, організацій і установ. Польський уряд на Лемківщині штучно підтримував «русинство». Тож ці окраїни були з точки зору національно-політичної свідомості досить відсталі.

На цих теренах, які знаходилися під німецькою окупацією, місцеве українське населення у політичному стані було подібним до українців Закарпаття, яке офіційно тоді звалося «Закарпатська Русь». Але тепер у Романа Шухевича був досвід роботи на таких теренах. Перш за все, він дуже добре розумів сам і постійно вчив побратимів, що чітко оформлена національно-політична свідомість і революційна боротьба повинні виростати органічно і поступово. Помилкою, яка завідомо стане невдачею, було б відразу створювати із двох-трьох, патріотично налаштованих українців у кожній частині «Закерзоння» клітину ОУН.

Отримавши нове призначення, Шухевич направив свою діяльність на піднесення рівня національно-політичної свідомості й організованості місцевого українського населення до рівня інших районів Галичини. Після завоювання Польщі Німецько-Московськими

союзниками він запропонував залишити на теренах Львівщини тільки тих членів ОУН, які не виявили себе зв'язками з ОУН, а всіх відомих Москві «оунівців» перевести на терени, зайняті німцями. Це стосувалося насамперед провідних членів ОУН, що вийшли з польських тюрем та з польського концтабору. Саме з українських патріотів, які мали досвід роботи в Галичині, Шухевич створив на «Закерзонні» перші клітини ОУН,

Під керівництвом Шухевича із членів ОУН, які приходили із УРСР, була створена міцна організаційна мережа, яка стала базою для підготовки підпілля в «підсовецькій» Україні. Особливу увагу Крайовий Провідник приділяв військовим вишколам членів ОУН. У Військовому штабі ОУН він керував підготовкою і навчанням провідних військових кадрів, які мали стати командирами майбутнього українського війська.

Роман Шухевич вчив своїх побратимів, які взялися з ним до революційної роботи на західних теренах, спочатку ставати тут вчителями, організаторами загальноукраїнських молодіжних організацій: «Просвіти», «Рідної Школи», кооперації. Потім знаходити серед місцевих українців тих, що мають почуття національної приналежності, а вже кращих з них залучати в ряди ОУН.

Другий Великий Збір ОУН, обравши Романа Шухевича членом Проводу, визначив йому ще одну, більш складну ділянку роботи – налагодження зв'язку з українськими землями під більшовицькою окупацією. А до того ще й очолити штаб військової референтури, в якому вже були Дмитро Грицай і Олекса Гасин. У новій політичній ситуації зв'язок з під більшовицькою Україною

повинен бути безмірно жвавіший і частіший, аніж будь-коли до того. Але жорстокий поліційний терор і провокації, застосовані московськими окупантами, робили такий зв'язок з революційними організаціями особливо тяжкими.

Роботу в більшовицькому підпіллі могла організувати лише людина мужня, розумна і віддана своїй справі. До того ж, вона повинна була мати якості здібного й досвідченого революціонера-підпільника. Життя показало, що Роман Шухевич в повній мірі відповідав цим вимогам. Це важке і особливо відповідальне завдання він виконав, як досвідчений революціонер, вправно та розумно. Спочатку він розбудував сітку зв'язку здовж усього німецько-радянського кордону.

Враховуючи те, що через Словаччину зв'язок функціонував особливо бездоганно. Роман Шухевич розробив детальний план, згідно з яким треба було провести з заходу і рівномірно розмістити біля п'яти тисяч членів ОУН, по всій території Східної України. Виконання плану було доручено Василю «Ковалю», Зіновію Матлі і Роману Малащуку. Кожний з них отримав призначення до керівництва «Похідними Групами», які поділили на три напрями: «Північна Похідна Група», «Середня Похідна Група» і «Південна Похідна Група».

Члени Проводу ОУН визнали необхідним різко посилити націоналістичну діяльність у східному регіоні України: виявити серед членів ОУН жителів цього регіону і надіслати їх туди для роботи; організувати активну пропагандистську роботу серед мешканців східних областей, котрі працюють в західному регіоні, з метою залучення їх до лав ОУН.

Завдяки цьому, одночасно з початком німецько-московської війни, тисячі членів ОУН організовано переходили й планово стали повертатися з заходу на землі великої України. Військові дії, переслідування німцями членів ОУН і співпраця невеличкої частини східних українців з німцями у виявлені «бандерівців», не дозволили ідеального проведення плану. Багато членів ОУН загинуло від куль гестапо, багато попало до німецьких тюрем і концтаборів. Поза тим, запроваджений Шухевичем проект «Похідних Груп ОУН» кардинальним чином сприяв розбудові організаційної сітки ОУН на Центральних і Східних українських землях.

З кожною групою Шухевич особисто провів інструктаж. Перед відправкою середньої похідної групи на інструктажі керівництва групи був присутній Степан Бандера та Микола Аркас-онук. Річ у тім, що у складі групи був Богдан Бандера, молодший брат Степана. Група повинна була діяти на теренах Херсонської губернії.

Правду сказати, у порівнянні з кількістю членів ОУН, що перейшли на українські терени, зайняті німцями, групи, вислані на терени України, окуповані більшовиками, становили тільки невелику їх частку. Але так буде лише тимчасово, вважав Шухевич. На випадок німецько-радянської війни вони повинні були повернутися до Галичини, на Волинь і Наддніпрянщину, в Донбас і на Кубань. А наближення тієї війни відчувалося все гостріше.

Шухевич розумів, що основним завданням має бути поповнення крайової організації кадрами провідних членів з-за кордону відповідно до потреб краю, а вже потім організація дійових заходів боротьби. Дуже скоро під

більшовицька дійсність виявила, що керувати підпільною роботою, живучи «легально», як це було звично в умовах польської окупації, тепер неможливо. Так члени Організації, що жили легально, могли бути тільки допоміжною частиною сітки ОУН. А її керівники мусли жити весь час нелегально, тобто у «запіллі». Тих, хто не був у запіллі, органи НКВС могли кожної хвилини, затримати й арештувати.

Щоб дезорієнтувати нагляд за членами Організації, Шухевич запровадив на під більшовицьких теренах часту зміну керівництва ОУН. Таке відношення до конспірації дало можливість вже у лютому сорокового року повернутися в «підсовецьку» Україну частині провідних членів ОУН під проводом Гриніва-«Кремінського», який після загибелі Тимчія-«Лопатинського» був призначеним Крайовим Провідником ОУН. Згодом Шухевич вишколив і перевів на радянські українські землі нові групи провідних членів ОУН. Туди пішли: Дмитро Мирон-«Орлик», Василь Сидор, Василь Чижевський, Іван Климів-«Легенда» й багато інших. З них Дмитро Мирон-«Орлик» перебрав пост Крайового Провідника ОУН після Гриніва-«Кремінського», а Іван Климів-«Легенда» після Мирона-«Орлика».

Особливу увагу Шухевич приділяв поширенню організаційної мережі ОУН на центральні і східні землі України. Тому багатьом із тих, хто йшов на «під більшовицькі» терени, Шухевич відразу доручав діставатися в глибину сходу України. Завдяки цьому вже на початку сорок першого року в Наддніпрянщині діяли окремі Крайові Проводи Київщини і Криворіжжя. Киянин Сак-

«Могила» очолив Провід Київщини, а окружний провід Криворіжжя, очолив харків'янин Сергій Шерстюк.

Торкаючись внутрішнього життя в Радянському Союзі, Шухевич відмітив, що комуністична партія посилює свою діяльність на ідеологічному фронті, що економічні плани більшовиків розраховані на підготовку до війни. Він також звернув увагу пропагандистів ОУН на потребу ширше використовувати в своїй роботі міжнародні відносини. Роман Шухевич вважав, що зростаючий конфлікт між західними країнами та Радянським Союзом буде вирішений тільки війною.

Із членів ОУН, які приходили на вишкіл із збільшовиченої України, Шухевич з побратимами створив міцну організаційну мережу, яка стала базою для підготовки підпілля у великій Україні. Особливу увагу районний Провідник приділяв військовим вишколам членів ОУН. У Військовому штабі ОУН він керував підготовкою і навчанням провідних військових кадрів, які мали стати командирами майбутнього українського війська.

Розділ другий.
Створення Української
Військової потуги.

Влітку сорокового року після перемог вермахту у Європі, більшість українських емігрантських осередків і груп очікували на швидку війну німців проти СРСР, відтак вони намагалися погодити з керівництвом німецької армії різноманітні проекти формування українського війська із колишніх службовців польської армії. В польській армії воювало до ста п'ятдесяти тисяч чоловік українців Закерзоння, яке можна було мобілізувати. Але німці не мали бажання розглядати такі пропозиції.

Німецькі генерали чинили рішучий спротив спробам ОУН організувати повноцінну українську армію, погоджуючись лише на створення невеликих формувань. Після підписання у сороковому році договору зі Сталіним, Гітлер особисто заборонив абверу контактувати з ОУН. Лише від початку сорок першого року, коли Німеччина розпочала активну підготовку до нападу на Радянський Союз, Абвер відновив взаємну співпрацю з ОУН(б).

Андрій Мельник знав, що Євген Коновалець мав домовленість з Абвером і особисто адміралом Канарісом, про можливу допомогу Німеччини українцям у боротьбі українських патріотів з польськими поневолювачами. Саме тому він забороняв членам ОУН Західноукраїнських земель приймати участь у війні Підкарпатської України проти Угорщини, яка була союзником Німеччини. ПУН Андрія Мельника мав надію, що Німецька окупаційна адміністрація в подальшому передасть йому повноваження керівництва на українських теренах, що потрапили в зону німецької окупації.

Сам Гітлер не мав чіткої уяви про майбутнє упорядкування завойованих на Сході земель. У липні сорокового року він заявляв про створення буферних держав – України, Прибалтики і Білорусії. Потім вирішив створити німецькі адміністративні округи на цих територіях. А перед війною прийняв рішення про повну колонізацію України.

Степан Бандера та Роман Шухевич, на відміну від Андрія Мельника, не чекали сподіваної допомоги від керівництва Німеччини. Вже з першої зустрічі у Кракові після виходу Степана Бандери із тюрми, вони серед інших нагальних питань, вирішення яких належить до першочергових, поставили створення Українського війська. А коли перемови з Андрієм Мельником зайшли у глухий кут, відбувся остаточний розділ ОУН на «мельниківців» і «бандерівців». Після цього ОУН(б) розпочала перемови з Абвером про надання допомоги у військовому вишколі української молоді. Вирішення цього питання взяв на себе Ріко Ярій, який відмовився працювати з Мельником і перейшов до «бандерівців». На той час, при загальному хаосі, у німецьку зону окупації перебралися багато політичних в'язнів Польщі, серед них їх побратими оунівці, яким вдалося вийти з тюрем.

Перемовини тривали до лютого сорок першого року і завершилися згодою на вишкіл вісімсот українських бійців на старшин. Отримавши санкцію Німецького Верховного керівництва головнокомандування на створення українського легіону, революційний провід ОУН відкрив мобілізаційний відділ для його формування.

Починаючи з січня сорок першого року, спочатку під керівництвом Івана Габрусевича-«Джона», а потім Зенона Матли, учасників ОУН, які вже стали на позиції Бандери, у Відні почало працювати Бюро по створенню Української армії. Протягом січня-квітня сорок першого року представники Бюро провели активну організаційну роботу між українцями, що проживали на території Австрії, та полоненими вояками колишньої польської армії українського походження, організовуючи між ними мережу клітин ОУН, та проводячи облік боєздатної молоді.

На заклик вступити до війська відгукнулося більше тисячі чоловік, включаючи частину студентів з університетів Відня і Граца. Молоді люди, віком двадцять-двадцять п'ять років, які стали добровольцями, походили переважно з Галичини, а Наддніпрянці та Волиняни становили серед них лише незначний відсоток.

У березні сорок першого року представники Бундесверу⁵ із розмаїття пропозицій погодилися з умовами ОУН(б) на проведення вишколу українського легіону у кількості близько сімсот українців, з яких можна було сформувати два батальйони. Проте досягнута між сторонами домовленість мала тільки неформальний характер, тому що була укладена без відома вищого керівництва Третього Рейху. Підготовку батальйонів брав на себе абвер, який не повинен був приєднувати українські підрозділи до військових частин вермахту та присвоювати їм відповідні порядкові номери, прийняті у вермахті⁶. А ще

⁵Бундесвер – Збройні сили Німеччини

⁶ Вермахт – збройні сили нацистської Німеччини. Існували 1935-1945 роки.

представники військового керівництва попередили керівництво ОУН(б) про можливі зміни німецької національної політики стосовно українців.

Вищі круги головного командування німецької армії знали про дійсні причини створення легіонів Проводом ОУН і плани ОУН щодо дальшої їх ролі, але це не суперечило їхнім планам. А крім того, офіцери Вермахту, з якими домовилися про створення легіону, вважали, що у ході розгортання війни на сході Гітлер підтримає державну незалежність України, Білорусі, Прибалтійських і Кавказьких народів. Це може відбутися в силу того, що участь у війні бойових підрозділів цих країн прискорить перемогу.

Вербувальне бюро батальйону, яке розташовувалося у Відні на Ляндштрассер-Гауптштрассе в приватному будинку, у квітні перебазувалося у Краків і продовжувало працювати під орудою Миколи Лебеда та Олександра Луцького. Мобілізовані оунівці проходили вишкіл у двох різних підрозділах – «Південь» та «Північ». В українських документах новостворений легіон мав назву «Дружини українських націоналістів» – ДУН. В документах абверу вони отримали кодові назви «Спеціальні відділи». А вже весною сорок першого року Провід ОУН домовився з німецьким командуванням про вишкіл військових частин ДУН, які мали воювати на території України проти більшовицьких окупантів за відновлення української державності.

Набір добровольців до «Спеціального відділу Північ» проводився через Краків, де перебував Військовий штаб ОУН і діяли старшинські курси ОУН, які раніше

створив і очолив Роман Шухевич. На цих курсах добровольці проходили загальний стрілецький вишкіл, який в подальшому вдосконалювався за німецькими статутами та настановами. Роману Шухевичу, як голові військового Проводу ПУН, ОУН(р) визначила ще один напрям роботи, яким він став не лише опікуватися, але прийняв у ньому безпосередню участь. Це створення та вишкіл початкових підрозділів майбутнього війська Української держави. Роман Шухевич погодився очолити військовий легіон названий Дружиною Українських Націоналістів (ДУН) з розрахунком, що у майбутньому зможе стати базою для формування української армії. У квітні Легіон налічував триста тридцять чоловік і поділявся на три сотні.

У травні сорок першого року, після засідання ПУН-у по затвердженню Інструкції Революційного Проводу ОУН «Боротьба й діяльність ОУН під час війни», Степан Бандера провів ще одне засідання, на яке він запросив обмежену кількість найбільш наближених перевірених та відповідальних членів ОУН із «крайовиків». Були присутні Роман Шухевич, Володимир Гербовий, Василь Мудрий, Віктор Андрієвський, Олекса Гасин, Микола Лебідь та ще ряд майбутніх вояків ДУН-у. На засідання був запрошений полковник Роман Ярій та майор Євген Побігущий, які були офіцерами вермахту. Наряду розпочав Степан Бандера.

– Товариство, ми з вами прийняли Інструкцію «Боротьба й діяльність ОУН під час війни». Зрозуміло, мова йде про війну між двома «Голіафами», які сьогодні окупували нашу країну. Андрій Мельник вважає, що треба всього лише покластися на Адольфа Гітлера і він допоможе нам у створенні і розбудові Української держави. Ми

вважаємо, що то марні надії. Німці можуть нам запропонувати властиво одну роллю – стати їх сателітами. А це щось зовсім інше. Проте, держава без війська відродитися, а головне, встояти не зможе. Про це, на відміну від полковника Мельника добре розумів наш вождь Євген Коновалець. Він не тільки розумів, він встиг попрацювати у цьому напрямі.

Друзі, керівництво абверу дозволили нам взяти до вишколу вісім сотень вояків. Це дуже мало. Але від вас залежить щоб вони стали тим серцем майбутнього Українського війська, яке буде рухати його до перемоги. Легіон буде складатися з двох частин, їх вишкіл буде проводитися окремо і у бій вони підуть окремо. Але це з німцями і до відповідного часу. Проте, ви є одним підрозділом. Тож, прийде час об'єднання. Командиром легіону і одночасно командиром першого батальйону призначено майора Євгена Побігушого.

Командиром другого батальйону – капітана Романа Шухевича. Але відповідальність за весь легіон Політичний Провід ОУН(р) покладе на голову військового Проводу Романа Шухевича. Друзі, може у вас є якісь побажання чи прохання до Політичного Проводу ОУН(б)? Зустрічатися особисто ми будемо, скоріш за все, не часто. Тепер передаю слово шефу штабу військової референтури Проводу ОУН – Роману Шухевичу, він вам доповість військову сторону справи і поставить завдання. А я тепер маю інші справи.

Степан Бандера вийшов, а Роман Шухевич піднявся, і з дружньою посмішкою оглянув зібрання, потім його обличчя посуворішало на лобі з'явилися зморшки

– Друзі-побратими, нелегка справа чекає на нас. І скоріш за все наш шлях не буде встелений квітами... Але маю для нас і добрі вісті. Наш провідник Степан Бандера про то нагадав. Роботу по створенню війська розпочав наш вождь Євген Коновалець. Розуміючи неминучість у майбутньому радянсько-німецького збройного конфлікту у Європі, Провід ОУН (р) вирішив скористатися ситуацією та домовитись з німецькими військовими і розвідувальними службами про підготовку старшинських та підстаршинських кадрів для майбутньої Української армії. Не всі присутні знають полковника Романа Ярого, доповідаю вам, що він побратим вождя, колишній старшина Української Галицької Армії, який ще за дорученням Євгена Коновальця мав зв'язок зі старшинами німецької армії. Вони разом з полковником Коновальцем воювали ще в Австро-угорській армії, і хтось знає його як Ріхарда або Ріко. Він член ОУН з самих початків і мав завдання від вождя саме з питань налагодження контактів з німецькими офіцерами. Хто не знає, прошу познайомитися.

Роман Ярий, якого знала обмежена частина присутніх членів ОУН, підвівся і з легким поклоном голови посміхнувся побратимам, як і Роман, щирою посмішкою. Він мав намір знову сісти на стілець, але Шухевич його зупинив.

– Друзе, Романе, коли ти вже підвівся, то введи товариство в курс справи.

Той на знак згоди махнув головою і розпочав.

– Друзі, коли гітлерівська партія фактично підпорядкувала німецьку армію, то серед її вищих офіцерів з'явилися такі, що не сприймали гітлерових планів

підкорення Німеччиною усієї Європи. Я не одноразово розповідав їм про відношення незаконної для нас польської влади до українського населення Галіції. А вони розуміли ту несправедливість і співчували українському національно-визвольному руху.

Полковник Ярій зупинився і поглянув на Романа Шухевича. Той кивнув головою і сам продовжив розповідь.

– Враховуючи важливу роль війська, яке має відіграти у боротьбі за утворення самостійної Української держави, ми шукали можливості для створення українських збройних формувань. Вони можуть бути і невеликими за чисельністю, однак добре вишколеними бойовими одиницями, вояки яких отримали б не тільки теоретичну, але й практичну підготовку, яку можна здобути лише у лавах регулярної армії. Надалі плануємо провести переговори з командувачем німецьких сухопутних військ генерал-фельдмаршалом фон Браухічем, який опікується військовою підготовкою німецьких армій до майбутньої великої війни. В цьому нам допоможе начальник військової розвідки Третього Райху адмірал Канаріс. З ним мав домовленості ще наш вождь Євген Коновалець. А тепер цим займається наш побратим Роман Ярій, він працював з вождем і тепер продовжує цю справу. То ж я знову передаю йому слово.

Полковник Ярій коротко довів присутнім про формування підрозділу спеціального призначення «Бранденбург-800». Цей підрозділ німецького вермахту почав формуватися ще до сорокового року. Власне, це спеціальне об'єднання диверсантів, яке буде формуватися з осіб тих країн, проти яких німці планують воювати. Перший

батальйон, формується з представників народностей Східної Європи і призначений для війни на «східному напрямку». Українські добровольці, які стануть основою першого українського військового підрозділу, будуть проходити вишкіл у Нойгаммері в складі цього батальйону. Цей український підрозділ планується для наступу на Львів.

Другий батальйон складається з ельзасців, французів, бельгійців і голландців. Німці планують його для бойових дій у Франції. Третій батальйон призначається для операцій на півдні, в країнах Південно-Східної Європи. Тут будуть проходити вишкіл українці другого військового підрозділу. Після пояснень Ярого до слова знову став Роман Шухевич.

– Друзі, не лише ОУН, але й інші західноукраїнські патріотичні партії та організації чекають на війну, як на можливість для створення власної держави. Відмінність у тому, що ми маємо чіткий план наших дій і вже приступили до його виконання. Чому саме з німцями ми розпочали взаємодію? Єдиною силою крім Московії, зміну кордонів у Європі планує Німеччина, і має для цього засоби і можливості. Більшовики теж мають і можливості і бажання воювати...

– То чому ми апріорі виключаємо можливість співпраці з Москвою? – Запитав Олекса Гасин.

– Москва ще у вісімнадцятому році показала, що такого поняття, як Українська держава, вона не сприймає. Саме тому вона двічі відправляла військо на Київ, доки не знищила Українську Народну Республіку.

Проти німців ми не воювали, більше того у вісімнадцятому вони були союзниками молоді Української

Республіки. І все ж, якщо вони тепер не дозволять створити Українську державу будемо воювати і з ними. У нас вибір невеликий – або відвоюємо власну державу, або станемо як і раніше «підніжками Москви чи Варшавським сміттям», як говорив наш Кобзар. Є і третій шлях, боротися до перемоги або до скону!

Шухевич то сказав без патетики буденним голосом, але то склало величезне враження на цих ще молодих юнаків, які вже пізнали і холод польських казематів і постійні втрати побратимів. Але думки про відступ вони не мали...

Шухевич не міг відкрити всі плани навіть цим юнакам, які керувалися лише патріотичним поривом і не думали про майбутні жертви, на які вони себе віддавали. Він не відкрив їм того, що співпраця з Німеччиною розпочалася ще Українською Військовою Організацією в двадцять третьому році, коли лідер УВО Євген Коновалець уклав угоду про взаємодопомогу із керівництвом німецької розвідки. Тільки зміна існуючого європейського порядку дозволяла сподіватися на появу шансу для здобуття незалежності Україною, а єдиною, відносно могутньою державою сьогоднішньої Європи, яка виступає проти встановленого після Першої світової війни порядку, є Німеччина. Чому Коновалець контактував із розвідкою? Як і будь-яка підпільно-революційна організація, УВО, а потім і ОУН, не могла мати стосунків з урядовими колами...

– А от вишкіл «січовиків» проводився без допомоги Німеччини?

Промовив хтось з місця.

– Я вам скажу так, вишкіл «січовиків» Підкарпатської України проводили ми з побратимами, а вони, як і я, не мали можливості провести військову підготовку у бойових умовах. А до того додалася і відсутність зброї, про що я вже вів мову. Чим відрізняється вишкіл у німців? Тут наші юнаки мають можливість для ідеального вишколу. Більше того, ми будемо мати вишкіл у німців, а вести війну з більшовиками. Тобто, ми будемо вчитися воювати з більшовиками і, знаючи німецький вишкіл, в разі необхідності зможемо воювати і проти німців. А що більшовики наші вороги і загарбники, немає потреби пояснювати. Згадаймо їх загарбницьку війну проти УНР і Директорії, а в мирний час створення голодомору на Великій Україні і Кубані.

Керівництво ОУН(б) мало на меті дати військовий вишкіл українським патріотам, і вони повинні стати вояками підрозділів, які будуть ядром майбутньої української армії і гарантом створення незалежної суверенної Української держави. У майбутньому вояки батальйону «Південного», як і батальйону «Північного» стануть основою українських формувань. А саме, їх сержантським та офіцерським керівним складом.

Німецьким командуванням на обидва українські військові формування, «Нахтігаль» і «Роланд», покладались виключно поліційні та охоронні обов'язки: відповідальність за безпеку пересування частин вермахту українською територією, роззброєння залишків радянських військ, охорона ешелонів з полоненими та боєприпасами. Звичайно, це були не ті завдання, на які розраховували

Роман Шухевич та його друзі, котрі бачили своє місце на фронті збройної боротьби з більшовиками.

В той же час провідники ОУН розуміли, але не могли сказати цим юнакам, що німці мають власну ціль вишколу українців. На що ОУН мусили погоджуватися. Але, встановлюючи контакти з адміралом Канарісом і генералом Браухічем, Українські націоналісти виставили свої умови, на які німецьке комахшдування дало згоду...

Спеціальний батальйон Абверу «Нахтігаль» імені Степана Бандери був сформований вже у березні-квітні сорок першого року і відправлений в Нойгаммері, який знаходився на території Генерального Губернаторства. Тут батальйон проходив вишкіл у складі першого батальйону, полку спеціального призначення «Бранденбург-800», що був підпорядкований Абверу-2. Найбільша група зі ста добровольців навчалася у місті Криниці. Саме серед них було створено хор «Соловейко», який дав життя німецькій назві майбутнього батальйону – «Нахтігаль». Його пізніше очолив Роман Шухевич.

Набір добровольців до «Нахтігалю» вівся через Краків, де перебував Військовий штаб ОУН і діяли старшинські курси ОУН. Він проходив протягом травня червня тільки серед українців, що проживали на території нинішніх Львівської, Тернопільської та Івано-Франківської областей. Пізніше в ДУН вступали представники інших регіонів, наприклад учасники «Волинського легіону», і навіть полонені червоноармійці. Серед викладачів курсів був Роман Шухевич. На цих курсах добровольці проходили загальний стрілецький вишкіл, який у подальшому вдосконалювався за німецькими статутами та настановами.

Роман Шухевич погодився очолити ДУН, «Дружину Українських Націоналістів» з розрахунком, що у майбутньому Легіон зможе стати базою для формування української армії. У квітні сорок першого року легіон налічував триста тридцять чоловік, був укомплектований старшинським складом і поділявся на три сотні.

Після впорядкування усіх формальностей Бундесвером, Провідник ОУН зустрівся з командирами обох батальйонів українських легіонерів, які після вишколу вояків поведуть їх у бій. Степан Бандера на вигляд був, як завжди, по діловому не зворушений, але добре знаючи побратима, Роман відчував що той хвилюється.

– Ну, що братове, час розмов і конгресів закінчився! Ми приступаємо до чоловічої справи. А попереду кривава боротьба за власну державу. Чи дасть нам Бог перемогти? Це вже його справа, а наша – перемогти або вмерти! Іншого нам не дано...

Бандера, як і Шухевич не любляв патетики, але відчуття урочистості і особливості цієї миті передалося і йому від побратима. Тому останні його слова він вимовив ледь підвищивши голос. Так вони стали схожими на клятву.

– Друзі, мене особливо тішить незвичне, трохи забуте відчуття того, що я знову, як і в Закарпатті буду готувати вояків до бою за власну Українську Державу! А за таку справу, я готовий віддати всі сили, знання і вміння!.. – Додав Роман Шухевич.

Євген Побігущий, вже переймаючись планами виконання поставлених завдань, додав простіше.

– Друже-провіднику, вишкіл вояків для мене справа звична, але я розумію особливість поставлених завдань! Ми

віддаємо собі звіт про ту відповідальність, яка покладена на нас Політичним Проводом, а сьогодні то ще й відповідальність перед Українським народом і його майбутнім. Розуміємо важливість та складність поставлених завдань. Але маємо і якийсь досвід для їх виконання.

Побігущий говорив радісно і в той же час без особливого наголосу. Але просто сказані слова самі по собі налаштовували побратимів на урочистість. Степан Бандера піднявся з крісла і промовив.

– Слава Україні!

– Героям Слава!

Відповіли побратими. Чи відчували вони особливість цієї миті? Скоріше відчували, але не розумом а серцем... Прощалися швидко, ніби мали завтра знову зустрітися, і гнали від себе думку, що зустрінуться не скоро. Але кожен мав нагальні справи. Бандера – повернутися до Кракова, Побігущий з Шухевичем відправлялися у різні місця. Побігущий до Відня, а Шухевич до Польщі, яка тепер мала нову назву «Генерал Губернаторство».

Завершивши військовий вишкіл, батальйон. «Нахтігаль» отримав озброєння, що складалося з легкої піхотної зброї. Одночасно було призначено командування батальйоном. З німецької сторони батальйоном «Нахтігалем» керували обер-лейтенанти Ганс Герцнер та Теодор Оберлендер, а з української – сотник Роман Шухевич.

Двадцять першого червня сорок першого року батальйон був відправлений до міста Радимна, що знаходилося за шість кілометрів від радянського кордону над річкою Сян. У прикордонних боях батальйон «Нахтігаль» участі не брав, перебуваючи перші два дні боїв

німецьких військ з радянськими у резерві. В ніч на двадцять друге червня український батальйон отримав наказ здолати прикордонну річку Сян біля села Волового і форсованим маршем рухатися у напрямку міста Львова.

Близько півночі двадцять дев'ятого червня діставши від розвідки ОУН інформацію про масові страти радянськими спецслужбами в'язнів у львівських тюрмах та вихід Червоної армії і військ НКВС з міста, командир батальйону самостійно прийняв рішення зайняти Львів, не очікуючи на підхід основних сил німецької армії.

Ще раз перечитавши Меморандум, який вони з Володимиром Стахівим написали до Гітлера, Степан Бандера задумався. Ні, він не мав сумніву відносно прийнятого рішення. Воно було вчасним і необхідним. Меморандум, і потім реакція на нього Гітлера – це першооснова відношень між двома народами і двома державами. А те, що ці народи сьогодні знаходяться зовсім в різних умовах існування, а український народ не має держави, це не може бути визначальним. У всякому разі німецький фюрер і німецький народ повинні вирішити, ворогом чи союзником для нього буде український народ. Одночасно і Організація буде знати, до чого закликати Український народ – до союзу з Німецькою армією чи до боротьби.

Після довгих роздумів Степан взяв перо і підписав Меморандум, який він разом з Володимиром Стахівим написав від імені ОУН(б), і двадцять третього червня сорок першого року його відіслав. На чотирнадцяти сторінках

послання до Гітлера зазначалося, що метою створення у двадцять дев'ятому році, ОУН є відновлення незалежної Української Держави. Якщо Німеччина надасть Україні в цьому допомогу, то вона стане послідовно виконувати свої союзницькі зобов'язання відносно Великої Німеччини.

В меморандумі зазначалося й таке: *«Якщо навіть німецькі війська при марші в Україну будуть спершу привітання, очевидно, як визволителі, то це наставлення може швидко змінитися коли Німеччина прийде до України без відповідних обіцянок щодо допомоги у відновленні Української Держави. Українці сповнені рішимості створити умови, які гарантуватимуть національний розвиток у самостійній державі. Кожна влада, яка переслідує свої власні інтереси в побудові нового порядку на східноєвропейському просторі, мусить взяти до уваги цю резолюцію».*

Степану Бандері хотілося нагадати Гітлеру, що двадцять сьомого січня вісімнадцятого року саме коаліцією серединних держав Німецькою, Австро-угорською, Османською імперіями та Болгарським царством була підписана Берестейська мирна угода з Українською Народною Республікою. За цією угодою УНР взяла на себе союзницькі зобов'язання по відношенню до Великої Німеччини, які ОУН(б), як представниця Українського народу буде виконувати. Але зобов'язання можливі до виконання за тієї умови, що Третій Рейх допоможе частині Українського Народу визволитися з під московської окупації.

Бандера знав, як відбувалися події у вісімнадцятому – двадцятому роках в Україні. Про це йому розповідав

Євген Коновалець перед призначенням його Провідником ОУН на Західноукраїнських землях. А пізніше він і сам читав про коротку мить життя і боротьби УНР та ЗУНР у висліді першої світової війни. Так сталося, що в підсумку переможцями у першій світовій війні стали країни Антанти. А вони у своїй Версальській Угоді сорокамільйонній Українській нації не дали права на створення власної держави...

В тому що сталося, більшою була вина керманичів Української нації, які не зуміли приборкати свою гординю і заблукали в трьох соснах власних непорозумінь. Під час першої світової війни, яку розпочали величні, як здавалося, Євразійські імперії, не маючи жодних вагомих підстав для її розв'язання і планів на її конечний результат, зазнали нищівних поразок. Вони втратили свої колонії, розпалися на національні складові і перестали існувати як імперії. На уламках їх розпаду зуміли вибороти незалежність і самостійність цілий ряд європейських націй. Вони розпочали незалежне будівництво власних держав.

Найкращі можливості для побудови власної держави мала Українська Народна Республіка. На розпаді армії Російської імперії чотири мільйона вояків визнали себе громадянами Української Республіки і виявили бажання відстоювати її державний суверенітет. Проте перешкодою у побудові держави, як завжди в історії України, став сусідній агломерат націй, а ще вбивчу роль зіграла марксистська «чума», якою була заражена і українська частина Російської армії.

Але найбільша біда Української нації була в тому, що керівні діячі УНР Михайло Грушевський, Володимир

Винниченко та Симон Петлюра були переконаними соціалістами. Вони свято вірили, що треба змінити спочатку соціальні відносини в Україні, а вже потім будувати Державу. І хоч Міхновський з Донцовим і Скоропадським намагалися переконати марксистів, що треба спочатку збудувати державу і армію для її захисту, а вже потім визначатися з тим, який суспільний лад в ній відстоювати, не могли дати тому ради. Не допомогли і видатні військові командири Болбочан, Коновалець та ряд інших. Україна втратила свою соборність.

Але ні УНР ні ЗУНР не збиралися сприймати те що сталося як даність, і миритися з подібною ситуацією. Обидва українські уряди не мали думки про капітуляцію перед окупантами, навпаки вони були впевнені у звільненні від російських та польських окупантів і відновленні Українських республік. А стан окупації вважали тимчасовим. Для звільнення від окупантів була створена у 1920 році підпільна понадпартійна УВО Українська військова організація (УВО).

Гасла, з якими вона вийшла до українців: «за самостійність української держави і соборність розірваних між чотирьох окупантів українських земель», були прості і зрозумілі. А відтак, стали приносити відчутні результати. Проте і окупанти мали досить реалістичні плани приборкання українських республік, які дали бажані для них результати. Більшовицька влада Московії задумала голову українцям примарною економічною і культурологічною самостійністю в радянській псевдо-державі. На східних теренах патріотично налаштовані українці активно включилися в співпрацю за побудову

свого культурного простору, а потім за свій патріотизм московською владою були масово знищені. Ті, хто повірив у «нову економічну політику», були знищені голодомором.

Українці Галичини жили надіями на обіцянні Польщею автономічні полегшення, які ніколи не були ухвалені варшавським сеймом. В той час на Західних теренах України постали два напрями боротьби. Перший відстоював напрям «реальної політики» з надіями на осягнення нереальної автономії з Варшави, звідки навпаки приходили щораз нові реальні обмеження довоєнних прав.

Другий – радянофільський, який тішив надії на московсько-більшовицьку допомогу визволитися від Польщі, щоб потрапити в московський полон. УВО, зі свого боку, твердо відкидала орієнтацію на історичних ворогів України, Москву і Варшаву, як і на міжнародну справедливість західних держав.

Євген Коновалець, який створив і очолив УВО разом з провідними діячами Організації, не міг залишати далі безпартійною армію українського народу, коли політики, які називали себе українськими шукали сприятливих для себе форм колаборації з окупантами. Для боротьби з ними потрібна була нова політична платформа з іншими політичними засадами та ідеологією. Виходячи з цього Коновалець з побратимами створив Організацію Українських Націоналістів.

І ось тепер, з початком нової великої війни, доля дає українцям другу спробу побудови власної Держави, але теперішні умови безмірно складніші і не мають жодних порівнянь з часом першої світової війни. Правду сказати, вони разом з побратимами щось зуміли зробити в

Організації Українських Націоналістів. І друзі і вороги відзначають, що найбільш підготовленою до початку німецько-радянської війни, попри всі негаразди, що характеризували стан організованого українського суспільства, виявилось саме ОУН(р) під його проводом.

«Організація має чітку і ясну програму дій, схвалену у квітні сорок першого року Другим Великим Збором, дисципліновану й організовану силу членства як за кордоном, так і у Західній Україні. Вимушені задля досягнення мети йти на пряме співробітництво з німцями, мовчки погоджуючись з роллю, яка їм відводилася німцями у поході на Схід, бандерівці водночас трималися найбільш незалежно, мали власну точку зору, вміло конспірували від німців свої плани конкретних дій. Енергійність і наполегливість Степана Бандери і його прихильників у досягненні поставленої мети визнавали як їх політичні конкуренти з українського середовища, так і німці. Що бандерівці в стосунках з німецькими службами поводяться більш незалежно, ніж їхні опоненти».

Зазначала у своїх донесеннях і агентура енкеведистів.

Чи зуміє він з побратимами виправити помилки старших товаришів? Сьогодні вони мають зовсім іншу організацію. Вона єдина монолітна і всі її члени, як і він, готові віддати власне життя у боротьбі за досягнення головної мети його життя побудови Української суверенної держави.

Надії на порозуміння з фюрером «Великої Німеччини» були мізерні. Степан не один раз аналізував розповідь Шухевича про їх спілкування з німецьким консулом у Підкарпатській Україні перед війною з

Угорщиною. Попервах йому здавалося, що скепсис побратима відносно майбутнього союзу з Німеччиною, безпідставний. І дійсно, ну чим Гітлеру завадять додаткові десять українських дивізій у війні з «совітами». Але одного разу він почув вислів про Італійських союзників, який нібито належав Гітлеру; «Якщо Муссоліні буде у мене союзником, мені потрібно десять дивізій, щоб захистити його армію. А якщо серед ворогів – мені буде потрібно тих же десять дивізій щоб розбити його армію!». Румунську і Угорську армії він взагалі не сприймав за військові сили. То як Гітлер повинен віднестися до Українців, які взагалі не мають армії? І як повинен діяти він, Провідник Української Організації, якій довіряють українські патріоти? Повести себе, як Андрій Мельник, і чекати поки Гітлер покличе його в союзники? А тут ще одна ілюзія, але вже українців-галичан, які довший час жили в Австрійській імперії і вважали австрійців природними своїми союзниками. То ж і німці для них союзники!

Питань доста, відповіді жодної, а від нього потрібна дія. Ну що ж, побратими знають його як людину дії, він це демонстрував не одного разу. Хоча мало хто знав, що кожну свою дію він довго обдумував...

Реакція Гітлера на Меморандум Степана Бандери була досить швидкою. Він доручив державному секретаріату дати роз'яснення по суті питань викладених у Меморандумі його автору. Третього липня сорок першого року німецьке керівництво провело у Кракові двосторонні переговори з керівництвом ОУН(б). З української сторони у переговорах брали участь Степан Бандера, Володимир Гербовий, Василь Мудрий, Віктор Андрієвський та адвокат

Степан Шухевич. З німецької сторони були присутні заступник державного секретаря Ернест Кундт, доктор Фюль, суддя фон Бюлов і полковник Альфред Бізанц.

Засідання відкрив Ернест Кундт. Він з маскою зневаги на обличчі подивився на кожного з представників української Організації і зупинився на Бандері.

– Ви кажете, що представляєте Український народ і від його імені звертаєтеся з Меморандумом до фюрера Німецького народу? Я уповноважений вам доповісти, що Німецька Армія звоювала Річ посполиту Польську, яка мала сміливість підступно напасти на наш німецький Фатерлянд! Тепер ці землі належать німецькому народу, тому право вирішувати їх долю належить німецькому вермахту і фюреру, який завоював цю країну. Тільки він має право призначати тут уряд. А який він буде, український чи польський, вирішувати не вам. Створення вами у Кракові Українського Національного Комітету та проголошення у Львові Українського Уряду не погоджені з керівництвом Третього Рейху, а тому є незаконними. Якщо ви не зрозумієте, що остаточне слово в українських справах належить лише фюреру, до вас і вашої партії буде застосовано заходи репресивного впливу!

На погрози Кундта застосуванням репресій, якщо ОУН не припинить своєї державотворчої діяльності, Степан Бандера відповів.

– Я віддав наказ про створення Українського уряду, будучи головою ОУН, тобто як провідник українських націоналістів, оскільки ця організація знаходиться у проводі українського народу. Я говорю тут від імені ОУН, як провідник українського народу. ОУН – єдина організація,

що вела боротьбу проти польських загарбників, і вона має право, на підставі тої боротьби, створити уряд.

На погрози Кундта застосуванням репресій, якщо ОУН не припинить своєї державотворчої діяльності, Степан Бандера заявив:

– Я хотів би ще раз підтвердити і пояснити, що всі накази, які я видавав, не погоджував з німецькими службовими інстанціями. Я діяв на підставі мандату, що отримав від українців. Даючи усі розпорядження, я не звертався за згодою до німецьких чинників. ОУН вважає, що організація українського життя на замешканій століттями українцями території, то справа в першу чергу лише українців. В іншому випадку ми будемо вважати німців загарбниками і боротися з ними, як боролися з польськими...

На подальші погрози Кундта, Бандера трохи помовчав і вже якимось буденним голосом з жалем доповнив.

– Ми вступили у бій, що розгортається зараз, щоб боротися за незалежну і вільну Україну. Ми боремося за українські ідеї і цілі. Я дав розпорядження негайно організувати в окупованих німецькими військами районах, адміністрацію та уряд країни. Я віддав цей наказ ще перед початком війни.

На нові запитання Кундта Бандера промовив:

– Тільки один шлях стоїть перед нами, як перед Організацією Українських Націоналістів: стати на службу Української держави, і ніхто жодним чином не змусить нас зійти з цього шляху...

У нас було рішення проголошувати відновлення державності у Києві, а не у Львові. Але у висліді розвитку подій сталося це у Львові. Я особисто прийняв це рішення тому, що не бачив іншої можливості після заяви Гітлера двадцять другого червня сорок першого року з нагоди компанії на Сході і в силу дій німецького керівництва, яке взагалі про український уряд і Українську Державу відмовилися вести з нами розмову.

Кунт холодно подивився на Степана Бандеру, і жорстко відповів.

– Я думаю ви не зрозуміли, про що ведете мову. На теренах, які знаходяться під юрисдикцією Третього Рейху, може бути лише один порядок Німецький! Всі, хто цього не зрозуміє, будуть знищені!

На завершення Ернест Кундт обвівши поглядом усіх присутніх, ще раз підкреслив: «остаточне слово в українських справах належить лише фюреру!».

Таким чином зустріч пройшла без компромісу жодної із сторін. Щоб схилити Бандеру до співпраці і змусити відкликати Маніфест від тридцятого червня, гестапо взяло Бандеру під домашній арешт і згодом відправило у Берлін. Там його помістили в тюрмі на Принцрегентен штрассе.

Після відмови скасувати акт відновлення Української держави Бандера був заарештований окупаційною владою і ув'язнений у концентраційному таборі Саксенгаузен, щоб перешкодити його поверненню в Україну. У цей же час його брати Василь і Володимир були кинуті до німецького концтабору Освенцім, де загинули в сорок другому році. Вслід за тим гестапо викликало на допит

частину членів Українського Національного Комітету в Кракові піддало їх тортурам, вимагаючи, щоб вони стояли осторонь майбутніх подій в Україні.

З початком січня сорок другого року Бандеру розмістили у камері-одиначці в концтаборі Саксенгаузен. Як пізніше згадував провідний член ОУН(м) Дмитро Андрієвський, Степан Бандера виявляв під час ув'язнення товариську, допомагав продуктами, тим, хто був у скруті. Дізнавшись про смерть Ольжича, він запропонував уночі після другого дзвінка вшанувати його пам'ять хвилиною мовчання. Провідник ОУН не пішов на співпрацю із новим окупантом українських земель – нацистською Німеччиною на чолі з Адольфом Гітлером. Замість зрадницького союзу Степан Бандера обрав шлях безкомпромісної революційної боротьби.

Поза тим члени проводу ОУН(б), які лишилися на волі, продовжували його справу. Під вечір тридцятого червня більшість вояків батальйону «Нахтігаль» прибули на площу Ринок, де знаходилося товариство «Просвіти». На площі вже було достатньо народу, але жителі Львова продовжували підходити. Раптом відкрилися двері на балкон будинку «Просвіти», і він заповнився чоловіками. Серед них були Ярослав Стецько, Мар'ян Панчишин, Роман Осінчук, Олександр Барвінський, Лев Рёбет, Всеволод Пётрив, Олекса Гасин, Володимир Лисий, Кость Паньківський, Микола Лёбідь, Володимир Стахів, Олександр Марітчак.

Ярослав Стецько вийшов наперед, подивився на море людей, що зібралися на площі, потім на башту Князівської гори де було піднято Український національний

прапор. Потім знову поглянув на площу, де серед присутніх виділялися вояки батальйону «Нахтігаль». Побачивши їх, він повернувся до відкритих дверей і щось голосно промовив. За хвилину до Шухевича, який був з батальйоном, підійшов вістовий і передав йому запрошення пройти на балкон. З появою на балконі Романа Шухевича, Ярослав Стецько розпочав промову.

– Шановне товариство, друзі, мешканці славного міста Лева! За дорученням проводу ОУН(б), рішенням якого відновлено Українську Державність і створено Уряд, в основі діяльності якого буде збережено традицію діяльності УНР і ЗУНР, мені доручено оголосити «Акт відновлення Української Держави». В «Акті» ми декларуємо союзницькі наміри з боку України щодо Великої Німеччини лише за важливої умови, що Третій Рейх допоможе Українському Народові визволитися з під московської окупації.

Члени Українського Національного Комітету, створеного перед початком більшовицько-німецької війни та ряд інших українських патріотів, що стали на бій за власну державу, поставили завданням створеному Українському Легіону увійти до Києва вже в перші хвилини після втечі більшовицької армії, і там проголосити відновлення діяльності Української Народної Республіки, яка була створена у 1918 році. Створений уряд Української Держави, повинен був очолити голова Української Академії Наук у Києві професор Олександр Богомолець, а в склад уряду мали входити представники Наддніпрянщини, Галичини й інших теренів України.

Ми планували, що Український Легіон під командуванням Романа Шухевича, скинувши німецькі мундири, стане у Києві основою Української Національної Армії. Після того у Львові повинно було створитися Крайове Правління Західної Області України.

Але військові дії по звільненню Києва від більшовиків втратили початковий порив і стало зрозуміло, що звільнення Києва прийде багато пізніше, ніж планувалося на початку війни. Керівництво гітлерівської партії все виразніше почало виявляти свою ворожість до концепції державної незалежності України. За кілька днів перед початком воєнних дій проти СРСР гітлерівський уряд доручив заарештувати у Кракові Степана Бандеру, щоб перешкодити його поверненню в Україну. Вслід за тим гестапо провело допити окремих членів Українського Національного Комітету. На допитах їх залякували вимагаючи, щоб вони не приймали участі в подіях, які будуть відбуватися в Україні.

На основі аналізу фактів немає жодних сподівань на те, що німці сприятимуть відновленню нашої державності, тож немає підстави припускати, що нам вдасться проголосити Акт відновлення державності в столиці України – Києві. Німці... можуть унеможливити нам здійснення нашого плану. Отже мусимо діяти, пристосовуючись до нової ситуації. Тому Провід ОУН(б) прийняв рішення прискорити проголошення Акту відновлення Української Державності і провести його у Львові. А при звільненні Києва і створенні там уряду України підпорядкувати йому Українське Державне Правління у Львові.

Виходячи з вищесказаного, прошу дозволу проголосити Акт.

Ярослав Стецько розгорнув сувій паперу і зачитав Акт. Він починався словами:

«Акт відновлення Української держави після 23 років неволі.

1. Волею українського народу Організація Українських Націоналістів під проводом Степана Бандери проголошує відновлення Української Держави, за яку поклали свої голови цілі покоління найкращих синів України.

Організація Українських Націоналістів, яка під проводом її Творця й Вождя Євгена Коновальця вела в останніх десятиліттях кривавого московсько-більшевицького поневолення завзяту боротьбу за свободу, взиває весь український нарід не скласти зброї так довго, доки на всіх українських землях не буде створена Українська Суверенна Держава...

Слава Україні! Героям Слава!

Провідник Національних зборів

Ярослав Стецько.

Роман Шухевич поглянув на Львівську Ратушу, потім на годинник. Він показував двадцять першу годину. То було тридцятого червня сорок першого року.

Після проголошення Акту Голова тимчасового Українського Державного Правління Ярослав Стецько повідомив, що сотника Романа Шухевича призначено другим заступником «члена тимчасового Правління по справах військових» генерала-хорунжого Всеволода

Петріва. А першим заступником став Олекса Гасин. Відбулися збори представників української громадськості міста, де вітали Акт відновлення незалежності України.

З цієї нагоди, за сприянням бійців українського куреня, які несли охорону львівського радіо, текст самостійницького Акту було двічі зачитано в ефірі. Львівська радіостанція на башті повідомила про «Акт відновлення Української держави» і передала благословення митрополита Андрія Шептицького. Звістку про відновлення Української держави понесли на Східну Україну понад шість тисяч «бандерівців», розділених на три похідні групи, які повсюди створювали українську адміністрацію та осередки ОУН. Найбільший із них був на Дніпропетровщині – до п'яти тисяч осіб, Кіровоградщині – тисяча сто осіб, а також в Донбасі і Криму.

Одинадцятого липня сорок першого року, Ярослава Стецька, як голову Українського Державного Правління, гестапо заарештувало й вивезло до Берліна, вслід за тим були арештовані деякі інші члени Державного Правління. Одночасно гестапо провело масові арешти членів ОУН на всіх окупованих німцями територіях в Україні і Європі. Новостворений Український уряд на чолі з Ярославом Стецьком гестапо також заарештувало та відправило по тюрмах і концтаборах.

Сімнадцятого липня сорок першого року декретом Гітлера Галичину було включено до складу «Генерального Губернаторства» тобто до окремої адміністративної одиниці, створеної з окупованих німцями в тридцять дев'ятому році польських земель, а з решти України створено німецьку колонію «Райхскомісаріат Україна»,

відрізавши й подарувавши Румунії широку смугу української території здовж східного берега Дністра, яку румуни назвали «Трансністрія». Це було відкрите, насильне перекреслення концепції самостійності України.

Арешт Провідника ОУН Степана Бандери та голови Українського Державного Правління Ярослава Стецька, створення декретом Гітлера німецької колонії «Райхскомісаріат Україна», за рахунок центральних і східних земель України, приєднання Галичини до польських теренів «Генерал Губернаторства», відправка більшості керівного складу ОУН(б) до німецьких катівень розставило всі крапки над «і» у цих відносинах. Гітлерівська Німеччина показала, що вона такий же загарбник Українських земель, як Московія та Польща. Липень сорок першого року став новим відліком у відносинах ОУН(б) з Німеччиною.

Очевидно своїми діями відносно українців Гітлер вже в той час заклав підвалини своєї поразки. Злий жарт з ним зіграла його пихатість і самовпевненість, що з'явилася у Гітлера від нечуваних військових перемог, отриманих за короткий час. Порівнюючи Гітлера зі Сталіним, Степан Бандера прийшов до висновку, що в цьому плані Сталін виявився на порядок кращим «гравцем» розігруючи українську карту. Він, всупереч ленінським «заповітам», звів нанівець відносну незалежність Української Радянської Республіки. А всі можливості спротиву знищив жажливим голодомором. Від нього загинули мільйони українців. На час війни ті жахи, пережиті українцями, ніхто з них не забув.

Як би Гітлер прийняв меморандум Бандери, історія Радянського Союзу могла б закінчитися вже в сорок

першому році. Але Гітлер проігнорував можливого союзника і отримав грізного ворога. Він то зрозумів у сорок третьому. Але то вже йому не допомогло, як і Україні. А перемогу отримав Сталін, який двадцять років тероризував народи Радянського Союзу, доводячи їх до жебрацького існування. Поза тим, як віддавали все зароблене на створення червоної армії. А потім, завдячуючи «вмілому керівництву» за два місяця війни, все, що будувалося двадцять років, розвіялося прахом. А в полоні у Гітлера опинилося три з половиною мільйона радянських людей, серед яких майже третина українці. Замість того, щоб у скрутний час створювати військові підрозділи з німецьких дітей і людей похилого віку, Гітлер мав би повноцінну півмільйонну армію вмотивованих союзників, а у висліді війни – Німецьку державу в кордонах дев'ятсот чотирнадцятого року. Але історія зворотньої дії не має. Сталося, як сталося.

Зовсім по іншому оцінював Україну Сталін. Він добре розумів, якщо хочеш перемогти у війні, як це було і у Першій світовій, то мусиш мати контроль над Україною. Питання стояло лише в тому, хто є кращим політичним гравцем. І Сталін виявився на порядок «кращим» гравцем від Гітлера у плані розігрування української карти, яке почалося у тридцять дев'ятому році. А в сорок п'ятому році Сталін ще раз підтвердив звання кращого політичного гравця. Він не лише об'єднав майже всі українські землі в Українській Радянській Республіці, але підняв Українську Республіку до статусу однієї з країн-засновниць Організації Об'єднаних Націй. І при цьому залишив її під своєю зверхністю.

Один з політиків так висловився з українського питання: «Якщо б Гітлер вивісив на Золотих воротах у Києві не свастику, а тризуб, то цілком правдоподібно він би виграв війну, але тоді б він не був Гітлером!».

І то було правдою, у планах Гітлера становлення «Нової нацистської Європи» про таку державу як Україна, не могло бути й мови І це було одною з головних причин його поразки в Другій Світовій війні.

У Львів батальйон «Нахтігаль» увійшов тридцятого червня о четвертій годині тридцять хвилин. Бійці українського батальйону зайняли стратегічно важливі об'єкти міста, серед яких були і в'язниці. Все українське населення Львова безмежно раділо зникненню більшовицько-московської армії і появою у Львові української військової частини. Біля Собору Святого Юра українське військо благословив глава греко-католицької церкви митрополит Андрій Шептицький.

Серед зустрічаючих був і Михайло Ярошенко. Він відразу підійшов до Романа. Вони радісно привіталися, але поговорити не змогли, почалося богослужіння. Роман не хотів відпускати Михайла, вони довго не бачилися, тож Роман мав велике бажання поспілкуватися з ним.

– Пане Михайло, якщо ви маєте час, почекайте на мене до кінця відправи.

– Ромцю, та я й сам не хочу від тебе відходити, ти ж мені як син! Та й куди ж ти підеш – Дмитра Івановича у Львові не має, бабця твоя дорога Герміна померла, дружина

з дітками у Кракові. А ми з Ганнусею живемо недалеко від будинку твоєї бабці.

Від радості зустрічі, Михайло говорив не зовсім складно, але Роман на це зважав. Він сам був у подібному стані. Трохи заспокоївшись, Михайло поглянув, в які однострої були одягнені вояки батальйону. То були типові німецькі польові уніформи. Зовні у рядових та офіцерів вони не відрізнялись. Національна ж символіка з'явилася на формі «нахтігалівців» лише після їх входження до Львова, коли вояки батальйону нашили блакитно-жовті стрічки, а на шапках вчепили тризубці.

Під час богослужіння Роман Шухевич отримав страшну звістку про жахливу масакру, вчинену більшовицьким НКВС над українськими політичними в'язнями у львівській в'язниці на вулиці Лонцького. Роман Шухевич знав, що з його родини арештованим був лише брат Юрій. Чуда не сталося, він знайшов його серед убитих і замордованих. Протягом тридцятого червня бійці «Нахтігалю» займалися пошуками у в'язницях закатованих родичів і знайомих та їх похованням. Юрія Шухевича поховали на Личаківському кладовищі...

Командир батальйону «Нахтігаль» від німців, Герцнер, мав щоденно давати звіт політичному керівнику обер-лейтенанту Теодору Оберлендеру, і перший у щоденній інформації до штабу армії доповідав про стан справ у захопленому Львові. Тридцятого червня він доповів: «Польсько-українське місто Львів окуповане першою гірською дивізією сорок дев'ятого військового корпусу німецької армії в ранні години тридцятого червня сорок першого року. Спротиву було мало, бо радянські війська

вже покинули регіон. Згідно з інформацією майора Гайнца, командира батальйону полку 800, у львівських в'язницях було знайдено понад чотири тисячі жорстоко вбитих людей. Наказано знайти журналістів та фотографів, щоби описати ці жорстокості. Головний військовий суддя корпусу та офіцер зв'язку Міністерства закордонних справ при командуванні сімнадцятої армії були відряджені до Львова для проведення ретельного розслідування. Вони доповідали: «важко описати умови, в яких було знайдено ці трупи ...»

Ми стурбовані долею українців, які ув'язнені в інших концентраційних таборах Радянського Союзу. Український Червоний Хрест просить повідомити цивілізований світ по радіо про ці знущання. Особливо ми просимо швейцарське, шведське та нідерландське товариства Червоного Хреста взяти активну участь, щоб захистити життя, щоб врятувати тих, яких ще можна». Цивілізований світ не відразу довідався про ці страшні злочини Радянського НКВС...»

У Львів'ян після тридцять дев'ятого року, коли сюди зайшли чужі війська, спочатку німецьке потім радянське, з'явилося відчуття, що у місті оселився диявол. Це було безпрецедентне насильство, де жертвою міг стати кожен, без жодних причин. Обидва режими були вбивчі, але в німецькому були зрозумілі певні правила гри, і львів'яни мали шанс виграти, а у радянському правил не було взагалі. Панувало загальне відчуття, що ніхто не захищений, навіть найбільша лояльність до радянської влади не могла гарантувати захист від арешту чи репресій...

Роман мужньо переніс особисту трагедію і вже увечері першого липня сорок першого року разом зі своїми

вояками взяв участь у проголошенні від імені ОУН(б) «Акту відновлення Української Держави».

Після урочистостей Роман пішов з Михайлом. Вони майже всю дорогу мовчали, вони все ще були під враженням подій цього дня, і думали про одне. Яка страшна чорна сила прийшла з більшовиками до влади в Росії. Вона не мала за собою нічого людського. Чи ж можна закатувати до смерті людину лише за те, що вона була в юнацькій організації «Пласт»? Так, Юрко, як і його батьки, був патріотом своєї батьківщини. Але хіба за це кидають за ґрати? Скоріш за все в НКВС знали, що Роман був ув'язнений поляками, та чи мало то якесь відношення до Юрка. Тоді за які злочини його ув'язнили? І таких як він у Львівській в'язниці була більшість. Усіх їх без суду і слідства постріляли енкеведісти.

– Як можна виховати таких нелюдів! – Вирвалося у Романа. Михайло мовчав. Він розумів, що запитання було не до нього, хіба до Бога... Михайло народився і довший час жив у Російській імперії, але й він не зміг би відповісти на це питання. Так мовчки вони дійшли до будинку, у якому мешкав Михайло.

Дружина Михайла вже чекала на них. Вона добре знала Романа, але тепер пізнала його не відразу. Здавалося, що він постарів років на десять, хоч останній раз вони бачилися років два тому. Ганна приготувала обід, але він перетворився у вечерю. Коли дружина поставила на стіл вино, Михайло сказав з сумом:

– Ганнусю, ти поставила вино, а мені раптом згадалося як ми з Євгеном сиділи оттак за столом у готелі увечері після закінчення чергового дня Установчого Збору

Організації Українських Націоналістів. Після напруженого дня роботи, виступів, обговорень, Євген, ніби і не було напруженого дня, майже весь час жартував!

– Звичайно пам'ятаю, Євген після вечері попросив нас заспівати пісню «Чом, чом, земле моя...».

Роман задумався, скоріш за все згадав брата і їх виступи у Львівській опері. Потім подивився на Марійку, перевів погляд на Михайла.

– А якщо я вас попрошу заспівати пісню, яку ви співали для Вождя, то сьогодні не буде святатством? То могло би бути як пам'ять і про мою бабуню, і нашого Вождя, і братика мого рідного.

Михайло якось невпевнено поглянув на дружину, потім на Романа, і помітив що очі його звожились – промовив.

– Чому ж... Пісня не може бути святотатством. Ми українці з піснею народжуємося, живемо і помираємо.

Потім Михайло трохи примружив очі, ніби згадуючи слова пісні, заспівав. І ніби сама журба влилася до кімнати:

– «Чом чом, земле моя», і відразу до насиченого баритону долучилося глибоке і наповнене сумом сопрано: «Так любя ти мені...». Роман схилив голову, і ховаючи очі слухав пісню...

Коли у кімнаті настала тиша, Роман здивовано подивився на Ганну.

– Прошу пані, а ви теж співаєте в опері? Я навіть не знав того. Пан Михайло жодного разу не розповідав про те!

– Та ні, пане Романе, куди мені до чоловіка! Я домогосподарка.

– Щось мені підказує, що то ваша скромність говорить. Наш вождь хоч сам і не був помічений у вокалізах, та не міг змагатися з паном Михайлом чи паном Миколою Аркасом, але можу підтвердити любовив пісню і досить гарно співав. Тож, коли просив Вас заспівати, він правдиво любив ваш спів.

Михайло задумливо посміхнувся і промовив.

– Правду говориш, Ромко. Вибач за фамільярність, але я не можу звикнути, що ти не лише виріс, але до того став визначним Українським героєм, хоч то проходило на моїх очах. Під час нашої війни за Україну у вісімнадцятому – двадцятих роках, ми не лише воювали, а деколи і співали. Корпус січових стрільців був багатий на таланти. У нас були і співаки і свої композитори. Московські так звані композитори, брати Покрас украли у нас багато мелодій.

Вони ще трохи посиділи біля столу, і Марійка, знаючи, що Роман добу не спав, пішла стелити йому у гостьовій кімнаті. Потім прибрала зі столу і пішла до спальні. Чоловіки залишилися, і Роман запитав Михайла.

– А як ви тут жили при «совітах», пане Михайло? Чи працювала Опера? Є такий вираз «Коли гримлять гармати, музи мовчать!»

– Як не дивно театр, що засновувався як місце творення польської високої культури, під час радянської окупації став чільною українською культурною інституцією. Окупаційний більшовицький режим обрав театр місцем маніфестації своєї влади. За часів радянської окупації вулиця отримала назву Першого травня, а площа перед театром була місцем встановлення офіційних монументів. У тридцять дев'ятому році неподалік від

театру було споруджено пам'ятник сталінській конституції. Це, на думку совєцьких ідеологів, мало б символізувати, справедливість радянської влади.

– А чи в дійсності то було так, пане Михайло?

– Я так не думаю... Українська інтелігенція не мала причин радіти приходу московських загарбників. Може ти чув, у Львові був широко відомий афоризм Станіслава Людкевича: «нас визволили, і нема на те ради!», який правдиво оцінював реакцію української інтелігенції на московське «звільнення». Московські окупанти не забарилися підтвердити правдивість слів Людкевича, НКВС одразу розпочала репресії на захоплених територіях, які застосовувалися до усіх «неблагонадєжних». Спочатку то відносилось до поляків, а потім українців і євреїв.

– За два роки радянського «визволення», Львів із австрійською традицією, з домішками української, польської, єврейської, вірменської був знищений і розграбований у сльозах і горі тисячі родин ...

– Пане Михайле, а чому люди не виїздили в німецьку зону окупації?

Частина виїхала відразу у німецьку зону окупації, але інша залишилась. До кінця тридцять дев'ятого року радянсько-німецький кордон був досить прозорий і можна було нелегально перебратись, останній потік біженців був ще у грудні, на Різдво. Це була остання хвиля людей, які перебувши три місяці у Львові, остаточно переконалися, що жодних ілюзій немає. Проте, дуже багато українських діячів, зокрема інтелігенції, не поспішали виїжджати зі Львова.

– А яке враження склало місто панської Польщі на радянських людей військових і цивільних?

– Романе! Та радянські солдати і офіцери були шоковані багатством мешканців Львова. Хоча, ти ж знаєш, що Польща за Європейськими стандартами була одна з найбідніших країн, але навіть ця бідність була шокуюча для людей із Радянської України. Те, що вони побачили в магазинах у вільному доступі, для них було за межами уяви. Радянські офіцери, а особливо їхні жінки, коли потрапляли у польські квартири, не могли надивуватись побутовому рівню львів'ян. Жінки радянських офіцерів говорили, що покоївки, які служили у колишніх господарів, краще одягаються, аніж вони. Радянські офіцери все скуповували з прилавків, висилали масово на Схід.

А радянські солдати крали все, що бачили. Жінки змушені були об'єднуватися і чергували біля будинків. Побачивши крадія, здіймали такий галас, що радянський солдат – злодій втікав від сорому. Радянська влада не могла нічим забезпечити населення і була абсолютно безпорадна, тому у місті спричинився хаос, кожен виживав, як міг. Львів перетворився у великий базар. Радянські «визволителі» крали речі і не знали, як ними користуватись. Те, що жінки у нічних сорочках приходили в оперу, не вигадані історії. Такі випадки були.

– Пане Михайле, може це не так важливо. Ви мені розкажіть, як спілкувалися українці, що жили у різних світах. Ми ж знаємо, що після революції в Російській імперії, а потім Версальської мирної угоди, український народ розірваний і проживає у декількох державах.

– Так Романе, мені Дмитро Іванович показував статистику. На початок війни тридцять дев'ятого року в Радянській Росії проживало, два мільйона українців, в Радянській Україні – двадцять шість, Польщі понад шість, Румунії менше мільйона, Чехословаччині понад п'ятсот тисяч. Тепер землі, де проживають українці, військовою потугою загарбників перерозподілені між Німеччиною, СРСР, Угорщиною та Румунією.

Що стосується твого питання, то дійсно прихід радянської армії на Західну Україну – це була перша зустріч радянських людей із справжнім Заходом, якого вони ніколи не знали і не розуміли. Бо радянська пропаганда говорила, що Захід – це капіталізм, там живуть бідно, тому що там масове безробіття.

– Радянська пропаганда свідомо використовувала тих бідних солдат і офіцерів, як агентів пропаганди. Вони розповідали львів'янам, що у Радянському Союзі все є і на запитання чи є мандарини, відповідали: «Звісно є, їх випускають на фабриках СРСР!». Люди зі східних теренів вигадували різні причини, щоб приїхати на Західну Україну. А деякі із прибулих солдат розповідали львів'янам, які страхіття їх чекають з приходом радянської влади. Найбільшим жахом вони називали колгоспи. Було й таке, що східняки при арештах допомагали галичанам. Ось такі справи...

Закінчивши розповідь Михайло. Вони трохи помовчали потім Роман змінив тему розмови.

– Пане Михайло, я вірно зрозумів що Дмитро Іванович відсутній у Львові?

– Відсутній. У самому кінці серпня тридцять дев'ятого року ми випустити дев'ятий номер «Вісника», який поки що останній. А у перший день німецько-польської війни, польська поліція згадала, що вона давно не арештовувала Донцова. Поляки запроторили його у концтабір Береза Картузька, де він на щастя перебував не довго. Вийшовши з ув'язнення, він через Данціг відбув до Берліна. Там за доносом його знову ледь не арештували. Але німці виявилися більш розважливі ніж поляки. Гестапо – проти всіх сподівань – не схотіло приєднатись до міжнародних змагань по арештуванню Донцова. Я отримав від нього звістку з Берліну. А другу звістку я отримав від Дмитра вже з Бухаресту. Більше він не давався знати. Роман раптом згадав розмову з Михайлом під час зустрічі зрання і запитав Михайла.

– Пане Михайло, а ви думаєте прийде час коли мені знадобиться ваша допомога?

– На жаль, у цій кривавій бані я не бачу для України союзників, ми те вже мали у вісімнадцятому. Допомогу від німців ми отримали лише тому що вони хотіли більше взяти ніж дати. Вже не кажучи про те, щоб допомогти не маючи від того зиску. І це відбувалося в той час, коли вони були в скруті. Сьогодні ж вони на коні, а вся Європа біля їх ніг. Переможуть москалів, а там вже й Індія недалеко. А відтак, моя допомога, сину, тобі знадобиться.

Михайло назвав Романа сином не вкладаючи в це особливого змісту. По віку, якби у нього склалося життя, він би мав такого сина і не одного. Он Ісак зумів і під час війни мати трьох синів... А в нього не склалося. Тож він мав би за

щастя мати такого сина, як Роман. Так що, можна сказати, то обмовка по Фрейдю.

Роман подивився на Михайла і подумав майже про те саме, але в іншому ракурсі, «... яких побратимів мав полковник Коновалець на Великій Україні!». І це братство українців, де б вони не жили, буде скільки існує Україна. Правду сказати, було досить і зрадників... Чи тепер їх стало менше! Але Україна живе. Проте, вголос він того не сказав. Тим часом, Ганна почула, що чоловіки мовчать, зайшла до кімнати.

– Михайло, не знаю як тобі, а Роману вже конче необхідно відпочити...

Вранці скоро поснідали, і Роман подався до свого батальйону. Прийшовши в розташування батальйону, Шухевич отримав наказ про надання особовому складу батальйону тижневої відпустки для відпочинку та залагодження сімейних справ. Шухевич відразу зрозумів, у чому справа, наказ вийшов терміново тому, що у Львові було проголошено відновлення Української незалежності. Занепокоєне активною політичною діяльністю бійців «Нахтігалю», яка йшла в розріз офіційній політиці німецького командування на окупованій українській території, німецьке командування прийняло рішення вивести батальйон «Нахтігаль» зі Львова. Комендант Львова першого липня віддав наказ зняти усі підрозділи «Нахтігаль» із зайнятих ними об'єктів і передати їх під охорону новоприбулих відділів німецької поліції.

Прагнучи нейтралізувати українську частину, щоб позбавити військової опори щойно створений уряд задекларованої української держави, німці відправили

вояків «Нахтігалю» у тижневу відпустку, мотивуючи своє рішення необхідністю надати можливість українським солдатам і старшинам знайти своїх родичів серед закатованих у в'язницях і поховати їх. Шухевич не мав підстав не виконати наказ. Тому він вирішив використати відпустку на зустріч з сім'єю...

Перед тим, як розпустити вояків на тижневу відпустку з першого по сьоме липня, Шухевич зі свого боку суворо наказав не виконувати жодних наказів німців, що стосувались би цивільного населення. А особливо підкреслив: «Не беріть нічиєї крові на свої руки».

Але у Львові було кому «брати кров на свої руки». Наказ про знищення львівських професорів віддав шеф СД у Генеральному Губернаторстві, бригаденфюрер СС Карл Ебергард Шенгарт. Пошук та розстріл інтелектуалів виконала очолювана ним «Einsatzkommando zur besonderen Verwendung», тобто «команда для особливого застосування» до складу якої окрім німців входило шестеро українців-перекладачів, відібраних серед членів української допоміжної поліції з Генерального Губернаторства.

Вже з тридцятого червня сорок першого року німецьке командування приступило до каральних акцій. У Львові для цього було достатньо німецьких поліційних сил.

«Вбивства радянських громадян здійснювалися не випадковими бандитськими групами німецьких офіцерів і солдатів, а згідно із затвердженими планами німецькими військовими з'єднаннями, поліцією та СС». «Загони гестапівців ще до захоплення Львова мали складені за наказом німецького уряду списки найвидатніших представників інтелігенції, призначених до знищення.

Одразу після захоплення міста Львова почалися масові арешти і розстріли», проведення німецької політики пограбування й економічного визиску всього українського населення і, насамперед, мордування провідних українців і то не лише учасників у визвольній боротьбі, але й кооператорів, учителів, лікарів і навіть українських священиків.

Те, що надавало акту додаткової символічної ваги. Місце мало значення. Центральність події артикулювала нові владні ієрархії, у яких українці і поляки займали домінуюче місце. Прагнучі задекларувати вищість, погромники не тільки не приховували своїх злочинів, але, навпаки, намагалися привернути увагу мешканців міста до переслідування євреїв. Зокрема, насильство не тільки відбувалося в центральній частині міста, але й документувалося на фото. Окрім того, погром і переслідування євреїв у місці, що асоціювалося з розвагами та відпочинком, трансформували соціальний досвід населення. Уявлення про межі допустимого розширювалися. Насильство нормалізувалося, перетворюючись на соціально прийнятну практику.

Масові розстріли євреїв у Львові здійснювалися німецькою поліцією безпеки. За ніч на п'яте липня сорок першого року було знищено біля півтори тисячі осіб. Підрозділ із «айнзацгрупи С» доктора Раша у складі тисячі бійців увійшов до Львова о п'ятій годині ранку першого липня. Ще тисяча прибула наступного дня. Саме ці німецькі поліційні спецсили вчиняли у місті розправи і над професорами, і над мешканцями єврейських кварталів. Погроми та екзекуції над останніми здійснював відділ

карателів очолюваний гауптштурмфюрером СС Феліксом Ландау, який організаційно підпорядковувався «айнзацгрупі С».

Крім звітів Оберлендер посилав капітана графа Туна, який у той час був у штабі другим заступником, а також інших офіцерів зі штабу разом із поручниками Гольманом і Кершнером по Львову щодня на чолі патрулів. Усі ті офіцери щодня з великим обуренням звітували, що в деяких кварталах міста розпочали «свою роботу» «айнзацкоманди» СД. Герцнер терміново підготував рапорт до адмірала Канаріса і відправив його зі своїм особистим шофером. В рапорті він вказав на хаос, який панує у Львові, на звірства, яких допускається спеціальна група, а також у окремих випадках і німецьке військо.

У рапорті він також наголосив, що деякі німецькі підрозділи мали недостатню дисципліну щодо цивільних чи їхньої власності. Цивільні жителі Львова, в основному євреї, постійно переслідуються поліційною комендатурою, а також спеціальною «зондеркомандою», яка з'явилася у місті для очищення його від руїн та поховання замордованих по тюрмах.

Герцнер також згадав Словацький підрозділ, який переходив через місто, повадився як натовп бандитів і злодіїв. А ще австрійських вояків із четвертої Гірської дивізії, які також проходили по місту і були особливо брутальні із цивільним населенням, зокрема з євреями...

Окремо в рапорті Оберлендер відзначив: «Щодо вояків «Нахтігалю», то я ніколи не давав доручень офіцерам батальйону чи командирові Герцнерові на розстріли, брутальність до людей чи крадіжки... Я не можу ствердити,

що, жоден із вояків цілого підрозділу індивідуально, самочинно не допустився якогось злочину, про який ніхто не знав».

Про єврейські погроми у Львові, Роман Шухевич дізнався через тиждень, коли батальйон зібрався для відправки на фронт де йшли бойові дії. Хоч Шухевич і передбачав такий перебіг подій, те що сталося його шокувало. Ще тиждень тому вони з Михайлом Ярошенком були свідками звірств енкеведистів більшовицької Росії, а тепер побачили наслідки діяльності їх союзників. «Але тепер вони стали нашими союзниками!», обпекла йому мозок прикра думка. А за нею прийшла друга: «Може ж не надовго»...

По завершенню відпускнуго тижня командування вермахту, щоб не залишати у Львові української військової частини, віддало наказ керівництву «Нахтігалью» покинути місто. Перша сотня в той же день виїхала через Золочів у напрямку Тернополя. Слідом за нею на другий день місто покинули й інші дві сотні.

Українська громадськість Тернополя урочисто вітала легіонерів на ринковій площі тринадцятого липня. А вже через день батальйон «Нахтігаль» переправився через ріку Збруч і розпочав рух на схід, як передове забезпечення першої Гірської дивізії. Через містечка Сатанів, Ярмолинці та Деражне український батальйон просувався у напрямку на Проскурів та Вінницю. Але на підході до Проскурова стала так звана «Лінія Сталіна».

Штурм радянських укріплень на старому польсько-радянському кордоні розпочався чотирнадцятого липня сорок першого року. Батальйон «Нахтігаль» брав участь у

штурмі «Лінії Сталіна» і поряд з іншими частинами вермахту увійшов до Проскурова. Інформація від радянського офіцера вразила Шухевича не менше ніж вигляд понівечених тіл жителів Львова, замордованих енкаведістами у львівських тюрмах. Він уявив собі, які величезні кошти витрачалися на будівництво укріплень, а одночасно мільйони українців вмирили страшною смертю, штучно створеним голодомором. Мимо волі до його свідомості знову, як і після побаченого у тюрмі Львова, прийшла думка: «Як можна було виховати таких нелюдів!».

У Проскурові український курінь перейшов під командування альпійської охоронної дивізії. Шістнадцятого липня «Нахтігаль» через Вовковинці, Жмеринку та Браїлів вирушив у напрямку на Вінницю. Під час походу у селі Медвеже Ушко, біля Вінниці, Роман Шухевич довідався що в селі знаходиться Південна Похідна Група ОУН Зенона Матли. Для нього то була велика радість. Разом з Юрком Калиною вони використали короткий відпочинок на зустріч з побратимами. Обмінялися інформацією, надали поради.

Зустріч членів Похідної Групи із сотнею Романа Шухевича закінчили акафіст, що його відправляв польовий капелан сотні. Це було двадцять сьомого липня сорок першого року.

А у двадцяти кілометрах перед Вінницею, у містечку Юзвин, зустріли другу частину цієї Похідної Групи, яку вів Ярослав Дзиндра-«Чубай». Учасники групи зупинилися відпочити, попрати білизну й одіж над ставком і тут побачити військові підрозділи Романа Шухевича. І хоч

вони були одягнені в німецьких уніформах, але побратими пізнали їх по синьо-жовтих вилогах.

Побратими вже чули про військові звитяги вояків батальйону «Нахтігаль». На проти більшовицькому фронті не було тоді хоробрішого військового підрозділу, ніж сотня Романа Шухевича. У районі Вінниці сотня відзначилась таким запальним наступом на очах здивованих німецьких частин, що німецькій команді не залишилося нічого іншого, як відзначити звитяги українського підрозділу окремим торжеством. Окремі вояки навіть отримали почесні хрести. А Романа Шухевича німецьке командування відзначило, як першорядного військового стратега. Торжество відбулося у місті Юзвині на очах членів Похідної Групи. Тут було трохи більше часу на відпочинок, і Роман Шухевич провів зустріч членів ОУН батальйону і Похідної Групи.

Серед учасників групи був і молодший брат Степана Бандери, Богдан. Його Шухевичу представив Ярослав Дзиндра. Побачивши Богдана, Роман відзначив, що брат подібний до Степана, такий же невисокий з непокірним пасмом волосся на голові. Але Богдан був ще зовсім юним.

Роману навіть здалося, що він не набагато старший за його сина Юрка. Але коли той підійшов і привітався, то Роман зрозумів, якщо він звернеться до нього «Богданку» чи «Богданцю», той обов'язково образиться. Тому він звернувся, як до дорослого побратима.

– Ну що, пане-брате, розповідай, як справи військові і партійні. Зустріну друга-провідника, то він одразу про тебе запитає. Маєш конкретний напрям походу? Де маєш зупинитися? Чи зустрінуть там побратими, чи прийдеться вживатися серед чужих?

Закидав Шухевич запитаннями Богдана. Той поглянув на Шухевича насторожено, перевіряючи чи не кепкує той з нього, зважаючи на молодість і невеликий росточок. Але легендарний голова військового Проводу дивився на нього доброзичливо, скоріше як товариш ніж великий начальник. То зняло у Богдана напругу і він вже впевнено, доповів Шухевичу.

– Пане провіднику, я визначився з місцем підпільної роботи ще у Львові. Пан Маланюк організував мені зустріч з Миколою Аркасом. А він, як ви знаєте, родом з Миколаївщини.

– Так, друже, я добре знайомий з обома братами Аркасами, правду сказати, зі старшим ми спілкувалися більше, особливо при підготовці війни з мадярами на Закарпатті. До речі він скоріш дядько молодшому, але то їх сімейне. На жаль він рано пішов із життя. А з Миколою молодшим мене теж познайомив Маланюк. То ти зупинишся на Миколаївщині?

– Так, недалеко від Миколаєва знаходиться село Христофорівка, то бувший маєток адмірала Аркаса. Діда Миколи Аркаса. Там у нього багато друзів серед місцевих жителів. Пан Микола назвав до кого я повинен звернутися, щоб там вжитися, не відкриваючи попервах себе.

За час їхньої розмови зібралось все товариство. Роман розповів про плани створення власної Української армії, після звільнення Києва від більшовиків. А один із вояків не втримався від вигуку:

– Скоріш би відкинути німецькі військові блюзи, бо вже надоїли оці чужі «оксамитки», краще власні однострої!

У Юзвині українські старшини батальйону дізналися про те, що Гітлер своїм декретом від сімнадцятого липня приєднав Галичину до Генерального Губернаторства, а також про арешти лідерів ОУН(б) й невизнання Німеччиною відновленої у Львові незалежності.

У такій ситуації Шухевич, як український командир батальйону, надіслав до верховного командування вермахту протест, в якому наголосив: «...Внаслідок арешту нашого Уряду і Провідника, український Легіон не може надалі перебувати під командуванням німецької армії». Відповіддю німців став наказ, згідно з яким спецвідділ «Нахтігаль» мав пішим маршем передислокуватися до Жмеринки. На залізничній станції курінь роззброїли і під охороною німецької жандармерії вивезли до Кракова. Двадцять другого серпня бійці батальйону були відправлені до місця передвоєнної дислокації в Нойгаммері.

Про створення та вишкіл на території Австрії другого батальйону під кодовою назвою «Організація Роланд», угоду між представниками Проводу ОУН(б), та німецьким командуванням було досягнуто у квітні сорок першого року. Про досягнуту домовленість у середині місяця Ріко Ярій повідомив на засіданні Бюро ОУН (б) у Відні.

Батальйон «Роланд» формувався у Відні. Вербувальне бюро батальйону розташовувалося на Ляндштрассер-Гауптштрассе у приватному будинку. Вишкіл батальйону проходив у навчальному таборі поблизу села Зауберсдорф на південь від Відня. Тут у районі Вінер-Нойнштадту у тридцять восьмому році ОУН отримала для своїх потреб замок, у якому члени Організації мали змогу пройти початковий військовий вишкіл. Фактично, це були дві одноповерхові будови, поставлені під прямим кутом. Посередині була стара церковка з плоским дахом, на який вели кам'яні сходи. З даху відкривається гарний вид на околицю і недалеко Альпи. З другого боку будинку розмістився невеличкий сад.

Після отримання згоди на створення батальйону, Любомир Ортинський провів відбір майбутніх курсантів та забезпечив їх доставку до місця вишколу у Зауберсдорфі. Ортинському доводилося «допомагати організувати все від людей, уніформ, до відзнак про всякі посвідки від німецької військово-партійної бюрократії.

Перша група українських добровольців у кількості тридцяти чоловік прибула на вишкіл у квітні сорок першого року. Переважно, це були колишні військовики. Група була організована без погодження з німецьким командуванням, тому на початку змушена була проводити заняття у цивільному одязі та без зброї. Після прибуття до Завберсдорфу майора Євгена Побігущого з групи було утворено старшинський та під старшинський склад батальйону «Роланд».

Крім регулярних та офіційних занять вояки батальйону також власними силами організовували собі «позаслужбове» дозвілля. Зокрема, протягом кількадечної роботи було вичищено басейн на території замку, щоб можна було в ньому купатися. Увечері після вишколу легіонери збиралися на подвір'ї та робили проби хору, яким диригував колишній студент ветеринарії з Відня. Ядро співаків також утворювали студенти, хоча участь у хорі брали всі вояки батальйону.

Крім того, курсантами було підготовлено так звану «ватру-ревію», яка відбулася одного вечора у замковому саду просто неба. Готувалася вистава у таємниці з метою надання виступу характеру несподіванки для запрошених. У день виступу в кількох місцях на території замку було розвішано спеціально підготовлені афіші. У програму дійства входили пародії муштри та балет одалісок. На дійстві була присутня значна частина вояків батальйону на чолі з комендантом табору та старшинами.

Інтенсивний військовий вишкіл на базі Завберсдорфу тривав близько шести тижнів, після чого вояки батальйону продовжували його вже в Румунії та на

території України. Крім військового легіонери проходили також політичний вишкіл. Політичне та військове керівництво батальйону розглядало батальйон не лише як військове формування, призначенням якого була участь у бойових діях на початку війни Німеччини з СРСР, але й як структуру, що мала виконувати передусім політично-військові завдання.

Підрозділ мав стати основою для створення українських національних збройних сил, а також виконувати організаційно-адміністративні завдання. Тому, крім звичайного стрілецького озброєння, вояки «Роланда» мали також друкарські машинки, циклостили, літературу для пропаганди для та заздалегідь заготовлені листівки.

Викладачами у Завберсдорфі були як українські, так і кілька німецьких єфрейторів. Комендантом табору призначили майора Євгена Побігушого. Одночасно він був суворий і вимогливий викладач, що мало звертав увагу на партійно-політичні погляди, а натомість вбачав своїм обов'язком дати своїм підлеглим добрі знання з воєнного ремесла.

Надалі, у другій половині квітня, до замку направлялися наступні групи добровольців, які отримували відповідне військове обмундирування, і на місці в урочистій обстановці отримували зброю. Через деякий час у Завберсдорфі вже перебувало близько триста п'ятдесяти добровольців, які проходили інтенсивний піхотний курс з дотриманням усіх засад конспірації.

Оскільки батальйон «Роланд» мав виконувати бойові задачі у складі німецької групи армій «Південь», яка повинна була наступати на територію під радянської

України, то вже наприкінці травня сорок першого року передова сотня легіонерів у складі шістдесяти стрільців та старшин виїхала до Відня, звідки поїздом вирушила на схід територією Угорщини до околиць румунського містечка Кимпулунг. Службою Абверу заборонялося використання батальйону у бойових діях.

Двадцять дев'ятого липня «Роланд» прибув до Ясс, де він перейшов румунсько-радянський кордон та пішим маршем через Леушень, Кишинів та Вадул-луй-Воде рушив у напрямку Дубоссар. Основна частина вояків батальйону прибула до місця дислокації приблизно у середині червня, а третя рота та штаб на чолі з Євгеном Побігушчим – виїхала до Румунії наступного дня.

Український військовий підрозділ було підпорядковано штабу одинадцятої німецької армії. Командиром «Роланда» з німецького боку був призначений майор Ернст цу Айкерн з штабу групи армій «Південь». З Української – безпосереднім організатором та куратором «Роланда» став Ріко Ярій, а командиром батальйону було призначено колишнього під старшину Галицької армії та офіцера польської армії, члена ОУН (б) Євгена Побігушого-«Рена».

В липні сорок першого року «Південний Легіон» під командою майора Побігушого вирушив з Завберсдорфу через Угорщину й Румунію в напрямку Одеси. Цій частині довелося під час походу не лише воювати з більшовиками, але й захищати українське населення від «союзників» румунських військових. Вони при кожній нагоді грабували українських селян, а тих, що захищалися, виставляли перед

німецькими частинами як небезпечних комуністичних активістів.

Після початку німецько-радянської війни Ріко Ярий звернувся з листом до Гітлера, у якому запропонував включити обидва українських батальйони до складу збройних сил Німеччини. Начальником штабу бундесверу було розроблено проекти розпоряджень на виконання завдань, які ставилися перед «Роландом». Відповідно до цих документів частково моторизовані дві сотні батальйону у складі близько двісті вояків, п'ятнадцять німецьких офіцерів та унтер-офіцерів мали бути передані до складу передових загонів одинадцятого армійського корпусу для виконання особливих завдань. Після виконання своїх особливих завдань, батальйон знову мав перейти у розпорядження армії.

Пізніше розпорядженням Генерального штабу Вермахту батальйон «Роланд» було передано у розпорядження штабу п'ятдесят четвертого армійського корпусу для зачистки тимчасово зайнятих територій та захисту тилкових німецьких підрозділів східніше Дністра. У зв'язку з цим батальйон було озброєно легкою стрілецькою зброєю, крім того, кожна рота мала по шість легких кулеметів, а командири батальйону та рот мали на озброєнні австрійські пістолети-кулемети. На території України особовий склад батальйону мали поповнити ще сто п'ятдесят вояків, з числа членів українських націоналістичних організацій.

Українське місцеве населення зустріло українських вояків у німецьких одностроях, якщо не вороже, то дуже прохолодно. Пізніше Євген Побігущий розповідав

Шухевичу: «На першу зустріч з українським цивільним населенням я мав купу різних планів. Я пробував навести контакти, хотілося розповісти, що ми прийшли визволяти їх від більшовицьких банд! Та замість відкритої радості і зацікавлення, нас зустрічали байдуже або холодною мовчанкою, а то й міряли нас ворожими поглядами.

Досить швидко причина такої поведінки з'ясувалася. Німці поширили серед місцевого населення чутки про прибуття польського добровольчого легіону, який буде грабувати населення, і з яким не потрібно підтримувати контакти. Не вірити німцям вони не мали підстав, бо у них вже був гіркий досвід. Під час відступу радянські війська тут, як і в Галичині, лишили понищені та розорені села. То складало досить гнітюче враження на бійців батальйону».

А чотовий Любомир Ортинський додав: «Спершу нас вважали, не дивлячись на тризуби на шапках і на українську мову – за одну з німецьких частин, яка добре вивчила українську мову. Згодом ми навели з населенням ближчий контакт, коли почали їх обороняти від грабунків, яких допускалася передусім румунська армія. А коли наші вояки разом з місцевими людьми почали охороняти вночі збіжжя і худобу, тоді прийшло зближення з населенням».

Німецьке командування вбачало завдання батальйону у підтримці німецьких військ під час бойових дій, що включало відповідальність за безпеку на територіях, прилеглих до маршрутів німецького наступу, формування у зайнятих німцями містах української самооборони, та ряд завдань по лінії німецької розвідки. Крім того батальйон мав підтримати німецьку переправу через Прут шляхом проведення саботажних акцій у тилу радянських військ.

Про факт проголошення у Львові Акту відновлення Української Держави, вояки батальйону «Роланд» дізналися з радіопередачі. Це була урочиста подія, яку відсвяткували збором особового складу батальйону. Ця подія мала далеко йдучи наслідки.

Наприкінці серпня сорок першого року «Роланд» змінив місце перебування. Спочатку то було село Тарасове, а потім Фокшани. Ці зміни проводилися під приводом додаткового вишколу. Однак, легіонерам було зрозуміло, що справжньою причиною їхнього відкликання з фронту та арешту організаційного активу і членів Похідних груп, була зміна відношення до ОУН(б), керівництво якого твердо стояло на засадах створення Української Держави.

В серпні штаб одинадцятої німецької армії отримав наказ про усунення «Роланда» від участі у поході з політичних причин та підпорядкування його німецьким розвідувальним службам у Румунії. Усі особи, набрані на території України, мали бути звільнені, а легіонери, які прибули у складі «Роланда», відправлені до Австрії.

По прибуттю на залізничну станцію Фокшани поїзд, яким їхали легіонери, відігнали на бічну колію. Там його оточили німецькі кулеметники та роззброїли. Лише українським старшинам батальйону було дозволено залишити при собі пістолети. На початку вересня особовий склад «Роланда» переправили до табору Маєрлінг поблизу Відня, а звідти до містечок Зіцендорф та Завберсдорф. Після цього воякам повернули раніше відібрану зброю та продовжили їхній вишкіл.

Таким чином в серпні сорок першого року обидві частини «Дружин Українських Націоналістів» стягнуто з

фронту – «для додаткового вишколу до часу вирішення проблем», зразу до Нойгамеру і Завберсдорфу, а в вересні разом до Франкфурту над Одрою.

У Франкфурті обидві частини Дружин Українських Націоналістів, чи інакше – Південний Український Легіон «Ролянд» і Північний Український Легіон «Нахтігаль» з'єднано формально й фактично в одно. Комендантом цілості призначило німецьке командування майора Побігушого, заступником і комендантом першої сотні сотника Романа Шухевича. Але фактичним командиром обох частин «Дружин Українських Націоналістів», або як їх звали «Українських Легіонів», став сотник Роман Шухевич. Тільки він був уповноважений приймати рішення про долю легіонів від імені Проводу ОУН.

Одночасно, німецьке командування пробувало призначити на всі командні посади в легіоні німецькими старшинами. Але за наказом Шухевича кожний з легіонерів подав заяву, що він не розуміє німецької мови настільки, щоб могли виконувати військові накази, подані йому в німецькій мові. Зважаючи на це українських старшин було залишено на своїх посадах.

Під час «додаткового вишколу» легіонери батальйону «Роланд Нахтігаль» надіслали до Головного Командування німецької армії підписаний особисто кожним легіонером меморандум, підготовлений Романом Шухевичем та Євгеном Побігушим «Меморандум українського Легіону». В цьому документі викладалися 10 вимог політичного і правового характеру:

– Визнати проголошення самостійності України;

- Негайно звільнити з тюрми Степана Бандеру й усіх інших українських політичних провідників, заарештованих німцями;

- Звільнити з ув'язнення членів Українського Державного Правління з Ярославом Стецьком на чолі;

- Команда Легіону й вишкільного коша мають бути українські;

- Обов'язки і права командного складу мають бути такі самі, як в німецькій армії;

- Організація військових відділів, повстанська боротьба, і на звільненій від окупантів української території;

- Привернути в силі й пропагувати проголошення самостійності України,

- Прийняти до відому, що члени Легіону вже зложили присягу на вірність Україні, тому не можуть присягати на вірність іншій державі.

- Проголошення відновлення Української Держави та утворення центральних і місцевих органів влади;

- Реорганізований Легіон використовувати для воєнних дій лише на українських теренах;

То були, фактично, умови подальшої співпраці «Дружини Українських Націоналістів» з німецькою армією. Як і слід було чекати, німці врахували фактично лише одну вимогу: згодилися, щоб українці не приймали вдруге присягу. З огляду на це, кожний вояк уклав з німцями індивідуальний контракт на час від першого грудня сорок першого року до першого грудня сорок другого року.

Легіон отримав умовний номер двісті один і був включений до складу двісті першої охоронної німецької

дивізії в Білорусії. В кінці березня сорок другого року, перша група українських вояків приїхала до Мінська, а після прибуття сюди основних сил, український батальйон перекинули до міста Лепеля. До його завдань входила охорона комунікацій та місцевої німецької адміністрації, а також боротьба з партизанами.

Політичний Провід об'єднаних підрозділів, «Нахтігаль» і «Ролянд», вирішив прийняти умови, враховуючи те, що перед українськими військовими уже з усією гостротою поставала необхідність збройної боротьби на два фронти, для якої необхідно мати військовий вишкіл у практичних бойових діях. Тому кожен член Легіону індивідуально підписав однорічний контракт, в якому було додано виразне застереження, що їх частина не буде використовуватися до будь-яких поліційних акцій проти цивільного населення.

Ще під час перебування на території України, вояки «Роланда» отримали звістку з Галичини про арешти членів уряду Ярослава Стецька та поступову ліквідацію німецькою окупаційною адміністрацією створених ОУН (б) органів влади. Наслідком цього стало суттєве погіршення стосунків між легіонерами та німецькими зв'язковими батальйону, які намагалися втручатися у внутрішнє життя вояків та вимагали припинити будь-яку агітаційну роботу серед населення.

В Білорусі Легіон пробув до кінця сорок другого року, здобуваючи в постійних боях з більшовицькими партизанами цінний бойовий вишкіл і досвід. Він став у нагоді, коли майже всі старшини та велика більшість бійців опинилися в рядах Української Повстанської Армії. Легіон

здобув собі також симпатії місцевого білоруського народу. Про це останнє пише згаданий член Легіону:

«...Рано пережили ми надзвичайно приємну ситуацію. Цілий здвиг народу зійшовся з близького містечка О. на прощання з нашою «Січчю». Це була, на правду, зворушлива картина. Нас проводжали, як своїх рідних синів і братів. Не знаю, чи на Україні прощали б сердечніше».

Відомості, які надходили до вояків 201-го батальйону з Галичини та інших місцевостей України, говорили про посилення нацистського окупаційного режиму: примусове вивезення населення на працю до Німеччини, широкомасштабні акції щодо вилучення в українських селян продовольства, фуражу, іншого збіжжя, розправи з непокірними. Ширились також чутки, що після Другої конференції ОУН(б) розпочалася активна військово-підготовча діяльність підпільних осередків, яка викликала велике занепокоєння у німців.

Беручи безпосередню участь в боях з білоруськими партизанами, слідкуючи за анти партизанськими акціями нацистів, Роман Шухевич набув бойового досвіду та глибоко осмислив закони партизанської війни. Він став одним з кращих знавців цієї специфічної форми збройної боротьби в лавах українського визвольного руху.

Боротьба з білоруськими партизанами виявилась важкою і виснажливою. Не здобули в ній переможних лаврів як німці, так і їх союзники. Не були виключенням і вояки українського поліцейського батальйону. Це був жахливий час у житті Романа Шухевича, котрий мусив зіграти до кінця роль німецького союзника, хоч серце

розривалося від болю. Роман Шухевич та інші українські командири прагнули уникати участі в каральних акціях нацистів проти місцевого населення, намагалися відсторонитися від збирання продовольства, заявляючи: «нас прислали сюди не грабувати, а воювати».

За таких обставин командування батальйону стало уникати активної участі в проти партизанських акціях, а серед особового складу зміцнилося бажання не продовжувати контракт з німцями. Коли Роман Шухевич, за рішенням старшинських зборів батальйону, з'ясував настрої вояків, то виявилось одностайне прагнення повернутися додому. Про це в кінці листопаду сорок другого було повідомлено командирі двісті першої охоронної дивізії. Особовий склад українського батальйону не дав згоди на продовження контракту. Це і стало підставою ліквідації Легіону.

Останньою краплею до повного розриву відносин між німецьким керівництвом і Українським Легіоном, був наказ Гауптмана Мохи приймати участь у збиранні провіанту з голодного білоруського населення німецьким підрозділом Віртшафтс-Коммандо. Роман Шухевич заявив: «Я не віддам наказ українським воякам грабувати мирне населення! Якщо пан Гауптман пам'ятає, згідно підписаних нами контрактів, український легіон не сміє бути вжитий до поліційних акцій проти цивільного населення. Нас прислали сюди не грабувати, а воювати з радянськими партизанами!»

Одночасно, зважаючи на те, що він є фактичним командиром обох частин Українського Легіону, Роман Шухевич надіслав до Головного Командування німецької

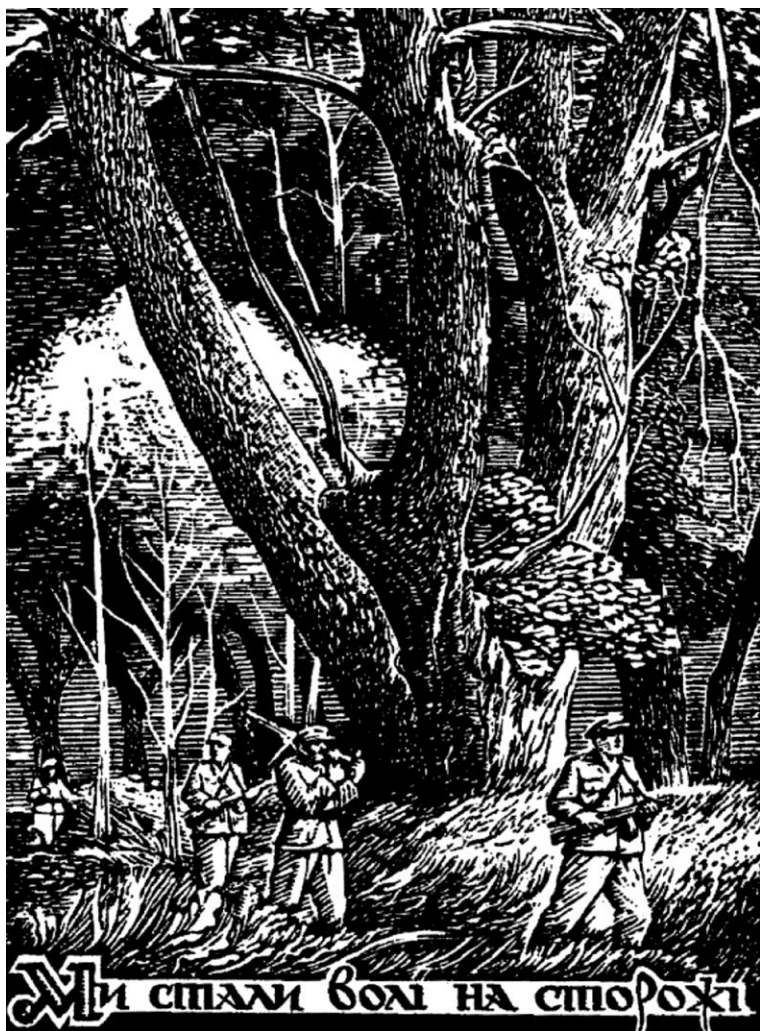
армії заяву. То було повідомлення про відмову Українського Легіону залишитися у складі німецької армії. Причиною відмови він назвав арешт підрозділом гестапо призначеного Уряду України і Провідника ОУН Степана Бандери.

Роман Шухевич дуже відповідально ставився до посад заступника командира батальйону і командира сотні. Він не захотів перебувати в місті і виконувати караульні обов'язки, а вибрав для своєї сотні найважчу службу, бої з більшовицькими партизанами серед білоруських пралісів та драговиння, де було повно «більшовицьких бандитів». В Білорусії Шухевич маючи дуже добре розвинену інтуїцію проводив багато усякого роду курсів для старшин і молодших та старших під старшин.

В грудні 1942 р. скінчився однорічний контракт військової служби, підписаний членами Легіону, і вони — всі до одного, не зважаючи на вмовляння німців, відмовилися підписувати новий контракт. Після рішучої відмови продовження контракту, вже першого грудня сорок другого року Легіон було ліквідовано.

П'ятого грудня сорок другого року батальйон було розформовано і невеликими групами, під поліційною охороною, почали відправляти до Львова. Тут їх одразу направляли в тюрму на Лонцького. У кінці грудня до Львова прибула група, у якій був Роман Шухевич. При виході з вагону Шухевич миттєво оцінив ситуацію. Він досконало володів німецькою мовою, і щоб уникнути арешту, приєднався до випадкового гурту німецьких старшин, що стояли там, і поки поліційна охорона зорієнтувалася, разом з німецькими старшинами спокійно пішов до міста. Погоня

і розшуки за ним, проведені гестапо, закінчилися нічим. Без результату для німців закінчилася спроба поліції ошукати Шухевича. Вони провели умовне звільнення старшин з дозволом «зареєструватися» пізніше у німецької поліції, щоб таким чином арештувати десь Шухевича на зустрічі із звільненими старшинами Легіону.

Розділ третій
Війна з двома загарбниками.

Роман Шухевич ще восени сорок другого року закликав до створення регулярної Українську Повстанську Армію. Після арешту Гітлерівським керівництвом Німеччини керівного складу ОУН(б) він вважав, що армія повинна вести боротьбу проти обох поневолювачів. Пізніше Шухевич отримав повідомлення, що до такого рішення прийшла і таємна військова конференція ОУН, яка відбулася у Львові на початку грудня сорок другого року.

Якось в черговий раз обговорюючи з Василем Сидором питання створення Української Повстанської Армії, той запитав Романа:

– Брате, а чому ти вибрав собі таке чудернацьке псевдо: «Тарас Чупринка»? Ну, може, ім'я Тарас має якесь відношення до нашого кобзаря Тараса Шевченка, а от Чупринка скоріше пасує хлопчику, а не керівнику військово-політичної організації.

Роман, спочатку не вловивши суті запитання, здивовано подивився на побратима, а потім щиро розсміявся.

– Василю, а ти дійсно вважаєш, що я вже не хлопчик? Ти щось такий прискіпливий став! То вже скажи, це добре чи зле? Скоріше добре, бо означає, що я вже зрілий муж, і на мене чекають величні справи!

Та жартівливий настрій швидко пройшов і Роман задумливо відповів.

– То, дійсно, ще від дитинства. У моїх батьків була прекрасна бібліотека, де були твори про визвольну боротьбу Українського народу. Мене, тоді ще хлопчика, вразило, як

довго українці ведуть боротьбу за своє визволення. То продовжується сторіччями... В одній книзі я тоді вичитав розповідь про поета Грицька Чупринку. Спочатку здалося, як ти кажеш, чудернацькими ім'я і прізвище. У нас рідко звуть чоловіків «Грицьками». А прізвище, взагалі,.. «Чупринка»! Так скоріш діти прозиваються між собою. А потім став поважати Грицька за те, що писав вірші. І головне, за його не по роках зрілий патріотизм.

Він мріяв підняти увесь український народ до збройної боротьби в рядах «Української Повстанської Армії». Саме Армії, а не загонів сільської молоді з власними отаманами, що були у кожному селі. Ну а про Тараса то дійсно від Кобзаря нашого.

Розумієш, брате, збройні сили України повинні опиратися на величну ідею національно-державної суверенності України, полум'яно проголошену Тарасом Шевченком. А наша майбутня Армія повинна ідейно й організаційно пов'язуватися з Українською армією, яка була створена і діяла двадцять першого року. А радше бути її продовженням. Тому і назву треба зберегти: «Українська Повстанська Армія».

Тим більше, що і наша теперішня збройна боротьба всього українського народу починається з отаманії. Самі по собі – кожен із безлічі тодішніх українських повстанських отаманів, і всі бійці їхніх загонів були щирими українськими патріотами, які любили свій народ і готові були у бою проти загарбника життя своє віддати за Україну. Але, неспроможність підпорядкувати себе єдиній, центрально керованій, дисциплінованій Українській армії,

зводила нанівець весь їхній патріотичний запал, і приводила до марних людських втрат.

Визвольна боротьба українського народу 1917-23 років виглядала б зовсім інакше, якщо б усі тодішні численні українські повстанні загони були з дисциплінованими частинами єдиної української армії, якщо б усі тодішні повстанські отамани були суворо підпорядковані одному єдиному головному командуванню української армії, як її дисципліновані старшини!

Тоді вперше Василь Сидор почув від Шухевича про його плани створення Української Армії. То була зовсім інша концепція ніж та, про яку йшла мова при створенні українських батальйонів у складі німецької армії в сорок першому році. В той час все було просто і ясно. Є політична організація в даному випадку ОУН(б). Вона створює військовий підрозділ, який разом з німецькою армією звільняє споконвічні українські терени, а також столицю України Київ від московських загарбників.

У Києві створюється Український уряд, який укладає союзницьку угоду з німецьким урядом і приймає рішення про створення власної армії. Але так не сталося. Створений український уряд, арештований «союзником», знаходиться в концтаборі разом з політичним керівником Степаном Бандерою. Батальйони, які планувалися як основа майбутньої армії, розформовані. Частина військової старшини арештована, а частина, як і вони з Шухевичем, знаходяться у заплілі.

Поговоривши з побратимом про плани, яким не випало здійснитися, Роман Шухевич сумно посміхнувся, але відразу його лице набрало суворого вигляду.

– Все що ти говориш, брате, відповідає дійсності. Створена після проголошення тридцятого червня сорок першого року відновлення самостійної Української Держави «Українська Повстанська Армія» має бути безпосередньою послідовницею збройних сили УНР створених у двадцять першому році, яку під назвою «Українська Повстанська Армія» почав організувати «Центральний Повстанський Комітет», керований поетом Грицьком Чупринкою. Я шукав відповідь на питання: як поставився український народ до справи оборони державної незалежності України, коли армія УНР залишила українські землі, чи були спроби вести далі збройну боротьбу проти окупанта, чому вони закінчилися невдачею?

– І що ти знайшов, брате, яку відповідь?

– Визвольна боротьба Українського народу сімнадцятого-двадцять третього років, виглядала б зовсім по іншому, якщо б усі до одного, чисельні отамани українських повстанських загонів, були підпорядковані єдиному головному командирі української армії, як і її дисципліновані старшини! А загони стали частинами єдиної Української Армії. А вони до середини тридцятих років кожний окремо піднімали повстання і постійно знищувалися військами НКВС. Ми не сміємо то повторювати! Проклін отаманії не повинен знову впасти на український народ в хуртовині другої світової війни!..

Потрапивши до Львова після приїзду з Білорусії Роман Шухевич одразу вийшов на зв'язок з Миколою Лебедем, який тепер, після арешту Степана Бандери, заступав його на чолі Проводу ОУН(б). Микола Лебідь

радісно зустрів Шухевича і одразу ж почав ставити йому завдання.

– Брате, я дуже радий бачити тебе на волі! Я відправляв тобі повідомлення про плани німців на арешт вояків Легіону. Ти його одержав?

– Брате, а як я радий бути на волі! – в тон Миколі радісно жартував Роман.

– Тим більше радий від того, що саме завдяки твоєму повідомленню я зумів уникнути арешту. А ще тішуся, що можу зняти німецький однострій, він за останній час став муляти мені плечі!

– Став затісним?

– Ні, брате, **погони** незручні, давно мрію їх змінити!

Вони разом розсміялися. А Микола Лебідь вже серйозно додав.

– То, Романе, поправимо. Не знаю чи тобі відомо, що німці арештували Дмитра Грицяя, який виконував обов'язки військового референта Проводу, доки ти воював з «совітами». Маю надію, що ці **погони** тобі не будуть муляти плечі!

Ні, брате, тут буде інша мозоль. Щоб виконувати покладені на мене обов'язки військового референта, я повинен у короткий час ознайомитися зі станом справ на окупованих теренах. Більше року я перебував поза її межами. Хоча Полісся і Волинь поряд з Білорусією, і я мав можливість отримувати деяку інформацію про події, що там відбувалися. До речі тобі відомо, що там вже починаються бойові дії?

– Відомо, брате, але ти ж розумієш не лише Полісся і Волинь потребують уваги військових професіоналів. Але

хто міг тим опікуватися, ти у Білорусі, Грицай у гестапо... От тепер ти приїхав, тож на тебе вся надія. У грудні сорок другого року на Зборі Проводу Організації, ми розглядали питання реорганізації існуючих дрібних збройних загонів у широко планову збройну самооборонну боротьбу українського народу...

– Чи я відмовляюся. Але для планування роботи і прийняття рішення, мені потрібен час. Того, що мені відомо, недостатньо для планування військових дій. Я повинен ознайомитися зі станом справ на теренах окупованої Західної і підсовецької України. Але й терени окуповані Угорщиною та Румунією не маємо права забувати.

– Ну що я можу сказати, ти краще мене на цьому розумієшся і можеш з цим впоратися.

– Миколо, а ви у Політичному Проводі обговорювали військові питання?

– Намагалися, Романе, але мудрагелів доста, а спільної думки катма. От і відкладаємо рішення.

Микола невесело посміхнувся, потім вже веселіше поглянув на Романа.

– Так що, друже, тебе нам сам Бог послав. Добре що хоч білорусом не надумав стати і не лишився там!

– Я тобі скажу, брате, «сябри» найсердечніші люди з тих, що я досі зустрічав, але я належу до українського роду, коріння якого тягнуться може й до Данила Галицького. Тож по визначенню лише українцем і можу бути!

Побратими ще якийсь час «метикували» над вирішенням завдань, яких мали силу-силенну, а прийшовши до спільного рішення зайнялися їх виконанням.

Шухевич за короткий час зустрічаючись з провідними членами Організації зрозумів, що Микола Лебідь мав рацію, такого розвію пропозицій на тему подальших дій ще треба було пошукати. Однак попередні переговори з членами керівництва ОУН(б) дали йому можливість схилити актив до необхідності проведення наради з питань військової складової у діяльності Організації.

В лютому сорок третього року в одному із сіл поблизу містечка Олеська на Львівщині відбулася III конференція ОУН(б). У ній взяли участь Микола Лебідь, Роман Шухевич, Василь Охримович, Микола Прокоп, Дмитро Маївський, Зіновій Матла, Роман Кравчук, Михайло Степаняк, Василь Кук.

Нараду вступним словом відкрив Микола Лебідь і відразу запросив до слова Романа Шухевича. Роман обвів поглядом друзів і з легким хвилюванням розпочав виступ.

– Товариство, як ви розумієте, по приїзду з Білорусі я умисне сам, не повідомивши побратимів, зник від арешту, який закономірно готували німці. Усім разом по приїзді до Львова нам зникнути не було можливості. Німці нас охороняли. А мені одному то здійснити було досить просто. Маю немалий досвід. Я впевнений, що не пізніше ніж за місяць побратими теж будуть на волі. А мені того часу було досить, щоб підготуватися до нашої сьогоднішньої наради.

Перше хочу поділитися досвідом наших військових потуг у Білорусі. Якщо у війні з «Совітами» батальйон мав справу з регулярним військом, то у Білорусі нам довелося мати справу з підрозділами радянських партизан. Тож наші вояки отримали досвід кардинально протилежних видів

ведення війни. Не має значення чим вони відрізняються, головне що ми той досвід маємо.

Перебуваючи в боях на українській землі і на білоруській, я з Легіоном, вивчав ситуацію і на землях Полісся та Волині. Влітку сорок другого року, ми організували «відпустку для відвідин родини» Василю Сидору. Він родом з Сокальщини, тож він відвідав родину і одночасно з'їздив у розвідку на Полісся. Його завданням було вивчення тамтешньої ситуації, настроїв членства ОУН та місцевого населення.

Хто не знає, поручник Василь Сидор ще з тридцять сьомого року працював на Поліссі й Волині військовим референтом Крайової Екзекутиви ОУН Північно-західних Українських Земель. В той час за його ініціативою було створено першу військово-бойову групу ОУН, що мала охороняти українське населення вздовж Прип'яті від польських окупантів.

А літом і осінню тридцять дев'ятого року Василь Сидор був пов'язаний з осередком ОУН, члени якого організували на Поліссю в околиці Янева «Поліську Січ», як частину військово-повстанського загону «Поліського Лозового Козацтва», у кількості п'ятсот чоловік. В сороковому році цей загін зробив спробу військового виступу проти більшовицьких окупантів, у зв'язку з чим відбувся більшовицький суд проти поліщуків Лося-Адамського з товаришами. Поголос про той суд було чути і у Львові.

Таким чином, поручник Сидор був особисто пов'язаний з недавнім минулим Полісся й окремими революційно-політичними діячами того терену і міг

скоріше побачити і оцінити стан справ на Поліссю. Тож, він всю зібрану інформацію й спостереження передав мені у звіті. Дещо я перевірів і особисто.

Тепер я маю план наших подальших дій і хочу довести його до вас. А далі будемо вирішувати, як нам відстоювати український народ.

Перше, про що доповів Василь Сидор, це була рішуча вимога Проводу ОУН на Поліссі до Крайового Проводу ОУН – створення регулярних українських військових загонів, які захищали б Українське населення збройно. Особливо тепер коли загострилися відносини з загонами польської армії «Крайова». Проте, керівництво ОУН було категорично проти, посилаючись на можливі зворотні каральні дії німецької поліції й німецького війська проти українського населення. Висувалися й інші аргументи проти військового спротиву.

Тому я хочу дати аналіз ситуації на всіх українських теренах та розкрити наші можливості на них впливати. Для захисту відновленої Української Держави уряд Проводу ОУН(б) має вишколений Український Легіон – «Дружини Українських Націоналістів», що налічував разом до одної тисячі бійців і старшин. Крім них, з початку війни Німеччини та Московії проти Польщі, за наказом Крайового Провідника ОУН Івана Климова-«Євгена Легенди» створено відділи «Української Національної Армії» в кількості до десяти тисяч бійців. До цих мілітарних підрозділів можна додати напівмілітарні підрозділи: українську міліцію, поліцейні школи і поліцейні відділи в Галичині, Волині та Поліссі.

Цю військову силу можуть при необхідності підсилити біля п'яти тисяч членів «Похідних Груп ОУН», які тепер знаходяться на підсовецьких теренах. Таким чином виглядає, що шістнадцять тисяч українських революціонерів зі зброєю в руках можуть відразу стати на захист Української Держави проти німецьких окупантів.

Тепер задамо собі питання: чи дозріла політична ситуація, що склалася на українських теренах, до прямого виступу проти німців? Ініційована нами боротьба за волю і честь українського народу мусить спиратися на органічну морально-політичну підтримку всього українського народу. Тому ми мусимо донести до населення України віру в те, що ця боротьба приведе до кінцевої мети.

Треба відзначити, що проведення німецької політики пограбування й економічної експлуатації всього українського населення і, насамперед, мордування провідних українців і то не лише учасників у визвольній боротьбі, але й кооператорів, учителів, лікарів і навіть українських священників, вже змінює свідомість українців. Особливо це стосується Полісся й Волині. Тут ситуація вимагає негайного створення бойових військових підрозділів, і вони будуть мати достатньо роботи.

Українське населення Полісся вже вимушене захищатися зі зброєю в руках від більшовицьких партизан, польських вояків і німецької поліції. Для запобігання їх нападів, сітки «лоївок» ОУН і УНС буде недостатньо. Саме тому на Поліссі треба створювати регулярні збройні українські підрозділи, які б мали не тільки дати відсіч ворогові, але й атакувати його. На Волині ситуація подібна

до Поліської. До того ж і Крайова Екзекутива ОУН одна для обох частин України, Полісся й Волині.

Таким чином я вважаю, що перед збройним виступом проти Німеччини ми мусимо провести глибоку політично-моральну мобілізацію всього українського населення проти Німеччини, як нового окупанта України, який має на меті те, що і Москва, зробити Україну своєю колонією. А тому Провід ОУН повинен направити зусилля на посилену політично-роз'яснювальну роботу, зміцнення на всіх просторах України організаційної мережі ОУН, відкладаючи збройний виступ проти Німеччини на пізніше.

Думаю, сьогодні вести таку роботу надто складно. Серед українського загалу лишаються домінуючими переконання, що Німеччина є природним, і тому щирим, нашим союзником у війні проти більшовицької Московщини. І у висліді, Німеччина повинна прихильно ставитися до українських державницьких змагань. Такі сподівання насаджувалися широко розгорнутою пропагандою українських політичних кругів наших противників. У такій ситуації негайний збройний виступ з ініціативи революційної ОУН проти Німеччини, коли визвольна боротьба українського народу направлена проти Москви, буде сприйнятий великою частиною українців, як нерозумний виклик, здатний змінити прихильне відношення Німеччини до України на вороже.

Всі присутні уважно слухали виступ Шухевича. Лише Степаняк майже на початках намагався чи то заперечити Шухевичу, чи щось додати до його слів. Коли Шухевич зупинився, він одразу заговорив.

– Братове, ми прослухали виступ Романа Шухевича, і я можу підписатися під кожним його словом. Проте не погоджуюсь з висновками. За його словами у нас вже є військо, яке ми можемо направити на боротьбу з німецькими загарбниками. То чого ми повинні чекати? Маємо час до квітня, щоб сформувати військову силу та розробити план наступу на міста Рівно і Сарни. Тих військових сил, про які говорить Шухевич, достатньо для цього. Навколо цих міст може об'єднатися Волинь і Полісся. Таким чином, ми будемо мати власне українські терени, від яких продовжувати вести бойові дії з німцями. До речі, справи у них на східному фронті не такі блискучі, як у сорок першому, тому вони не зможуть зняти з фронту війська, достатнього для ліквідації нашого спротиву.

Раптом він зупинився, ніби в пошуках інших аргументів для підтвердження своєї пропозиції. Роман з цікавістю дивився на нього, чекаючи продовження. Мовчання затягнулася, але піднявся Василь Кук.

– Товариство, для мене це питання нове, але я вважаю пропозицію Степаняка вчасною. То вже не секрет, що бліцкриг проти «совітів» у німців не вдався. І вони застрягли під Сталінградом. А ми в цей час повинні показати і німцям і полякам, хто господар на нашій українській землі!

– Друже, Василю, а ти як вважаєш, кому ми допоможемо почавши війну з німцями? – Запитав Василя Кука Шухевич. Але той продовжував розвивати свою думку.

– Так, як складаються події, «совіти» сюди не прийдуть. Це вони з німцями ділили Західну Європу, а тепер сюди прийдуть Англія із Францією і будуть вирішувати, які

нації мають право на створення власної держави. А ми повинні не чекати, доки вони прийдуть, а своєю боротьбою проти загарбників здобувати право на власну державу!

– Все що ви говорили, братове, чиста правда. Але я запитав кому ми допоможемо, відкривши свій фронт проти двох загарбників. Думаю, москалям, а їм вже і так надає допомогу Америка з Англією. – Повторив свою думку Шухевич.

– Де Сталінград, а де Рівно. Невідомо чи прийдуть сюди «совіти», а німці вже тут!

– Друже, все що ти говориш правда, але я задав інше питання, кому ми допоможемо своїми діями? І головне – кому повинні допомогти: німцям чи «совітам»?

– А я би не так ставив питання, друже «Тур». Сьогодні наші землі окуповані німецькими загарбниками. Це вони арештували створений нами уряд Української республіки, а українські землі розірвали і включили до різних адміністративних утворень. Саме німці вивозять українську молодь на роботу до Німеччини і забирають у селян продовольчі запаси для німецького війська...

Тепер вже і Степаняк знайшов відповідь Шухевичу.

– Що стосується союзників – маємо дуже правдоподібні дані, що вони готуються висадити десант в Італії вже в цьому році.

Про можливий десант союзників чули усі присутні на нараді. Тому нагадування про нього активізувало всіх присутніх. Кожен учасник висловив свою думку, а в кінці обговорення Роман Шухевич підсумував виступи учасників обговорення його виступу. Було видно, що він найбільш підготовлений у військовій складовій боротьби з усіма

загарбниками української землі, тому його пропозиція стала рішенням наради з цього питання. Але Шухевич виніс на обговорення ще одне досить болюче питання.

– Товариство, в ході першого року перебування на українській землі, німці брутально демонстрували свою грабіжницьку, колоніальну політику проти України, і за цей час українці позбавилися ілюзій щодо можливості побудови власної Української держави при підтримці німців. При тому, вбивство польськими партизанами кількох німців спричиняє репресії гітлерівців проти невинного мирного українського населення. В українських селах розстріляно десятки родин. Сотні селян, жінок та дітей загинули і продовжують гинути від антиукраїнського терору німців, спровокованого діями польських партизан армії «Людової». Саме такі події змушують українців до творення власних «загонів самооборони».

– А може нам до часу, доки зростаюча ворожість українців до німецьких окупантів ще не перетворилася на потребу збройного спротиву, розібратися з нашою внутрішньою війною проти поляків? Було б добре знайти з поляками спільну мову та вже разом з ними піти на німців, а прийдуть москалі то і на них? – Запитав Микола Лебідь.

Роман Шухевич з ним погодився.

– Друзі, то питання сьогодні одне з найважливіших на часі. Ми повинні усвідомлювати і пояснювати українській спільноті, що польські елементи сьогодні діють у співдружності з «більшовицькими бандами», але наше завдання робити спроби знаходження спільної мови з поляками.

Пропозиція Шухевича не знайшла підтримки учасників Конференції. Вони наводили численні факти, які останнім часом надходили з різних джерел і свідчили про наявність тісної співпраці значної частини польського населення на території колишньої Польщі з радянськими підрозділами НКВС, так званими «партизанами», засланими на українські терени окуповані німецькими військами.

Своєю резолюцією Конференція рішуче підтримала Романа Шухевича і першим своїм рішенням вона визначила гітлерівську Німеччину і більшовицьку Московію головними ворогами українського визвольного руху. В зв'язку з цим, за пропозицією Шухевича було прийнято рішення про створення Української Повстанської Армії для боротьби проти загарбників України. Визнали необхідним розпочинати створення армії з Полісся. Терен Полісся дуже швидко став ареною дій більшовицьких партизанів, з якими в спілці польські військові підрозділи так званої армії «Людової». При цьому за дію більшовицьких партизанів та польських вояків німецькі репресії скеровуються, звичайно, проти українських селян.

Конференція ОУН, яка в лютому сорок третього року офіційно прийняла ініціативу Романа Шухевича й пророблену під його фактичним керівництвом роботу в створенні регулярних відділів УПА на Поліссі й Волині, визнала доцільним переформувати також Українську Народну Самооборону та бойові відділи ОУН на терені Галичини в єдину Українську Повстанську Армію. Цю справу було теж доручено Роману Шухевичу.

Тож, було прийнято таке рішення: для організації роботи направити на Волинь Романа Шухевича і Василя Сидора, як найбільш досвідчених у військовій справі. Перед поїздкою на Полісся Шухевич зібрав побратимів старшин і вояків ДУН, які вже звільнилися з німецького арешту і без зайвих формальностей розпочав нараду.

– Товариство, короткий час я був вашим командиром. Командиром українського військового підрозділу, який повинен був відновити українське військо, а за ним і Українську державу. Але це завдання виявилось нам не під силу, як і воякам полку імені Павла Полуботка у вісімнадцятому році. Але, як і тоді у Полуботківців, у нас з вами було і є одне гасло: «Не віддаймо Україну нікому!». Розформування батальйону «Роланд Нахтігаль» – це не кінець, це лише початок нашої боротьби. Полк імені гетьмана Полуботка тимчасовий уряд Московщини відправив на Румунський фронт, де вони майже всі загинули. А нас німці заслали до Білорусії грабувати місцеве населення та воювати з білоруськими партизанами. Там у драговині білоруських лісів німці мали надію нас і похоронити. Але ми не повторили долі Полуботківців.

А тепер про термінові справи. Доки ми з вами були в Білорусії шеф Головного Військового Штабу ОУН майор Дмитро Грицай-«Дуб» і його заступник поручник Олекса Гасин-«Лицар» знаходилися в руках німецького гестапо: Грицай опинився у львівській поліційній тюрмі, Гасин у дрогобицькій.

Як ви знаєте, з моїм переходом до Легіону ДУН провідником Головного Військового Штабу ОУН став Дмитро Грицай. Тому саме Дмитро володів ситуацією і

зв'язками з крайовими організаціями Проводу. І тому він сьогодні конче необхідний нам у справі формування військових підрозділів.

Роман Шухевич підняв погляд і пройшов по обличчях товаришів, ніби шукаючи того, хто може негайно звільнити з під арешту побратимів. Зупинився на Василю Сидору.

Прибувши до Львова і оцінивши ситуацію, Шухевич із Сидором розробили план визволення обох керівників Головного Військового Штабу. Шухевич доручив визволення Грицяя Сидорові, а визволення Гасина – Костеві Цмоцеві-«Модестові». План був один для обох, простий і тому, як виявилось, успішний. Успіх виконання завдання крився у відчайдушній сміливості та мужності виконавців: Сидор і Цмоць, перебравшись в мундири старшин німецького гестапо, а кількох бойовиків ОУН – в мундири рядових гестапо, прибули до тюрем і передали комендантам фальшований наказ головної команди гестапо в Берліні. Наказ зобов'язував передати названого в'язня для негайного доставляння його до Берліна. Повна холоднокривність виконавців заходу спрацювала однаково в обох випадках. Коменданти тюрем, як у Львові, так і в Дрогобичі слухняно виконали «наказ команди гестапо» і передали Грицяя й Гасина до рук фальшивих гестапівців.

Грицай з Гасиним через короткий час повернулися до своєї роботи у Головному Військовому Штабі. А за тим в ГВШ були проведені зміни: Роман Шухевич перебрав пост Головного Командира УПА, Грицай-«Перебийніс» став начальником штабу УПА, а Гасин-«Лицар» його заступником. В цьому складі Головний Військовий Штаб

розробив і почав впроваджувати ряд заходів направлених на активізацію діяльності військового крила ОУН(б). Цю роботу Шухевич розпочав з Полісся.

Він відрядив на Волинь і Полісся Ковальського та Сидора, членів Військового штабу, де вони мали надати допомогу військовому референту Крайового проводу Івахіву у перетворенні збройних загонів ОУН у бойові формування УПА. В подальшому Ковальський, маючи псевдо «Гарпун», став шефом штабу УПА на цих теренах. Але вже у травні він разом з Івахівим загинув у бою з німцями під Деражним.

Слідом за оформленням першого військового підрозділу УПА на Поліссю, на Волині під керівництвом Романа Шухевича, який тепер мав псевдо «ТУР», «Тарас Чупринка» було сформовано сотню УПА під командуванням Перегійняка-«Довбешки». А за ними на терені Полісся й Волині оформились ще три регулярні сотні УПА. Їх очолили – Дорош, Крук і Гонта. Дуже швидко і вони розрослися до повних куренів.

Першим боєм УПА був напад сотні Григорія Перегійняка-«Довбешки» на колону німецької поліції та власівців поблизу села Городець. Під час бою було вбито чотири німецьких поліцейських, одного українського гебітскомісара Сарненського району. Власівці втекли з поля бою. В наступному бою ця ж сотня напала на райцентр Володимирець з метою звільнення арештованих побратимів. Операція, як і перша, пройшла успішно.

В квітні сорок третього року на засіданні Проводу ОУН Микола Лебідь склав свої повноваження Урядуючого Провідника, і замість нього було обране Бюро Проводу

ОУН. Лебідь відмовився входити до його складу. Тому бюро затвердили у складі Романа Шухевича, Зиновія Матли і Дмитра Маївського. А вже в серпні, на III Надзвичайному Великому Зборі ОУН (б), Роман Шухевич був обраний Головою Бюро Проводу ОУН. Таким чином, ще перед повною окупацією України радянськими військами він став керівником Українського Рухом Опору.

Обрання Шухевича Головою Бюро Проводу ОУН стало цілком закономірним, бо на цей час він був найбільш авторитетною постаттю в керівному середовищі ОУН. За словами М. Степаняка, Роман Шухевич мав «пінію кращого організатора і був найстаршим членом серед тодішнього складу Центрального Проводу».

Роман Шухевич вже був цілковито сформованим керівником високого рівня, котрий, крім військових знань, добре розумівся на політичних питаннях й мав значні організаційні здібності. Вояк 201-го батальйону М. Кальба дав влучну характеристику Роману Шухевичу: «Наш провідник не потребує дорадників і проведення нарад, щоб винести певні рішення чи висновки, а при невдачі зняти з себе відповідальність. Він з місця вирішує їх, беручи на себе повну відповідальність». А за словами Василя Кука для Романа Шухевича було характерне «всебічне, докладне обдумування кожної справи, детальна перевірка виконання наказу чи доручення». Він також «не любив марнослів'я, цінив у людях діловитість та бойову мужність».

Очолити керівництво українським визвольним рухом, Роман Шухевич до кінця сорок третього року, домогся здійснення низки важливих військово-політичних заходів. Вже у жовтні у селі Мелна на Львівщині він провів

нараду крайового активу ОУН на ЗУЗ за участю обласних провідників та військових референтів. На цій нараді Шухевич повідомив, що внаслідок поразок Німеччини на фронтах, «Україну жде повна більшовицька окупація, а Український визвольний рух – затяжна важка збройна і підпільна боротьба».

«Тур» також піддав критиці позицію Василя Кука-«Ле» котрий на III конференції ОУН(Б) у лютому сорок третього року підтримував точку зору М.Степаняка щодо загальноукраїнського збройного зриву проти німців, в тому числі й в Галичині. Він повернувся до цього питання, щоб дати оцінку новим обставинам і, в зв'язку з цим, поставити нові завдання перед Організацією.

«Сьогодні, сказав Шухевич, коли на Полісся прийшов з військом Ковпак, з'явилися умови для загальноукраїнського збройного зриву проти німців, яких не було ще тоді». Але ще з липня сорок третього року у Галичині за підтримки населення, почали створюватися, загони Української Народної Самооборони, котрі пізніше склали основу формувань УПА-Захід.

Врахувавши вимогу військового референта Крайової Екзекутиви ОУН на Волині й Поліссю Сергія Качинського-«Остапа», Шухевич погодив реорганізацію вже існуючих дрібних збройних відділів у перший регулярний відділ Української Повстанської Армії – УПА, командиром якого призначили Сергія Качинського-«Остапа».

Ставши на чолі керівництва ОУН(б), Роман Шухевич зосередив свою основну увагу на усуненні розбіжностей в середовищі ОУН стосовно поглядів на політику і стратегію

визвольного руху, на розширенні зони бойової діяльності УПА, створенні її структур у Галичині, просуванні повстанських відділів у східні області України.

Вістка про УПА, тобто про збройну оборону й боротьбу на теренах Полісся й Волині, різко піднесла в інших областях України бойовий дух і викликала захоплення... Рух УПА скоро поширився з Берестейської, Пінської, Волинської й Рівненської областей на Кам'янець-Подільську, Вінницьку, Житомирську й Київську області.

На терені Галичини члени бойових ланок ОУН та Української Народної Самооборони вели цивільний спосіб життя і тільки у випадку потреби збиралися разом та брали до рук зброю для виконання визначеного їм завдання. Для керівництва тією дією Головний Військовий Штаб (ГВШ), створений при Проводі ОУН, було реорганізовано. До нього ввели фахівців військової справи і не лише членів ОУН. Головному Військовому Штабу були підпорядковані Крайові Військові Штаби (КВШ). У період підготовки до майбутніх боїв така структура бойових ланок ОУН і сітки відділів Української Народної Самооборони на терені Галичини виявлялася задовільною.

На III Конференції ОУН(б), Роман Шухевич лише доповів про різке загострення польського питання. Конфронтація з поляками може привести до війни з ними, як старим ворогом, або отримати в поляках союзника проти двох загарбників. Щоб вийти на конференцію з якимись

пропозиціями з польського питання, він мав сам досконало його вивчити.

Василь Сидор, повернувшись з Полісся, передав Шухевичу свої дослідження про наявні військові підрозділи та події, що відбуваються на цих теренах. Перше, на що звернув увагу Шухевич, вивчаючи польське питання, то цинічні та послідовні німецькі провокації, які спонукають польське населення на протиборство з українським. Матеріал про це Шухевич віднайшов у довідці Василя Сидора.

«Українське населення Холмщини і Підляшшя переживає від ряду місяців, а навіть років, страшний терор, як з німецького, так і з польського боків. На терені Замойщини гестапо творить зразкову німецьку колонію і у зв'язку з цим виселило одинадцять збірних громад повіту. Виселяють і українців і поляків, причому українців потім з умислом поселяють на Грубешівщині у польських господарствах. Зважаючи на це, поляки полишивши села, пішли в ліси і, створивши партизанські банди, названі «Армією Людова». Ця «армія» почала нищівну акцію, спрямовану передусім проти українського населення. Крім проведення саботажної акції, як зривання мостів і телефонічних сполучень, висаджування у повітря поїздів, «польська партизанка» грабує в українського населення реманент, харчі і одяг. Польський елемент на Волині намагається повністю паралізувати рух УПА.

Треба відзначити, що польський уряд роками змушував українців залишати землю батьків, на яких українці проживали сторіччями, і виїздити на чужину. Це в двадцяті – тридцяті роки двадцятого сторіччя українські

діаспори Канади, Америки, Аргентини, Австралії, поповнилися тисячами галичан. Але тепер, коли Польща була окупована німцями, українці мали законне право відновити свої поприранні польською державою права. Проте, українці не відразу кинулися повертати свої законні права на українські терени. До цього їх спровокувала поведінка поляків і створена ними армія Крайова.

Напади на польське населення з української сторони мали місце в тридцять дев'ятому році після вторгнення Червоної армії. Але то була реакція на прямий заклик радянського окупаційного керівництва, яке розкидало летючки з закликом до українських солдатів «вбивати польських офіцерів», а до селян – «бити польських панів». Проте, українське населення без особливого ентузіазму сприймало такі заклики. У польській армії проти російських окупантів воювало близько двісті тисяч українців та білорусів, тож в антипольських акціях приймали участь не більше, ніж кільканадцять тисяч чоловік.

Захопивши польські терени, німці почали наворачтати представників польського населення на співпрацю з ними проти українців, надаючи їм за це у нагороду всілякі привілеї у вигляді посад в адміністративному і господарському апараті, можливість безперешкодної торгівельної діяльності та ряд інших пільг. Подібна політика німців значно загостила стосунки між українцями і поляками. При кінці сорок другого року, і в сорок третьому, у багатьох місцевостях, вони почали фізично знищувати одне одного.

Вивчаючи стан справ на теренах захоплених німцями, Роман Шухевич зрозумів, підступну політику

німецького окупаційного керівництва. У документах українського підпілля неодноразово зазначалося, що на Волині і Поліссі, де кількісно переважали українці, німці використовували поляків проти них, тоді як у Генерал-Губернаторстві, де більше проживало поляків, окупанти нещадно розправлялися з ними, і налаштовували проти них українців. Тобто відношення німців до поляків і українців залежить від їх кількості у Генеральному-Губернаторстві та рейхскомісаріаті «Україна».

Поляки, які проживали на теренах Західної України, не дуже розраховуючи на захист з боку німців, шукали захисту у «червоних партизанів». Вони надсилали делегації від місцевого населення до них і прохали про допомогу в захисті їх від нападів українських націоналістів. А радянські «партизанські загони» часто розташовувалися у польських селах. Одночасно поляки всілякими шляхами проникали у державний, адміністративний і торговельний апарат німецької влади, намагаючись уже тоді створити для себе плацдарм, за наявності якого вони змогли б зберегти свій вплив у Західній Україні після розгрому гітлерівської Німеччини.

Шухевич зрозумів, що криваве насилля одного народу проти іншого починалося не з пустого місця. Але головною причиною були не образи минулих років. Конфронтація і насилля між українським і польським народами, стали наслідком провокації двох загарбників, які прийшли на ці землі. Частина українського населення дійсно вітала німецьке загарбання Польщі. Однак, сказати правду, у тридцять дев'ятому році масових антипольських виступів українців в Східній Галичині та на Волині і проявів

їхньої нелояльності чи відвертої радості з розвалу польської держави не було. Якщо не враховувати поодинокі виступи військових підрозділів ОУН та відповіді з польського боку у середині вересня тридцять дев'ятого року.

Найдошкульніше поляки почали діяти проти українців на Західноукраїнських землях. Не дивлячись на те, що польський народ на польських землях загинув під важким гнітом німецьких окупантів, польські шовіністи там їх не захищають. Вони мріють про дальше панування на Західноукраїнських землях. Тому німецьку окупацію цих земель вони прийняли, як особливо вигідну для них нагоду винищувати українські самостійницькі сили. На прилучених до Німеччини польських землях багато поляків заявило себе німцями і, як «райхс-дойчі» – тобто правдиві німці, вони масово пролізли в німецький поліційний і адміністративний апарат в Галичині, на Волині й Поліссю і стали на службу у гітлерівських окупантів. Їх підсилили місцеві поляки, що задекларували себе «фольксдойчами», у яких один із батьків був німецької національності.

Допомагало їм те, що, дійсно, в дуже багатьох поляків мати, бабка чи прабабка походила із спольщених німецьких колоністів. Ті чисельні польські «райхсдойчі» та «фольксдойчі» створили основу, спираючись на яку, польські шовіністи змогли організувати й пустити в дію польські банди на Поліссю й Волині і польські таємні організації в Галичині. Їхньою метою стало як найжорстокіше проводити німецьку політику грабежів та економічного визиску всього українського населення. А, насамперед, мордування провідних українців. І то не лише активних у визвольній боротьбі, але й кооператорів,

учителів та навіть українських священників і лікарів. Повідомлення українського підпілля були переповнені реєстрами польських звірств.

Вивчаючи матеріали, Шухевич розумів, що свою частку в українсько-польську «війну» вносили і, найімовірніше, розстріли українських поліціантів німцями були наслідком саме її вдалої провокації. Радянська розвідка надала німцям матеріали про причетність поліціантів до українського підпілля. З пізньої осені сорок другого року у німецькій цивільній адміністрації почали переважати службовці польської національності. Відділи поліції брали участь у «відплатних акціях» за поодинокі випадки нападів українських вояків на німців. А також у випадках знищення польських сіл і колоній. Польські утікачі з сільських місцевостей зазвичай хоронилися у тих містечках, де знаходилися німецькі відділи або у місцевостях, де перебували «радянські партизани».

При тому, вбивство польськими партизанами кількох німців спричиняє репресії гітлерівців проти невинного мирного українського населення. В українських селах розстріляно десятки родин. Сотні селян, жінок та дітей загинули і продовжують гинути від антиукраїнського терору німців, спровокованого діями польських партизан армії «Людової». Саме такі події змушують ОУН до творення власних загонів самооборони».

Роман Шухевич також звернув увагу на дуже показові слова генерал-губернатора Г. Франка про те, що він задоволений лояльним ставленням поляків до німецької влади, а також тим, що вони допомагають німцям, якщо не цілком, то хоча б частково, дезорганізуючи спроби

українців вести боротьбу проти їхньої колоніальної політики.

Детально вивчивши всі довідки представлені йому не лише Василем Сидором, Шухевич звернувся за роз'ясненням до керівників об'єднання УПА-Північ – Клима Савура і Василя Сидора. Розмова з цього важливого питання відбулася в той час коли Шухевич перебував на Поліссі.

– Братове, ви добре знаєте, що головний провід ОУН сьогодні ставить перед нами основним завданням військовий спротив німцям і московським загонам НКВС, так званим «партизанам». З польськими загонами армії «Крайової» ми повинні менше конфліктувати, щоби в подальшому, після того, як з нашої землі підуть червоні і коричневі загарбники, шукати компромісу і справедливого життя на нашій землі з польським народом. А замість цього на угоду німцям і москалям ми поборюємо одне одного. Мені доповідають, що то ініціатива Клима Савура. Не почувши вашого звіту, я не можу скласти справедливую оцінку з цього питання щоб об'єктивно про це доповісти політичному керівництву. То ж прошу просвітити мене.

Роман Клячківський – «Клим Савур» поглянув на Шухевича, збираючись з думками, і розпочав звіт.

– Друже командире, зрозуміло, як командир об'єднання УПА – Північ, я несу повну відповідальність за бойові дії, які ведуться на ввірених мені теренах. При створенні підрозділів УПА ми відізнали усіх членів і не членів ОУН, які за нашим завданням служили у німецькій поліції. А після арештів та розстрілів українських

поліціантів німцями до нас пішли всі, хто ще у них служив. Німці замінили їх поляками.

Ті повідомлення про побиття польського населення моїми вояками, які виходять від поляків, не мають жодного обґрунтування. Військові сутички з німцями не дають мені можливість виділити бодай одну соту в тридцять вояків для якихось каральних акцій проти польського населення. А для тих дій, що мені приписують, потрібно зібрати від півтори до чотирьох тисяч людей. Я навіть і сотню змобілізованих та озброєних сокирами і вилами селян для такої справи не зможу зібрати!

– Тоді хто веде війну з польським населенням? – Запитав Роман Шухевич.

– Романе, з польським населенням воює «Тарас Бульба», командир повстанського загону «Січ», – відповів за «Клима Савура» Василь Сидор. Роман Шухевич вже чув про «Січ» та її командира, але тепер повинен був досконало розібратися що то за один.

– Василю, то серйозне звинувачення, маєш підстави для цього?

– Я то розумію. Але ж, Романе, йде страшна війна, яку затіяли два нелюди і рахунок загиблих йде на мільйони... Що у війнах гинуть вояки – то природно, але... Чому повинно гинути цивільне населення?..

Василь змовк не знаходячи слів. Роман Шухевич змінив тему спілкування і звернувся до «Клима Савура».

– Друже «Савур», ти мав розмову з «Бульбою» про перехід його сотні в УПА.

– Так, друже командире, але Тарас Боровець-«Бульба» одразу відмовився співпрацювати з УПА,

визначаючи себе як окремого отамана сотні. Тому й впливу на нього я не маю.

– Друже, а на Поліссі є ще загони які не увійшли в УПА?

– Є ще два загони, що складаються з членів і прихильників ОУН організації полковника Андрія Мельника: один у районі Крем'янця-Рівного під командою поручника «Блакитного», другий у районі Володимира Волинського під командою поручника «Білого». Я мав з ними розмову. Їх перехід до УПА справа часу. Лишається лише Боровець-«Бульба».

Роман Шухевич вже чув про «Січ» та її командира, але тепер повинен був досконало розібратися що то за один.

– Василю, а ти можеш пояснити мені, що то за «Бульба» і чому він, дискредитуючи нас, називає своє військо УПА, і веде війну з польським населенням?

– Брате, звичайно, поясню. Та «бульба» не від Миколи Гоголя. То такий собі Тарас Боровець. Він сам хвалився, що його з дитинства звали «бульбою» тому що він мав ніс картоплиною. Тож він і є отаманом «Поліської Січі». Колишній заводовий під старшина польської армії, Тарас Дмитрович Боровець взяв собі псевдо «Тарас Бульба», бо бачить себе таким грізним і мудрим керманичем, як гоголівський герой. На Полісся Боровець повернувся з Генерал-Губернаторства напередодні початку московсько-німецької війни, скориставшись організаційним зв'язком ОУН. Його перевела сестра Сергія Качинського-«Остапа», яка сама тоді загинула при переході кордону.

На Поліссі Боровець налагодив контакти з колишніми членами групи ОУН Лося-Адамського, які в сороко-

вому році пробували організувати збройний спротив більшовицьким окупантам. Після проголошення Акту про відновлення Української державності Боровець організував у Олевську на Поліссю станицю української поліції, назвавши її «Поліська Січ». Коли німці виявили своє вороже відношення до самостійності України і стали ліквідувати створені українцями поліційні станиці, або міняти їх на станиці «допоміжної поліції» під німецькою командою, Боровець офіційно ліквідував «Поліську Січ» як станицю української поліції, а сам маючи біля двадцяти соратників пішов у запілля,

Таким чином він продовжив існування «Поліської Січі» вже як повстанського загону. А собі взяв багатозначний псевдонім «отаман Тарас Бульба». На протязі сорок другого року той загін вже налічував до ста чоловік. Офіційно він входив до «мельниківців», але від Мельника він мав лише «Шефа штабу». То був молодий поет Олег Штуль-«Жданович».

– Брате, а які у вас відносини «отаманом Бульбою»?

– Власне, ні ділових відносин, ні конфронтації з «Бульбою ми не маємо. Проте, негативна дія загону виявилася небезпечною для УПА не лише самим явищем «отаманів». Боровець-«Бульба», як отаман того загону, став вести переговори то з більшовицькими партизанами проти німців, то з німцями проти більшовиків.

– А що сталося у селі Домінополь?

– У квітні сорок третього року вояки повстанського загону «Січ» звільнили від німецької окупаційної присутності кілька сіл Турійського району. Серед цих населених пунктів було польське село Домінополь.

Боровець-«Бульба» звернулося до місцевого населення з пропозицією сформувати у них військовий відділ, який би разом з ними тримав оборону проти можливого наступу німців. Такий загін із близько дев'яноста осіб було створено. Проте, їх мирне співіснування було нетривалим і завершилося кривавими подіями у Домінополі.

За версією командування загону «Січ», польські вояки почали передавати інформацію про повстанський штаб, його розташування, особливості охорони та плани наступальних дій проти німецькій поліції, а в ніч з десятого на одинадцяте липня спробували захопити його повстанський штаб. У відповідь «Бульбівці» наступного дня знищили польський відділ та все село Домінополь, що було його базою.

Другого дня на Домінополь виїхало вже сто п'ятьдесят вояків «Бульби». Вони провели ліквідацію польського штабу і польських «сексотів». За польськими даними вбитих поляків було приблизно дев'ятьсот осіб. Свої дії «Бульбівці» пояснили боротьбою з польськими «сексотами» та осередками польської самооборони, які тероризували навколишні українські села і були «випадковими базами» для німецько-польської поліції та радянських партизанів.

Те що сталося, «Тарас Бульба» пояснив так: «Ми не маємо наміру ліквідувати польське населення. Військове зіткнення, що сталося, було конечним у нашій власній обороні. На кров мирного польського населення не посягаємо». Ми ж маємо підтвердження того, що тоді сталося. «Бульбівці» виїхали на Бискупчин щоб провести ліквідацію «сексотів», рекрутованих німцями переважно з

польського населення. А знищили вони біля двох тисяч осіб.

Отже, на терені діяльності загону «Січ» протягом двох днів, відбулися антипольські операції, жертвами яких стало близько трьох тисяч осіб, більшість польське цивільне населення. Доволі масштабні втрати, яких зазнало польське населення під час цих нападів, і відверте небажання «бульбівців» розбиратися, хто був «сексотом», а хто ні, породили уявлення про особливий розмах їхньої акції.

Пізніше, в летючках, «Тарас Бульба» пояснив свої дії просто: «Заходи, що були вжиті до поляків деяких громад, були засобом забезпечення українського населення перед можливими в подальшому зрадами, і не будуть поширюватися на тих громадян-поляків, що стоять на ґрунті співпраці з нами. Закликаємо лояльне польське населення не піддаватися ворожій агітації і не покидати своїх осель, а спокійно працювати на своїх господарствах».

Роман Шухевич слухав Василя Сидора і обличчя йому темніло від гніву. Василь то помітив і змовк. Після довгого мовчання Шухевич промовив.

– Ну що маю сказати, товариство. Від дій керівництва УПА-Північ маємо досить вагомі позитивні результати. Дуже важливо продовжувати позитивну динаміку відносин з польським місцевим населенням. Ми не повинні бачити в них ворогів. А з військовими підрозділами вже як прийдеться. Є закони військового часу. Хоча необхідно враховувати думку політичного керівництва ОУН(б). А то означає, що ми повинні шукати точки дотику з поляками. А щодо «отамана Бульби»... Організуйте мені з ним зустріч!

Зустріч Романа Шухевича з Тарасом Боровцем відбулася через деякий час. Роман почав розмову з ним доброзичливо і товаристським тоном. Але без загальних фраз перейшов відразу до питання про вступ сотні «бульбівців» до УПА, мотивуючи це необхідністю об'єднання усіх українських патріотичних сил у єдину військову силу. Окреслив своє бачення завдань, які стоять перед Українською Повстанською Армією.

Тарас Боровець слухав Шухевича уважно, але періодично на його вустах висвічувалася чи то скептична, чи то глузлива посмішка. Роман на то не зважав, доки не закінчив пояснення про необхідність створення спільної армії. Після того, як Шухевич змовк, Тарас Боровець зі своєю посмішкою ще якусь мить мовчав, а потім задав Роману питання.

– Пане, Шухевичу, а ви можете мені сказати яке звання мали у гітлерівській армії?

– Зрозуміло скажу. Скажу навіть більше ніж ви запитали. Я понад рік воював у складі німецьких військ проти московських загарбників на чолі українського батальйону «Нахтігаль». В цих боях я звільняв українські міста і разом з батальйоном забезпечував проголошення Українського Уряду у Львові. А військове звання в той час я мав капітан, що відповідало українському званню сотник.

Тепер Боровець вже зовсім розців.

А Шухевич зрозумів, чому той не міг сховати посмішку коли його слухав. Він наперед смакував як заскоче його тим питанням. Тарас Боровець просто не розумів, що Роман то не мав за таємницю, а тим більше за злочин.

– До вашого відому, я не воював у гітлерівській армії, а лише у польській і воював проти гітлерівців. А військове звання маю генерал-хорунжий. Тож я не проти об'єднання, але на умові, що ваші підрозділи увійдуть до моєї армії. А то якось не зручно буде, коли капітан керує генерал-хорунжим! Присилайте своїх представників для підготовки питань про об'єднання.

Після цих слів Тарас Боровець-«Бульба» зі своїм супроводом сіли на коней і зникли в лісі. Коли Клим Савур і Василь Сидор підійшли до до Шухевича той посміхався своїм думкам. Потім поглянув на побратимів і промовив.

– Я думав він мудріший.

Вже пізніше Шухевичу доповіли що Боровець-«Бульба» знайшов спільну мову з Андрієм Мельником і став затятим «Мельниківцем». За домовленістю з Мельником, «Начальником штабу» загону став Олег Штуль-«Жданович», молодий, початкуючий поет. Роман Шухевич не чіпав «Отамана Тараса Бульби», доки той не став вести переговори і співпрацювати то з більшовицькими «партизанами» проти німців, то з німцями проти «партизан»

Це змусило Шухевича перервати «бойові подвиги генерала-хорунжого», і вжити до нього, а одночасно, його загону, відповідні заходи. Одного разу «Бульба», знаючи місцевість, поміг «союзним» більшовицьким партизанам вийти в Поліссі на тили УПА. Фактор несподіванки сприяв більшовицьким партизанам і допоміг завдати підрозділу УПА відчутних втрат. Шухевич миттєво зреагував на той зрадницький випад «Бульби», і доручив сотнику «Дорошу» провести з ним переговори про об'єднання загонів. Але

«Бульба» знову категорично відмовився. Тому «Дорош» в серпні сорок третього року, без участі «Бульби», провів зустрічі з вояками його загону і без жодного пострілу, понад шістдесят вояків загону «Бульби» перейшли добровільно до УПА. Решта вояків разом з «Бульбою» і Штуль-«Ждановичем» створили «Українську Національну Револьюційну Армію» (УНРА). Але вже на третьому місяці існування УНРА німці під час переговорів заарештували Боровця-«Бульбу» і відправили його до концтабору. То був безславний кінець «УНРА» і бойової діяльності «генерала-хорунжого».

Військові старшини, що перейшли до УПА з загону отамана «Бульби», одержали в УПА негайно старшинські пости. Поручника «Поль-Польового», що перейшов до УПА з загону організації полковника Мельника, Шухевич-Чупринка, як Головний Командир УПА, підвищив до рангу майора і призначив комендантом першої старшинської школи УПА на Волині, а опісля комендантом старшинської школи УПА «Олені» в Карпатах.

На початку грудня сорок третього року, після повернення Романа Шухевича з Волині, на конспіративній квартирі у Львові відбулось чергове засідання Проводу ОУН. «Тур» позитивно оцінив діяльність Крайового Проводу ОУН на ПЗУЗ у справі організації УПА і запропонував на базі УНС «створити УПА на території Галичини». Він також дав позитивну характеристику «Климу Савуру», відмітивши, що він серед учасників УПА користується великим авторитетом».

Сотні «Блакитного» і «Білого» добровільно приєдналися до УПА: одна майже повністю, друга в

більшості. Учасники сотні, що відмовились – створили під командою штурмбанфюрера Бігельмаєра окремий загін для боротьби з більшовицькими загонами під назвою «Український Легіон Самооборони».

Роман Шухевич, як Головний Командир УПА й Голова Проводу ОУН, пробував вести переговори з проводом польського підпілля, щоб спонукати його припинити злочинну протиукраїнську дію польських шовіністів. Але з цієї спроби нічого не вийшло. Не спинило польського протиукраїнського шалу й розповсюжене застереження українського підпілля. Зважаючи на це, Шухевич дав наказ частинам УПА і сітці ОУН провести відплатну акцію. В наслідку тієї акції при кінці першої половини сорок четвертого року понад п'ять тисяч польських бандитів заплатило своїм життям за здійснені ними злочини супроти українського народу. Були це в основному члени польських банд, польського підпілля і польські «фолькс-дойчі», часто члени Гестапо. Всім полякам на Західноукраїнських землях була поставлена вимога повертатися негайно в Польщу...

Дошкульний удар відплатної акції перелякав поляків. До приходу більшовиків, у званій «дикій» репатріації, майже пів мільйона поляків втекло із ЗУЗ. Решта, зважаючи на вплив українського підпілля й не маючи вже тієї важливої підтримки у боротьбі проти українців, що її давали польські «райхсдойчі» й «фольксдойчі» в німецькій окупаційній адміністрації й німецькій поліції, репатріювалася до Польщі в перших роках більшовицької окупації.

Мадярські та румунські питання не були такими гострими і нагальними до виконання, але постійно виникала необхідність захищати українське населення й від цих тимчасових загарбників, які почали володарювати на українських теренах, як у власному домі.

Союзник гітлерівської Німеччини, Румунія, отримала від гітлерівської Німеччини частину української землі між ріками Дністер і Буг. Румуни назвали цей регіон «Трансністрією», яка в майбутньому мала стати частиною румунської держави, й обсадили її своїм адміністративним апаратом. Відомі своїм бажанням шукати легкої наживи, румуни кинулись грабувати українське населення «Трансністрії» і, маючи на думці майбутню приналежність цієї частини української землі до Румунії, почали переслідувати, арештовувати, а то й розстрілювати українських патріотів.

Формального договору не підписано тому, що ГК УПА вимагало від румунів офіційного признання, що «Трансністрія», Буковина й Басарабія є невід'ємною частиною української території, а румуни на це не погодилися. Але фактичне перемир'я було впроваджено швидко. Румуни перестали переслідувати українських самостійників, членів УПА й ОУН, та почали гамувати грабіжницькі інстинкти румунських урядовців і румунської «солдатески».

Ворожі прояви мадярів до українців стали підсилювати поляки, що мали зв'язки з мадярськими старшинами, пригадуючи їм «братню» допомогу поляків у боротьбі проти Карпатської України. Мадярські солдати почали гуляти по українських селах, грабувати й вбивати

людей, а зловлених членів революційного підпілля вішати, як це робили мадяри й у час першої світової війни. Від рук мадярів загинули кілька українських священиків.

Захист прийшов від УПА. Головний Командир Шухевич- «Тарас Чупринка» дав наказ загонам Української Повстанської Армії приборкати мадярську солдатню збройно. Відділи УПА провели низку дошкульних ударів по мадярських частинах: в квітні сорок четвертого на теренах Калушини розгромлено загін мадярського війська, що грабував село Копанки. Серед кількадесяти вбитих мадярів розпізнано й кількох поляків і польок з Калуша в мадярських одностроях. Наступного дня відділ УПА знищив «каральний» загін мадярського війська, що з двома танками виїхав на відплатну акцію. Дошкульні удари загопи УПА завдали мадярам також у Долинщині, Скільщині, Станиславівщині, Коломийщині, та на Волині. При одному наскоку УПА на мадярський відділ, що рухався головним шосе в Галичині, згинув мадярський генерал зі своїм почтом.

Таку мову мадяри зрозуміли швидко. Першим попросив в УПА перемир'я мадярський комендант Дубна, написавши листа до Головного Командира УПА карпато-руською мовою, коли вислані ним в район гурбенських лісів мадярські каральні загопи зазнали дуже важких втрат при зустрічі з відділами УПА. За його прикладом пішло мадярське військове командування в Карпатах.

Отримавши поразки в боях, головна команда мадярської армії запросила перемир'я. Після переговорів Головного Командування УПА з головною командою мадярської армії, в Будапешті, було підписано перемир'я

між українськими й мадярськими військовими частинами. Від того часу мадяри поводитися лояльно на цьому терені. Перепускали відділи УПА через вузлові лінії, що їх охороняли стережуть, повідомляли про небезпеку зі сторони німців, перестали грабувати цивільне населення. Такий стан тривав до кінця німецької окупації.

Таким чином під час надлюдської боротьби проти гітлерівської і радянської навали українським повстанцям довелось дати відсіч ще й трьом малим претендентам на українські землі: полякам, мадярам і румунам.

Весною сорок третього року, коли Українська Повстанська Армія вже зі зброєю в руках відкрито виступила проти німецьких окупантів і стала поширювати свої військові дії проти німецьких загарбників на територію Галичини, Андрій Мельник звернувся з меморіалом до Гітлера, пропонуючи створення у рядах німецької армії окремих українських військових частин.

Його меморіал залишився без відповіді. Але через деякий час німецький губернатор Галичини Вехтер запропонував голові Українського Центрального Комітету професору Кубійовичу план організації окремої української дивізії. Однією із умов її створення, Вехтер офіційно проголосив, що дивізія повинна бути противагою Українській Повстанській Армії. Цей аргумент наполегливо підкреслювали при кожній нагоді, як у німецькій, так і в українській пресі на окупованих німцями теренах. При цьому саму УПА піддавали злісному шельмуванню на

прилюдних виступах та в летючках, які розповсюджувалися по всій Галичині.

Роман Шухевич-«Чупринка», Головний Командир УПА на ті заяви не зважав. Навпаки, він демонстрував своє розуміння самому факту створення дивізії. На те він мав дві причини. Перше – молодь Галичини в жодному випадку не сховаєш від війни. Вона буде мобілізована чи то до німецької, чи до радянської армії, що однаково зле. Українські юнаки будуть розпорошені по військових підрозділах чужих армій. І друге – якщо дванадцять-п'ятнадцять тисяч українських юнаків будуть зосереджені в одному військовому підрозділі і отримають вишкіл та зброю у німецькій армії, яка вже програє війну, то вони пізніше зможуть увійти до Української Повстанської Армії.

При цьому, до українських політичних організаторів дивізії від відносився різко негативно. Одна справа створити українські військові частини у німецькому вермахті весною сорок першого року, коли німецька армія розбила польських загарбників України і розпочала війну з московськими поневолювачами Українського народу, тобто по суті воювала проти ворогів України. То був час, коли українці були впевнені, що Німеччина поставиться прихильно до створення суверенної Держави України. А українські військові частини, стануть основою Української армії, яка стане військовою потугою Держави.

І зовсім по іншому виглядає прагнення української еліти до спілки з Німеччиною у сорок третьому році, коли та грубо і цинічно знищила паростки державної незалежності України. А колоніальна політика Німеччини на українських теренах стала очевидною. А до того ж стала

очевидною вірогідність її поразка у другій світовій війні від армій союзників.

Проте Роман Шухевич не оголосив полковника Мельника й керівника «Фронту Національної Єдності» Палієва національними зрадниками. А на дивізію, яка створювалася, мав свої плани, у які він посвятив лише Євгена Побігушого.

Ще до активної фази створення дивізії, Шухевич запросив Євгена на зустріч, де вони всебічно обговорили ці плани. Шухевич почав здалеку.

– Євгене, як ти відносишся до створення дивізії Галичина?

– Романе, я людина військова, але мені не однаково у якій армії служити. Саме тому у сорок першому році я вийшов з німецької армії і став вояком українського військового формування. Тоді мені багато друзів і знайомих сміючись говорили, ну і що ти виграв з того? Але я не грав, я з дитинства мріяв бути військовим, але служити хотів своєму народу, а не чужій армії. Що стосується «Галичини», мені видається, що Мельник з Палієвим запізно взяли до створення Української армії. Вона вже не принесе користі німцям і знеславить себе перед українцями. А яка твоя думка з цього приводу?

Шухевич уважно слухав Євгена і думав про те, що він мало знає Побігушого, особливо як патріота України. Роман завжди поважав Євгена, але зовсім за інші чесноти, яких у того було достатньо. А от те, що для нього Батьківщина було не пусте слово, він якось не думав, цінуючи у побратима в першу чергу чесноти талановитого офіцера і сміливого вояка.

– Повинен сказати тобі, Євгене, ми маємо однакові думки з цього приводу. До вояцтва, яке зголосилося йти в дивізію, я відношуся з пошаною, як до щирих українських патріотів. Вони вірять, що саме в рядах дивізії «Галичина» вони зможуть в існуючій ситуації найкраще служити Україні й українському народові. Ти добре пам'ятаєш, що в сорок першому році, створюючи ДУН, ми мали такі ж сподівання. Але тепер...

Брате, я хочу тобі сказати про моє відношення до тих, хто створює «Ваффен СС Дивізії Галичина». Я вважаю, що цих людей, об'єднують пронимецькі погляди на завдання і методи української визвольної політики в умовах німецької окупації. Ці діячі, а особливо та її частина, що складена з комбатантів, душею яких є Дмитро Паліїв, дуже активізувалася у зв'язку з планом німців утворити з галицьких українців дивізію «Галичина».

У мене склалося враження, що комбатанти колишньої УГА задумали в цьому випадку повторити свій експеримент з першої світової війни. Тоді через формуцію Українських Січових Стрільців вони дійшли до створення Української Галицької Армії. А тепер мають надію через дивізію «Галичина» дійти до створення Української військової сили, яка змогла б повести боротьбу за Українську Самостійну Державу. Але вони роблять невірну ставку, німці вже програли.

До речі, Євгене, як ти відносишся до створення дивізії «Галичина»?

– Розумієш, друже-командире, мені складно визначитися вже тому, що я прийняв рішення на користь УПА. Тут зі мною поряд мої побратими, з якими я був не в одному

бою... З іншого боку керівництво дивізії ставить завдання, які мені близькі...

– Брате, я розумію тебе з півслова. Більшість людей, що йдуть в дивізію, не мають світогляду наших побратимів. У всякому разі багато з них менше думають про майбутнє України, а більше про свої зиски і майбутні блага. Але це українські люди, з яких можна зробити патріотів. І чим більше їх буде, тим вірогідніша можливість, що дивізія стане на нашу сторону.

– Романи, ти вважаєш, що тепер інший час і молодь повинна йти до УПА? У ліс може піти не кожний. У всякому разі, перебування в лісі це не для міської молоді. Проте, річ навіть не в тому. Перед ними інший вибір, яку армію вибрати: німецьку чи московську, і вони вибирають німецьку. А потім, пізніше, частина з них може й поповнити УПА...

– Повністю погоджуюся з тобою, але... Розумієш, брате, на кожного українця-галичанина страшне враження справило знайомство з червоною армією у тридцять дев'ятому році.. Адже це не армія, Це юрби неандертальців, яким дали в руки сучасну зброю і дозвіл пити кров людську! За короткий час її перебування на наших теренах вона принесла скільки горя львів'янам, що і через роки більшість українських сердець буде горіти вогнем помсти. Ти згадай сорок перший рік і понад тридцять тисяч невинно забитих львів'ян в тюрмах. А триста тисяч репресованих і відправлених до Сибіру! Вони і тепер там волають допомоги і помсти...

Євген, здавалося, захлинувся від болі спогадів і замовк. Мовчав і Роман. Він, на відміну від побратима, то

бачив власними очима, і серед гори забитих людей шукав у в'язниці і знайшов свого рідного брата. Чи це можна забути!.. І він живе помстою, деколи йому навіть стає моторошно від того, що той біль не покидає його серце.

– Що я тобі маю відповісти брате, ще маємо час помститися, але мені деколи не зрозуміло чому Бог дає можливість цим не людям перемагати...

Вони ще якийсь час помовчали, кожний згадуючи своє, потім Роман повернувся до перерваної розмови.

– Розумієш, брате, щоб через деякий час дивізія влилася в Українську Повстанську Армію, основна маса вояків повинна бути патріотами України, а не Німеччини. А ще потрібно мати в дивізії командирів серед українців, тих, що вже мають беззаперечний авторитет і поведуть за собою переважну частину вояків дивізії, якщо не всіх. Саме таких командирів в дивізію треба направити першими.

Побігущий, ще не розуміючи, подивився на Шухевича. Він хотів запитати у нього, чи має той когось на увазі, чи чекає пропозиції від нього. Але Роман випередив його.

– Тепер про це вести мову немає жодного сенсу, Євгене. А отримати власну цілісну дивізію, яка стала б ядром української армії нового зразку, то було б перша кляса! А ще би вона отримала гідний військовий вишкіл і зброю, а потім влити її в УПА! Ото би вже було потужне військо для боротьби за Самостійну Соборну Україну! А тепер уяви: німці відступають, а ми, маючи таку армію, звертаємося до союзницьких військ США, Британії, Франції і підписуємо союзницькі угоди!..

Роман то говорив з таким захватом, що Євген здивовано поглянув на завжди врівноваженого командира, намагаючись зрозуміти – чи той вірить в те, що говорить, чи сміється над собою. Роман подивився на побратима і похитав головою.

– Так, брате, таке можливо лише уві сні. Куди Рузвельт і Черчіль дінуться від Сталіна. Америка після Гітлера має борг у Японського імператора. Ми їм там нічим не допоможемо, а Сталін допоможе...

Але аналізуючи хід думок Шухевича, Євген зрозумів з якою метою той закликав його на розмову.

– Командире, то ти маєш...

– Так, Євгене, я маю на увазі в першу чергу тебе, а інші кандидатури обговоримо.

– Командире, чи я маю можливість обдумати твою пропозицію, чи то наказ?

Шухевич поглянув на побратима, на хвильку задумався, згадавши свою розмову зі Степаном Бандерою.

– Ні, брате, то не є наказ. Але і не прохання. Я кращої кандидатури для головного таємного представника УПА в дивізії не бачу. Якщо ти запропонуєш кандидатуру, здатну виконати завдання в дивізії, зміст якого поки що ми самі не знаємо, я погоджусь. В УПА без тебе буде досить тяжко...

Ти знаєш Євгене, я раптом згадав нашу розмову з Провідником. То був тридцять дев'ятий рік. Степан тільки звільнився з польської в'язниці, а я не відійшов від поразки у Підкарпатській Україні. Тоді Степан завів розмову про використання німецького фактору у творенні нашої Держави. Він був налаштований досить оптимістично, і я його підтримав. Але сказав йому, якщо німці робитимуть

спробу нас використати, то і ми зробимо теж саме. От тепер настав час нам використати німців.

– Романе, я маю час подумати?

– Маєш.

Обидва побратими надовго замовкли. Потім взялися детально обговорити питання, пов'язані зі створенням дивізії «Галичина». Командир УПА почав з питання, яке вважав головним – завести в дивізії максимум патріотично налаштованих українців. Після обговорення Євген Побігущий дав згоду стати неформальним лідером дивізії.

Безпосередня робота по створенню дивізії розпочалася в березні сорок третього року. Розпочав її губернатор Дистрикту «Галичина» бригадефюрер СС Отто Вехтер, який прихильно ставився до українського національного руху. Він налагодив співробітництво з Українським Центральним Комітетом, яким опікувався Володимир Кубійович і попросив у Генріха Гімлера дозволу на формування поліційного полку «Галичина». Той підтримав ініціативу Вехтера і запропонував у подальшому розгорнути полк у дивізію. Цю роботу доручили спеціально створеній у Львові Військовій Управі, яку очолив галицький німець Альфред Бізанц, колишній полковник Української Галицької Армії, людина поважна і досить знана у Західній Україні. А секретарем Управи став – сотник УГА Осип Навроцький. Членами Управи стали авторитетні галицькі достойники, в тому числі отець Василь Лаба, який очолив відділ душ пастирства. Повноваження Управи були мінімальні, навіть ті поради, котрі вона давала німцям, досить часто

залишалися без уваги. Поза тим, створення дивізії розпочалося.

Рядовий і найнижчий командний склад комплектувався з українців-галичан, командні посади від командира батальйону і вище переважно обіймали німці через брак вищих офіцерських кадрів серед українців. Командиром дивізії призначили бригаденфюрера СС Фріца Фрайтага, начальником штабу – майора Вольфа Гайке, представником Бойової управи в дивізії – сотника Дмитра Паліїва.

Вербуючи галичан до дивізії, німецькі пропагандисти й уповноважені Військової управи переконували, що йдеться про боротьбу проти найнебезпечнішого ворога української нації – більшовиків, і про боротьбу за Україну. За дорученням Шухевича багато членів ОУН пішли до дивізії, щоб здобути там військовий, а в першу чергу підстаршинський і старшинський вишкіл. А при відступі німецьких військ з України вони мушили перейти до УПА. Щоб то відбувалося природно, Шухевич налаштував членів ОУН, щоб в Дивізії серед вояків панувала щира дружба. Таким чином, Шухевич отримав можливість з першоджерел знати все про формування дивізії.

Українська дивізія отримала назву: чотирнадцята гренадерська дивізія фронтових військ СС «Галичина». За нацистськими законами членами СС могли бути виключно особи, які мали бездоганне расове походження та навіть «арійську» зовнішність. Значні втрати серед живої сили змусили німців брати на службу у війська *Waffen SS* іноземців. В сорок третьому році дивізій СС, сформованих із хорватів, латишів, естонців, угорців, французів, італійців, азербайджанців та інших, було близько половини. Вони

входили до складу військ «Ваффен СС» Німеччини і були військовими, а не каральними формуваннями.

На території Східної Галичини про створення Української дивізії «Галичина» німецька окупаційна влада оголосила в кінці квітня сорок третього року. На цій території окупаційний режим у роки Другої світової війни відрізнявся від того, що був запроваджений на теренах Радянської України.

Українську дивізію було створено двадцять восьмого квітня сорок третього року після того, як німецькі війська зазнали поразки у сталінградській битві. Вже в липні у Львові відбувся парад рекрутів до дивізії СС «Галичина». На цьому заході виступив з промовою губернатор Галичини доктор Вехтер. Цивільне населення прощалося з добровольцями. Рекрути вийшли на парад в українських вишиванках. Вітати добровольців вийшло все населення міста Лева в тому числі вся трупа Львівської Опери.

Після параду добровольці поїхали потягом на вишкіл.

Понад вісімдесят тисяч українських чоловіків, переважно молодь, добровільно зголосились вступити до дивізії. Близько тридцяти тисяч не пройшли відбір. Після відбору у навчальні табори відправили понад сімнадцять тисяч осіб. Вони сподівалися, що дивізія стане основою для формування українських військових частин, які зміцнять Українське військо у боротьбі проти радянських військових сил. Серед добровольців були й такі, що вступали до лав дивізії, щоб уникнути примусового вивезення на роботу до Німеччини чи покинути території, на які могли невдовзі

повернутися радянські війська. Були й примусово мобілізовані.

Для вишколу майбутніх вояків дивізії було організовано сорок п'ять таборів, розташованих у Польщі, Франції, Нідерландах, Німеччині. Головною базою був спочатку табір у Гайделягері, а згодом – у Нойгаммері. Сімнадцятого червня сорок третього року колишні офіцери та підофіцери першими відправилися на перепідготовку: піхотинці – в Лешани, артилеристи – на полігон в Бенешов у Чехії, піхотні артилеристи – в Бреслау-Лісса в Сілезії. Відправляли також у Брно і на польський військовий полігон «Гайделягер» біля Дембиці. На двадцяте вересня дивізія реально мала у своєму складі біля тринадцяти тисяч осіб. Серед них було понад двісті шістдесят офіцерів, та біля семисот підофіцерів.

Після закінчення рекрутської перепідготовки і прийняття присяги в Гайделягері найздібніших рядових скерували до підстаршинських шкіл. Відчувалася нестача українських командних кадрів, тому дивізійний штаб домогся дозволу вислати в офіцерські школи кількасот молодих кандидатів, що не мали бойового досвіду, необхідного в таких випадках.

Всі, хто пройшов перепідготовку в одному з навчальних таборів у австрійському Тіролі, дістали відповідні звання, що не завжди відповідали тим, які вони мали в інших арміях. Найвище звання майора отримали: командир дивізіону важкої артилерії артполку Микола Палієнко і командир двадцять дев'ятого піхотного полку Євген Побігущий.

Католицькі, а потім і православні священники взяли опіку над дивізією, тому УГКЦ, заохочували добровольців до вступу в дивізію. ОУН(б) офіційно виступало проти формування дивізії і навіть закликала не вступати до її лав. Натомість ОУН(м), навпаки, закликала молодь вступати до лав дивізії, розглядаючи це формування як можливість для збройної боротьби проти Радянської армії.

Дивізія не входила до структури Allgemeine SS, яка брала участь у голокості й інших каральних операціях на окупованих територіях і не мала права воювати проти Франції і Британії. Вона була призначена для бойових дій на фронті поруч із Вермахтом, де в той час служило за різними оцінками, понад мільйон вихідців із Радянського Союзу. То були переважно росіяни за національністю, які служили у Російській визвольній армії генерала Андрія Власова.

Щоб не пропагувати ідею незалежності України, дивізія не мала права називатися «українською», а так як вона складалася з жителів, які раніше були громадянами Австрії, тобто з «австрійських галичан», її назвали «галицькою». Герб України – Тризуб – був тільки на прапорі дивізії, а основною відзнакою дивізії став «галицький лев». Командиром дивізії було призначено бригадефюрера СС Вальтера Шиммана, якого пізніше змінив бригадефюрер СС Фріц Фрайтаг. Дивізія увійшла до складу «Waffen-SS» разом з іншими національними формуваннями, але для неї було зроблено виняток.

Дивізія «Галичина», як військовий підрозділ, стала українською у німецькій армії, а не німецькою, складеною з українців, що знайшло відображення у назві, зовнішніх

відзнаках і в командному складі. Відзнаками приналежності до війська служили не блискавки, як в інших підрозділах, а золотий чи срібний лев. Однострої мали блакитний а не чорний колір. Використовувати тризуб не дозволили. Отримали вишкіл і стали офіцерами двісті українських вояків дивізії. Пізніше вони перейшли в УПА. Щоб потім воювати з Москвою і не з ким іншим.

Належність до німецьких збройних сил зовсім не означала, що дивізійники поділяли ідеологію націонал-соціалізму. «Ми боролися за незалежну Україну. Я навіть у думках не хотів, щоб червона наволоч топтала рідну землю...» – пояснював один із бійців дивізії «Галичина» Степан Мовчан причину вступу до дивізії. Як правило, це були українські патріоти, які вбачали в дивізії ядро майбутньої української армії. Їхній світогляд і цінності визначалися ще й тим, що вони були здебільшого віруючими людьми, у дивізії були свої капелани, які опікувалися релігійними потребами військовиків.

Особлива увага приділялася освоєнню трофейної радянської зброї, яку привезли з фронту. Навчання відбувалося за допомогою перекладачів. Рекрути самі прибирали приміщення, у яких проживали. Для виконання всіх інших господарських робіт використовувався спеціальний обслуговуючий персонал. Добровольців добре харчували, втікати ніхто не збирався. Атмосфера між військовими була доброзичливою, щотижня вони отримували платню в розмірі десять марок. Це була невелика, та все ж підтримка в ті скрутні часи.

Дивізія мала всі види зброї, включаючи танки. При її формуванні Управа настояла на тому, що не в цілому, ні її

окремі її частини не можуть бути використані проти власного народу. Німецьке командування повинно було забезпечити матеріально членів родин учасників Легіону.

Провівши річну підготовку, наприкінці червня сорок четвертого року німецьке командування направило дивізію військ СС «Галичина» в Ожидів і Красне, а звідти вона вирушила в район свого розгортання під Бродами. У липні сорок четвертого року дивізія у складі тринадцятого армійського корпусу четвертої танкової армії німецької групи армій «Північна Україна» взяла участь у битві під Бродами. Шандрук до бою в Бродях зв'язався з англійськими керівниками і провів переговори про перехід дивізії до їхніх військ. Швеція надала дозвіл на переліт вояків дивізії через свою територію. Але все вирішував перший бій.

Дивізію, яка вперше виходила в бій, німці кинули проти досвідченої радянської Червоної армії, і вона зазнала повного розгрому. Керівник від німців під час бою в Бродях втік. У боях дивізія перебувала десять днів. За цей час з одинадцяти тисяч українських вояків загинули близько восьми тисяч. Вийшли з оточення лише близько трьох тисяч. Тринадцятого серпня, згідно з наказом із Берліна, залишки дивізії повернулися до табору в Нойгаммері. Там дивізія «Галичина» була переформована в дев'ятнадцяту українську, а пізніше в першу українську незалежну армію. Але більшість із тих, хто вижив, пішли в Українську повстанську армію.

У квітні сорок п'ятого року дивізія деякий час воювала на фронті поблизу замку Гляйхенберг в Австрії. Наприкінці квітня її вивели зі складу військ СС і створили з

неї першу дивізію Української національної армії (УНА). Після капітуляції Німеччини дивізія в італійському місті Ріміні здалася у полон англо-американським військам і була інтернована. У травні-червні 1947 року українські вояки були переведені в Англію, а через кілька місяців їх звільнили.

Після сорок восьмого року вояків дивізії прийняли у Британії, США, Канаді, Австралії, Аргентині й інших країнах. Цьому сприяло те, що генерал «Першої Української дивізії УНА» Павло Шандрук мав зустріч із папою Римським Пієм XII, під час якої пояснив історію створення дивізії, її мету, за що вона боролася і чим відрізнялася від німецьких формувань СС. Тоді папа роз'яснював західним урядам, що дивізія була галицькою, а її вояки до тридцять дев'ятого року були колишніми підданими Польщі, тож не підпадали під ялтинську домовленість щодо репатріації. Цим він посприяв тому, щоб вояків дивізії не передали радянським репатріаційним місіям. Це й врятувало їх від заслання у табори Гулагу.

В той час, коли Євген Побігущий разом з багатьма українськими патріотами розпочинав вишкіл вже з третім військовим підрозділом українських вояків, які мали воювати у лавах одного загарбника України проти другого, Роман Шухевич на чолі Української Повстанської Армії продовжував війну з німецькими поневолювачами.

Розділ четвертий.

Болючі втрати

Побратимів.

Життя Богдана Бандери з перших днів відрізнялося від життя інших дітей, які жили у селі, з якими він спілкувався. Це не було пов'язано з його зовнішніми фізичними особливостями чи його характером. На нього, як потім і на його подальше життя, наклали свій відбиток спочатку неординарні події, які відбулися у сім'ї, а вже потім, особистості батька і старшого брата.

Їх батько був відомим громадсько-політичним діячем, священником Української греко-католицької церкви. У вісімнадцятому році він організував українську владу у Калуші, формував українські військові загони із селян. Був депутатом Української національної Ради Західноукраїнської Народної Республіки у Станіславові. У дев'ятнадцятому році приймав участь у боях за Українську Народну Республіку військовим капеланом дев'ятого полку, третьої Бережанської бригади другого корпусу Української Галицької армії. У двадцятому році повернувся з війни членом Української Військової Організації.

Молодший син у сім'ї Богдан народився четвертого квітня дев'ятнадцятого року в селі Старий Угрин Калуського району Івано-Франківська області, в той час коли батько воював за Україну. Виховання дітей лягло на плечі мами. Вона була для дитини і мамою, і татом одночасно. Коли Богдану виповнилося два роки, його мама померла при родах восьмої дитини. З того часу вихованням

братів і сестер займалися переважно старші сестра Марта-Марія і брат Степан.

У тридцятому році батько був заарештований польською владою разом з братом Степаном. А двадцять другого травня сорок першого року батька заарештувала Радянська влада. Енкеведісти вивезли його разом з доньками Володимирою і Оксаною до Києва. На слідстві отець Андрій визнав себе націоналістом прихильником боротьби проти радянської влади і був розстріляний у Києві в сорок першого року. Тож не було дивно, що Богдан піс під впливом старшого брата, який різко вирізнявся серед однолітків.

Дитячі роки Степана Бандери пройшли під впливом подій першої світової війни та Українських національно - визвольних змагань сімнадцятого - двадцятого років. Він рано вступив до Української Військової Організації. В той час на нього склала незабутнє враження розповідь про героїзм члена УГА Ольги Басараб, яка загинула під час тортур у польській тюрмі Львова. Чотирнадцятирічний Степан почав проводити над собою такі самі тортури, яких зазнала Ольга Басараб. Він готував себе до майбутніх тортур і катувань польської влади. Він брав військовий ремінь з металевою пряжкою і бив себе по плечах приговорюючи при тому: «Якщо не виправишся, будеш знову битий, Степане! Ти собі занадто вже розібрав!». Вже двадцятирічним затискав собі пальці в одвірках до крові. Притискав собі долоні до розпеченої лампи і кричав до себе «Признавайся Степане!» І сам собі відповідав «Не признаюся!»

Одного разу він розлив суп на долівці а потім почав його їсти, примовляючи, може і таку юшку ти будеш змушений їсти. Пізніше Богдан зрозумів що Степан вже будучи членом УВО, готував себе до майбутніх можливих тортур і вчив себе їх переносити. Така поведінка старшого брата налаштувала молодшого на майбутні страждання і боротьбу.

Він, як і Степан, ще з дитинства брав приклад з батька, завжди слухав його розповіді про військові звитяги вояків Української Галицької армії. Розпитував батька про встановлення на Галицьких землях Західноукраїнської Народної Республіки...

Навчався Богдан в Стрийській та Рогатинській гімназіях. В той час став членом ОУН і взяв псевдо «Митар». На початку сорокових років майже вся велика сім'я Бандер була в тюрмах, спочатку в польських потім у «совецьких» та німецьких концтаборах. В сороковому році, коли прийшли «перші» совіти, під загрозою переслідування за членство в ОУН, Богдан покинув рідний дім і розпочав «мандрівне» життя підпільника. В сороковому році він став членом Станіславського обласного проводу Юнацтва ОУН.

В тому ж році він вдало перейшов західний кордон радянської України і зупинився на проживання у місті Холм, де став навчатися у тамтешній гімназії. У червні сорок першого року взяв участь у проголошенні в Калуші Акту відновлення Української держави. Незадовго до початку радянсько-німецької війни, коли ОУН засилала до Центральної, Східної та Південної України свої «похідні» групи, долучився до однієї з них і разом з іншими представниками західної України пішов на Миколаївщину.

Під час походу група ОУН, до якої належав Богдан Бендера, зустрілася біля Вінниці з батальйоном Нахтігаль, Романа Шухевича. Роман закликав брата Провідника на розмову.

– Ну що, пане-брате, розповідай, як справи військові і партійні. Зустріну друга-провідника, то він одразу за тебе запитає. Маєш конкретний напрям походу? Де маєш зупинитися? Чи зустрінуть там побратими, чи прийдеться вживатися серед чужих?

– Пане провіднику, я визначився з місцем підпільної роботи ще у Львові. Пан Маланюк організував мені зустріч з Миколою Аркасом. А він, як ви знаєте, родом з Миколаївщини.

– Так, друже, я добре знайомий з обома братами Аркасами, правду сказати, зі старшим ми спілкувалися більше, особливо при підготовці війни з мадярами на Закарпатті. До речі він скоріш дядько молодшому, але то їх сімейне. На жаль він рано пішов із життя. А з Миколою молодшим мене теж познайомив Маланюк. То ти зупинишся на Миколаївщині?

– Так, недалеко від Миколаєва знаходиться село Христофорівка, то бувший маєток адмірала Аркаса, діда Миколи Аркаса. Там у нього багато друзів серед місцевих жителів. Пан Микола назвав до кого я повинен звернутися, щоб там вжитися, не відкриваючи попервах себе...

Зупинився у селі Христофорівка Миколаївської області. На початку сорок четвертого року Богдан був призначений провідником у Баштанському районі. У зв'язку з цим він змінив місце проживання і оселився у селі Піски в дівчини Моті. Ця круглолиця невисока дівчина

років вісімнадцяти, жила у верхній частині села «з боку плавнів». Вона входила до гуртка жінок села очолюваного Галею Боровик, які були «симпатиками» оунівців.

Свою підпільну діяльність Богдан розпочав з того, що рекомендував юнакам вступати до червоної армії і знаходити там нових членів для ОУН. Одночасно на місцях агітував бажаючих вступати у збройні «боївки». Молодим хлопцям Богдан розповідав про Українську армію і пропонував їхати на Волинь воювати у її складі проти загарбників. Його безпосереднім керівником був підпільник на псевдо «Директор». Коли стало питання про «псевдо», він надто не заморочувався і назвав своє справжнє ім'я – «Богдан». Річ в тім, що в Східній Україні ім'я Богдан зустрічалось досить рідко, тож могло бути і псевдо.

Зв'язок між «Богданом» і «Директором» здійснювала Домна Яковлева. «Директор» підпорядковувався підпільнику на псевдо «Юрко». Це був Василь Кук, якого для організації підпільної роботи на Південь України направив Роман Шухевич. Василь Кук спрямовував роботу Крайового проводу, центр якого знаходився у Дніпропетровську. «Юрко» направляючи Богдана в Баштанський район визначив для нього головним завданням займатися пропагандою ідей ОУН серед молодіжних організацій.

Молодь відразу визначили, що Богдан не місцевий. Увагу привертала і деяка неприродність поведінки нового керівника ОУН Баштанського району, його манера одягатися і навіть відношення до одягу. Богдан Бандера носив «завжди розстібнуте» сіре пальто, вбирався у темно-синій костюм, а штани його постійно були «по коліна у грязюці».

То було не всім зрозуміло, але мало своє пояснення. Більшу частину життя він проживав на Львівщині, де досить рідко бувають вітри такі, як на Степовій Миколаївщині. Богдан не вмів ходити по багнуці. Ґрунти на Львівщині супіщані, і там немає такого багна восени і весною, як на чорноземах півдня України. Ходив він повільно, «по-дівочому, маленькими кроками». Руки тримав розведені у боки, долонями від себе, пальці рук були завжди розчепірені й постійно рухалися. А це лише підкреслювало його індивідуальні особливості...

У жовтні чи листопаді сорок третього року «Богдан» прийняв участь у замаху на німецького поліцая. Рятуючись від переслідування гестапівців у Миколаєві, він разом з Яковлевим, Чухлібом та Хвилею приїхали у село Піски. Увечері, коли вони зібралися у хаті Ніни Яковлевої, до них увірвався поліцейський разом зі старостою села – далеким родичем Яковлева. Поліцейський вихопив зброю і наказав підняти руки вгору. Як тільки почався обшук, «Богдан» блискавично вихопив у поліцейського гвинтівку, а Хвиля вистрілив поліцаю в голову і прострелив вухо. Після цього підпільники вибігли з будинку і розійшлися в різні боки по місцях свого проживання.

В сорок четвертому році Запорізьку, Миколаївську та Херсонську область радянські війська звільнили від німців, і тут розпочалося відновлення радянської влади. Керівник Баштанської підпільної організації «Богдан» передав через зв'язкову підпільникам, щоб вони готували собі «ями-криївки». У таких «ямах» вони повинні перечекати зміну влади, а потім легалізуватися під виглядом колишніх радянських партизанів. «Богдан» сам

підготував собі таку «криївку біля села Піски Баштанського району.

Перше, чим зайнялося НКВС, повернувшись на Україну, це виявлення і знищення Оунівського Підпілля Миколаївщини. Заарештований підпільник Кононов на слідстві НКВС назвав дев'яносто відомих йому оунівців у Дніпропетровській та Миколаївській областях, у тому числі керівників Дніпропетровського крайового і Миколаївського обласного проводів.

Першими були розстріляні його керівник «Директор» та заступник Павла Микитенка «Микола». А сам Микитенко, який був особисто знайомий з Богданом Бандерою, пішов на співпрацю з НКВС. Незважаючи на це, вже в лютому сорок п'ятого року він отримав десять років виправно-трудових таборів «за зраду Батьківщини». «Доблесні енкеведісти» не заморочувалися тим, що діяльність підпілля була направлена проти німецьких загарбників. Для них було досить того, що то було підпілля ОУН(б).

На допитах у НКВС місцеві підпільники, розповідаючи про оонівську підпільну мережу, давали свідчення про керівника Баштанської організації «Богдана». Але жоден з них – ні Олександр Яковлев, ні Павло Микитенко, ні Любомир Аліман – не знали точно, з ким насправді вони мали справу і звідки він прийшов до Баштанки.

Чітких офіційних документів, про «Богдана» НКВС не мав і не міг вибити відомості про нього із арештованих підпільників. Вони отримали лише декілька непрямих документальних свідчень. Олександр Яковлев на допиті

НКВС тридцятого травня на питання про Богдана Бандеру відповів: «Ходили чутки, що він убитий». Скоріш за все відповідало дійсності свідчення начальника четвертого відділу «Смерш» третього Українського фронту, який у протоколі допиту Яковлева від тридцятого травня зробив лаконічний запис: «Один з учасників ОУН(б), керівник Баштанського відділення, «Богдан», за чутками – вбитий». А двадцять восьмого червня сорок четвертого року на письмовий запит відповів, що «Богдана» на Миколаївщині немає.

Першою про смерть «Богдана» розповіла мешканка села Піски Тамара Задирака. Вона не мала жодного відношення до Організації Українських націоналістів в Баштанці.

Одного разу, йдучи селом, вона почула постріли а потім побачила, що червоноармійці з Сибірської дивізії, котрі перебували в селі Піски на відпочинку, стріляють в чоловіка, який біжить по селу. Потім чоловік забіг до саду одного помешкання. Коли дівчина прибігла до саду, то побачила, що закривавлений чоловік лежить на землі, а червоноармійці його обступили і почали бити ногами. Вони прийняли його за німецького шпигуна. Побачивши то, Тамара закричала до червоноармійців:

– Чого ви його б'єте. Він же не німець!

Солдати перестали бити чоловіка, а один запитав дівчину.

– Ти, що його знаєш?

– Ні, не знаю, але чую польський акцент, так говорять західні українці!

Чоловік зрозумів, що дівчина намагається захистити його, і вже вмираючим голосом промовив:

– Я Богдан, я українець зі Львова, прошу здати мене до комендатури...

То були його останні слова. Майже одразу він помер. Дівчина подивилася на чоловіка він був зовсім юним. А вона відразу впізнала його, згадавши мітинг, на якому виступав цей юнак, згадала його голос. Це вбивство сталося одинадцятого чи дванадцятого березня сорок четвертого року.

Чи це дійсно був Богдан Бандера брат Степана Бандери до цього часу достовірно не відомо. Дослідники не мають одностайної думки. Існують докази як на користь того, що це був саме Богдан Бандера, так і проти цього. На допитах у слідчих НКВС допитувані про «Богдана» свідчили, що йому двадцять п'ять чи двадцять шість років, родом із Західної України. Усю його сім'ю репресувала радянська влада. Останні роки перебуває в запллі.

Матеріали, які вдалося виявити в Галузевому архіві Служби безпеки України, архівах його управлінь у Миколаївській та Запорізькій областях, а також допомога миколаївського краєзнавця Юрія Зайцева, дозволяють частково «реставрувати» останні роки життя Богдана. Один з членів Організації Українських націоналістів вважав, що справжнє ім'я Богдана Бандери не могло слугувати йому за псевдонім в ОУН, такого там майже не траплялося. Проте на допитах в НКВС арештовані члени організації, розповідаючи про «Богдана», називали його вік, Двадцять п'ять – двадцять шість років. А це збігається зі загаль-

новідомим віком рідного брата провідника ОУН(б). Він народився 1919-го року.

Сестра Оксана і брат Володимир Бандери вважали, що їхнього брата у сорокових роках знищила НКВС. Є також свідчення, що Богдан зі своєю дружиною і ще кількома повстанцями зустріли смерть 19 грудня 1949 року в криївці у селі Старичів Рожнятинського району Івано-Франківської області.

Думка автора полягає в тому, що настав час відшукати останки визначного патріота України і віддати йому належну шану.

Організаційна структура Української Повстанської Армії Романом Шухевичем з першооснов створювалася на основі чіткої військової стратегії. Це був єдиний живий організм, який призначався для створення і захисту держави. Політичною основою створення УПА став Акт Відновлення Української Державності, проголошений тридцятого червня сорок першого року у Львові. Поза тим, як Уряд, створений на підставі цього ж Акту, був заарештований за вказівкою Гітлера репресивними службами Німеччини, ОУН(б) перейшла до підпільної боротьби з нацистами і до збройного опору. На III конференція ОУН(б) Радянський Союз та Гітлерівська Німеччина були визначеними головними ворогами Українського народу, проти яких створена УПА і розпочато визвольний рух.

При народженні УПА у деяких провідних членів ОУН(б) були сумніви в тому, чи підтримає Український народ заклик організаторів УПА до збройної боротьби проти більшовицької Москви і, одночасно, проти гітлерівської Німеччини? Вони пропонували служити німецьким поневолювачам до їх перемоги, щоб таким чином позбутися московських загарбників. Тому збройну боротьбу українського народу проти гітлерівської Німеччини, вони вважали безглуздою і злочинною.

Однак після формування «Райхкомісаріату Україна» нацисти розпочали неприкритий грабунок населення, а далі – вивезення молоді на роботу в Німеччину. Після безладного відступу Червоної армії в населення опинилась велика кількість покинутої зброї. ОУН закликала людей збирати і зберігати її. Тому в умовах німецьких репресій розпочався стихійний збройний опір. ОУН зорієнтувалась у суспільних обставинах і, маючи підготовлені кадри, спрямувала цей рух в національне русло. Формувались загони військового зразка, вводились військові звання та однострої.

В лютому сорок третього року внаслідок особливого загострення німецького терору, збройна повстанська боротьба проти гітлерівських окупантів стала на Волині і Поліссі масовим явищем. Повстанські відділи, що сформувалися після масового переходу на нелегальне становище українського населення не могли вже існувати, як бойові групи ОУН тому, що в них, крім членів ОУН, опинилися також люди, з інших політичних груп, а також багато безпартійних українських патріотів. І це стало причиною реорганізації усіх збройних відділів у

загальнонаціональну, надпартійну Українську Повстанську Армію – УПА. І це стало загальною практикою.

Коли в ряди УПА вступив «уенерівець» полковник Ступницький, то за згодою Шухевича-«Чупринки» його було призначено на пост шефа штабу УПА-Північ, замість провідного члена ОУН поручника Сидора-«Зова». На тому керівному пості УПА колишній полковник армії УНР Ступницький залишався аж до своєї героїської смерті в бою з більшовицькими військами тридцятого липня сорок четвертого року.

Розуміючи важливість рішень конференції Роман Шухевич з властивою йому енергією, планомірно й послідовно взявся до її виконання. Він залучив до співпраці найвизначніших військовиків поміж провідних кадрів ОУН. Особливу увагу він приділив поширенню дій УПА на східні землі України. Пророблена тоді робота була позитивно відзначена у виступах учасників III-го Великого Збору ОУН, який відбувся в серпні сорок третього року

Ставши на чолі керівництва ОУН(б), Роман Шухевич зосередив свою основну увагу на усуненні розбіжностей в середовищі ОУН стосовно поглядів на політику і стратегію визвольного руху, на розширенні зони бойової діяльності УПА, створенні її структур в Галичині, просуванні повстанських підрозділів у східні області України.

Як Головний Командир Української Повстанської Армії, Шухевич - «Чупринка» наголошував на чіткості ідейно-політичних принципів і гасел, під якими йшла боротьба УПА і які повинні були мобілізувати народні маси до боротьби проти окупантів під прапорами УПА. Проголошуючи гасло: «Свобода народам, свобода

людині!», Українська Повстанська Армія боролася за волю України і за новий політичний лад у світі. Роман Шухевич звертав увагу своїх побратимів на те, щоб в боротьбу за свободу народів включити активно народи, поневолені московськими й німецькими імперіалістами. В червоній армії і в окремих частинах німецької армії була велика кількість представників тих народів. До них звернулася УПА з закликами, щоб вони полишали служіння тим, хто поневолює їхню батьківщину, і приєднувалися до УПА для спільної боротьби проти спільних ворогів.

В другій половині листопада сорок третього року Роман Шухевич виїхав на Волинь – Полісся, де взяв участь у Першій конференції поневолених народів Східної Європи й Азії. Його присутність на цьому зібранні не афішувалася, він не втручався в хід конференції, а лише уважно слухав доповіді її учасників та дискусії з їх обговорення. По закінченню конференції, Роман Шухевич, висловив свої враження від побаченого і почутого:

«Конференція важлива для нас не лише тим, що вона практично створить для нашої боротьби сьогодні. Виступи учасників конференції переконали нас, що спільний фронт поневолених народів – це справа не лише необхідна, але реальна. Ми вибрали правильний шлях...».

Разом з тим Роман Шухевич, як і Провід ОУН, не покладав особливих надій на цю акцію, хоч вважав, що вона певним чином «повинна активізувати націоналістичне підпілля в Радянському Союзі». Однак, як відомо, за винятком країн Балтії, цього не сталося.

Одночасно з об'єднанням всіх збройних відділів українського народу в одну і єдину Українську Повстанську

Армію, Шухевич-«Чупринка», як її Головний Командир, послідовно підкреслював її всенациональний характер. Пізніше вже генерал Тарас Чупринка заявив:

«З Україною Ви мусите бути якнайтісніше духовно пов'язані. Ви мусите жити нею, її прагненнями і боротьбою. У Вас не сміє оселюватися зневіра в успіх нашої великої справи. Вас не сміють підточувати сумніви щодо правильності, нашої боротьби на своїх Землях. Інакше Ви ніколи не запалите чужинців вірою в справедливість наших змагань, не прищепите їм переконання в доцільності нашої боротьби, не отримаєте їх прихильності до свого народу. А наше завдання якщо і віддати своє життя, так за творення власної держави. І сьогодні нам потрібен командир, який знає, як побудувати наше військо, щоб воно було здатне досягти мети. А патріотів для війська в Україні, як і в усі часи, вистачає».

В грудні сорок третього року Роман Шухевич та Олекса Гасин затвердили Інструкцію «Військові ступені і функції». Відповідно до неї особовий склад УПА складався з таких категорій вояків: рядові, підстаршини, старшини, генерали. Найвищим у військовій ієрархії мав бути чин «маршала».

Українська Повстанська Армія зродилася у сорок другому році з бойових груп ОУН, керованих Степаном Бандерою в умовах запеклої боротьби українського народу проти гітлерівських загарбників. На протязі сорок другого – третього років в УПА включилися широкі народні маси. УПА стала виразно всенациональною збройною силою. Вона стала найповнішим і загальним виявом самостійницької боротьби всього українського народу.

Вже через кілька місяців після офіційного проголошення Проводом революційної ОУН створення Української Повстанської Армії загони бійців УПА наносили удари по військовим підрозділам ворога, який окупував Українські землі Полісся, Волині, Карпат і Наддніпрянщини. На придатних для партизанських дій теренах відважно боролися в рядах УПА полішуки, волиняки, галичани, буковинці. Дії загонів УПА Наддніпрянщини були багато слабші, ніж на західних землях України. Причиною того були степові простори, на яких складно вести партизанську війну.

Першою бойові дії розпочала сотня Довбешки-«Коробки». Вояки сотні сміливим нападом захопили містечко Володимирець, роззброїли загін німецького гарнізону, звільнили політичних в'язнів і здобули зброю та амуніцію. Сотня УПА втратила вбитим одного вояка, німці не дорахувалися сімох, в тому числі й командира німецької жандармерії. Від того часу кількість боїв, що їх вели підрозділи УПА проти німців, стало більше, ніж проти загонів НКВС та польської армії «Людова». Поряд з перемогами з'явилися і прикрі втрати. Двадцять другого лютого сорок третього року в бою з німцями біля Висоцька загинув командир першої волинської сотні УПА Перегійняк «Довбешка»-«Коробка». При нападі на німецький магазин зброї й амуніції в Оржеві десятого березня в бою загинув Сергій Качинський-«Остап», командир поліської сотні Української Повстанської Армії.

Загони Української армії вміло воювали з чисельно переважаючими німецькими підрозділами. Сотні УПА Дороша й Яреми під час тих боїв провели вночі двадцять

четвертого червня сорок третього року несподіваний напад на німецький потяг між станціями Немовичі й Малинське і знищили сто п'ятдесят гестапівців та захопили значні запаси зброї й амуніції.

Гітлерівське керівництво відчуло, що створена українськими націоналістами Українська Повстанська Армія стала важливим чинником збройної антинімецької боротьби, з якою не може дати ради поліційний терор, запроваджений Гітлерівським генералом СС фон дем Бах-Залевським. Та обставина різко змінила відношення гітлерівців до УПА. За наказом гебітскомісара Мюллера у червні сорок третього під командуванням штурмбанфюрера Плятле і генерала Гінцлера було створено «Банден-Бекемпфунг», спеціальний штаб для боротьби з УПА.

Штаб розмістився у Володимирці і відразу приступив до створення військових підрозділів для боротьби з УПА. Бойові дії у вигляді поліційно-військової акції німців розпочалися у районі Горохівщини. Пізніше вони були поширені на всю Волинь і Полісся. Сильні німецькі поліційні і військові з'єднання при допомозі панцерників і літаків почали «очищення від банд» лісів Волині та Полісся. У своєму наказі генерал Гінцлер наголосив: «Повстання мусить бути знищене, а весь терен, очищений адміністративно, а також підпорядкований нам у господарському і пропагандистському плані».

Військові операції німці розпочали з десятикратною перевагою у зброї і військовій силі. Українські вояки могли протиставити регулярним підрозділам СС лише героїзм та вміле керування партизанськими загонами українців Головного Командира УПА, «Тараса Чупринки». Міф про

безперспективність збройного спротиву українських повстанців проти німецьких окупантів був розвіяний з першими боями.

У березні сорок третього року частини УПА звільнили від німців території декілька районів Волинської області та частину Радивилівського району Рівненської. Звільнену від німців територію, з центром в містечку Колки поблизу Луцька, назвали Колківською республікою. Вона проіснувала до листопада сорок третього року, коли гітлерівці, користуючись наявністю частин вермахту, який відступав від Києва і Житомира, зачистили своє запілля в очікуванні чергового радянського наступу.

Проте, цей захід не дав бажаного результату. Українська Армія не була знищена під німецькими ударами, як сподівалися гітлерівські ватажки, за кілька днів. Вона росла, міцніла, поширювала свої дії на інші українські терени. В багатьох місцях України, окупованих німцями, постали «повстанські республіки». Там діяла українська адміністрація, що охоплювала всі ділянки суспільного життя. Створювалися підприємства з робітниками й верстатами, що виробляли для УПА однострої, зброю, амуніцію, ліки та заготовляли харчові припаси. Лісами завідувала «Дирекція лісів при ГК УПА», землю на тих теренах було згідно з «Актом наділу землі», виданим ГК УПА, розділено між селян. На Волині і Поліссі цю роботу вела УПА «Північ», командирами в якій були Василь Івахів «Сомар» та Дмитро Клячківський «Клим-Савур».

Це змусило німців провести проти українських вояків такі ж широко zakresні поліційно-військові операції, як у Карпатах в листопаді і грудні сорок третього року. Але

вже перший їхній наступ на Чорний Ліс в кінці листопада закінчився ганебною поразкою: українські повстанці вже на початку бою захопили німецьку військову радіостанцію і цим зірвали зв'язок німецького командування з частинами. Втративши шістдесят солдатів вбитими, німці перелякано відступили, залишаючи вози зі зброєю та амуніцією, що стали здобиччю українських повстанських відділів. Невдачами закінчилися й німецькі військові акції в інших районах Львівщини.

Політичне керівництво гітлерівської Німеччини спочатку вважало партизанську боротьбу українців проти німецьких окупантів як таку, що не має жодного сенсу. Збройний виступ українських повстанців проти німецьких військових сил німецькі «специ» вважали актом очевидного самогубства. Кожну таку спробу, в їх переконанні, німецькі збройні сили знищать дощенту за кілька днів. Але вже перші виступи УПА проти німців виявили, що воно не так. УПА почала наносити німецькому репресивному апаратові на українських землях дошкульні удари.

Не допомогли методи насильницьких дій і безоглядного терору. На терени знаходження військ УПА виїхав шеф СА, Віктор Люце, один із найближчих соратників Гітлера. Але на шляху до Ковель-Берестя, Люце потрапив в засідку загону УПА «Помста Полісся» й загинув від рук українських повстанців. Тож, до Берліну з України привезли не закутого в кайдани командира УПА, як це обіцяв Люце, а його самого, що загинув від рук українських повстанців.

Одночасно з бойовими діями Роман Шухевич проводив реорганізацію військових підрозділів.

Командантом УПА, яка зразу діяла тільки на території Полісся й Волині і згодом одержала назву «УПА-Північ», стає Крайовий Провідник ОУН на Північно-західнім Українських Землях Роман Дмитро Клячківський-«Клим Савур». До помочі йому, як керівником штабу УПА, став Василь Сидор - «Конрад», заступником Василь Івахів-«Сом». Після відходу Качинського-«Остапа» для керівництва першим відділом УПА на Поліссі Івахів-«Сом» став військовим референтом КЕ ОУН на Північно-західних українських землях.

УПА-Схід не змогла оформитись завершено із-за військових дій, що велись на тих теренах. Там діяли тільки окремі сотні й курені УПА. Найближчими співробітниками Головного Командира УПА Романа Шухевича стали: командир запілля, Ростислав Волошин та політичний керівник УПА Йосип Позичанюк. Таким чином з вересня сорок третього року на українських землях діяла тільки Українська Повстанська Армія під командою підполковника Шухевича - «Чупринки». Українська Народна Самооборона до кінця сорок третього року лишилася на терені Галичини лише формальністю.

Напередодні початку німецько-московської війни більшовицькі кати вимордували в казематах НКВС десятки тисяч молодих українських революціонерів, патріотів України. Поза тим, гітлерівці, наслідуючи московських більшовиків, заморили голодом в таборах воєнно-полонених три мільйони молодих українців, які потрапивши в ряди Червоної Армії відмовились захищати московську тюрму народів і добровільно здалися в німецький полон. В той же час, ряди Української

Повстанської Армії поповнили тисячі українських юнаків, найкращих представників всіх теренів української землі.

У зв'язку з наближенням Червоної армії до кордонів Західної України, перед керівництвом визвольним рухом постала необхідність прискорити підготовку до дій у підсовецькій дійсності. Розробити нові засади політики і стратегії, включити до боротьби з більшовицьким режимом всі українські самостійницькі сили, поширити терен діяльності ОУН і УПА на східні області України. Головний Командир УПА Роман Шухевич спільно з Головним Верховним Штабом УПА здійснив низку заходів, спрямованих на вдосконалення структури та органів управління повстанської армії. Його наказом була уніфікована організація Військових Штабів груп і округів УПА.

Очоловав військовий штаб військової округи УПА шеф, котрий у випадку відсутності командира групи був його заступником у всіх військових справах. Кожний військовий штаб складався з таких відділів: оперативний, розвідувальний, тилловий, організаційно-персональний, вишкільний, виховний. При командирі групи військової округи передбачалось також створення спеціального відділу військових інспекторів. Щоб надати визвольній боротьбі ОУН і УПА загальноукраїнський характер, необхідно було створити єдиний національний центр для керівництва цією боротьбою і репрезентації українських самостійницьких сил на міжнародному відтинку.

Одночасно Головна Команда та Головний Військовий штаб УПА, за безпосередньою участю Романа Шухевича, ухвалили низку оперативних документів з

організаційних та бойових питань діяльності УПА, котрі мали надати їй роль регулярного війська. Принципове значення мав наказ Ч. 2/43 від вісімнадцятого грудня сорок третього року про військову підпорядкованість Української збройної сили.

Німецькі окупаційні власті на цей час вже знали, що на чолі того центрального керівництва УПА стоїть Головний Командир Тарас Чупринка. Але хто він такий, їм не було відомо. Гестапо не могло дізнатися, де він знаходиться, і заарештувати його, хоч Шухевич-Чупринка не раз, надівши мундир німецького старшини з підробленими німецькими документами, проїжджав чи проходжувався вулицями Львова, або переїжджав німецьким авто з одної місцевості до іншої.

Одного разу йому раптом до болю захотілося пройтися по вулицям Львова, де пройшло його дитинство. Притишив ходу, проходячи поряд з будинком бабці Герміни. Він майже не змінився. Хоч здавалося, що стоїть він мов неприкаяний, втративши свою господиню та давніх мешканців. В голові Романа зароїлися думки-спогади... і раптом майже в голос прозвучало: «А відтак моя допомога, сину, тобі знадобиться...». Так, підсвідомо він хотів зустрітися зі старшим товаришем, який був для нього, як батько і як вихователь, а ще він дуже любив його спів. На якусь мить Шухевич притишив хід. Він подумав, що може їм нашкодити своїм приходом... Потім прискорюючи крок пішов до будинку де проживав Михайло Ярошенко. Чи була надія на зустріч? Коли знаходишся майже поряд з будинком, то вже не має значення. То чому б не зайти?

На сигнал дзвоника вийшла пані Ганна. Відкривши двері вона стривожено поглянула на німецького офіцера. Потім непомітно поглянула в один і другий бік вулиці. Військового патруля з офіцером не було. Той візит був для неї несподіваним. Тому вона голосно, щоб було чути в вітальні промовила:

– Я вам можу чимось допомогти гер офіцер?

– Я-я! фрау Ганна, Я маю бачити герра Ярошенкоффа.

Аж тепер спочатку по голосу, а потім і цілого, Ганна пізнала Романа. Вона ледь не скрикнула. Але в цей час вийшов Михайло. Той відразу впізнав Романа і стиснув його в обіймах.

– Романе, сину, як я радий тебе бачити!– Потім трохи відступившись, Михайло ще раз подивився на Романа і промовив.

– А український однострій тобі пасував би більше! Але що ми стоїмо, прохось сину до вітальні, ти навіть не уявляєш, як вчасно ти прийшов! Я вже маю одного дорогого гостя.

Михайло пропустив Романа до вітальні де радісно посміхаючись стояв Дмитро Донців. Вони всі разом, кожен щось жваво примовляючи, розмістилися біля столу. Пані Ганна поставила філіжанки і пішла готувати каву, а між чоловіками зав'язалася розмова. Про своє життя Шухевич не розповідав, а старші товариші, розуміючи правила конспірації, не розпитували. Мова зайшла про зміни, які останнім часом відбулися в місті. Дмитро Донців не був у Львові декілька років і не міг стримати свої враження про зміни, які за цей час відбулися.

– Друзі у мене склалося таке враження від побаченого, що тридцять дев'ятий рік – це початок кінця Львова. Того Львова, який ми знаємо суто європейським містом, який нагадував Відень і не лише будовою театру опери. В результаті війни по місту пройшовся буревій, тільки валив він не дерева, а людей: Сталін винищував українців і виселяв поляків, Гітлер винищує євреїв, і місто втрачає багатонаціональне лице. Після окупації Львова радянськими військами почалася міграція в місто керівних кадрів, робітників та інженерів з радянського союзу і одночасні репресії польського і українського місцевого населення. Німці, знищуючи євреїв та інших представників не чисельних націй, теж міняли обличчя міста...

– А ми, проживаючи в місті, якось не дуже помічаємо зміну національного складу населення. Хіба-що утиски німців відносно євреїв. То страшні дії німців по відношенню до цивільного населення. – Промовив Михайло.

Розмова крутилася навколо міста, але старші товариші не знали, що можна запитати у Романа, хоча вони дуже хотіли знати, як справи саме у нього. Читаючи німецькі часописи, вони отримували якусь інформацію, але від неї користі було мало. Тому вони хотіли почути від Романа про стан справ в Організації. Роман то розумів і сам почав розповідь про події останнього часу. Його розповідь була скоріше для Дмитра Донцова ніж для Михайла Ярошенка. Проживаючи у Львові, він мав значно більше інформації.

– Пане Дмитре, ми зі Степаном дуже часто Вас згадували. Особливо нам не вистачало Вашого мудрого слова після наглої смерті нашого Вождя. Ми намагалися,

але так і не змогли знайти спільної мови з Андрієм Мельником, розуміючи що розкол то не лише на шкоду Організації. Він міг взагалі стати для неї смертельним, але поступити інакше ми не могли, та правду сказати, і не знали, як знайти спільну мову з Мельником. Тож ми діяли на підставі програмних документів Першого Збору Організації і обставин, які склалися в світі та Українських теренах.

Дмитро слухав Романа, розумів складність ситуації, але чим він міг зарадити. В ситуації, що склалася, повинна була спрацювати частина Організації, яка знаходилася в еміграції за океаном. Але Мельник, який мав відносини з емігрантськими колами, бачив лише дві сили – гітлерівську Німеччину і радянський союз. Із цих двох сил він вибирав Німеччину. А їй Українська держава була без потреби. Тому Мельник з початком війни і потрапив під арешт до німців. Зрозуміло, «совіти» з ним поступили би ще жорстокіше. Коновалець то передбачав і не втрачав зв'язки з Англією. Але тепер Англія союзниця радянського союзу. От і будь мудрим!

– На жаль, друже Романе, я навіть порадити нічого вам не можу. Якщо після першої світової війни ми ще бачили перспективу будівництва власної держави і вона була в об'єднанні військових потуг Павла Скоропадського і Директорії, то тепер я такої перспективи не бачу. Англія не Московія, вона не буде її зраджувати, хоча та, на відміну, навіть оком не моргне, коли буде мати зиск від зради.

Вони ще розмовляли, але Роман зрозумів, що доля України тепер лише в його руках, і крім бойових побратимів ніхто йому не допоможе.

То була остання зустріч Шухевича з Учителем. Побоюючись арешту одною з воюючих сторін, Донців переїхав до Великобританії, а в недовгому часі – до США. З сорок сьомого року і до смерті він жив у Канаді. Спочатку викладав українську літературу в Монреальському університеті. В цей час він співпрацював з численними українськими виданнями у вільному світі, написав і надрукував багато публіцистичних і літературознавчих праць, але не мав сталих обов'язків. Спроби налагодити співпрацю з Організацією українських націоналістів на еміграції, проекти заснування окремого журналу, де б Донців був головним редактором, не вдалися...

Іншого разу Роман Шухевич, суворо притримуючись конспірації, зустрівся з дружиною. Вона вже була під наглядом гестапо, але то не було пов'язано з Шухевичем. За даними Гестапо представники ОУН і УПА неодноразово допомагали переховуватися євреям і виготовляли для них документи, зокрема тим, хто надавав підтримку або співпрацював з ОУН. Наталія Шухевич переховувала дівчинку з арештованої єврейської сім'ї, яку назвали Ірина. Вже після арешту Наталії Шухевич гестапо в сорок третьому році, Роману Шухевичу вдалося переправити дівчинку у сирітський притулок при жіночому греко-католицькому монастирі Василіанок в Пилипові, поблизу містечка Куликів, що за 30 кілометрів від Львова, де Ірина і перебувала до кінця війни, переживши німецьку окупацію і Голокост.

Трагедія Українського народу, як і в попередні часи великих світових потрясінь полягала в тому, що його повстанський рух до творення самостійної суверенної держави мав нечуваний спротив з перших кроків від сусідніх народів. А самі українці не могли об'єднатися навколо одного лідера. Не була використана лідерами нації ситуація розпаду Російської імперії у вісімнадцятому – двадцятому роках і ще менші можливості тепер, коли знову міняється політична мапа світу. Під знамена УПА політична сила може зібрати мільйонну армію. Але де взяти зброю? Якій кількості молодих патріотів у своїй військовій школі УПА може дати вишкіл молодших командирів? І це в той час, коли Українській Повстанській Армії випало ще не закінчивши війну з німецькими військами, вступити у двобій з передовими частинами московської червоної армії. У командира повстанської армії Романа Шухевича у цій ситуації була одна можливість стати до бою з поневолювачами Українського народу і перемогти, або загинути. Українська Повстанська Армія знову стала до бою з Радянською Армією.

Якщо в сорок першому році Шухевичу на чолі батальйону «Нахтігаль» довелося воювати проти регулярних військ Московії, то в сорок третьому довелося починати бої з передовими загонами Москви групами радянських диверсантів, так званих «червоних партизан». Москва спішно посилала їх на Полісся, Рівненщину, Галичину. Але партизанськими вони лише звалися. Фактично то були вишколені і добре оснащені загони «народного комісаріату внутрішніх справ» (НКВС). Вже в січні сорок третього року вони були на Волині. В лютому на

Волинь прибув генерал Василь Бегма, який створив, так званий, Рівненський партизанський штаб. Його завданням була організація діяльності всіх терористичних загонів НКВС у Східній Галичині.

Попервах загони УПА були готові укласти угоди локальні і короткотермінові про перемир'я з так званими «радянськими партизанами». Першим на переговори зголосився Тарас Бульба-«Боровець». Згодом такі ситуації ставали все рідше і рідше. А з лютого між УПА та радянськими «партизанами» почалася справжня війна. Перша військова сутичка, що потрапила до офіційних зведень українського підпілля, сталася двадцятого лютого. У цей день сотня УПА під командою Григорія Перегіняка атакувала радянський табір біля села Заморочене. Без власних втрат українці вбили п'ятнадцять партизанів, спалили три барака, захопили коней. У той же день українці атакували радянський загін під селом Озерське, але відступили під вогнем противника.

Майже одночасно проти «радянських партизан» розпочали бойові дії загони «Поліської Січі» під керівництвом Тараса Боровця-«Бульби». На переправі біля села Хотин близько тридцяти «січовиків» влаштували засідку і атакували розвідувальну групу партизан із загону Дмитра Медведєва. Нападники були розгромлені, втративши 10 осіб убитими. Група командирів і начальник штабу Поліської Січі Леонід Щербатюк-Зубатий потрапили в руки «радянських партизан» і були розстріляні, а потім кинуті у колодязь. Щербатюк вижив і розповів про те, що трапилося. Цей бій став початком офіційного вступу УПА у

відкрити боротьбу на два фронти - проти двох загарбників: німецького і радянського.

Одним із перших і найбільш відомих військових груп НКВС, які з'явилися на Поліссі, був загін під керівництвом Дмитра Медведєва. До початку другої світової війни Медведєв двадцять років працював в органах розвідки в Брянському ВЧК. У серпні сорок першого року він з добровольцями-москвичами перейшов фронт і в лісах на рідній Брянщині створив партизанський загін. А влітку сорок другого року він з диверсійно-розвідувальною групою «Переможці» був перекинутий на Рівненщину. Ця група відіграла значну роль у розвитку радянського «партизанського» руху в західних областях України.

Спочатку група Медведєва діяла в районі Рокитне—Сарни. Вона засилала своїх розвідників у Рівне, резиденцію рейхскомісара України Еріха Коха, із завданням вести розвідку стану вермахту на Східному фронті та політичних, економічних, ідеологічних намірів німецького командування. Згодом група Медведєва зросла і стала загоном, який влітку сорок другого року провів низку бойових операцій. Спочатку громили поліцейські дільниці і німецькі пости на Рівненщині, а з осені здійснили ряд диверсій на німецьких комунікаціях. Наприкінці сорок третього року загін Медведєва зріс до тисячі триста бійців і став «партизанським» з'єднанням. З наближенням радянських військ до Рівненщини з'єднання перейшло на Львівщину, де вело бойові дії до березня сорок четвертого року.

Перше велике зіткнення з вояками УПА відбулося в селі Богусі в ніч на початку березня сорок третього року на

річці Случ. Тут шістдесят п'ять вояків УПА, влаштували засідку на загін Дмитра Медведєва у такому ж складі. В результаті перестрілки «медведівці» зазнали значних втрат. Шістнадцять вояків було вбито і вісім поранено, а загін УПА втратив двох вояків вбитими і чотирьох пораненими. Наступного дня вже «медведівці» атакували село Богусі. Нападники зіткнулися з сильним опором, після чого вояки УПА організовано відступили в ліс, в той час як енкаведисти, втративши тридцять вояків, «в паніці бігли за Случ». Звіти «медведівців» показують цей бій інакше. Вояки УПА при форсуванні ріки Случ, потрапили в засідку взводу Фролова із загону Медведєва. За радянськими даними з їх боку троє були вбиті, один поранений і один пропав без вісті. Втрати, завдані УПА, вони оцінили в двадцять шість загиблих. Дев'ятого березня сорок третього року «медведівці» завдали удару у відповідь.

В загоні Медведєва вдало і героїчно воювала проти німецьких фашистів і одночасно здійснювала провокації проти військових підрозділів УПА терористична розвід група Миколи Кузнецова. Уродженець Свердловської області, він після закінчення школи навчався в лісовому та сільськогосподарському технікумах. Він самостійно вивчав німецьку мову. Володіння німецькою мовою було наскільки досконалим, що він міг користуватися шістьма її діалектами. Крім німецької мови він вивчив мови есперанто, комі, а також польську та українську. Саме ці здібності, а ще вміння блискавично знаходити вихід зі складного положення під час небезпеки, привернули до нього увагу чекістів. Кузнецов був рекомендований начальнику відділу контррозвідки НКВС Леоніду

Райхману, як здібний агент, що блискуче оволодів німецькою та іншими мовами.

У Москві Кузнецов потрапив на очі керівництву відділу диверсій НКВС, і його залучили до стеження за словацьким та німецьким посольствами. З початку війни він був зарахований до четвертого управління НКВС старшого майора Павла Судоплатова, яке займалося диверсіями і терором за лінією фронту. З жовтня сорок другого року Кузнецов під ім'ям німецького офіцера Пауля Зібберта вів розвідувальну діяльність у Рівному, постійно спілкувався з офіцерами вермахту, агентами спецслужб, вищими чиновниками окупаційної влади, передаючи відомості в загін Медведєва.

Однією з найблискупіших його операцій було захоплення німецького майора графа Гаана — начальника відділу рейхскомісаріату та імперського радника, в якого знайшли карту з позначенням всіх шляхів сполучення та засобів зв'язку гітлерівців на території України, Польщі і Німеччини. На цій карті була незрозуміла лінія, яка зв'язувала Берлін з с. Якушинцями. Як потім з'ясувалося, то був недавно прокладений зв'язок між Берліном і ставкою Гітлера в селі Якушинцях, що поблизу Вінниці.

Перше знайомство Кузнецова з УПА відбулося на Волині. У Вербському районі він потрапив у полон до військово-польової жандармерії УПА. Під час допиту він, рятуючи своїє життя, дав покази на групу радянських розвідників та диверсантів, що діяла під виглядом повстанського загону на чолі з колишнім «бульбівцем» лейтенантом, Борисом Крутіковим. Завдяки показам Миколи Кузнецова на групу з відзнаками УПА та

невідомими псевдо звернули увагу, загін було затримано й розбито вояками УПА у Вербовському районі.

Щоб Кузнєцов не потрапив до рук німців, Медведєв перевів його до Львова. Тут він у лютому сорок четвертого року застрелив віце-губернатора Галичини Отто Бауера, одного з ініціаторів створення дивізії СС «Галичина», та шефа канцелярії президії галицької адміністрації Гайнріха Шнайдера. Недалеко від місця вбивства Кузнєцов підкинув сфальшований документ, у якому нібито йшлося про наказ проводу ОУН вбити Бауера. Коли нацисти знайшли цю фальшивку, то провели ряд каральних заходів щодо українських вояків.

Виконавши замах на Бауера, Кузнєцов вирішив перейти лінію фронту з двома бійцями, щоб дістатися до радянських військ. В ніч на дев'яте березня сорок четвертого року, Кузнєцов разом з Каменським та Біловим зайшли в будинок жителя села Борати Бродовського району Львівської області. Раптом в будинок увірвалася група бійців УПА. Вони відібрали зброю у Каменського та Кузнєцова, але в останнього в рукаві була захована граната. Деякий час під охороною вони чекали командира повстанців, сотника Черногору, який міг упізнати Кузнєцова. Коли сотник увійшов до хати, Кузнєцов підірвав гранату. Каменський за секунду до вибуху вистрибнув у вікно, але його наздогнали і застрелили...

А вже на початку червня сорок третього року керівництво НКВС вирішило відправити свій добре оснащений військовий підрозділ в кількості до двох тисяч солдат під керівництвом Сидора Ковпака, колишнього голови міськвиконкому міста Путивля і комісара Семена

Руднєва на Східну Галичину, в район де, як писав Ковпак, «радянської людини не було два роки». Ковпаківці мали на озброєнні півтори тисячі рушниць, біля чотирьохсот автоматів, сто сорок кулеметів, дев'ять гармат, понад тридцять мінометів і стільки ж протитанкових рушниць.

Рейд розпочався дванадцятого червня сорок третього року в селі Мілошевичі поблизу Коростеня. До початку липня військовий підрозділ НКВС просувався в райони Волині, зайняті УПА. Часто були невеликі сутички, про які Семен Руднєв писав до щоденника.

«Двадцятого червня УПА вела бій з розвідгрупою 3-го батальйону з'єднання, убивши двох чоловік, після чого розвідку довелося повернути назад. 21 і 22 червня під Рівним було ще два бойових зіткнення з націоналістами. 24 червня при форсуванні річки Горинь між селами Корчин і Звездівка Костопільського району Рівненської області ковпаківці знову зіткнулися з бійцями УПА, які намагалися перешкодити переправі. Після переговорів, ініційованих мною, справа була залагоджена і нас пропустили без бою... За ці дні нерви настільки напружені, що я майже нічого не їм. Так як тут таке політичне переплетення, що потрібно добре думати, вбити — це дуже проста річ; але треба зробити, щоб уникнути цього. Націоналісти — наші вороги, але вони б'ють німців. Ось тут і маневруй, і думай».

Ще одне бойове зіткнення з УПА на Волині ковпаківці мали тридцятого червня в селі Обгов на Дубенщині. В ході переговорів вояки УПА погодилися на припинення вогню...

Поява такої сильної й дуже добре озброєної більшовицької військової групи стала несподіванкою для

військових підрозділів УПА, які лише розпочали формуватися. Деякі відділи УПА пробували «співіснувати» з ними, але Роман Шухевич повів УПА у безкомпромісний бій проти червоних партизанів.

Рейд Ковпака в Галичину став приводом для формування Української народної самооборони (УНС) — аналога УПА на Волині. За наказом ОУН її формування було створено в липні сорок третього року.

Перейшовши на українські землі із лісів Білорусі, ковпаківці виявили особливу жорстокість проти всього національно свідомого українського населення. Поза тим вони швидко просувалися в Карпати, ведучи успішні бої з німецькими окупаційними силами дистрикту «Галичина», яким не вдалося зупинити рейд партизан.

Окупаційна влада, не маючи достатніх військових сил, не могла ефективно протидіяти ковпаківцям. У місцевостях, де вони пройшли, панував хаос, операція німецької окупаційної влади по ліквідації партизан затягувалася. Головний Провід ОУН(б) побоювався, що радянські партизани на території дистрикту вплинуть на населення, яке проявляло невдоволення німецькими окупаційними властями, тому могло підтримати ковпаківців.

В липні ковпаківці зустрілися з озброєним загonom ОУН(м). Після короткої битви, в якій було поранено двох ковпаківців, відбулися переговори і припинення вогню. «Мельниківці» дали «партизанам» трохи їжі і, відпочивши від бойових дій, таємно пішли. Вояки цього ж загону в серпні провели ще кілька боїв з «червоними партизанами», але серйозних результатів це не принесло. УНС не мала

достатніх сил і досвіду для того, щоб «проводити фронтальні бої» з ковпаківцями.

Незважаючи на військовий спротив підрозділів УПА всі загони Сумського з'єднання НКВС хоч і з великими втратами, але змогли дійти до Полісся. У ряді випадків, щоб спокійно пройти крізь українські села, ковпаківцям довелося переодягатися бандерівцями. Військове з'єднання радянського НКВС рухалася до Чорного лісу.

Гітлерівським ватажкам було добре відомо, що Українська Повстанська Армія стала до збройної боротьби в обороні державної самостійності України проти кожного окупанта, скеровуючи її однаково проти Москви, як і проти гітлерівської Німеччини. Але коли над Німеччиною постала перспектива програної війни, коли німецькі «непереможні» дивізії, почали панічно тікати на захід, німецьке керівництво запропонував Українській Повстанській Армії співпрацю «в боротьбі проти спільного ворога – Москви». Німецька армія тепер дуже хотіла б мати союзником українські повстанські загони, які своєю партизанською потугою наносили втрати червоній армії і сповільнювали б її наступ проти німців.

Провівши переговори з німцями керівництво УПА-Захід домовилося про спільну операцію УПА з Німецькою сьомою танковою дивізією. Операція з розчищення Чорного лісу розпочалася тридцять першого травня сорок третього року. Табір «червоних партизан» розташовувався в густому дубовому лісі, на час атаки там перебувало близько 300 партизан. Основні сили були зосереджені в районі, найбільш уразливому для атак, в гаю, що прилягає до табору. Перша атака сталася близько шостої години. Вояки

УПА були зупинені кулеметним вогнем, в результаті якого вісім людей загинули і семеро були поранені. Але за першою атакою постала друга, а потім і третя. Як пізніше писав Кузовков: «Такого фанатизму у боротьбі ми поки не зустрічали. Націоналісти боролися набагато краще німців».

«Радянські партизани» мали намір вийти з оточення вночі, але не встигли закінчити всі приготування до світанку. Так що атаку відклали до вечора. На другий день облоги «партизани» відбили всі атаки, незважаючи на те, що загони УПА були посилені сотнею «Гострого». Але «партизанам», що знаходилися в оточенні, не вистачало боєприпасів, і вони почали готуватися до прориву і виходу з оточення. Двадцять шостого травня раптовою атакою вони прорвали позиції УПА в південно-західному напрямку і відступили на північ, по дорозі убивши двох розвідників УПА. А ще шлях відходу замінували. На встановлених мінах підірвалися чотири партизани з куреня «Осипа».

Після цього УПА підвела свої сили до південної околиці лісу і заблокувала відхід радянських військ в гори. «Партизани» зробили кілька спроб прорватися через кільце УПА, в тому числі на ділянці сіл Грабівка та Гринівка. Після короткої, але запеклої сутички все закінчилося невдачею нападників. Третього червня «радянські партизан» атакували вояків УПА біля Гринівки. Завдяки підтримці мінометів атаку було відбито. Енкеведісти втратили убитими тридцять два солдата, великокаліберні кулемети, чотири ручних кулемета і близько двадцяти гвинтівок. Незважаючи на ці поразки, деяким «радянським партизанам» вдалося прорвати блокаду і піти в гори.

Шостого червня спільну операцію було завершено. До пізньої осені на Коломийщині та в Чорному лісі підрозділи УПА ліквідовували невеликі групи «партизан», які відстали від своїх частин. Були випадки переходу деяких «партизанських» груп на сторону Української національної самооборони. Серед них були примусово мобілізовані жителі Західної України, але зустрічалися і антирадянські налаштовані жителі Наддніпрянщини. У звіті УПА про цю подію залишився лаконічний запис: «Навколо Чорного лісу запанував мир. Ліс знову опинився в наших руках». Таким чином з вересня сорок третього року на українських землях діяла тільки Українська Повстанська Армія під командою підполковника «Гараса Чупринки». Українська Народна Самооборона до кінця сорок третього року лишилася на терені Галичини лише формальністю.

Двадцять четвертого червня сорок третього року в Чорному Лісі пройшла нарада командирів УПА-Захід за участю Василя Сидора, в ході якого були підведені підсумки боїв з радянськими партизанами. На цій нараді було прийнято рішення, що частини «Різуна» і «Благого» повинні відправитися до Майданського лісу.

Отримавши повний контроль над Чорним лісом, деякі частини УПА вирушили в рейд на захід, в Бещади, проти поляків і загону «партизанів» підполковника Михайла Шукаєва. В бою з загонами УПА цей загін був оточений і зазнав великих втрат, але зумів вийти з оточення.

Восени сорок третього року загін зріс і налічував двісті п'ять осіб, а вже в березні сорок четвертого року кількість загону збільшилася майже до двох тисяч. Загін складався з дев'яти відділів, в тому числі одного кінного. З

листопада сорок третього по січень сорок четвертого року він діяв у районі Новограда-Волинського, здійснюючи численні об'їзди на залізничній лінії Шепетівка-Рівне. З початку він рейдував на території Рівненської та Тернопільської областей, часто маючи військові зіткнення з загонами УПА. В квітні Шукаєв отримав наказ вийти до Дрогобицького басейну нафти.

Шістнадцятого листопада сорок третього року біля села Мочулянка Березненського району відбувся найбільший бій між Тернопільським партизанським з'єднанням імені Микити Хрущова і вояками УПА. Через тактичні помилки командира повстанського загону імені Остапа «Шаули» Адама Рудика, бій завершився поразкою загону УПА. Загін втратив понад п'ятдесят вояків загиблими та понад сорок пораненими.

Радянські підрозділи, що діяли на окупованих німцями українських теренах, застосовували насильство до місцевих мирних жителів, якщо вважали, що ті стали колабораціоністами або ведуть антирадянську діяльність. Наприклад тринадцятого жовтня сорок третього року загін з бригади Антона Бринського спалив село Стара Рафалівка, убивши близько шістдесят осіб, серед них і дітей. В той же день «радянські партизани» спалили три українських села: Борове, Карпилівку і Дерть. У самій лише Карпилівці загинули понад сто вісімдесят селян.

Появу загону Олексія Федорова в західній частині Волині восени сорок третього року командування УПА сприйняло як серйозну загрозу. В штабі Дмитра Клячківського відбулася зустріч начальника штабу Леоніда Ступницького і командувачами округів «Турів» і «Заграва».

Вони вирішили атакувати базу Федорова на Поліссі. Згідно розробленого плану, із заходу в бік Любешова базу атакували три куреня в кількості тисячі вояків на чолі з Юрієм Стельмащук, з півдня між річками Стир і Стохід, підрозділ «Котловина» під командуванням «Рубашенка», а зі сходу — на Морочне — «Дубовий» з куренями «Лайдаки», «Яреми», «Кори», «Крука», які прибули з району Кременця. У «Рубашенка» і «Дубового» теж було по тисячу вояків. Але операція УПА не принесла очікуваних результатів, так як групі Федорова вдалося відійти за Стир.

Але на місці загону Олексія Федорова на Волині з'явилися нові «червоні партизани» загін імені Михайлова під командуванням Антона Одухи і комісара Гната Кузовкова. На початку травня командир загону зустрівся з представниками ОУН, але переговори про можливу співпрацю не дали результату. Тому «червоні партизани» почали знищувати розвідників, полонених і кур'єрів УПА. Тільки в червні було вбито п'ятеро українців. Ці дії «партизанів» остаточно переконали УПА в необхідності знищити радянську базу «партизан» біля села Теремне. В липні сорок третього року під цим селом відбувся бій між сотнею «Крука» і одним із загонів з'єднання імені Михайлова. Фактично загін був розбитий а база знищена.

В березні сорок четвертого року самооборона села Велика Мощаниця Мізоцького району обстріляла з'єднання імені Михайлова Після цього село оточили та обстріляли з гармат і мінометів. Після семигодинного бою енкаведисти зламали опір самооборони, зайнявши дощенту спалене село. Самооборона понесла значні втрати, серед яких були

вояки і мешканці села. Радянські енкеведісти втратили чотирьох вбитими і вісьмох пораненими.

На початку сорок четвертого року прифронтовими теренами стала Станіславщина. Совіти скористалися цією можливістю і вирішили захопити Чорний ліс, що знаходиться в безпосередньому тилу фронту. Там перебували або відрізані частини Червоної Армії, або загони НКВС, перекинуті через фронт.

У квітні-травні сорок четвертого року неодноразово вступав в бої з «червоними партизанами» Михайла Шукаєва біля Чорного лісу курінь Василя Андрусяка. На Різдво сорок п'ятого року в бою з чекістами курінний «Грегит-Різун» був важко поранений. Його оперував талановитий хірург Олексій Зеленюк-«Пастер». Після успішної операції командира перевезли до остаточного одужання у повстанську столицю — село Грабівку. Через дванадцять днів після поранення Василь Андрусяк уже керував боєм біля села Глибоке, що у Богородчанському районі.

Курінь Василя Андрусяка-«Різуна» оточив ворогів, але Загін НКВС не здавався і був налаштований на реванш. Двадцять дев'ятого квітня сорок четвертого року в половині шостої ранку енкеведісти знову напали на село і захопили більшу його частину. Загін УПА, в оточенні, чинив запеклий опір. Від знищення загону врятувала (чота "Морозенко"), що прийшла на підкріплення і змусила радянські війська відійти в ліс. Перед відступом, на кладовищі вони розстріляли 23 жителів села, включаючи капелана УПА отця Микитюка. «Радянські партизани» втратили п'ятнадцять чоловік убитими. У вояків УПА, крім

розстріляних цивільних осіб, було четверо убитих і кілька поранених. Під час зіткнення було спалено 25 будинків.

Загинув Василь Андрусак двадцять четвертого лютого сорок шостого року у Чорному лісі на Богородчанщині разом з політ вихователем ТВ-22 поручником Борис Когучем-«Бояном» та двома стрільцями у сутичці з енкаведистами. Місце розташування «Різуна» та його охорони вороги оточили в п'ять рядів. «Боян» проривався до них з боєм, здолав чотири кільця оточення, а на п'ятому загинув. Бій тягнувся довго, забрав багато людських життів. Тіла хлопців два тижні возили селами, аж поки люди їх не опізнали. Потім відвезли в Богородчани і до Станіслава...

В цей час Українська Повстанська Армія несподівано швидко стала зростати кількісно. Цьому сприяло пересування воєнних фронтів. У сорок четвертому році кількісний склад бійців УПА нараховував до двісті тисяч бійців. А за свідчення кардинала Йосифа Сліпого після втечі німців з України, в кінці сорок четвертого на початку сорок п'ятого років, УПА нараховувала до півмільйона чоловік. Сили УПА зросли настільки, що кільце навколо Чорного лісу, яке «відрізало» комуністичних партизан від доступу до продовольства, було розширено до п'ятдесяти кілометрів. УПА в окремих селах намагалася припинити всі спроби реквізувати продовольство. У той же час невеликі підрозділи Української повстанської армії, користуючись хорошим знанням місцевості, постійно турбували «радянських» партизан.

Українська повстанська Армія не дала радянському керівництву розгорнути в повну силу «партизанський» рух в Галичині. Тут діяли лише окремі нечисленні прорадянські

загони, підпільні організації, які підтримували і агітували за радянську владу. Вибравшись з Галичини, Ковпак в радіограмі в «Український штаб партизанського руху» двадцять шостого вересня сорок третього року доповідав, що в Західній Україні «українське населення виключно підтримує бандерівців, а радянську владу ненавидить».

* * *

На початку сорок четвертого року у зв'язку з наближенням Червоної армії до кордонів Західної України, керівництву визвольним рухом необхідно було прискорити підготовку до діяльності у радянському заплілі. А це вимагало розробити нові засади політики і стратегії боротьби з більшовицьким режимом. Виникла настійна необхідність включити до неї всі українські самостійницькі сили, поширивши терен діяльності ОУН і УПА на східні області України.

Роман Шухевич вважав, щоб надати визвольній боротьбі ОУН і УПА загальноукраїнський характер, необхідно створити єдиний національний центр для керівництва цією боротьбою і представлення українських самостійницьких сил на міжнародному рівні.

Рішення про створення широкої політичної організації, якій би підпорядковувалася УПА, було прийнято у березні сорок четвертого року на нараді Проводу ОУН, яка відбулася у селі Сороки біля Львова. На цій нараді створили ініціативний комітет, який

організаційно оформився наприкінці березня. До його складу увійшли: Лев Шанковський (голова), Дарія Ребет, Ілля Сем'янчук, Михайло Степаняк та Василь Охримович.

Ініціативний комітет готував програму та документи майбутнього Збору, вів перемовини з видатними українськими патріотами, яких планували залучити до єдиного національного центру, якому дали назву Українська Визвольна Рада (УГВР). Були сформульовані вимоги до кандидатів, які мусили визнати:

- ідею Української Самостійної Соборної Держави (УССД) як найвищу ідею українського народу та висловити свою згоду боротися за здійснення цієї ідеї всіма способами та за всяких умов;

- доцільними методи революційної боротьби УПА, а не тільки боротьбу регулярними військовими формаціями;

- що гітлерівська Німеччина є таким самим ворогом української державності, як і більшовицька Москва;

- що демократичний устрій є визначальним принципом УГВР та майбутньої УССД.

Ініціативний комітет вів перемовини з різними українськими середовищами: Державним центром УНР, представниками Карпатської України, гетьмана Павла Скоропадського, Митрополита Андрія Шептицького, міжвоєнними політиками. Проводилися переговори з представником «мельниківської» Всеукраїнської Національної Ради (ВУНР) Олегом Ольжичем. Але його арешт в травні, а також вбивство Романа Сушко перешкодили переговорам.

На Першому Великому Зборі УГВР, що пройшов 11-15 липня сорок четвертого року в Карпатах, взяли участь

двадцять осіб, які стали його членами. Президентом обрали Кирила Осьмака. Але вже двадцять третього серпня його поранили у сутичці УПА з частиною Червоної армії, дванадцятого вересня він потрапив у полон під час облави в с. Дорожів на Дрогобиччині. Лише через кілька років слідчі ідентифікували в'язня. Понад п'ятнадцять років він провів в ув'язненні й помер шістнадцятого травня шістдесятого року у Владимирській тюрмі.

Вище-президентами УГВР стали Василь Мудрий, о. Іван Гриньох та Іван Вовчук. Генеральний секретаріат (уряд) очолив Роман Шухевич під псевдо «Роман Лозовський», він же став і секретарем військових справ. Секретарем внутрішніх справ призначили Романа Волошина, закордонних – Миколу Лебеда. Головою Бюро інформації обрали молодого письменника зі східноукраїнських земель Йосипа Позичанюка. Генеральним суддею став Ярослав Біленький.

На Великому Зборі Роман Шухевич виступив з доповіддю про УПА. У своєму виступі Шухевич наголосив, що УПА «стала виразно всенаціональною силою» і виступила ініціатором створення УГВР. Від липня сорок четвертого року, підкреслив він, УПА підпорядковується Українській Головній Визвольній Раді (УГВР) «в політичній і в організаційно-персональній площинах».

Шухевич взяв також участь в обговоренні доповіді Мирослава Прокопа про внутрішнє і зовнішнє становище українського народу, в дискусіях з польського питання та про Платформу УГВР. Він також увійшов до складу комісії, яка мала виробити текст присяги вояка УПА.

У березні сорок четвертого року червона армія прийшла на Волинь. Радянські війська зайняли Вінницю, Кам'янець-Подільський, Проскурів, Чернівці, та ряд інших міст. Загони УПА виявилися по обидва боки фронту. На схід від фронту почалися зіткнення з військами НКВС. На захід від фронту створилася нова ситуація, в якій УПА була змушена постійно відбиватися від тих же військ НКВС, що звалися «радянськими партизанами». Вони отримували підкріплення через лінію фронту, деколи навіть частіше, ніж діяли проти німців.

Протягом цілого сорок четвертого року через усі українські землі прокочувалися мільйонні хвилі Червоної Армії, а вслід за ними тисячі «заградітельних загонів» та енкевелістів. Проти московського окупанта України Роман Шухевич, як Головний Командир УПА, вирішив зайняти таку саму тактику боротьби, яку УПА займала проти гітлерівських окупантів: не вступати в бої з Червоною Армією, а повернути напрям збройного спротиву проти НКВС і «заградітельних загонів», дії яких були направлені на боротьбу проти загонів УПА та здійснювали терор проти мирного українського населення. Згідно з цією тактикою, велику частину членів УПА було переведено в розгалужену сітку збройного підпілля, а всі курені й сотні УПА розділено на невеликі за кількістю, самостійні загони УПА, які тільки в випадку необхідності об'єднувалися у великі загони. Замість фронтальних боїв з ворогом готувалися добре підготовлені засідки і наскоки на розміщення підрозділів НК'ВС й окупаційної адміністрації.

Боротьба УПА проти двох переважаючих сил надзвичайно ускладнилася. Різко погіршилася ситуація і для

німців. Зважаючи на це, вони намагалися забезпечити у власному тилу хоча б нейтралітет загонів УПА, що тут знаходилися. У зв'язку з цим в окремих районах Волині і Полісся мали місце домовленості представників німецької влади з місцевими командирами УПА і провідниками ОУН. Вояки УПА знищували дрібні загони НКВС, передаючи полонених німцям і повідомляючи їм про пересування більших загонів.

За два роки важких, кривавих боїв з переважаючими силами ворога, Українська Повстанська Армія понесла великі жертви. Разом з рядовими вояками падали в боях і їхні командири, що стояли завжди в перших лавах. Вже тринадцятого травня сорок четвертого року впав у бою командир Кропива, шеф штабу УПА-Південь, а десятого червня полковник Батько-Грабець, командир УПА-Південь і герой Вінниччини курінний Довбуш. Тридцятого липня в Остріжчині загинув геройською смертю генерал Гончаренко-Ступницький, шеф штабу УПА-Північ, а дванадцятого грудня впав у бою полковник Савур-Клячківський, командир УПА-Північ. На початку жовтня в бою коло Нових Стрілиськ, що тривав два дні і коштував ворогу понад триста сімдесят вбитих, впав ославлений курінний командир Яструб. П'ятнадцятого жовтня у Сколівщині впав командант старшинської школи майор Поль-Польовий. Майже одночасно в Равшині загинув сотник Вадим Новицький, інспектор штабу УПА-Захід. В листопаді в Калушині впав курінний Ярема-Линда. Перед новим сорок п'ятим на Чернівеччині впав командир Боєвір-Кіндзірський.

В січні сорок п'ятого в боях із спецвідділами НКВС впали курінні командири Степовий, Благий, Максим. В травні біля Галича впав хорунжий Колчак, командир Тактичного Відтинка УПА-Захід, а в Чортківщині курінний Крук. Біля Богородчан у кривавому бою в половині квітня загинули курінний командир Благий і сотенний Вершник, разом з ними полягли п'ятдесят їх побратимів. І на кінець року в грудні загинув шеф штабу УПА генерал Перебийніс-Грицай...

Оспіваний в повстанських піснях Шугай-Позичанюк, уродженець Херсонщини, був одним із найближчих співробітників Головного Командира УПА як член ГК УПА та член УГВР, і склав свою буйну голову в бою з більшовицькою ордою на полях галицького Підгір'я. Першим старшиною УПА, що його нагороджено Золотим Хрестом Бойової Заслуги першого класу, був наддніпрянець, майор Дмитро Карпенко-«Яструб», колишній лейтенант Червоної Армії, а в УПА командир чужонаціональних частин УПА, що загинув у бою за волю України сімнадцятого грудня сорок четвертого року на галицькій землі біля Нових Стрілиц. Командир буковинського куреня сотник Лісовий, загинув у бою проти московських загарбників на верхів'ях Карпат.

Але втрати не дали підстав для безпідставної жорстокості по відношенню до ворога. Коли десятого лютого сорок четвертого року між Володимирцем і Антонівкою до рук загону УПА потрапив генерал Червоної Армії зі своїм офіцерським оточенням, і розслідування показало, що він був людиною непартійною, його, після проведення роз'яснювальних розмов, було звільнено.

Зовсім іншою була постава до маршала червоної армії, героя Радянського Союзу друга Сталіна – Ватутіна. Роман Шухевич вперше почув прізвище Ватутін у тридцять дев'ятому році. Він очолював Український фронт радянських військ, які вторглися в Польщу. Шлях радянського командира не особливо відрізнявся від військового шляху більшості вищих військових офіцерів червоної армії.

У вересні двадцятого року червоноармієць Ватутін воював проти залишків Української Повстанської Армії Нестора Махно. В двадцять першому році боровся проти українських повстанців на Полтавщині. В цьому ж році став більшовиком. А за вторгнення керованих ним більшовицьких військ в Польщу отримав орден Леніна. Тобто Микола Ватутін ріс, як військовий командир у боях з українцями. І найбільший військовий злочин Ватутін здійснив в Україні при звільненні Києва від німецьких військ. Щоб здійснити цю операцію, необхідно було форсувати Дніпро і штурмом оволодіти Букринським плацдармом.

На військовій нараді двох фронтів українського і білоруського, доповідаючи, генерал повідомив, що для здійснення операції не вистачає триста тисяч солдат. Нестачу військової сили «геніальні» полководці Жуков і Ватутін вирішили поповнити українськими шістнадцятирічними хлопчиками. На «звільненій» від німців лівобережній Україні «польові» військкомати хапали дітей і без зброї, та військової форми гнали їх на німецькі кулемети форсувати Дніпро.

Розповідали, що німецькі кулеметники сходили з розуму від того, що весь час розстрілювали неозброєних людей в цивільному, але на місце одних вбитих, йшли шеренги нових. Таким чином тільки на одному цьому плацдармі «геніальний» полководець Ватутін кинув на вірну смерть чотириста тисяч радянських солдат. Переважаюча більшість яких були неповнолітні українські діти.

Почувши те Жуков не задумуючись промовив: «А, что мы себе голову ламаем?! Все хохли предатели, чем больше их в Днестре утопим, тем меньше будем в Сибирь вывозить!»

Коли Шухевич отримав повідомлення про штурм Києва, він довго мовчав і потім ніби сам до себе сказав : «Ця істота не має права на життя...». Щоби він сказав, якби міг знати, що у тій битві приймали участь і чотирнадцятирічні українські діти...

В другій половині березня сорок четвертого року Ватутін на чолі Українського фронту підійшов на Західноукраїнські Терени. Спецгрупа УПА під керівництвом «Енея» розпочала на нього полювання. Задум було здійснено двадцять дев'ятого березня. Добре підготована засідка на шляху Корець – Рівне біля Гощі зупинила автоколонну з маршалом Ватутіним. Смертельно поранений у бою з українськими вояками маршал Ватутін помер невдовзі у київській лікарні. Московське керівництво довго офіційно не визнавало, що Ватутін загинув від рук вояків УПА. Трохи раніше так само гітлерівці приховували, що генерала Люце, товариша Гітлера, знищили українські вояки. Гонорові німці не могли визнати

прилюдно, що цілий німецький генерал загинув від рук бійців УПА.

У вояків УПА не було жалю і до солдатів НКВС та «заградітельних отрядів», які «полювали» за українськими патріотами, називаючи їх «бандерівцями». Тих, хто попадав до солдат цих загонів, піддавалися жорстоким тортурам після чого вони розстрілювалися. Тому у вояків УПА до солдат і офіцерів цих підрозділів пощади не було. З ними йшла боротьба не на життя, а на смерть.

Бої з військовими частинами НКВС почалися на терені Волині вже в січні сорок четвертого року і згодом перенеслися до Галичини. У безлічі боїв УПА зуміла завдати їм дошкульних ударів. Одинадцятого березня курінь «Лайдаки» розгромив батальйон НКВС під командою капітана Шматова й захопив кільканадцять підвід зі зброєю й амуніцією. В бою коло села Мульчиць, Рафалівського району, від рук бійців УПА згинув шістьдесят енкаведистів, а в бою над річкою Горинню двадцять шостого березня згинув більше як сто. В бою з загонами «Енея» і «Дубового» п'ятнадцятого квітня коло Людвиполя згинув майже сто п'ятдесят енкаведистів, а шістьдесят потрапили в полон. Тиждень пізніше в районі Виткович в бою з загонем Кватиренка-Польового їх згинув понад сто.

В Галичині бої з частинами НКВС почалися влітку сорок четвертого. В кінці квітня сталася битва у Гурбенському лісі на перетині сучасних Рівненської, Хмельницької та Тернопільської областей. У великому лісовому масиві підрозділи УПА-Південь готувалися до

виходу у напрямку Дніпра, і далі до Холодного Яру, де повстанці планували закріпитися.

Але розвідка червоної армії вистежила їх і кинула проти них великі військові об'єднання радянських військ, які мали оточити й повністю знищити ті військові підрозділи УПА. Тридцятитисячна група червоної армії, маючи в арсеналі танки і літаки, оточила в гурбенських лісах чотири тисячі бійців УПА-Південь і загін Ясеня з УПА-Північ і ранком двадцять третього квітня почала масований наступ на замкнених у «кільці смерті» бійців УПА. Важкі, криваві бої тривали два дні.

На світанку двадцять п'ятого квітня частини УПА, втративши в боях вісімдесят бійців, пробилися в різних місцях оточення і відступили на північ, на південь і на схід. Командування червоної армії офіційно визнало загибель сто двадцяти червоних бійців, хоча достовірно відомо, що їх було набагато більше. Знищити оточені частини УПА, або навіть завдати їм рішучого враження, червона армія виявилася неспроможною. Цим боєм керував заступник Головного Командира Романа Шухевича, Василь Кук-«Леміш».

Бій в гурбенських лісах показав, що в традиційному військовому протистоянні фронтів УПА не має шансів у боротьбі з червоною армією, натомість має велику перевагу там, де діють малі мобільні збройні групи, які використовують засідки та несподівані збройні напади. Відповідно до цього Роман Шухевич змінив тактику військових дій УПА, а потім виробив нову концепцію визвольної боротьби ОУН, яка в сорок сьомому році була

впроваджена. На перший план боротьби з ворогом тепер ставала пропагандистська діяльність.

Особливо позитивно оцінював Роман Шухевич боротьбу УПА під «більшовицькою окупацією», яка розпочалася з другої половини сорок четвертого року, коли, за його словами, йшлося про те: «бути чи не бути українському народові». На думку Головного Командира УПА українські повстанці та підпільники не дозволили «фізично винищити українській народ у вогні імперіалістичних фронтів», не дали можливості «совітам» «вигнати українське населення на нові каторжні роботи в радянському союзі». В цей час вони зірвали спроби більшовиків «провести повне економічне пограбування народу шляхом загнання селянства в сталінській колгосп».

Але тепер перед Шухевичем постало питання: що в тій ситуації повинна була зробити Українська Повстанська Армія: відступати на чужину, чи залишатися на Українських землях і далі вести важку, нерівну боротьбу. Питання стояло в двох площинах: перед УПА, як цілістю, і перед кожним її членом особисто. Чи буде УПА спроможною протистояти повені тих «червоно-московських орд», перед якими тікали в переляку мільйонні армії німецьких вояків, озброєних найсучаснішою зброєю. Що робити коли закінчиться світова війна і настане мир, а московський окупант України зможе всю свою силу звернути проти УПА? Чи, може, й справді мають рацію «реальні» політики, які заздалегідь тікають на захід перед більшовицькою навалою, не намагаючись навіть чинити опір загарбникам?

Українська Повстанська Армія залишилася на рідних землях не лякаючись ворожої переваги і не сподіваючись на перемогу в бою. Залишився в Україні аж до своєї загибелі в бою з ворогом, Головний Командир Української Повстанської Армії генерал-хорунжий Роман Шухевич - «Тарас Чупринка»...

Весною сорок п'ятого року Головний командир УПА наказав командирам бойових підрозділів сприяти «демобілізації» молоді, що прийшла до УПА, рятуючись від призиву до червоної армії і відправлення на фронт. Хтось із них міг скористатися з радянської амністії і звернеться до адміністрації своєї місцевості. Інші мали можливість вливатися в маси молоді, що поверталася з робіт в Німеччині. В рядах УПА залишилися лише загартовані бійці Української Повстанської Армії. До них долучилася більша кількість перевірених учасників УПА для того, щоб вони зміцнили організаційну мережу революційного підпілля по всій Україні.

Маси люду, що поверталися «з лісу», викликали у радянської влади враження, що їхня афера проти УПА з амністією «досягла величезних успіхів». Але скоро вони зрозуміли, що «демобілізовані з УПА» були лише частиною української армії. Бойове ядро дійсної УПА залишилося в строю не звертаючи увагу на «амністію» і «демобілізацію». Бойові загони УПА продовжували безкомпромісну війну, продовжуючи завдавати дошкульні удари частинам НКВС і окупаційній московській адміністрації.

Бойове осереддя УПА залишилося продовжувати партизанську боротьбу малих з'єднань, скерувавши її проти представників московської окупаційної влади – НКВС та

радянських адміністрацій. Таку важку боротьбу проти носіїв московського терору могли вести тільки найкращі, загартовані в боях українські патріоти, готові жертвувати своїм життям. Змінилася лише тактика бойових дій. Партизанська боротьба продовжувалася малими з'єднаннями.

Розмірами і кількістю учасників це, очевидно, були вже менші бої, аніж бої сорок четвертого-шостого років; але політично вони вдарили московських окупантів не менш дошкульно, як попередні масові бої. Це ж були вже третій, четвертий і п'ятий роки після закінчення другої світової війни, а «могутня червона імперія», що збиралася підкорити собі весь світ і «всесильне» НКВС виявлялися неспроможними знищити Українську Повстанську Армію, незважаючи на застосування найжорстокішого терору. Не змогли змусити хоча б один відділ українських повстанських героїв капітулювати. Слава про триваючу боротьбу УПА котилися широко по світу, кріпили на душі поневолених і заохочували інші, «сателітні» народи іти шляхом українських героїв спротиву.

Так реалізувалася українська концепція нового політичного ладу в світі, основою якого було визнання свободи всіх народів. Бійці збройних загонів тих народів, входячи в структуру УПА, в спільній боротьбі проти спільних ворогів, освячували її власною кров'ю.

Те, що військова доктрина Шухевича є ефективною, показав Космацький бій УПА сорок п'ятого року, де повстанці знищили дивізію НКВС, підсилену трьома прикордонними батальйонами, а потім і підкріплення, надіслане в Космач. Однак загальне співвідношення сил

було не на користь українського визвольного руху, і в запеклих боях енкеведісти поступово знищували повстанців.

В кінці травня сорок п'ятого року за директивою Романа Шухевича, підписом членів ПУН-у Дмитра Андрієвського та Осипа Бойдуника, а також єпископа Мстислава був переданий меморандум до американського командування, а саме безпосередньо Військового Управління – «Німеччина». Після цього, українці, які перебували у німецьких таборах, виділили в окрему групу від поляків та росіян. В таборах, де перебували українці, дозволялось вивішувати національний синьо-жовтий прапор, було налагоджено постійний окремих зв'язок між українцями та американцями.

В грудні сорок шостого року, Роман Шухевич особисто розробив інструкцію проводу ОУН під умовною назвою «ОСА». Цей документ орієнтував революційне підпілля на активізацію діяльності у випадку збройного конфлікту між колишнім союзниками по антигітлерівській коаліції. У ньому перед підпільними структурами ОУН ставились завдання організації терористичних дій проти партійно-радянського активу та захоплення влади на місцях після поразки Радянської армії.

Роман Шухевич з побратимами ще мав надію, що свободолюбіві американці не залишаться сліпими й глухими до визвольної боротьби українського народу під прапорами УПА проти московських загарбників і зразу після капітуляції Німеччини поставлять вимогу Сталіну негайно провести демобілізацію, забрати московські військові частини з окупованих країн і залишити всі

неросійські народи, і перш за все Україну, в спокої, щоб вони самі у власних, самостійних державах будували своє життя. Це означало б кінець російської імперії.

Проте, міжнародні відносини в світі були далекі від збройного конфлікту між колишніми союзниками по антигітлерівській коаліції. Роман Шухевич з сумом прийшов до висновку, що конфлікт між радянським і англо-американськими блоками не вийшов поза рамки «дипломатичних розходжень», і що обидві сторони не виходять зі стану «збройного мира». Це дало йому підстави вважати, що більшовики використають мирний час «для нищення свого внутрішнього ворога – української національної революції».

Московське політбюро добре знало настрої населення Радянського Союзу і солдат Червоної Армії й повністю усвідомлювало собі, що вистачило б того, щоб уряди Америки й Англії офіційно підтримали державну самостійність України, та ввели на територію Чехословаччини, Польщі, Румунії й України кілька американських дивізій – російська тюрма народів, не утримала б їх під своїм впливом.

Але сподівання, що через короткий час по закінченні війни з гітлерівською Німеччиною свободолюбива Америка направить свою армію проти червоно московських фашистів і проти морально-політичного близнюка Гітлера, генералісимуса Сталіна, хоч і ґрунтувалися на логічних висновках, не справдилися так, як не справдилися такі ж сподівання східних німців у п'ятдесят третьому році, мадярів і поляків у п'ятдесят шостому, а чехів та словаків у шістдесят восьмому році.

Може на заваді тому стала необхідність війни Америки з Японією, а в цій війні Рузвельт розраховував на допомогу Радянського Союзу. Саме тому англо-американські війська не могли піти на сепаратний мир з Німеччиною, а Московщину лишити у своїх кордонах та підтримати самовизначення України та інших європейських народів. А саме така постава закінчення другої світової війни була б справедливою і не дала б Москві жодних надій готувати нову світову війну.

У висліді, Російсько-більшовицькі імперіалісти поневолили багато європейських народів, а всім іншим народам світу готувалися накинати ярмо завтра, вважав Шухевич. Всякі більшовицькі заяви про можливість мирного співіснування двох систем – це тільки облудна пропаганда. А на ділі всі зусилля кремлівських верховодів спрямовані на підготовку нової війни для загарбання всього світу. Все життя ССРСР підпорядковане цій одній меті. Надії західного світу, що війну можна відвернути — марні надії, побудовані на піску. Світової війни не уникнути ні в який спосіб.

Свою офіційну позицію із згаданих питань «Тарас Чупринка» виклав двадцять п'ятого вересня сорок сьомого року у «Заяві Головного Командира Української Повстанської Армії». Найперше він відзначив «велику організаційну роль, яку відіграла ОУН, керована Степаном Бандерою в процесі творення і росту УПА» і великий внесок ОУН(б) у зміцнення «своїми високоідейними кадрами» УПА, в захисті її від нападів «з боку національних ворогів України».

В середині літа сорок восьмого року Бюро Інформації УГВР опублікувало інтерв'ю свого кореспондента з Головою Генерального Секретаріату УГВР «Р. Лозовським». Серед питань, на які давав відповіді Роман Шухевич, особливе значення мало роз'яснення ним причин переходу трьох груп вояків УПА із Закерзоння через територію Чехословаччини до американської зони окупації...

Проте ці звернення лишилися поза увагою Світової громадськості. Відсутність підтримки із-зовні змусила керівництво визвольно-революційним рухом в жовтні сорок дев'ятого року оприлюднити за кордоном «Звернення воюючої України до всієї української еміграції». Під цим документом також стояв підпис Голови Генерального Секретаріату УГВР і Головного Командира УПА «Р.Лозовського-Чупринки».

Не отримав Головний командир УПА розуміння і підтримки зі сторони керівництва ОУН за кордоном. У березні та влітку сорок шостого року через спеціального посланця «Славека» Роман Шухевич отримав від Степана Бандери низку конфіденційних документів, з яких дізнався про створення Закордонних частин ОУН та бажання зібрати черговий Великий Збір ОУН.

В свою чергу, Шухевич у серпні відправив до Німеччини з листом та усними інформаціями для Степана Бандери зв'язкову Проводу ОУН «Бистру». В особистому листі до «Друга Провідника» Роман Шухевич писав: «Все, що подасть друг «Бистра», прошу брати, як передане мною особисто». Водночас Роман Шухевич через «Бистру» передав не встановленій особі, яку називав «Друже»,

записку, в якій просив його уможливити зустріч своєї зв'язкової з «провідником Бандерою», наголошуючи, що «справа дуже важна і термінова». Проте Савицькій-«Бистрій» дуже важко дався шлях на Захід, куди вона прибула лише наприкінці сорок шостого року.

Безперечно, що у проведенні до життя зазначених вище заходів була велика заслуга Романа Шухевича, котрого ще 9 лютого 1946 р. УГВР своєю постановою підвищила до ступеня генерал-хорунжого. Разом з тим, Головний Командир УПА був свідомий того, що боротьба сил визвольного руху з радянським тоталітарним режимом в наступні роки буде не тільки важкою, а ще й тривалою. А для цього необхідно буде як продовжити розбудову підпільних структур ОУН і УПА та забезпечити їх просування у східні області України, так і звернути увагу на консолідацію українських самостійних сил за кордоном, на усунення розбіжностей, які виникли між Степаном Бандерою і його оточенням та керівництвом революційного підпілля в Україні після III Надзвичайного Великого Збору ОУН.

Не торкаючись всіх питань, які керівник національного підпілля в Україні ставив перед С.Бандерою, можна лише зауважити, що найголовніші з них стосувалися долі постанов Надзвичайного Великого Збору ОУН, які критично сприймалися С.Бандерою та його найближчим оточенням.

Це було дуже правильне рішення, адже ще наприкінці сорок сьомого року, посилаючи свого емісара В. Диш-канта на зустріч із Романом Шухевичем, Степан Бандера просив передати йому про необхідність

«демобілізації УПА і зведення до мінімуму бойових виступів, які приносять більше шкоди, ніж користі». Головне завдання для революційного підпілля: «витримати і ще раз витримати».

З огляду на зазначене, пропонувалося забезпечити рівномірне розміщення керівних кадрів по Україні з тим, щоб охопити всі терени західних областей досвідченими організаторами з високими моральними якостями, здатними вести роботу серед населення і зміцнювати моральний стан учасників визвольного революційного підпілля. Було також вирішено посилити вимогу до конспірації учасників підпілля.

Характеризуючи стан визвольно-революційного підпілля, члени Проводу ОУН відзначили нестачу кадрів, здатних вирішувати основні завдання активної збройної боротьби з радянською владою та вести роботу серед населення західних областей в цьому напрямку. Було відзначено, що підпілля щоденно втрачає найбільш загартовані та перевірені кадри, а поповнення його лав в умовах конспірації та протидії більшовиків йде з великими труднощами. З кожним днем слабшає підтримка ОУН з боку населення, а серед окремих керівних працівників спостерігається падіння «бойового духу», що відмітив Шухевич. Ті важкі втрати і все зростаючий наступ ворога мусило Головне Командування і, зокрема, Головного Командира УПА взяти до уваги.

Зважаючи на перебіг подій і очікувані чергові наступальні дії советів, Роман Шухевич у квітні сорок сьомого року покинув свій командний пункт в селі Княгиничі і з охороною пішов до Рогатинського лісу. Він

мав на меті ознайомитись із станом українського підпілля та поставити перед вояками і підпільниками завдання подальшої «анти радянської діяльності». Наприкінці червня сорок сьомого року Шухевич- «Тур», разом с шефом ГВШ УПА Гасиним-«Лицарем», прибули у Дрогобицьку область, де в горах містився Головний Осередок Пропаганди (ГОСП) ОУН на чолі з П.Федуном-«Севером». Прибули також Д.Маївський-«Косар», З.Матла-«Дніпровий», М.Степняк-«Сергій», Р.Кравчук-«Петро».

У супроводі бойовиків «Тур» пройшов сотні кілометрів по території Дрогобицької, Львівської, Станіславської і Тернопільської областей. З ним була бойова охорона, яка нарахувала від п'яти до двадцяти осіб, включаючи бойовиків, зв'язкових та кур'єрів.

Тут він провів нараду із співробітниками ГОСП та поінформував їх з деяких актуальних питань діяльності ОУН і УПА, які перед тим були обговорені з провідником ОУН на ЗУЗ Р.Кравчуком-«Петро» та провідником ОУН Карпатського краю В.Сидором-«Шелест»...

На європейських просторах Друга Світова Війна закінчилася, а війна радянської армії проти УПА продовжувалася. В листопаді сорок восьмого року органами МДБ був вбитий провідник ОУН Львівського краю З.Тершаковець-«Федір», на цей час один з найталановитіших керівників визвольно-революційного підпілля. З його діяльністю більшовики пов'язували активні диверсійні й терористичні дії ОУН і УПА в сорок сьомому-восьмому роках на території Львівської області, а також у північних частинах Дрогобицької та Станіславської областей. При цьому вони відмічали, що «Федір» був

призначений на посаду Провідника ОУН Львівського краю «особисто Шухевичем».

З огляду на кадрові втрати і постійно зростаючу перевагу противника, керівництво визвольно-революційного руху дійшло висновку про доцільність згортання діяльності УПА як збройної формації. На підставі рішення УГВР від двадцять дев'ятого серпня сорок дев'ятого року Головний Командир УПА Р. Шухевич видав наказ, згідно з яким усі підвідділи і штаби УПА тимчасово припиняли свою діяльність як бойові одиниці і органи управління. Від цього часу основний тягар боротьби з тоталітарним режимом покладался на підпілля ОУН, до якого увійшли військовики УПА, а бойові акції поступово відходили на другий план.

Перебуваючи в Ілівському лісі поряд зі Львовом Шухевич зустрівся з колишнім політичним референтом проводу ОУН Закерзонського краю В. Галасою-«Орланом», якого він призначив делегатом Проводу ОУН на територію Волинської і Рівненської областей, і дав завдання ліквідувати конфлікт між «Смоком» та «Далеким». Одночасно доручив зайнятися підбором кваліфікованих оонівських кадрів на ПЗУЗ. У північних районах Житомирської і Київської областей» вжити заходів до покращення конспірації структур ОУН, активізувати їх діяльність та погодити це питання з Василем Куком-«Лемішем», котрий здійснював загальне керівництво діяльністю ОУН в Східній Україні.

До праці на східних теренах, Роман Шухевич направив ряд випробуваних членів Організації, серед них також «Роксолану». Висловлюючи офіційну точку зору

ОУН, він звернув її увагу на сучасні міжнародні відносини і наголосив на можливість війни через кілька років або дуже швидко між західними країнами і Радянським союзом. Але вона не повинна робити на це ставку.

Її завдання не включатися ні в яку освітню чи політичну роботу і протриматися до початку можливої війни. а якщо прийде розвал радянської влади, то від імені УГВР організувати і агітувати українців до проголошення гасел «Самостійної України». До цієї роботи вона повинна залучати сільську і міську інтелігенцію, котра розмовляє українською мовою.

Напружена праця в сорок шостому-сьомому роках, постійне перебування у підземних сховищах, психічне перевантаження суттєво позначилися на стані здоров'я навіть такої фізично загартованої людини як Роман Шухевич. Вже у червні сорок сьомого року йому було організовано медичне обстеження у львівського лікаря Лотовича. Його діагноз був невтішний: «пацієнт страждає на послаблення серцевих м'язів, катар шлунку, ревматизм суглобів». У сорок восьмому-дев'ятому роках зі своєю зв'язковою Галиною Дидик, Шухевич нелегально пройшов курс лікування на курортах Одеси...

Питання, розглянуті і схвалені членами Проводу ОУН в червні сорок восьмого року, звичайно, мали б зміцнити лави визвольно-революційного підпілля і посилити його спротив тоталітарному режиму, але останній з кожним днем нарощував зусилля по боротьбі з ОУН і УПА. При цьому більшовики не обмежувались лише силовими акціями проти повстанців і підпільників. Їх постійним об'єктом було й населення західних областей,

котре вони у різний спосіб намагалися відвернути від допомоги українським патріотам.

Увесь цей час діяльність по знищенню українського підпілля і УПА у радянського керівництва стояло на першому місці. Ще в листопаді сорок четвертого року вийшло друге «звернення уряду УССР до населення західних областей України». Але ні звернення, ні вимога самого Сталіна, за всяку ціну ліквідувати УПА до березня сорок п'ятого року, не дали сподіваного результату.

Перед органами МДБ і МВС ставилось завдання активізувати всі форми боротьби з ОУН і УПА, зосередивши основну увагу на розробці і знищенні членів і функціонерів так званого «Центрального проводу ОУН», а також «виявити і повністю ліквідувати банд групи та їх ватажків».

Три місяці пізніше для знищення «решток» УПА більшовики стягнули в західну Україну більше як півмільйонну армію військ НКВС і танкових з'єднань і почали «велику блокаду», що тривала всю першу половину сорок шостого року. В тій акції, якою керував сам Хрущов, більшовики застосували всі можливі засоби терору й провокацій не тільки супроти УПА, але й проти українського цивільного населення тих теренів.

Радянська влада взялася до прямого знищення людей, завозячи до лікарень отруйні ліки, та поширюючи смертельні заразні бактерії. Проте, вони скоро відчули, що «недобитки» УПА дошкульно кусають червоного ведмеда, Від їх рук гинули тисячі енкаведистів.

Третього травня сорок шостого року загинув і сам керівник акції «великої блокади» в Станиславівщині

генерал військ НКВС Москаленко з почтом, полковником і двома майорами, попавши в засідку вояків УПА «Месники» біля залізничної станції Тязів. «Залишків» УПА не зліквідувала і ця особливо жорстока навала понад півмільйонної орди НКВС, що шаліла на всіх просторах західної України від січня до липня сорок шостого року...

Але двадцять четвертого жовтня сорок дев'ятого року у Львові сталася подія, яка фатально вплинула на долю УПА і особисто Романа Шухевича. Наступного дня перший секретар ЦК КП(б)У М. Хрущов надіслав повідомлення Й. Сталіну про те, що «в своїй квартирі бандитами був по звірячому вбитий український письменник Ярослав Галан». Звичайно, провина за цей акт покладалася на націоналістичне підпілля.

Проведені НКВС додаткові заходи дали можливість їм арештувати Миколу Степаняка. Його свідчення та захоплені деякі документи УГВР, які потрапили до рук енкеведистів, відкрили роль і місце Романа Шухевича в українському визвольному русі. Крім того, радянським органам держбезпеки стало відомо про активну діяльність інших очільників ОУН. Після цього справою Шухевича зайнявся особисто нарком держбезпеки УРСР Савченко. Перебуваючи у Львові, він затвердив оперативний план «Берлога», спрямований на розшук і ліквідацію членів Проводу ОУН і особисто Романа Шухевича, на якого була заведена розшукова справа «Вовк». Від цього часу Шухевич-«Тур» постійно перебував під прицілом радянських спецслужб.

Роман Шухевич, хоч і усвідомлював постійно загрозу своєму життю з боку органів держбезпеки, проте не

відсиджувався у бункерах і конспіративних квартирах, а регулярно інспектував структури визвольного-революційного підпілля, зустрічався з їх керівниками, ставив перед ними відповідні завдання. Шухевич особисто спілкується з членами Центрального «Проводу», і з цією метою він щорічно скликав наради, на яких обговорював стан підпілля і практичної антирадянської роботи. Через спеціальних і особливо довірених зв'язкових і кур'єрів він підтримував регулярний зв'язок з членами Проводу ОУН, котрі, як правило, не знали місця його перебування і передавали пошту його особистим зв'язковим Костянтині Зарицькій-«Монеті» та Ганни Дидик-«Анні».

Тим часом емдебісти настирливо шукали місце переховування Романа Шухевича та лінії зв'язку до нього. Наприкінці лютого п'ятдесятого року вважалося, що він ховається десь на стику адміністративних кордонів Глинянського, Перемишлянського і Бібрського районів Львівської області і в цій місцевості планувалося провести спецоперацію з метою його захоплення. Водночас велася робота й по Львову, де часто перебував Шухевич-«Тур». Саме тут через свого агента «Поліну» співробітники МДБ натрапили на одну із зв'язкових Романа Шухевича – Дарію Гусяк - «Дарка», «Нуся». З березня п'ятдесятого року за допомогою «Поліни» Дарія Гусяк була схоплена і стала об'єктом енергійної оперативної розробки. Але «Нуся», незважаючи на тортури та знущання над її матір'ю, трималася на допитах дуже мужньо.

Отримавши важливу інформацію про Романа Шухевича від арештованих членів Організації, емдебісти вдалися до провокаційної комбінації, так званої «внутрішньо

камерної» розробки. Коли Дарію Гусяк посадили до камери, де під виглядом підпільниці перебувала Фроляк-«Роза», вона зуміла швидко увійти у довір'я до «Нусі», особливо згадавши про Зарицьку-«Монету», котра начебто сиділа в сусідній камері. Коли Д.Гусяк дізналася, що «Розу» нібито звільняють за відсутністю доказів, то згодилася передати через неї «грипс» на адресу Н.Хробак, котра мешкала в селі Білогорща Брюховицького району, де в цей час переховувався Роман Шухевич. У «грипсі», зокрема, говорилося: «основне питання — це про ШУ і ДІ». Таким чином о двадцять другій годині четвертого березня п'ятдесятого року фактично стало відомо про місце перебування Командира УПА Романа Шухекича-«Тараса Чупринку», «Тура», «Р. Лозовського».

Визначивши будинок де міг переховуватися Роман Шухевич, емдебісти розпочали розшук в будинку, хоч впевненості у них щодо присутності його в цей час в цьому приміщенні не було. «Криївка» Головного Командира УПА була добре замаскована і, на думку побратимів, «в такому сховищі можна було пересидіти обшук, не виявивши себе». Але можливо, вперше опинившись в такому надзвичайно складному становищі, напружені нерви командира не витримали і він, почувши кроки на східцях, вистрілив через дерев'яну перегородку «криївки» і з пістолетом в руках здійснив спробу прориву. При цьому Роман Шухевич пострілом вбив начальника відділення Управління МДБ УРСР майора Ревенка і збив з ніг полковника Фокіна, заступника начальника УМДБ у Львівській області. Але на виході з будинку він був вбитий автоматною чергою.

Так завершилась довготривала, фактично розпочата з сорок четвертого року операція спецслужб Радянського Союзу з ліквідації керівника українського визвольного руху Романа Шухевича. Загибель Романа Шухевича стала непоправною втратою для українського визвольно-революційного руху. З огляду на його авторитет, замінити його на керівних посадах революційного підпілля було практично неможливо. Як справедливо зазначив генерал МДБ Павло Судоплатов, «після смерті Шухевича рух спротиву в Західній Україні пішов на спад і незабаром згас». Високий чин МДБ СРСР також визнав, що Роман Шухевич був людиною незвичайної хоробрості, мав досвід конспіративної діяльності і зумів впродовж семи років «займатися активною підривною діяльністю».

Після гибелі Романа Шухевича, Головним Командиром УПА і Головою Проводу ОУН на українських землях стає Василь Кук – «Леміш». Збройна боротьба продовжується у вигляді диверсій та нападів на функціонерів НКВС, але її інтенсивність падала в міру зменшення кількості загонів. Основний акцент підпільники роблять на пропагандистській діяльності, підтримання в народі ідеї необхідності Незалежної України...

Тим часом закордонні організації українського самостійницького руху тривалий час не мали інформації про долю Р. Шухевича. Як згадує в своїй праці Л. Шанковський, широкі маси української еміграції лише через сім місяців дізналися про загибель керівника націоналістичного підпілля в Україні. А першою в світі повідомила про смерть генерала «Тараса Чупринки» американська агенція в жовтні п'ятдесятого року. Від цього

часу на всіх теренах, де перебувала українська еміграція, розпочалися жалобні академії та робилися офіційні заяви, присвячені пам'яті Головного Командира УПА.

Післямова

Коли в другому і третьому романах я випишував образ Романа Шухевича, мене не покидало відчуття, що яв спогадах побратимів та історичних матеріалах він надто ідеалізований. Ну, не може бути, у цьому світі пристрастей, боротьби добра зі злом жити така ідеальна людина! При цьому треба зазначити, що з дев'ятнадцяти років Шухевич приймає участь у війні з ворогами. Є ж навіть такий розхожий вираз «Добро повинно мати зуби!», або «Добро повинно вміти захищатися».

Може, річ в тому, що був такий час. Але, якщо вірити історикам, то в процесі еволюції біосфери Землі з появою живої матерії, і навіть «людини розумної», інстинкти звіра у неї не зникли. Що я маю на увазі? У просторі, де матерія живе інстинктами, переважають два з них: продовження роду і виживання. Хоча другий є скоріше похідним від першого.

По великому рахунку цими двома інстинктами живе і «Людина розумна». Навіть з розвитком цивілізації, ставши «розумною», вона не позбулася застосування нецивілізованих засобів досягнення задоволення інстинктів, які вона отримала під час перебування в загальному розумовому цілому живої матерії. «Людина розумна» відрізняється тим, що свої звірині засоби задоволення інстинктів, вміє маскувати і виправдовувати нагальною необхідністю скоєного злочину або вона їх здійснює більш вишукано, і одночасно підліше.

Виникла навіть світова теорія, яка виправдовує застосування найпідліших засобів, якщо це диктує необхідність досягнення мети. Теорія має назву марксизм. В московській імперії ця теорія стала дороговказом для

зламу всієї системи її життя. Імперію, яку після цього світ побачив, один із відомих американських президентів визначив як «Імперію зла».

Саме тут марксистська теорія знайшла найбільш сприятливі умови для свого розвитку. Вона перетворювала звичайних людей у людський чортополох який розцвів дурним цвітом по московській «імперії зла» і його адепти, як сарана, стали завойовувати світ.

Яке відношення марксизм мав до Шухевича? Він був яскравим антиподом тих людей, які отримали виховання у марксистському середовищі. Більш того, видатний представник народу, який першим обсіла московська, марксистська сарана, він став на смертельну боротьбу з цим вселенським злом. Шухевич не міг лишитися осторонь від цієї боротьби. Він отримав зовсім інше виховання.

Як правило означення первинних інстинктів появляється і з віком отримує розвиток у сім'ї, або в тому середовищі де людина росте і розвивається. Зрозуміло, виходячи з індивідуальних особливостей людини, середовище може впливати на неї в більшій чи меншій мірі. Родина Шухевичів була ідеальною для виховання українського патріота.

Дід Романа, Володимир Шухевич народився у тисяча вісімсот сорок дев'ятому році, а помер в дев'ятсот п'ятнадцятому. Він був видатним громадським і політичним діячем. Педагог, учений-етнограф, дійсний член Наукового товариства ім. Тараса Шевченка, публіцист, автор монументальної п'ятитомної монографії «Гуцульщина» та багатьох наукових праць.

А бабусяю Романа була Терміна Шухевич видатна громадська культурна діячка, організатор жіночого руху й жіночих товариств у Галичині. Проживали Володимир і Терміна Шухевичі у Львові. У них було п'ятеро дітей. А найстарший син Йосип був батьком Романа.

Йосип-Ярослав Шухевич, після закінчення навчання в Академічній гімназії у Львові та правничих студій у Львівському університеті став повітовим суддею у невеликому містечку Краковець Яворівського повіту в Галичині. Пізніше він був переведений до повітового суду в м. Кам'янка-Струмилова. В часи Західноукраїнської Народної Республіки (ЗУНР) і українсько-польської війни дев'ятнадцятого року, Йосип Шухевич за свою громадську діяльність у період існування ЗУНР був заарештований польською поліцією і перебував у львівській тюрмі «Бригідки». Йосип-Ярослав Шухевич був освіченою людиною, юристом високого класу, активним освітньо-культурним діячем. Він співав у Львівському хорі «Боян», грав на фортепіано та інших музичних інструментах.

Більшовики довгий час не чіпали батька Романа, коли він жив у Львові, але тримали його під пильним наглядом, як приманку для захоплення сина. Коли їм це не вдалося, Йосипа-Ярослава Шухевича, зовсім хворого, на ношах винесли з хати й відправили на заслання у Кемеровську область, де він і помер у сорок восьмому році

Мати Романа, Євгенія походила зі священницької родини, і була культурно-просвітянською діячкою на Радехівщині. Удома пильно оберігала давні традиції священницьких родин, була глибоко релігійна й у такому дусі виховала своїх дітей.

У родині Йосифа та Євгенії Шухевичів було троє дітей: Роман, найстарший син, Юрко і дочка Наталка.

Юрко закінчив студії у Львівській політехніці й був інженером-геодезистом. Він також випускник Музичного інституту ім. Миколи Лисенка у Львові. Арештований у червні 1941 року й замордований у львівській тюрмі «Бригідки» більшовицькими чекістами.

Наталка навчалась у гімназії сестер-василіянок і у гімназії «Рідної школи». Була арештована органами НКВД на 10 років таборів. Після відбуття 5-тирічного ув'язнення була направлена у Казахстан на заслання. Тут Наталка влаштувалася на роботу й забрала до себе маму, яка мала ще три роки заслання і зовсім не могла ходити. Згодом до Наталки в Казахстан приїхала дружина Романа з сином Юрком. Через два місяці всі перебралися в Україну. У Львові Наталка закінчила медичне училище, але через постійне переслідування радянськими поліційними органами змушена була переїхати до Нальчика на Кавказі. У Львів змогла повернутись лише в 1991 році.

Роман Шухевич народився у Львові в дев'ятсот сьомому році. Його дитинство пройшло у містечку Краківці Яворівського повіту на Львівщині. Коли йому виповнилося сім років, родина Шухевичів переїхала до Кам'янки - Струмилової. Тут він закінчив початкову школу і родина переїхала до Львова, з яким було пов'язано все подальше життя Романа Шухевича. Його шкільний товариш по навчанню в гімназії Лев Ярошинський, так характеризує тодішнього учня Романа Шухевича: «Роман зовні був сухорлявим непримітним хлопцем, але в короткий час своїми здібностями, своєю вдачею та своєю поведінкою

швидко звернув на себе увагу не лише нас, учнів, але й наших професорів. Він був скромним, але принциповим, працьовитим, дуже обов'язковим, і як на свій вік надто серйозним. І в той же час мав веселу, вдачу, завжди приязно налаштований до своїх товаришів. Роман був дуже набожним. У церкві під час Богослужби був зосереджено зайнятий відправою. Роман відзначався великим тактом та високою особистою культурою. Вже в шостому класі Роман Шухевич став духовним провідником цілої гімназії. При всьому тому, Роман Шухевич був уроджений лідер. Вже в юнацькі роки проявилися провідницько-командирські риси його характеру. Проте він ніколи і ніде свого лідерства нікому не нав'язував і часто виконував скромні організаторські функції, але робив це завжди на високому рівні знавця справи».

Під час навчання у гімназії Роман мешкав у Львові, у своєї бабусі Терміни Шухевич, і був під її опікою. У домі була велика бібліотека діда, з книжок якої гімназист Роман доповнював свої шкільні знання. Деякий час у його бабусі квартирував полковник Січових Стрільців Євген Коновалець, в той час керівник підпільної Української Військової Організації. Тож, Роман ще гімназистом мав можливість спілкування з полковником, а також його друзями, які бували у нього в гостях. Без сумніву, зустрічі гімназиста Романа із загальновідомим тоді командиром Січових Стрільців, як і читання книг з бібліотеки діда мали, великий вплив на формування свідомості й характеру майбутнього бойовика-революціонера УВО та ОУН.

У роки навчання в гімназії та в політехніці Роман Шухевич був дуже активним членом пластової організації

та різних спортивних товариств, Членство у «Пласті» сформувало у нього високі моральні якості, сильну волю, вміння долати перешкоди, а в підсумку активного патріота української нації.

Улюбленими видами спорту Шухевича були футбол, баскетбол, волейбол, біг, плавання, а також планерний спорт. У двадцять третьому році на спортивних змаганнях «Запорозькі ігри» він установив рекорд у бігу з перешкодами на чотириста метрів та у плаванні на сто метрів і увійшов до числа найкращих спортсменів Львова

Поряд зі спортом на професійному рівні Роман разом з братом навчався і досить професійно займався музикою і співом, опанувавши гру на фортепіано. Він, як і його молодший брат Юрко, закінчив Львівську консерваторію. Часто вони виступали в Львівському оперному театрі, де Юрко співав під акомпанемент Романа.

Після закінчення навчання в гімназії, Роман Шухевич вступив до Львівської політехніки на дорожньо-мостовий відділ. Під час навчання відбував військову службу у польській армії. Як студента, його відразу направили на навчання у старшинську школу підхорунжих, але через деякий час звільнили, зважаючи на його політичну неблагонадійність. Далі Шухевич продовжував свою військову службу рядовим гарматником в артилерійській частині на Волині. Вже після військової служби, у червні тридцять четвертого року Роман Шухевич закінчив університетські студії, і отримав фах інженера. Вищу старшинську військову освіту Роман Шухевич здобув пізніше, навчаючись на різних старшинських курсах, вишколах за кордоном та в Україні. До того ж він

самостійно вивчав військову літературу. Шухевич також добре володів шаблею і мав диплом пілота безмоторного літання.

З якою метою автором наведені високі людські якості і здібності досягти досконалості у, здавалось би не спів ставних галузях людської діяльності Романа Шухевича? Зрозуміло не лише для того щоб підкреслити їх. Читач може порівняти його з тогочасними політичними керівниками Радянського Союзу – Володимиром Ульяновим, Львом Троцьким, Йосипом Сталіним, Климом Ворошиловим Лазарем Кагановичем, Костянтином Жуковим. І він зрозуміє наскільки по розумових, моральних і фізичних якостях їх не можна порівняти з Романом Шухевичем. Наскільки коректне це порівняння? Приведені до прикладу радянські керівники свою діяльність теж починали революціонерами і стали на чолі держави. Ким би вони могли стати, якби не узурпували влади в російській імперії? Практично, у кожного з них не вистачало розумових та інтелектуальних здібностей щоб отримати солідну вищу освіту цивільну чи військову. Вони могли б досягти рівня хороших робітників, або клерків середнього рівня і не більше того.

Роман Шухевич, на відміну від них, отримав не лише блискучу освіту, але виховання у високоінтелектуальній родині. Як і його предки, він міг присвятити себе служінню у просвітницькій діяльності. Рід Шухевичів належав до давніх, заслужених священницьких українських родин, відомих ще з вісімнадцятого сторіччя. Шухевичі відігравали важливу роль у національно – культурному й політичному житті Галичини.

Без сумніву, Роман Шухевич міг зробити кар'єру музиканта чи інженера – будівельника. Він міг дослужитися до високих військових чинів як у польській так і в німецькій арміях, зважаючи на те, що досконало володів польською і німецькою мовами. А після звільнення із в'язниці, виявилось що він мав ще й комерційний хист. Коли Шухевич з політичних мотивів не міг влаштуватися на роботу, він спільно з інженером Богданом Чайківським, створив рекламну установу «Фама», яка швидко стала кращою у Львові. У його фірмі працювали побратими які не могли влаштуватися в інших підприємствах.

Але Шухевич до всього цього був патріотом свого народу і не міг миритися з несправедливим відношенням польської влади до українців. Для більшості людей слово патріотизм має похідне значення. І лише люди, що мають особливо гостре відчуття справедливості стають до боротьби за зміну існуючого несправедливого суспільного устрою. Таким був Роман Шухевич. Тож попри всі свої здібності і можливості прекрасно влаштувати своє життя, він став революціонером і поклав своє життя на олтар Вітчизни... А при іншому відношенні до українського питання світової спільноти він безсумнівно став би видатним політичним керівником Української нації. Проте, він навіть в тих умовах очолив боротьбу українців за власну державу.

На жаль, сьогодні після тридцяти років існування Української Держави, не всі українці розуміють за що боролися і віддавали своє молоде життя члени Організації Українських Націоналістів, серед яких у числі перших був і Роман Шухевич. В романах трилогії розкриті причини

повстанського руху на Українських теренах як в російській радянській імперії так і в Польській Народній Республіці. Але, якщо з відношенням до українців у радянській Московії давно всім зрозуміле, то причини антагонізму між поляками і українцями в ПНР відомі мало.

Все починалося з часів Київської Русі. Галицько-Волинське князівство було одним із найбільших в Київській Русі. До його складу входило Поділля, територія між Східними Карпатами, Дністром і Дунаєм, так звані Шипинська та Берладська землі, на яких згодом виникло Молдавське князівство. А ще цілий ряд земель – Луцька, Белзька, Галицька, Перемишлянська, Володимирська, Звенигородська Теробовлянська, Хомська.

Галицько-волинське князівство Проводило активну зовнішню політику в Східній і Центральній Європі тому мало досить ворогів. Головними з них були Польща і Угорщина. А з середини XIII століття – Золота Орда і Литва. Для протидії сусідам Галицько-Волинське князівство неодноразово уклало союзи із католицьким Римом та Тевтонським Орденем. В той час воно стало Галицько-Волинським королівством. Занепад королівства стався внаслідок династичної кризи. У 1340 році помер від отруєння останній повновладний правитель королівства, Юрій II Болеслав Тройденевич.

Після смерті останнього руського короля та волинського князя Любарта, розпочався тривалий конфлікт між сусідніми державами за його спадщину. У висліді розпаду Галицько-Волинського королівства, Галичина була завойована сусіднім Польським королівством,

а Волинь інкорпорована Гедиміновичами до Великого князівства Литовського.

Угорщина не визнала зайняття Галицької землі Польщею. Тому сприяла створенню у 1434 році на її території Руського, а в 1462 – Белзького воєводства. На землях Королівства Руського, був утворений коронний край, до якого входило Королівство Галичини та Володимирії з Великим князівством Краківським і князівствами Освенцима й Затору. В 1772 році коронний край став складовою частиною Габсбурзької монархії, потім Австрійської імперії, а пізніше Австро -Угорщини.

Королівство Галичини та Володимирії об'єднувало українські етнічні землі, частину Волині, історичну Галичину, що складалася зі Східної Галичини й південно-східної частини Західної Галичини та землі Малопольщі – північно-західної частини Західної Галичини. Більша частина Володимирії-Волині під час поділу Речі Посполитої Габсбурзькою монархією, Всеросійською імперією і Королівством Пруссія була відділена від королівства й передана Російській імперії. При всіх цих змінах титульною нацією на цих землях були українці, і не були в одній державі з Польщею. Так продовжувалося до першої світової війни.

В 1918 році, після закінчення першої світової війни і розпаду Австро – Угорщини на теренах Австрії, де проживали переважно українці, була створена Західноукраїнська Народна Республіка, Для наведення універсального ладу, який би не допустив виникнення нової війни, була зібрана Парижська мирна конференція. Вона проголосила своєю метою встановлення нового

справедливого світу, що означало підписання мирних договорів з переможеними державами, врегулювання питання кордонів, визнання нових незалежних держав і заснування Ліги Націй.

Українці теж сподівалися на справедливе розв'язання українського питання на цьому авторитетному міжнародному форумі. Український народ внаслідок свого геополітичного становища, сильно постраждали під час Першої світової війни. Найбільше постраждала Східна Галичина, тут проходила більшість бойових дій. Покладаючись на чотирнадцять принципів президента США Вудро Вільсона, які були проголошені ще до конференції і взяті на озброєння, українці справедливо вважали, що в цьому світі має бути місце і для сорокамільйонної Української Держави. Вони відчували себе новим суб'єктом, який має бути відкритим для світу і світ має бути відкритим до них. Тож цілком природно, що в січні 1919 року відбувся Акт Злуки ЗУНР, і Української Народної Республіки, яка була утворена східними українцями роком раніше на споконвічних, з часів Київської Русі, українських землях. На Трудовому конгресі України було затверджено рішення відправити на Паризьку мирну конференцію об'єднану українську делегацію. Проте на Паризькій мирній конференції Українська об'єднана делегація не була визнана суб'єктом на переговорах. Світова спільнота українців на конференції не чекала.

Країни переможці не визнавали галицьку і наддніпрянську частини українців одним народом, а тим більше не мали бажання приєднати до них кубанських українців, які теж приїхали на конференцію. На той момент

кубанський уряд був повністю залежний від «білого» руху. Тому вони не могли долучитися до Акту східних і західних частин українців. Хоча, сама традиція залучення Кубані в її адміністративних межах до України належала гетьману Скоропадському, який вів переговори про входження Кубані на федеративних засадах до складу УНР. Карту, яку українці привезли в Париж, підготували ще за часів Скоропадського, а під час Паризької конференції був розрахунок на те, що Кубань на якихось засадах може приєднатись до України.

Поза тим, реальну можливість на створення Української Держави мала ЗУНР. Вона була частиною Австро-Угорщини, яка підлягала національному розподілу. При її розподілі було окреме місце для Східної Галичини, де титульною нацією були українці. Цілком логічно було приєднати до ЗУНР східних українців та українців Кубані. І то була б Українська Держава від Сяну до Дону.

Але конференція прийняла рішення на користь білогвардійського руху, очільники якого заявили, що в Російській імперії України, як і Польщі не було. Країни переможці не знали, що робити з народами, які постали на уламках Російської імперії. Але це не стосувалося лише Польщі – вона, на думку французів, була таким собі винятком на теренах Російської імперії, тому вони були готові одразу її визнати.

Українська делегація, яку очолював Григорій Сидоренко, а заступником був Василь Панійко, мала всі підстави на вирішення питання створення єдиної Української Держави. Починати треба було з Галичини, а вже до неї долучати і східних українців, і українців Кубані та Криму. А питання автономії вже вирішувати у своїй Українській Державі.

Але, як то характерно для українців, керівники делегації мали кардинально протилежні погляди на вирішення питання. Сидоренко хотів, щоб визнали тільки УНР, а Василь Панійко – ЗУНР. Річ в тім, що в УНР і ЗУНР були різні вороги. Для галичан головним ворогом була Польща – вона претендувала на те, щоб завоювати всю Східну Галичину і не залишала місця для окремої західноукраїнської держави. Для Східної України головним ворогом була Росія як біла так і червона. Відповідно, у боротьбі на кілька фронтів східні українці були готові пожертвувати Галичиною задля того, щоб помиритися з поляками. Натомість галичани були готові миритися з будь-ким, хто надасть дипломатичну підтримку. Стало зрозуміло, що об'єднаного фронту не буде, треба шукати шляхи порізно.

Кулуарні переговори – східняків із поляками та західників з росіянами – почалися ще навесні 1919 року. Фактично розкол вже трапився остаточно у листопаді-грудні 1919 року – його апофеозом став перехід галицької армії на бік Денікіна, Пізніше відбулися переговори між УНР та Польщею наслідком яких, було підписано Варшавську угоду. Фактично це означало повний розкол. Тому західноукраїнська делегація офіційно зреклася єдності – вона заявила, що не буде пов'язана із УНР.

Розкол намітився ще раніше, в лютому 1919 року, коли прибула делегація Антанти в Галичину, аби залагодити українсько-польський конфлікт. З іншого боку, десант Антанти висадився на півдні України і відбувалися переговори з представниками УНР в Одесі. На той момент УНР ще контролювала більшу частину Наддніпрянщини, хоча й стрімко втрачала контроль. А французи планували спільний похід проти більшовиків, яких мали намір здолати військовим шляхом. Оскільки УНР контролювала ще певну територію, з'явилася ідея залучити українців до спільного антибільшовицького фронту – і це було певним шансом для

визнання УНР. Звичайно, паралельно треба було узгоджувати все це із російським «білим» рухом. Французи тоді переконували, що визнають УНР, але їй все одно доведеться якимось налагодити відносини з «білими». Фактично, це та ж програма, яку не вдалося завершити Скоропадському, коли він оголосив свою грамоту про федерацію.

Галичани в той час досить успішно воювала з поляками. Але на Паризькій мирній конференції головувала Франція, яка підтримувала Польщу фінансово і зброєю. В цей час Директорія блискавично втратила майже всю територію за кілька місяців і сфера її контролю звузилася лише до Волині. І тоді на місце французів прийшли поляки.

Вже згодом, у березні 1923 року, Рада амбасадорів, послів держав Антанти вирішила, що західноукраїнські землі увійдуть до складу Польщі на правах широкої автономії. Проте польська політика не дала зробити це українцям. На міжнародні права Польща не звертала увагу. Поляки перемогли і фактично знехтували рекомендаціями, які давала їм Паризька мирна конференція щодо створення української автономії. А лідери західної Європи в особі Франції, хотіли бачити Велику Польщу – і підтримували її. Тож польський уряд мав повністю розв'язані руки і розпочав утиски та прискорену асиміляцію українців. За довгі роки життя в Австро угорській імперії українці не мали такого відношення від Австрійського уряду. Тож українці вимушені були чинити спротив.

Таким чином сорокамільйонний український народ замість того щоб використати можливість для об'єднання, розпорошився між країнами де були мудріші урядовці. Тобто, знову повернулися до віками перевіреного засобу спілкування із загарбниками – спротиву. Прийшовши до влади Сталін зі східною жорстокістю подавив голодомором спротив українців Сходу і Кубані так, що вже через

декілька років українці йшли в атаку на ворога з гаслом «За Родину, за Сталіна!».

Маршал Польщі Пілсудський, не був більшовиком і східним деспотом, тому не катував українців голодом, а лише забирав землю і закривав українські школи. Більше того, забравши в українців землю, він як європейський монарх, дозволяв виїзд українцям зі своєї батьківщини за океан. Таким чином, Українські землі були розділені між п'ятьма державами: Радянським Союзом, Польщею, Угорщиною, Чехословаччиною і Румунією. Національна політика Польщі по відношенню до українців привела до їх спротиву, яке продовжувалося до кінця другої світової війни.

Керівництво спротивом взяла на себе Українська Військова Організація(УВО), яка з1929 року увійшла в Організацію Українських Націоналістів(ОУН). В організацію увійшли патріотично налаштовані українці, серед яких був і Роман Шухевич.

Уже в «Пласті» Роман був так добре підготовлений до бойових дій, що Крайова начальна команда УВО доручила йому виконати замах на польського шкільного куратора у Львові Станіслава Собінського, який проводив жорстоку шовіністичну, антиукраїнську політику в галузі шкільництва. Дев'ятнадцятирічний Роман - «Дзвін» разом зі своїм другом Богданом Підгайним, бездоганно виконали завдання. Поліції не вдалось викрити справжніх учасників цього замаху.

В двадцять дев'ятому році створюється Організація Українських Націоналістів (ОУН), в яку влилось УВО як його бойова референтура. Бойовим референтом Крайової екзекутиви ОУН був призначений Роман Шухевич — «Дзвін». Під його керівництвом у Галичині відбулися саботажні акції: підпали фільварків і господарств польських поміщиків і колоністів, які виганяючи українських селян селилися на їх землях, нищення засобів державного зв'язку,

напади на поліційні управління. Дуже швидко ці акції набули масового характеру.

Польська влада в паніці застосувала масовий терор – так звану пацифікацію, що сильно вплинуло на революціонізацію українського селянства та поширення ідей українського націоналізму. Саботажні акції, організовані бойовим референтом «Дзвоном», були проведені блискуче. Поліції не вдалось спіймати жодного організатора цих подій.

У наступному році бойовий референт «Дзвін» організовує цілу серію нападів бойових груп на відділення польської пошти, з метою нанесення шкоди державним фінансам та конфіскації награбованих в українського населення грошей для потреб революційної національно-визвольної боротьби. Декілька років йшла нерівна боротьба. Бойові, терористичні акції, що їх іноді застосовували УВО та ОУН, були лише необхідною обороною перед безправ'ям і грубим насильством польської окупаційної влади. Головна ж мета ОУН — організація й підготовка українського народу до здобуття незалежної Української держави. У своїй нелегальній діяльності Роман Шухевич дуже чітко та вміло дотримувався правил конспірації. Кожний бойовий захід він всебічно обмірковував і особисто готував. Поза тим всього не передбачиш. Багато побратимів потрапили до в'язниць на довгі терміни, багато загинули в нерівних боях. На їх місце приходили нові бійці. Так продовжувалося до початку другої світової війни.

Про те як так сталося, що саме Роман Шухевич – генерал-хорунжий Української Повстанської Армії (УПА), член Державного Українського Правління у 1941 р., Головний Командир УПА у 1943–1950 рр., Голова Бюро Проводу Організації Українських Націоналістів (ОУН) у 1943-1950

роках, Голова Генерального Секретаріату Української Головної Визвольної Ради (УГВР) і Генеральний Секретар

військових справ у 1944-1950 роках. став на чолі спротиву Українського народу у Другій світовій війні пропонувавший роман

Роман Шухевич з побратимами робили все, щоб світова громадськість вже хоч у підсумку другої світової війни не забула про Україну, і віддавши їм належне за участь у війні проти фашистів, дозволила відновити Українську Народну Республіку. Завершаючи... Мені б дуже хотілося, щоб українці, не слухали відверту брехню московських прихвоснів, яким до цього часу дозволяють паплюжити світлі імена українських патріотів, у виступах з трибуни Верховної Ради. Краще б вони знайшли час познайомитися з правдивими розповідями про їх життям правдивих українських героїв, які віддали його за щастя і волю Українського народу. А молодь щоб завжди пам'ятала про них і брала їх життя за приклад.

Додатки.

Універсал Української Головної Визвольної Ради (УГВР)

Український Народе!

Революційним зривом, зброєю своїх найкращих синів Ти здвигнув у 1917-18 рр. на руїнах тогочасних імперіалістів, що Тебе віками поневолювали, Храм Волі – Українську Державу! Грізні вітри розвівали Твої переможні прапори над усіма землями України. Рев Славути-Дніпра, прибій чорноморських хвиль, шелест степової тирси і таємний шум карпатських та поліських лісів зливалися в одну симфонію і співали радісну пісню Перемоги Волі. Віковічні Твої вороги зруйнували Твій святий Храм, та Ти, Український Народе, зберіг його в своїй душі як священну Ідею предків.

Протягом двох десятиліть Ти мужньо відстоював її своєю боротьбою. За волю Української Землі, за власну незалежну державу Ти приніс мільйонні жертви.

І знову п'ятий рік шаліє воєнна хуртовина і лавою прокочується через українські землі. Здрагається Українська Земля під полчищами ворожих військ. Не за Твоє визволення, Український Народе, ведуть вони цю криваву і жорстоку різанину. Вони несуть Тобі тільки руїну, поневолення і смерть. Але Ти не піддався, а почав криваву боротьбу з усіма окупантами України. На сторожі своєї волі

Ти поставив — від карпатських верхів по Дон і Кавказ — збройні кадри своїх синів — Українську Повстанську Армію.

Український Народе!

Гряде доба Національних Визвольних Революцій. Поневолені народи Сходу і Заходу в своїй безперервній революційній боротьбі ждуть хвилини, щоб на руїнах ворожого їм імперіалізму побудувати нове вільне життя. Український народ входить у вирішальну стадію своєї визвольної боротьби. Наближається момент, на який ждали століттями українські покоління, момент, в якому вирішиться наша доля.

Сучасне українське покоління може бути горде, що саме йому доведеться в героїчній боротьбі завершити будову української держави і здійснити предківський заповіт. Велетенське завдання української держави вимагає ще більшого завзяття, ще більшої відданості справі, а перш за все об'єднання всіх самостійних революційних сил під одним політичним проводом.

Щоб об'єднати всі національно-визвольні сили українського народу, щоб з одного центру керувати нашою визвольною боротьбою, щоб перед зовнішнім світом репрезентувати волю українського народу, та щоб протиставитись спробам ворогів української держави розбивати єдиний самостійний український фронт, — створюється Українська Головна Визвольна Рада, яка від сьогодні бере на себе керівництво визвольною боротьбою українського народу.

В Українській Головній Визвольній Раді зібрані представники всіх активно діючих революційно-

визвольних сил сучасної України та передові одиниці з українських політичних середовищ, що в сучасний момент визнали за єдино правильну цілком незалежну платформу визвольної боротьби українського народу за Українську Самостійну Соборну Державу, та будуть проводити її в життя.

До Української Головної Визвольної Ради можуть входити всі справді самостійні і незалежні сили України, не зважаючи на їх світоглядіві та політично-групові визначення, ті, котрі готові боротися за Суверенну Українську Державу.

Українська Головна Визвольна Рада є найвищим керівним органом українського народу на час революційної боротьби, аж до створення уряду Української Самостійної Соборної Держави.

Ми, Українська Головна Визвольна Рада, присягаємо Тобі, Український Народу:

– Наша мета — Українська Самостійна Соборна Держава на українських етнографічних землях.

– Наш шлях — революційно-визвольна боротьба проти всіх загарбників і гнобителів українського народу.

– Будемо боротись за те, щоб Ти, Український Народу, був володарем на своїй землі.

– Будемо боротись за те, щоб усьому українському народові забезпечити участь у визначенні майбутнього державного устрою УССД та її Конституції. Будемо боротись за справедливий соціальний лад без гніту і визиску.

– На вітарі цієї боротьби кладемо свою працю і своє життя.

– Віримо в Твої здорові сили, Український Народу, вони служать запорукою нашої перемоги.

– Вітаємо боротьбу інших поневолених народів за своє визволення. З ними, зокрема з нашими сусідами, бажаємо жити в добросусідських взаєминах та співпрацювати у спільній боротьбі при умові пошанування ними визвольної боротьби українського народу.

– Всі національні меншини, що живуть на українських землях, закликаємо включатися в українську визвольну боротьбу. Їм забезпечуємо повні громадянські права в українській державі.

Український Народу!

Ми свідомі того, що грядуща боротьба буде вимагати від Тебе ще більшого завзяття й героїзму, а перш за все непохитної віри в свою Правду. Віримо, що не посоромиш землі своєї! Віримо, що будеш гідним спадкоємцем княжих дружинників і козацької слави!

Героїчна боротьба твоїх предків за Українську Державу — це для Тебе наказ!

Тому кличемо Тебе: Єднайся у своїй боротьбі, кріпись у своїй вірі!

Слава Україні!

Українська Головна Визвольна Рада
Постій, червень 1944 року.

Нюрнберзький процес 1945–1946 років.

Нюрнберзький процес над головними військовими злочинцями – у м. Нюрнберг (Німеччина; 20 листопада 1945 – 1 жовтня 1946), на якому було розглянуто злочинні діяння керівництва й окремих організацій Третього рейху в розв'язуванні та веденні Другої світової війни. Ідея створення міжнародного трибуналу походила з СРСР, її було викладено в урядовій заяві «Про відповідальність гітлерівських загарбників і їх спільників за злочини, що здійснюються ними в окупованих країнах Європи» від 14 жовтня 1942. Під час Московської наради міністрів закордонних справ (13–30 жовтня 1943) було узгоджено позиції союзників стосовно вини нім. сторони й необхідності покарання головних воєнних злочинців.

Угода про створення Міжнародного військового трибуналу, його статут і завдання були опрацьовані СРСР, США, Великою Британією і Францією в ході Лондонської конференції (26 червня – 8 серпня 1945), згодом до неї приєдналися ще 19 країн-членів антигітлерівської коаліції. На вимогу рад. комісії на чолі з ген. прокурором СРСР А. Вишенським було обумовлено низку питань, яких не слід було торкатися під час процесу, а саме: ставлення СРСР до Версальської системи міжнародних відносин; радянсько-нім. пакт і всі додатки до нього; відвідини головою РНК СРСР і наркомом закордонних справ СРСР В. Молотовим Берліна (Німеччина) і міністром закордонних справ Німеччини Й. фон Ріббентропом Москви; характер суспільного ладу в СРСР; приєднання Прибалтійських

республік до СРСР; угоди з Німеччиною про обмін і депортації населення; зовнішня політика СРСР, його територіальні претензії і питання про Чорноморські протоки та Балкани; радянсько-польські стосунки і приєднання до СРСР Західної України та Західної Білорусі.

Узгоджено також комплекс обвинувачень, які згруповано за чотирма ознаками: плани (злочинна змова) нацистської партії, злочини проти миру, воєнні злочини, злочини проти людяності. 29 серпня 1945 оголошено перший список із 24-х воєнних злочинців із керівництва Третього рейху, серед яких не названо тих, чия смерть була підтвердженою, – А. Гітлера, Г. Гімлера, Й. Геббельса. Після тривалих нарад трибунал сформовано із представників чотирьох держав: від СРСР – І. Нікітченко (заст. голови Верховного суду СРСР), від США – Ф. Біддл (колиш. ген. прокурор США), від Великої Британії – Д. Лоуренс (гол. суддя Апеляційного суду Великої Британії), від Франції – А. Доннедьє де Вабр (професор права). На таких само засадах сформовано і склад звинувачення: від СРСР – ген. прокурор УРСР Р. Руденко, від США – ген. прокурор США Р. Джексон, від Великої Британії – міністр юстиції Великої Британії Х. Шоукросс, від Франції – професор права Ф. де Ментон. Захист репрезентували 27 адвокатів із п'ятдесят чотирма помічниками. Проведено 403 відкритих засідання, розглянуто близько 5330-ти документів (2630 надано обвинуваченням, 2700 – захистом), кількість свідків становила 116 осіб. Російськомовний текст стенограми становив 39 томів, англomовний – 42, аудіо запис містився на 27 км магнітофонної плівки.

Процес вівся чотирма мовами, із дотриманням прав підсудних, проте без визнання за ними презумпції невинності. Усі судові засідання відбувалися відкрито, за участю представників міжнародної громадськості та великої кількості журналістів. Трибунал визнав, що нацистські верховоди з метою встановлення світ. панування планували, розв'язували та вели агресивні війни, вдаючись до організації і здійснення найтяжчих масових злочинів проти людства. Крім визначення індивідуальної вини підсудних, трибунал визнав злочинний характер низки організацій, сама приналежність до яких ставала підставою для переслідування, – керівних органів Націонал-соціаліст. робітничої партії Німеччини (нім. – Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei (NSDAP); НСДАП), гестапо (таємної політичної поліції), СД (політичної розвідки і контррозвідки), СС ("охоронних загонів" НСДАП), СА ("штурмових загонів" НСДАП).

На Нюрнберському трибуналі розглянуто й належно кваліфіковано численні свідчення загарбницьких дій і колонізаторської політики Третього рейху щодо України, масові прояви розбою та грабунків, расизму й геноциду щодо її населення. На процесі було викрито безпрецедентні злочини в концентраційних таборах і тюрмах рейху та на захоплених ним територіях, де знищено понад 12 мільйонів осіб. Низка сумнівних звинувачень була знята в ході процесу. Зокрема, союзники не підтримали спроб радянської сторони перекласти вину за розстріли полонених польських офіцерів у Катині (див. Катинський розстріл 1940) на нацистів, та засудження **Організації українських націоналістів і Української повстанської**

армії як злочинних організацій і поплічників нацизму (навіть документи, надані НКВС СРСР, містили свідчення про боротьбу окупаційного режиму проти укр. націоналістів).

Також пом'якшено формулювання стосовно не зумовленого воєнною необхідністю знищення цивільних об'єктів в ході повітряної війни (нацистські бомбардування Ковентрі (Велика Британія) і Роттердама (Нідерланди) не йшли у порівняння із руйнуванням Дрездена (Німеччина), Хіросіми і Нагасакі (обидва міста в Японії) авіацією союзників) та необмеженої підводної війни (яку рівною мірою вели всі сторони конфлікту). За вироком Нюрнберського трибуналу 12 головних воєнних злочинців: Г. Геринг, фон Ріббентроп, В. Кейтель, А. Розенберг, Й. Г. Франк, В. Фрік, Е. Кальтенбруннер, Ю. Штрейхер, А. Йодль, Ф. Заукель, А. Зейсс-Інкварт, М. Борман (заочно) засуджені до смерті через повішення. 16 жовтня 1946 в Нюрнберзькій тюрмі вирок був виконаний, тіла повішених спалено, а попіл розвіяне з літака. Частина головних воєнних злочинців були засуджені до різних термінів ув'язнення (Г. Гесс, В. Функ, Е. Редер – довічне, Б. фон Ширах, А. Шпеєр – 20 років, К. фон Нейрат – 15 років, К. Деніц – 10 років) і відбували його в тюрмі Шпандау, трьох виправдали (Г. Фріче, Ф. фон Папен, Я. Шахт). Згодом у Німеччині проведено «нюрнберзькі суди» над виконавцями злочинних директив і наказів проводирів Третього рейху. Подібні судові процеси над нацистськими злочинцями відбулися в різних країнах (СРСР, Чехословаччині, Австрії, Німецькій Демократичній Республіці, ФРН, Польщі та інших).

Загальна кількість засуджених становила 58 395 осіб. Наприкінці 1946 новостворена Організація Об'єднаних Націй визнала Нюрнберзький статут і завершальне судове рішення фундаментальними елементами міжнародного права. Проте частину постанов Нюрнберзького трибуналу так і не було виконано: Міжнародний трибунал для боротьби з наступними воєнними злочинами не був створений через початок «холодної війни», а повне зібрання матеріалів суду не було видане в СРСР.

Десять міфів про УПА:

Нюрнберзький трибунал засудив українських націоналістів.

Як було насправді? — спільний інформаційний проект Нового Времени, Українського інституту національної пам'яті, Центру досліджень визвольного руху та Видавництва КСД, мета якого — спростувувати міфи, що існують у колективній пам'яті щодо діяльності Української повстанської армії. Ані Степан Бандера, ані Роман Шухевич особисто, ані ОУН чи УПА як організації не були засуджені Міжнародним військовим трибуналом у Нюрнберзі.

Міф 10. Нюрнберзький трибунал засудив українських націоналістів.

Цитата-міф: Документально підтверджено, що тільки на території України від злочинів гітлерівців і їхніх посіпак загинуло 5,3 млн осіб. Участь у них "воjakів" ОУН-УПА доведено, як і їхню співпрацю з нацистами... Саме

тому, виходячи з принципів Нюрнберзького трибуналу, які визнані у всьому світі, Бандера і бандерівці є військовими злочинцями. Саме тому багато з них були засуджені судами після війни, а сам Бандера — знищений.

Олександр Волеводз, професор кафедри кримінального права, кримінального процесу та криміналістики Московського державного інституту міжнародних відносин, 6 березня 2014 року.

Суть міфу: Бандеру особисто та ОУН і УПА в цілому засудив Нюрнберзький трибунал, а навіть якщо і не засудив — то все одно вони були воєнними злочинцями.

Факти стисло: Ані Степан Бандера, ані Роман Шухевич особисто, ОУН чи УПА як організації не були засуджені Міжнародним військовим трибуналом у місті Нюрнберґт. У жодному з 42 томів матеріалів трибуналу обвинувального вироку щодо них нема.

Факти докладніше: у матеріалах Нюрнберзького трибуналу вміщено вичерпний перелік осіб та організацій, що їх визнано злочинними. Українських націоналістів у цьому переліку немає. Із 42 томів справи в СРСР російською мовою видано 7, що відкрило простір для масштабних фальсифікацій та перекручень. Критики українського націоналізму сподіваються відшукати вирок Бандері в одному з невиданих томів. Однак аналіз матеріалів показує, що жодна згадка про Бандеру не може бути витлумачена проти нього.

У 25 томі зазначено, що все більше українців у таборах праці пристають до "табору Бандери" і що емігранти налаштовують "рухи як Бандери, так і Мельника" проти німців.

27 том містить свідоцтва, що деякі масові розстріли були помстою "групам Бандери".

У 29 томі згадується "рух Бандери", спрямований на досягнення державності.

У 38 томі йдеться про відданість українців та "руху Бандери" ідеї самостійності

Як Росія перекручує історію. Нюрнберг і дивізія «Галичина».

Культ Перемоги та міф про «Велику Вітчизняну війну», сконструйовані радянською пропагандою та підхоплені пострадянською російською, зіткані з фальсифікацій, маніпуляцій та замовчуванні фактів. Так, комуністична пропаганда стверджувала, що Радянський Союз завжди був непримиреним борцем із нацизмом, а коли переміг, виступив активним організатором суду над верхівкою Третього Райку – Нюрнберзького процесу. В СРСР усі знали про Нюрнберзький трибунал, а ось матеріалів його повністю ніхто не бачив – їх не публікували. Урізана й цензурована версія матеріалів суду давала радянській пропаганді простір для маніпуляцій, освячених словом «Нюрнбергт». Серед них – твердження, що трибунал засудив Організацію Українських Націоналістів, Українську Повстанську Армію, дивізію «Галичина» тощо, ба, навіть заборонив їхню символіку. Ви, певно, чули варіації на цю тему від російських пропагандистів та їхніх українських однодумців. А що ж було насправді?

Що вирішив Нюрнберзький трибунал?

Із двадцяти чотирьох обвинувачених дванадцятьох, одного з них заочно, було засуджено до страти. Семеро отримали різні терміни ув'язнення, трьох виправдано, один за станом здоров'я був визнаний неосудним, а ще один до вироку наклав на себе руки.

Трибунал відмовився визнати злочинними організаціями генеральний штаб та командування збройних сил Райху, СА і так званий «урядовий кабінет».

Щодо останнього аргументація була цікава: з одного боку, не було доведено, що після 1937 року такий «кабінет» фактично діяв у якості групи чи організації, а з іншого, «група осіб, проти якої тут висунуто обвинувачення, є настільки малочисельною, що без будь-яких складнощів її члени можуть постати індивідуально перед судом без винесення рішення про те, що кабінет, членами якого вони були, був злочинною організацією». Щодо СА трибунал констатував, що «хоча у окремих випадках деякі частини СА використовувалися для вчинення воєнних злочинів та злочинів проти людяності, не можна сказати, що члени цієї організації у масі брали участь у злочинних діях або навіть знали про них».

Злочинною було визнано лише ту частину керівного складу нацистської партії, яка складалась із начальників відділів у апараті райхсляйтунга, гауляйтунга та крайсляйтунга (тобто партійних структур центрального, окружного та районного рівнів), а також тих, хто вступив до нацистської партії або залишився в ній, знаючи, що вона

використовувалась для злочинних дій, і тих, хто особисто був задіяний у злочинах як член організації.

Трибунал визнав злочинцями підсудних, які обіймали посади у трьох відділах Головного управління імперської безпеки, або були місцевими представниками чи агентами СД чи Гестапо, які вступили в організацію чи залишалися у ній, знаючи, що вона використовувалася для вчинення злочинних дій, або які особисто були задіяні у злочинах. Співробітники Гестапо та СД, які виконували канцелярську, стенографічну, господарську роботу, не були засуджені.

Діяльність СС – військових загонів нацистської партії – оцінювали, виходячи з тієї самої логіки. У документах Нюрнберзького трибуналу зазначена повна назва СС – Охоронні загони Націонал-соціалістичної робітничої партії Німеччини. Однак діяльність СС розглядалась окремо від НСДАП, а в обвинувальному акті ця організація зазначена як самостійна, а не складова нацистської партії.

Трибунал відніс до СС «всіх осіб, яких було офіційно прийнято у члени СС, включаючи членів Загальної СС, військ СС, з'єднань СС «Мертва голова» і членів будь-яких поліцейських спецслужб, які були членами СС» за винятком «кавалерійських з'єднань СС».

Як і у випадку інших організацій, Трибунал визнав злочинною не всю структуру СС, а лише «групу, яка складалася з тих осіб, яких було офіційно прийнято в члени СС [...] які стали членами цієї організації чи залишалися її членами, знаючи, що ця організація використовується для вчинення злочинів, або тих осіб, які були особисто замішані

як члени організації у вчиненні злочинів, за винятком однак тих осіб, які були призвані в цю організацію державними органами, причому таким чином, що вони не мали права вибору, а також тих осіб, які не вчиняли подібних злочинів [підкреслення моє – С. Р.]. Не були визнані злочинцями й ті, хто припинив членство в будь-яких структурах СС до 1 вересня 1939 року.

Чи були засуджені Нюрнберзьким трибуналом українські формування?

Ні ОУН, ні УПА, ні створені за участю Абвера у 1941 році батальйони «Нахтігаль» і «Роланд», ані навіть дивізія військ СС «Галичина» та їхні члени не були засуджені Нюрнберзьким трибуналом, а самі ці структури не були визнані злочинними.

Ба, більше, Трибунал не визнав злочинним у цілому жоден партійний або державний орган чи формування Третього Рейху. В усіх випадках ішлося про окремі злочинні групи всередині цих організацій.

Зауважмо, що за нацистським законодавством членами СС могли бути виключно особи, які мали бездоганне расове походження. Крім того, бажаною було також наявність у них так званої «арійської» зовнішності. Тому ані українці, ані представники інших «не арійських» національностей, які були призвані до підрозділів військ СС, «членами СС» не були та бути не могли.

Хоча в промові радянського обвинувача чимало місця присвячено злочинам, які вчинялися есесівцями на окупованих територіях, ані тут, ані в обвинувальному акті та вирокі немає згадки про дивізію «Галичина». Хоча

названі деякі інші дивізії СС, наприклад, «Лейбштандарт СС Адольф Гітлер» або «Принц Ойген».

Майже за сорок років після Нюрнберзького процесу питання можливого обвинувачення дивізії «Галичина» піднімалося у Канаді. Тамтешній уряд на вимогу депутатів парламенту створив спеціальну комісію на чолі з колишнім суддею Дешеном, яка мала дослідити питання притягнення до відповідальності колишніх воєнних злочинців Рейху. За понад рік своєї роботи комісія Дешена склала список із понад 770 осіб, серед яких було 217 колишніх членів дивізії «Галичина».

Переконали докази скоєння воєнних злочинів знайшли щодо двадцяти осіб, жодна з яких не мала стосунку до дивізії «Галичина». Щодо дивізії в цілому комісія Дешена констатувала, що висувати звинувачення проти неї як групи є недоцільним, а перебування особи в її лавах не є достатньою підставою для переслідування.

У лютому 1945 року у Ялті союзники ухвалили принципове рішення «стерти з лиця землі нацистську партію, нацистські закони, організації та установи». А вже після капітуляції Райху на Потсдамській конференції серед цілей окупації Німеччини було визначено, що «усі німецькі сухопутні, повітряні та морські сили, СС, СА, СД та Гестапо з усіма їхніми організаціями, штабами та установами, включаючи Генеральний штаб, офіцерський корпус, корпус резервістів, військові училища, організації ветеранів війни та усі інші військові та напіввійськові організації, разом з їх клубами та асоціаціями, що слугують інтересам підтримання військових традицій у Німеччині, будуть повністю та остаточно розпущені».

Окремо союзники домовились «знищити націонал-соціалістичну партію та її філії й підконтрольні організації, розпустити всі нацистські установи, забезпечити, аби вони не відродилися у будь-якій формі». Робили це військові адміністрації в кожній із чотирьох окупаційних зон Німеччини.

Цікаво, що в усіх документах, які стосувались розпуску нацистських структур, СС, СА та інші збройні та парамілітарні структури Рейху завжди вказувалися окремим списком, відмінним від націонал-соціалістичної партії та її структурних і місцевих осередків.

Символіки СС Нюрнберзький трибунал не забороняв. Однак після Другої світової війни в окремих державах Європи було ухвалено закони, які обмежують або прямо забороняють використання певної нацистської символіки.

Кримінальний кодекс Німеччини забороняє поширення та використання символів колишньої «націонал-соціалістичної організації», до яких віднесено «головним чином знамена, значки, окремі предмети уніформи, паролі та форми вітання», а також подібні до них знаки. Схожа норма існує і в австрійському законі «Про відзнаки», за яким не допускається публічне використання символіки (знаків, емблем, форменого одягу тощо) заборонених організацій фашистського або нацистського спрямування, а також подібну до них символіку.

У Литві та Латвії заборонено публічне використання, особливо під час масових заходів, нацистської свастики, нацистських прапорів та знаку СС (так званої «блискавки»). В Угорщині до такої забороненої нацистської символіки віднесено свастику, «блискавку» СС, а

також нілашський хрест – символ угорської нацистської партії часів Другої світової війни.

В Україні з 2015 року забороняється поширення та публічне використання державного прапора та герба нацистської Німеччини, а також символіки НСДАП, включно з офіційними гаслами та цитатами партійних та вищих державних керівників Райху.

Отже, як бачимо, кремлівська пропаганда та її помічники в Україні, постійно говорячи про неприпустимість перегляду результатів Другої світової війни, самі перекручують зміст вироків, ухвалених суддями Нюрнберзького трибуналу.

А Україна як держава, яка на законодавчому рівні засудила і нацистський, і комуністичний режими, повинна нарешті видати в повному обсязі перекладені українською мовою матеріали Нюрнберзького процесу, аби всі українці мали змогу познайомитися з ними та зробити власні висновки.

Ми ледь не забули про російські підрозділи військ СС. 29-та дивізія Російської визвольної народної армії (РОНА) використовувала як емблему зображення георгіївського хреста з мечами, який – із незначними відмінностями – з 2000 року є державною нагородою Росії. РОНА та інші російські формування, що служили Райху, використовували Андріївський прапор, який з 2001 року є офіційним прапором російських військово-морських сил. А також сучасний російський триколор. Андріївський прапор у Другу світову – один із символів Російської визвольної армії генерала Власова. З 1992 року – Військово-морський прапор Російської Федерації.

Сергій Рябенко, Юрист,
співробітник Українського інституту
національної пам'яті, представник
України в International Justice for the Co

Заява Головного Командування Української Повстанської Армії.

25 вересня 1947 року

Як нам на українських землях стало відомо, деякі українські політичні групи на еміграції піддають під сумнів право Української Головної Визвольної Ради (УГВР) репрезентувати Українську Повстанську Армію (УПА); заперечують право УГВР виступати як Найвище Політичне Представництво і Керівництво руху. Ці ж еміграційні кола, використовуючи понад партійність УПА, пробують заперечувати ту велику організаційну роль, яку відіграла ОУН, керована Степаном Бандерою, в процесі творення й росту УПА, яку ця організація продовжує відігравати і сьогодні. У зв'язку з цим Головне Командування Української Повстанської Армії заявляє:

1. Українська Повстанська Армія постала з бойових груп ОУН (керованої С. Бандерою) в сорок другому році в умовах завзятої боротьби українського народу проти гітлерівських загарбників. На протязі сорок другого – сорок

третього років до УПА долучилися широкі українські народні маси. УПА стала виразно всенаціональною збройною силою. Вона стала найповнішим і загальним виявом самостійницької боротьби всього українського народу. З уваги на ці обставини виникла потреба створити всенаціональне політичне керівництво визвольно-революційної боротьби українського народу. Ініціативу створення такого керівництва взяла на себе УПА. Як найважливіший пункт платформи для створення всенаціонального керівництва визвольної боротьби українського народу УПА висунула вимогу визнання потреби й доцільності активної революційної боротьби проти окупантів. На цій основі в місяці липні сорок четвертого (з конспіративних причин у всіх дотеперішніх публікаціях подавали місяць червень) року на підпільнім з'їзді політичних діячів, що стали на висунуту через УПА платформу і що були в цей час на Українських землях, утворилася Українська Головна Визвольна Рада. Перший Великий Збір УГВР прийняв постанову про доповнення складу УГВР усіма тими політичними самостійницькими партіями й окремими політичними та громадськими діячами, які в майбутньому стануть на прийнятю Першим Великим Збором УГВР Платформу УГВР.

2. Від моменту створення УГВР Українська Повстанська Армія підпорядковується лише УГВР і визнає УГВР за єдине своє Представництво й Керівництво. Від місяця липня сорок четвертого року УГВР безпосередньо на українських землях практично керує УПА і в політичній і в організаційно-персональній площинах. Виступати від імені

УПА за кордоном уповноважене лише Закордонне Представництво Української Головної Визвольної Ради.

3. Українську Головну Визвольну Раду визнає й підтримує український народ. На заклик УГВР український народ суцільно бойкотував, не зважаючи на найдикіший терор ворога, «вибори» в так звану верховну раду ССРСР. Російсько-большевицькі окупанти не могли зібрати навіть 10% добровільних голосів. І це власне, всенародній бойкот обидвох «виборів», проведений на заклик УГВР - це, в умовах більшовицької окупації України, найкращі вибори УГВР. Цим бойкотом «виборів», як також найширшою підтримкою УПА, український народ недвозначно заявив, що він визнає УГВР за свій найвищий політичний Провід.

4. Українська Повстанська Армія понад партійна. В ній борються всі, кому дорога справа Самостійної Української Держави, без різниці поглядів, політичних переконань і партійної приналежності. Але рівночасно з цим УПА цілком визнає той велетенський вклад, що його внесла ОУН, керована Степаном Бандерою, в справу утворення, зміцнення й розвитку УПА. ОУН поклала основи під УПА. Вона скріпила її своїми високоідейними кадрами (члени ОУН становлять понад 50% усього складу УПА), вона обстоювала її політично від нападів як з боку національних ворогів України; вона доклала найбільших зусиль для успішного розвитку УПА і докладає їх сьогодні в рамках УГВР.

Головне Командування Української Повстанської Армії сподівається, що ця заява принесе нашій еміграції повну ясність у висвітлених нами питаннях, і вірить, що українська як стара, так і нова еміграція потрапить стати

понад вузько партійні суперечки, потрапить гідно репрезентувати наш народ перед світом, що вона йтиме разом із скривавленим у боротьбі Краєм під керівництвом Української Головної Визвольної Ради до великої Меті – Української Самостійної Соборної Держави.

Генерал

Головний Командир УПА

Тарас Чупринка.

ЗВЕРНЕННЯ ВОЮЮЧОЇ УКРАЇНИ ДО ВСІЄЇ УКРАЇНСЬКОЇ ЕМІГРАЦІЇ.

В Україні, в. м. жовтні 1949 р.

БРАТИ НАШІ, РОЗКИДАНИ ПО ДАЛЕКІЙ ЧУЖИНІ!

Вже минуло чотири роки, як закінчилася в Європі війна. Але не закінчилася вона в Україні. Вже чотири роки ви маєте змогу бачити, як народи Західної Європі, Америки відбувають своє життя в мирній обстановці, Але в Україні миру немає!

В Україні кипить жорстока боротьба, не втихають стріли, не вгасають пожежі. На фабриках і в заводах, у колгоспах і по осібних господарствах, у школах і установах, у лісах і в горах, в далекому Сибіру і Казахстані, скрізь

стоїть український народ на визвольних барикадах. Стоїть скривавлений, але не вгнутий, неподоланий, нескорений. Сповнений ненависті до неволі й рабства, насильства й безправства, він виповів нещадну війну російсько-більшевицькому імперіалізові. Свідомий справедливості своєї справи, він підноситься сьогодні на вершини посвяти й героїзму.

Взявши раз свою долю в свої руки, він вирішив кувати її до кінця. І кує її без перепочинку, кує невтомно, не устрашимо. Станувши в авангарді священної боротьби народів за повалення тоталітаризму, деспотії і терору сталінського ССРСР, він мужньо й гідно сьогодні виконує цей великий і відповідальний обов'язок. Він високо підніс для всіх народів і людей на землі прапор, на якому написані дорогі слова: Воля народам! Воля людині!

В цій жорстокій боротьбі, рівної якій не знає історія, не сміє стояти осторонь жоден українець, жодна українка. В ній мусять приймати участь усі українці, не зважаючи на те, де вони сьогодні перебувають. На Вас, брати наші, розкидані по чужині, Воююча Україна дивиться як на відтинок єдиного фронту нашої великої боротьби, яка має загальнолюдське значіння. Воююча Україна дивиться на Вас Як на бойовиків великої визвольної справи, які відкрили фронт в Західній Європі, країнах Америки, Австралії, скрізь, де живе хоч би один українець. На Ваші позиції Воююча Україна шле Вам бойовий братній привіт, Батьківщина уважно прислухається до всього, що діється серед української, як старої так і нової еміграції. Український народ пильно слідкує За тим, чи фронт

еміграції йде крок в крок з фронтом на Землях, чи від нього не відстає, не заломлюється.

Народ бо в праві вимагати, щоб українська еміграція ні в чому не відставала від боротьби на землях, щоб вона цілком стояла на висоті завдань, що їх історія поставила перед нею. Воююча Україна насамперед вимагає, щоб українська еміграція гідно й відповідно репрезентувала свій народ і його визвольну боротьбу перед зовнішнім світом.

Україна щойно виходить на міжнародну арену. Світ ще мало знає про неї, а багато з того, що знає – неясне й викривлене. Змінити такий стан, занести до всіх народів і людей поза межами ССРСР правду про Україну і її боротьбу – це в першу чергу Твоє завдання, українська еміграціє. Край в цьому напрямі зробив і продовжує робити все, що тільки в його силах. Ти, українська еміграціє, мусиш використати його в інтересах визвольної справи на міжнародному відтинку.

Доля розкинула й розкидає Вас по всіх країнах світу, по найвіддаленіших його закутинах, Але не час нарікати сьогодні на цю жорстоку долю! Її треба повернути на добро всього українського народу. Те, що Ви знайшлися сьогодні майже серед усіх народів світу, Ви мусите широко використати для того, щоб ці народи якнайповніше пізнали Україну, Український народ, героїчну боротьбу його змагання сьогодні.

Пам'ятайте, що сьогодні кожний українець за кордоном – це представник Воюючої України. Пам'ятайте, що вони оцінюють його в минулому, дивлячись на увесь наш народ. Тож кожний ведіть себе так, щоб кожному з Вас,

Не плямити імені свого народу, поступайте ж так, щоб постійно помножувати славу його, щодня ставте перед собою питання: що доброго і корисного зробили Ви для України?

З Україною Ви мусите бути якнайтісніше пов'язані. Ви мусите жити нею, її прагненнями і боротьбою. У Вас не сміє оселюватися зневіра в успіх нашої великої справи. Вас не сміють підточувати сумніви щодо правильності нашої боротьби на Землях. Інакше Ви ніколи не запалите чужинців вірою в справедливість наших змагань, не прищепите їм переконання в доцільності нашої боротьби, не з'єднаєте прихильності для свого народу. Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була палким носієм ідей, за визволення яких бореться український народ.

Усвідомлюйте чужинців у необхідності розпаду ССРСР на вільні національні держави всіх його народів. Докажіть їм, що незалежних держав прагнуть і за їх здобуття завзято і мужньо боролися і борються всі поневолені народи ССРСР. Роз'ясніть їм, що розподілу ССРСР вимагають інтереси всіх народів світу, бо тільки цим шляхом можна раз на

Завжди знищити небезпеку відродження російського імперіалізму, який сьогодні в формі большевизму загрожує цілому світові.

Поширюйте скрізь концепцію побудови міжнародного ладу, спертого на системі вільних, незалежних держав усіх народів. Тільки така система створить найкращі передумови для успішної політичної, економічної і культурної співпраці і єдності між народами, справжньої взаємної пошани, бо дасть змогу рівноправності

і довір'я. Тільки така система здатна виключити кровопролитні війни і забезпечити тривалий мир у світі.

Роз'яснюйте чужинцям, що український народ бореться за здійснення передових ідеалів людства, за волю для народів і людини, за справжній демократизм, за справедливий соціальний лад, при якому не буде ні визискувачів ні визискуваних.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція невтомно несла правду про сталінську ССРСР до всіх народів світу і активно мобілізувала їх до боротьби проти російсько-московського імперіалізму – цього найбільшого ворога людства. Світ ще цілком недостатньо знає правду про ССРСР. Він ще не дає собі повністю звіту навіть з того, що російсько-більшовицький імперіалізм загрожує йому самому. Відкрити перед усіма народами правдиве обличчя більшовизму, здерти з нього маску демократії і соціалізму та показати його в усій огидній наготі – це Твій великий обов'язок, українська еміграціє.

Допоможи прозріти мільйонам чужинців, які ще щиро вірять у соціалізм в ССРСР. Розкажи їм про жахливе гноблення народів в ССРСР, про колоніальний грабіж їх багатств, про нечуваний визиск і рабське становище робітника, про придушення інтелігенції.

Покажи перед цілим світом цю «найдемократичнішу» країну, де терором гонять до виборчих урн, де примушують народ голосувати за його катів і гнобителів, де суди є органами насильства і безправ'я, де людині зав'язаний рот, а не тільки скута думка, де людина перетворена в безправного раба, де мільйони заслані в тюрми і концтабори.

Відкрий перед усіма народами цю країну, в якій задушена релігія, Обезчещена Церква закована свобода сумління, потоптана не тільки християнська, але й загальнолюдська мораль, а на глум і ганьбу, ганьбу всього людства шумно рекламуються райські свободи та зберігається церква, яка по суті є тільки придатком МГБ і МВД.

Розкажи про знищення Української Греко-католицької і Автокефальної Церков, про помордованих і засланих українських священиків попів і вірних. Роз'ясни чужинцям, що теперішня російська православна церква не має нічого спільного з вільною Церквою і являється емведівською агентурою. Закликай усіх християн, усіх вірних і інших релігій до рішучої боротьби за знищення смертельного ворога людства – більшовизму.

Воююча Україна вимагає, щоб українська еміграція була активним співорганізатором єдиного фронту всіх народів, поневолених і заляканих російсько-більшовицьким імперіалізмом.

Російські більшовицькі імперіалісти поневолили багато народів, а всім іншим народам світу готуються накинути ярмо завтра. Всякі більшовицькі заяви про можливість мирного співіснування двох систем - це тільки облудна пропаганда. А на ділі всі зусилля кремлівських верховодів спрямовані на підготовку нової війни для загарбання всього світу.

Все життя ССРСР підпорядковане цій одній меті. Надії Західного світу, що війну можна відвернути - марні надії, будовані на піску. Світової війни не уникнути ні в який спосіб.

Цю істину, ти, Українська еміграція мусиш проповідувати на кожному кроці серед народів Заходу. Вона повинна бути для тебе вихідною в твоїй практично-політичній роботі серед цих народів. Скажи їм ясно, що сьогодні перед усім світом стоїть питання не про те, як уникнути нової війни - вона неминуча, а про те, як врятувати волю, незалежність і культуру, як уникнути людству рабства і заглади, а це не є неминуче. І Ти їм мусиш ясно відповісти, що єдиний для світу рятунок, це найскоріше і повне знищення російсько-більшовицького імперіалізму на його сьогоднішніх вихідних позиціях.

А цього можна добитися тільки організованим зусиллям єдиного фронту всіх народів, поневолених і заляканих російсько-більшовицьким імперіалізмом. Ти, українська еміграціє, мусиш не тільки проповідувати потребу такого фронту і в його необхідності переконувати світ. Ти мусиш робити все можливе для того, щоб антибільшовицький фронт набрав конкретних організаційних форм. Для того ти мусиш озброїтися не тільки вірою в справедливість тієї справи, а також мусиш виявити якнайбільше Організаційних здібностей ти, бо об'єднувати треба толерантності і витривалості всіх людей, які прагнуть волі, без різниці расової, національної й релігійної приналежності, без різниці їх політичних переконань.

Насамперед тобі треба докладати всіх зусиль для того, щоб згуртувати в єдиний антибільшовицький фронт еміграцію всіх народів під більшовицької Європи й Азії та поневолених нещодавно нових народів Центральної Південно-східної Європи.

Дотеперішні успіхи на цьому відтинку Край вітає з найбільшим признанням. Розбудовуй і поглиблюй ці успіхи, українська еміграціє. Невтомно вперто переборюй всі труднощі і різниці, які стоять на перешкоді до повного об'єднання народів ССРСР, Зміцнюй це об'єднання в його організованих виступах як серед еміграційних мас, так і перед зовнішнім світом.

Рівночасно з акцією об'єднання еміграції і поневолених народів ССРСР, Тобі, українська еміграціє, треба вести якнайактивнішу роботу серед народів Заходу для згуртування анти більшовицького фронту всіх волелюбних людей світу. Входи в зв'язки і об'єднуй їх з національними і міжнародними організаціями, які борються за людські права й свободу. Змагай до створення міжнародної організації, яка ставила б своєю метою боротьбу проти імперіалізму й тоталітаризму за захист прав народів і людини.

Пам'ятайте, Брати на еміграції, що справа організування єдиного Антибільшовицького фронту всіх народів – не тільки завдання керівників політичних партій. Це обов'язок кожного з Вас. Пам'ятайте, що справу антибільшовицького фронту, так само, як репрезентування українського народу, можна ставити не тільки серед політичних і державних кіл інших народів та на дипломатичних шляхах, Цю справу можна й треба ставити серед найширших мас усіх народів Заходу, на фабриках, шахтах, фермах, школах і установах. Тільки тоді, коли в антибільшовицький рух включаться найширші народні маси, коли цей рух матиме таку широку базу, він буде здатний знищити свого ворога.

Пам'ятайте, що поширювання правди про ССРСР, мобілізування й організування народів на боротьбу проти більшовизму - це місія всесвітнього загальнолюдського значення. Тож будьте гідними цієї великої місії, яку поклала на Вас історія. Виконуйте її з апостольською відданістю й завзяттям, виконуйте її з такою мужністю й посвятою, з якою борються сьогодні повстанці. Якщо виконаєте її, з вдячністю згадуватимуть Вас наступні покоління всіх народів.

Для того, щоб виконати всі ці відповідальні обов'язки, Вам, Брати на чужині, треба бути об'єднаними, а не розбитими. Вам треба діяти разом, а не роздільно. Воююча Україна рішуче вимагає від української еміграції повної єдності, єдності не на словах, а на ділі, єдності дієвої, а не паперової, єдності на базі визвольної боротьби народу на Українських Землях.

Стан, який існує сьогодні, не сміє продовжуватися. Не сміє бути жодного розподілу на греко-католиків і православних, автокефальників і соборників, а зокрема на "східняків" і "західняків". На такий розподіл не можна байдуже дивитися. Еміграція мусить докласти всіх зусиль, щоб цілком знищити шкідливі наслідки довгої неволі і штучних кордонів, якими ділили й ділять окупанти живе тіло українського народу. В спільній праці й боротьбі мусять щезнути всі різниці між українцями. Свідома частина еміграції мусить зробити все, щоб якнайскоріше піднести рівень національної свідомості й політичної виробленості національно несвідомої частини еміграції. На неї теж падає вся відповідальність української еміграції за

успіх цієї справи. Це дуже важливе, прямо центральне завдання теперішнього життя.

У такий відповідальний момент, у такій важкій ситуації, в якій знаходиться тепер український народ, українська еміграція не може дозволити собі сьогодні на жодні роздари й партійну гризню. Сьогодні партійні розходження мусять підпорядковані одній меті, мусять уступити, одній справі - визволення українського народу. Розподіл може йти не по лінії тих чи інших партій, а по лінії патріотів і зрадників українського народу.

Край вбачає лихо не в існуванні різних партій на еміграції, а в тому, що ці партії не вміють співжити і співпрацювати між собою, ні всередині самих себе. Край обурений занепадом політичної і громадської моралі серед української еміграції, що завдає Шкоду всій нашій визвольній справі, що в очах чужинців ганьбить увесь народ і формує фальшивий погляд на боротьбу на Землях. Воююча Україна обурена тим, що в партійній боротьбі на еміграції розмінюються загально національні цінності і святощі.

Воююча Україна найрішучіше засуджує всіх тих, які не хочуть підвестися вище своїх вузьких партійних інтересів, які спекулюють визвольною ідеєю. Край з прикрістю стверджує, що саме серед еміграції знайшлися люди, які довгий час взагалі сумнівалися в існуванні на Землях Української Повстанської Армії, Української Головної Визвольної Ради і визвольної Організації Українських Націоналістів, а деякі і виступили проти них. Треба було аж рейду відділів УПА, треба було живих свідків, треба було повстанцям пройти серед боїв понад

тисячу кілометрів, щоб остаточно переконати своїх невірних Томів, що УГВР, УПА, ОУН існують, що вони діють і борються на Українських Землях. Але навіть після цього є ще на еміграції люди, які всіляко намагаються применшувати значення боротьби на Землях, звужувати її розміри, обезцінювати політично.

Край закликає всіх цих людей припинити будь яке обезцінювання визвольного руху на Землях і віддати всі свої сили інтересам Воюючої України.

Тим, які засліплені своїми власними інтересами не знайдуть відваги й охоти покинути свої виступи проти Визвольного Руху на Рідних Землях і свідомо продовжуватимуть обезцінювання його. Край виразно заявляє, що їх роботу він розглядатиме як злочин супроти українського народу й його визвольної боротьби в Україні.

БРАТИ НА ЕМІГРАЦІЇ!

Край сьогодні осягнув повної єдності, еміграція мусить йти вслід за Краєм. Всі, хто на правду боліє болем свого народу, хто справді прагне його визволення, хто сповнений щирим бажанням віддати себе народові, кому дорога ідея української держави, -- об'єднуйтеся в спільному зусиллі для осягнення Нашої Великої Мети. Створіть цінний єдиний фронт і виступайте перед зовнішнім світом здецидовано й однозгідно. Хай політична зрізничкованість української еміграції буде спрямована на формування і ріст української політичної думки, а не на партійну гризню. Докажіть, що Ви розумієте історичну вагу теперішнього моменту і стоїте на висоті своїх завдань.

Будьте прикладом єдності й організованості для інших народів, щоб переможно закінчити боротьбу з большевизмом.

Брати емігранти, що працюєте на фізичних роботах! Не маючи змоги повернути на Батьківщину, Ви опинилися на фабриках, шахтах і фермах майже усіх країн поза межами ССРСР. Ви сьогодні працюєте поруч з робітниками всіх національностей. Ви сьогодні працюєте в тому середовищі, де є найбільше тих людей, які впали жертвою большевицької забріханої пропаганди. Допоможіть мільйонам цих робітників отрястися з пут большевицького обману. Переконайте їх силою свого довгого досвіду, що в ССРСР немає жодного соціалізму, що ССРСР – це країна найреакційнішого тоталітаризму й тиранії. Запаліть їх вогнем своєї ненависти до російсько-большевицького імперіялізму, бо в душі вони так само ненавидять всяке рабство, насильство й безправство, як і Ви. Зав'язуйте біля варстатів дружбу з ними, закладайте основи тісної дружби між їхніми народами і українським народом.

Приймайте участь в працях робітничих організацій західніх народів і будьте прикладом дружності і солідарності. Творіть українські робітничі організації і обстоюйте свої права. Широко розбудовуйте своє культурно-освітнє життя.

Приймайте участь у міжнародніх антибольшевицьких профспілкових об'єднаннях і репрезентуйте там мільйони українських робітників, які не мають сьогодні змоги вільно говорити від свого імені. Боріться разом зусіма робітниками проти імперіялізму й тоталітаризму за справжню демократію і соціальну справедливість.

УКРАЇНСЬКІ ПОЕТИ, ПИСЬМЕННИКИ,
МИТЦІ, ЛЮДИ НАУКИ,
ПРАЦІВНИКИ ПЕРА НА ЕМІГРАЦІЇ!

На Українських Землях цілком задушена українська вільна наука й культура. У глибоке підпілля загнане вільне слово. У цих умовах на Вас спадає велике завдання розбудувати українську культуру й науку, збагачувати їх скарбниці новими цінностями й надбаннями. Край з радістю відмічує сьогоднішні творчі здобутки української еміграції на полі науки й культури і закликає до ще більших зусиль у цьому напрямі,

Розбудовуйте й зміцнюйте нові осередки української науки й культури, концентруйте в них усі творчі сили, що знайшлися на еміграції. Докладіть усіх зусиль до якнайкращого розвитку українознавства, бо саме воно піддається на землях жажливим перекручуванням і фальшуванням з боку російсько-більшевицьких окупантів. Вирощуйте молоде наукове поповнення.

Використовуйте кожну нагоду для того, щоб гідно репрезентувати українську науку й культуру перед зовнішнім світом, невтомно популяризуйте її надбання. Скрізь несіть українську ,музику, пісню, сцену. Наладняйте й затіснюйте зв'язки з культурними й науковими організаціями та окремими представниками інших народів. Не пропускайте ні одної можливості внести свій вклад у працю міжнародних культурно-наукових організацій. Хай світ побачить у всій повноті українську культуру й творчі здібності українського народу.

УКРАЇНСЬКІ ЖІНКИ НА ЕМІГРАЦІЇ!

Край радіє Вашою активністю й організованістю та досягнутими в результаті цього успіхами. Ще більше зміцнюйте свою організованість, ще ширше розгортайте свою активність як на внутрішньо-організаційному, так і на зовнішньому відтинках. Пильно зберігайте на еміграції в громадському і родинно особистому житті світлі традиції українського жіноцтва. Використовуйте кожен нагоду для праці серед жінок Заходу. Усвідомлюйте їх про страшну небезпеку з боку більшовизму. Ворушіть сумліннями усіх жінок і матерів на світі рабським становищем жінки ССРСР, знищенням родини, заморених голодом, запроторених по тюрмах і на засланнях, від своїх матерів насильно відірваних, і долею безпритульних, Хай мільйонів по жінки всіх відірваних народів займуть своє місце в загально-людській боротьбі проти большевизму.

УКРАЇНСЬКА МОЛОДЕ!

Ти на еміграції мусиш піти в авангарді визвольної боротьби, за визволення народу, як у ньому йде молодь на Землях. Ти мусиш цілком віддати себе інтересам Воюючої України готовою на її поклик, зі зброєю в руках, стати і бути поруч своїх друзів що борються за щастя, радість і творчу працю української молоді в українській державі.

Ти мусиш бути високоорганізованою і активною, мусиш постійно сталити свою ідейність та невпинно

підносити свій рівень загального і фахового знання та політичної виробленості. Своє перебування серед інших народів широко використати для того, щоб навчитися всього, що в них доброго й корисного, щоб засвоїти собі їхній досвід праці у всіх галузях життя і державного будівництва. Але пильно зберігай себе від розкладових впливів, які розхитували б твою ідейність та підривали моральну стійкість.

Перед тобою, українська молоде, як і перед усією нашою українською еміграцією, стоїть завдання ознайомлювати чужинців з визвольною боротьбою українського народу. Роби це при кожній нагоді і всіма засобами. Використовуй для цього свої особисті знайомства, зв'язки з молодіжжю інших народ і міжнародним організаціями молоді.

Запалой молодь усіх народів до боротьби проти большевизму. Вона найскоріше зрозуміє тебе, бо кожна молодь найживіше обурюється на неправду й насильство і завжди готова боротися проти них.

ВОЯКИ І КОМАНДИРИ РЕЙДУЮЧИХ ВІДДІЛІВ УПА!

Ви мужньо виконали своє завдання, покладене на Вас Українською Головною Визвольною Радою. Край із запертим віддыхом слідкував за Вашим рейдом, а його успішне закінчення викликало в краю величезну радість. Весь народ радіє, що Ви добилися аж за другу стіну большевицької тюрми народів, щоб там перед усім світом

скласти протест проти гноблення українського народу російсько-більшевицькими загарбниками і сказати правду "про визвольну боротьбу на Землях,

Ваш прихід в Західну Європу, як безпосередніх учасників і живих свідків визвольної боротьби на Землях, докорінно вплинув на зміну поглядів чужинців на нашу визвольну боротьбу і поклав кінець фальшуванню правди про цю боротьбу. І в цьому Ваша велика заслуга для всієї визвольної справи. Історія гідно оцінить Вас.

Хоч Ви сьогодні опинились далеко від Рідних Земель, боротьба для Вас не закінчена. Ворог, який гнобить Вашу Батьківщину, діє і там, і Ви мусите боротися проти нього так, як ще недавно Ви боролися зі зброєю в руках в Україні. Продовжуйте на чужині зберігати й плекати героїчні традиції Української Повстанської Армії і високо несіть прапор її слави.

БРАТИ НА ЧУЖИНІ!

Невдовзі Ви ще більше розсієтесь по всьому світі, ще далі опинитесь від Батьківщини. Але знайте, що все це тимчасове, що перебуванню на чужині, Вашій тузі за Батьківщиною неминуче прийде кінець. Коли заграють воскресні дзвони і в могутньому гомоні слави встане Україна, всі Ви раз на завжди повернетесь на Батьківщину.

І тоді, "в сім'ї вольній новій" зберуться всі порозкидані по всьому світі діти України, щоб разом у щасті й радості будувати життя, своє власне славне вільне. І здійсняться тоді слова нашого великого Пророка:

Встане Україна,
І розвіє тьму неволі,
Світ правди засвітить,
І помоляться на волі
Невольничі діти!»

Вірте в це сильно і боріться мужньо, щоб цей великий день настав якнайскоріше. Не зважаючи на всі неймовірні труднощі, воююча Україна боротиметься так завзято, як вона боролася дотепер - не жаліючи ні труду ні крові. Воююча Україна робитиме все, що в її силах, щоб український народ якнайшвидше і раз на завжди побудував свій величний Храм Волі, щоб Ви могли вернуться в Україну не як наймити, а як її вільні господарі.

Від імені Воюючої України:

о. проф, М. ЛАВРІВСЬКИЙ -- Член УГВР,
Голова підпільної Греко-католицької Церкви.

Р. ЛОЗОВСЬКИЙ-ЧУПРИНКА – Генерал-хорунжий УПА,
Голова Генерального Секретаріату УГВР і Головний
Командир УПА.

В. КОВАЛЬ -- Заступник Голови Генерального
Секретаріату УГВР, Член УГВР.

Проф. Г. ЗЕЛЕНИЙ -- Член УГВР.

П. ПОЛТАВА Начальник Політвиховного

Відділу Голов. Штабу УПА сотн. --пвх. УПА.

Д. СОКІЛ – Член Головного Штабу УПА, майор УПА.

М. ДУБОВИЙ – Командир УПА-Північ, на Українських Землях.

О. ГОРНОВИЙ -- Член Проводу ОУН на Українських Землях.

В. ХМЕЛЬ -- Член штабу УПА-Захід, сотн. УПА.

В. ГРИМ -- Командир Воєнної Округи УПА-Захід "Говерля", майор УПА.

З. САВЧЕНКО -- Керівник ОУН на Півн. Зах. Українських землях.

І. ВАСИЛЕНКО -- Керівник ОУН на Осередньо-Східніх Українських землях.

Р. ІЛЬНИЦЬКИЙ—Керівник підпільних організацій Юнацтва ОУН, сотн, УПА.

А. ШИБАЛИНСЬКА-- Керівник підпільного Українського Червоного Хреста.

Инж. К. ВЛАДАН -- Керівник Округи ОУН на Зах. Українських Землях.

І. БУДЬКО -- Керівник Округи ОУН на Східно -
Українських Землях.

ІЛІАН -- Керівник Округи ОУН на Північно –Зах.
Українських Землях.

С. СТАЛЬ -- Керівник ОУН на Буковині.

Проф. С КУЗЬМЕНКО -- Редактор підпільних видань.

Д.БЕЙ – Художник

І. ФЕСЕНКО -- лікар УПА.